۵۲۰۹ع
ے۱۰۴

کشف الرّین فی اثبت العزاء
علی الحسین ع
(مناظرہ - فارسی)

باسمہ سبحانہ

کتب خانہ وقف متعلقہ
شیعہ میرٹھ

رسالہ شریفہ ملقب بہ

۱۲۰۱
ع۹۰۳۵

کشف الرین فی اثبات العزاء

علی الحسین علیہ السلام

واسطے

شیعیان مومنین کے چھپا

۷۱۰۲۱

هو الله المستعان

رسالہ شریفہ وعجالہ منیفہ موسوم بہ سیف المومنین وملقب بہ ⁘ ⁘ ⁘

کشف الرین فی اثبات العزاء علی الحسینؑ

مصنفہ جناب حکیم ابو علی خان صاحب الدہلوی اصلاً ومولداً والامروہوی موطناً ومسکناً ⁘

احلہ اللہ دار الجنان ⁘

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی انزل اولیائہ فی منازل الکرب والبلاء واحل احبابہ فی عرصات المحبۃ والابتلا
والصلوۃ والسلام علی اشرف الانبیاء وسید الاوصیاء وسیدۃ النساء ومسموم الاعداء وغریب
الغربا وقتیل الادعیاء الذی بکت علیہ السماء بالدماء وناحت علیہ الطیور فی الھواء المذ
بارض کربلاء باکی العینین ابی عبد اللہ الحسین وعلی ولدہ الائمۃ الھداۃ المصطفین
امابعد العبد الضعیف الراجی الی رحمۃ اللہ القوی ابوعلی بن غلام علی خان امر وھوی تجاوز اللہ
عن سیاٰتہما می گوید کہ در عزای جناب امام حسین علیہ السلام گریہ وزاری ونوحہ واشکباری در ایام عشرہ وغیر آن
شہادت آن امام مظلوم الی الآن جاری ست وکسی از اہل تحقیق انکار آن نکردہ مگر درین چند زمان بعض متعصبین
بلباس علما وانمودہ رسالہ ہا در ممانعت تعزیہ داری وگریہ وزاری بر مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ
والثنا نوشتند وآنرا بخیال باطل خود رافع بدعت انگاشتند علماء ما شکر اللہ سعیہم اجوبہ رسائل مذکورہ بدلائل
ساطعہ والزامات قاطعہ چنان تحریر کردند کہ بازصدای برنخاست واحدی متصدی جواب الجواب نگشت
مردی از حضرات اہلسنت برخلاف اسلاف واکابر اوراقی چند موسوم بہ ہدایت المومنین در زبان ار
نوشتہ وادزبان درازی دادہ پا از آداب علماء وادبا فراتر نہادہ چون دران رسالہ نظر کردم خود را از تح

از انجملہ است رسالہ
فتوحات حیدریہ
تصنیف مولانا
العلامہ جناب
السید محمد قلی خان
اعلی اللہ مقامہ
اعنان ۱۳

جواب آن باز داشتن نتوانستم و باوصف قلت فرصت به تسطیر این عجاله پرداختم و بسیف المومنین مسمی گردانیدم و چون عبارات کتب منقول عنها که استناد اندراج یافته فارسی بود یا عربی لهذا بعبارت فارسی تحریر این رساله مناسب نمود فها انا اشرع فی المقصود متوکلا علی الله الموفق والمعین **قال** المخاطب قبل شروع کتاب کی بوجھنا مقدمہ کا ضرور ہی تا حقیقت حال بخوبی دلنشین ہو اسکو سنا چاہیے کہ ہماری پیغمبر کی پہلے خلقت شرک اور گمراہی مین گرفتار تہی اور جاہل لوگ اپنی باپ دادی کی بری راہ پر اڑی تہے حضرت نی تقریر زبانی اور تلوار کی زور سی اونکو مسلمان کیا اور دین حق کو سمجہایا اور رسومات جاہلیت کو اوٹھایا بعد انتقال حضرت کی خلیفون نے بہی خوب دین کو قایم فرمایا **اقول** و به نستعین خلفائیکه برغم مخاطب اقامت دین از ایشان باحسن وجوه بمعرض ظهور رسیده آیا منحصر در خلفاء اربعه هستند یا نه بنا بر اول حدیث لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنا عشر خلیفة کلهم من قریش را جواب باید گفت و بنا بر ثانی معاویه و یزید را باتباع قاضی عیاض و شیخ الاسلام وغیرهما در سلک خلفای اثنا عشر منسلک خواهد نمود یا نه در صورت اولی انچه بر اهلبیت نبوت و رسالت از جور و ستم و رنج و الم رسیده از دست حق پرست خلفای مقیمین دین مبین است سبحان الله نازم بر این اقامت دین و لنعم ما قیل **نظم** آن آرزوی که در دل تست + وان فکر که سم قاتل تست + فکری که دلت کباب کرده + ایمان ترا خراب کرده + عیش و طرب بباد داده + کیشے عجبے بباد داده + اثبات خلافت هوائی است + اطفای چراغ کبریائی است + دل باصنمے قریش بستی + در پرده شرع بت پرستی + کار تو که عوعو و فغان است + از بهر خلافت سگان است + وین امر ز قوه ات برون است + فکریست که سر بسر جنون است + بر دندمی که زین جهانت + موقوف شد اندم این فغانت + آن وقت کشود مشکل تو + بود این همه سعی باطل تو + جز دشنه حسرت و ندامت + بر جان تو چیست تا قیامت + می نالی و ناله را اثر کو + الآن وقد عصیت قبل + در حالت ثانیه قول ابن حجر عسقلانی مبطل او خواهد بود چه او در شرح صحیح بخاری معاویه و یزید را در سلک خلفاء دوازده گانه مثل خلفاء راشدین منظوم ساخته حیث قال وایضاح ذلک ان المراد بالاجتماع انقیادهم لبیعته والذی وقع انهم اجتمعوا علی ابی بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین فی صفین فسمی معاویة یومئذ بالخلافة

ثم اجتمع الناس علی معاویه عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولده یزید ولم ینتظم للحسین
امر بل قتل قبل چون مقدمه خلافت معاویه ممهد شد اکنون دو کلمه دیگر بس لطیف باید شنید که پیغمبر
صلعم معاویه را گفت که یا معاویه اذا ملکت فاحسن کما اخرج ابن ابی شیبة والطبرانی و معاویه پس از تملک
و تقرر خلافت در حق اهلبیت کرام احسانات کثیره مرعی فرموده که دو فعل از ان بجهت غایت اشتهار یادگار کافه خلا
مانده یکی آنکه با نفس حضرت خیر البشر جناب علی ابن ابی طالب علیهما السلام باشتعال نائره جدال و قتال اشتغال
ورزید و جناب سبط اکبر علیه الصلوة والسلام را زهر نوشانید دیگر احسانی ست که جگر مومنان از ان کباب
و چشم پر آبست یعنی فرزند ارجمند خود یزید را ولی عهد کرده از مسلمانان برای خلافت او بیعت گرفت لامن مش
منهم و از وانچه بوقوع آمد از غایت ظهور محتاج بیان نیست با اینهمه جناب معاویه را خلیفه وقت و صحابی جلیل القد
و خال المومنین و مجتهد بمقابل حضرت امیر المومنین علیه السلام قرار میدهند حالانکه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة مطبوع
در صفحه ۶۲۸ او را بصفت مولفة القلوب یاد کرده و در صفحه ۶۲۹ می گوید و گفته اند محدثان که ثابت نشده
در فضل معاویه هیچ حدیثی انتهی **قال** المخاطب جب زمانہ خلافت کا آخر ہوا اور حکومت بنی امیہ کے ہاتہ
آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے قتل تک کہ مانع بدعت تہی نوبت پہونچی اقو
و بہ نستعین این چه افسانه است که مخاطب بر زبان می آرد و بلا لحاظ اصل و فرع خود هر چه میخواهد
می چاود مخاطب را مناسب بود که اول بخدمت کدامی عالم رفته چیزی دریافت می ساخت و قواعد مذہب
خود تعلیم می یافت آنوقت اگر چیزی می نوشت گنجایش داشت المختصر از تحریر مخاطب عالی فهم مفهوم نمیشو
که زمانه معاویه را داخل حکومت بنی امیه ساخته و یا بخلافت ملحق کرده در صورت اولی شاباش مرحبا باین
عبارت که جب حکومت بنی امیہ کی ہاتہہ آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے
قتل تک کہ مانع بدعت تہی نوبت پہونچی الحمد لله علی ذلک و بحالت ثانیه حدیث مرویه اہل سنت الخلافة فی
بعدی ثلثون سنة ثم ملك العضوض چه جواب والفرق بین الخلافة وملک العضوض چون زمانه معاوی
در عجیب کشمکش افتاد لهذا جناب قطب الاقطاب غوث الاعظم سنیان برای حمایت این صحابی جلیل القدر
در غنیه اخراج نموده و او انصاف داده قال رسول الله صلعم تدور رحی الاسلام خمسا و ستة و ثلثین

اوسبعا وثلثین انتہی واساس خلافت سی ۳ سالہ را کہ بحدیث نبوی مستحکم گردہ بود از بنیاد برزدند **قال المخاطب** اسوقت مین بادشاہ اور لوگ قدیم رسومات جاہلیت اور کفر کی محبت رکہتی تہے فرصت کو غنیمت جانکر کہل کہیلے اور اسلام مین رسومات جاہلیت اور بدعتین نکالنی شروع کین **اقول** وبہ نستعین زمانہ تابعین کہ بروایت مخاطب بارشاد ثم یلونہم متصف گردیدہ مخاطب آنرا مروج رسومات جاہلیت وبدعت قرار دادہ والحق کذلک وچگونہ نباشد کہ نونہالان بدعت وضلالت درین عرصہ شاخ و برگ آوردند وان تخمیکہ سلف بخاک ریختہ بودند خلف خرمنہا برداشتند باین صورت مخاطب بنای روایت خیر کم قرنی الخ را کہ اساس سبے کا تہا بود از پا انداخت **قال المخاطب** چند مدت مین وہ بدعتین اور رسمین ایک عالم مین پہیل گئین اور پچہلون نے اگلون کی سنت سمجہ کر اور مرغوب نفس پاکر انکا کرنا اپنی اوپر فرض اور واجب جانا جو علماء دیندار ہوتی گئی جہان تک مقدور اور میسر ہوا دفع رسوم اور عقاید باطلہ کا کرتے رہے **اقول** وبہ نستعین فی الواقع حال برہمین منوال ہست مگر علماء مخاطب ازان بہرہ نداشتند بلکہ بجہت استرضاء خاطر حکام ظلمہ وفسقہ در ترویج رسوم باطلہ مساعی موفورہ بکار می بروند ووجوب طاعت امام فاسق از روے حدیث نقل مینمودند چنانچہ ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث ابن عمر گفتہ وفی ہذا الحدیث وجوب طاعۃ الامام الذی نعقد لہ البیعۃ والمنع من الخروج ولو جار فی حکمہ ولا ینخلع بالفسق **قال المخاطب** تپر بہی ہزارون رسمین اور عقیدی کفر اور جہالت کی جہان مین قایم ہوئی اور بسبب ضعف اسلام اور موقوف ہونی جہاد اور مصاحبت کفار کی ہر ملک مین ہر فرقی نے اپنی خواہش موافق جو چاہا سو تراش لیا اور اسلام وکفر کہچڑی ہو گیا **اقول** وبہ نستعین آری اہل سنت باعانت حاکمان ظالم وغادر آنچہ خواستند ایجاد کردند وباطل را بصورت حق جلوہ گر نمودند گہی خمس اہل بیت ندادند وگہی تحریم متعہ را از دایرہ اطاعت خدا ورسول خدا بیرون نہادند وزمانی حی علی خیر العمل را از اذان انداختند وہنگامی نماز تراویح را باجماعت اختراع ساختند وگاہی گفتند کہ ان فی القرآن لحنا ستقیمہ العرب وانی ارشاد کردند کہ ان المعوذتین لیستا من القرآن وحتی جملہ سب الشیخین کفر وسب الختنین فسق قرار دادند حیرانم کہ در سب الشیخین وسب الختنین چہ تفرقہ اختراع نمودہ اند مگر بجہت مشارکت جناب امیر المومنین ع ساب خلیفہ ثالث نیز کافر نشد آری چرا این

امر ملحوظ خاطر این بزرگواران نباشد بنا برین که معاویہ مدتہا بسبب جناب امیر المومنین صلواۃ اللہ علیہ استغ
نمود و باعتقاد این حضرات نقصانی بوجہ من الوجوہ فضلا عن الفسق عاید بحال او نگشتہ وگاہی اسمار خل
اربعہ درج خطبہ نمودند رفتہ رفتہ کار بطوالت کشید و انحصار اجتہاد در ائمہ اربعہ قرار یافت بل برین قد
اکتفا نکردہ برای امام اعظم کوفی چنان مرتبہ رفیعہ قرار دادند کہ اگر کدامی حنفی ازدین برگردد و شافعی یا مالکی گرد
تازیانہ کشند و چہار مصلا بخانہ کعبہ بنام ہمین فقہای اربعہ تعمیر کردہ داد خواہش نفسانی دادند و اہل باطن ش
ایجاد بدعت بیعت ساختہ کوس کشف و شہود نواختند **قال المخاطب** خصوصا ہندوستان مین یہانت
نوبت پہونچی کہ ادہر کلمہ بہی کہتے ہین اودہر بت بہی پوجتے ہین اور جو اونمین ذرا قابل ہوئی اونہون نے بعینہ جب س
ہنود کی کرنا مناسب نہ دیکہا اور مطلق چہوڑنا بہی رضای نفس کے خلاف پایا سو واسطے ویسی ہمین
کہ صورت اور نام بدل کر مقرر کر لین مثلا ہنود جو بیاہ مین موڑ باندہتی ہین یہہ لوگ سہرا اور مقنعہ باند
ہین اور جو وہ اپنی مردون کی دن کرتی ہین یہہ بہی تیجا اور دسوان اور چالیسوان اور برسی مثل فرض ا
واجب کی کرنی لگی اور جو وی بتون کی اوپر مٹہہ بناکر پوری کچوری پانی وغیرہ چڑہاتی ہین یہہ بہی اپنی قبرو
گنبد بناکر ملیدہ اور ریوڑی اور گٹہ اور چادر وغیرہ چڑہانی لگے اور جو اونکی مٹہونمین مہنت اور گسائین اور ات
رہتی ہین انکے ہان گنبد ونمین خادم اور مجاور اور پیرزادی مقرر ہوئی اور جو وی گنگا جی کی جے اور بم مہاد
ہین تو یہہ بہی نعرہ یا حسین اور دم مدار کہنی لگے **اقول** و بہ نستعین در مدارج النبوہ مسطور ست کہ عبد
ابن عمر خواب کرد پای او پس گفتہ شد او را یاد کن محبوب ترین مردم را نزد تو تا برود این آفت پس فر
کرد یا محمداہ پس بہ شد پای او انتہی بعبارتہ ہرگاہ اسم سامی جناب ختم الانبیاء موجب برکت و رفع اذیت
بفحوای حسین منی وانا منہ نام نامی جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا ہم باعث خیر و رفع بلا خواہد
قال المخاطب اور جیسے وہ ہر ہر کہتے ہین یہہ بہی علی علی مچانی لگے **اقول** و بہ نستعین لطف تقریر چنان عن
تمالک از دست بردہ بلا لحاظ ایمان و اسلام انچہ میخواہد بتحریر می آرد کجا نام یعسوب الدین و امام المتق
صلواۃ اللہ علیہ و کجا مناسبت ہرہر انچہ گستاخی و بی ادبی مصنف رسالہ بہ بلای مرض جذام مبتلا گردیدہ
سزای آخرت بدنیا یافت و مولوی سلطان خان در شاہجہانپور بسبب بی ادبی تعزیہ بابتلای ہمین مرض انج

ازش اید کشیده اظهر من الشمس و ابیض من الامس الغرض جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم ذکر
علی را عبادت قرار داده چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه در مناقب جناب قاتل الکفرة والفجرة میگوید اخرج الدیلمی
عن عایشة ان النبی صلعم قال خیر اخوتی علی وخیر اعمامی حمزة وذکر علی عبادة ای مخاطب عالی مقام
این حدیث را شنیده و یا باور نکرده و یا بموجب قضیه مقرره ساب آنحضرت را فاسق قرار داده از فسق و فجور
خود باک نداری و حدیث من سب علیا فقد سبنی را بجوی نمیشماری ولا اقل که در مطابقت هر اهانت جناب
امام المتقین خواهد بود وہی کاتری **قال المخاطب** ور اگر اونکی یہان گیا اور متھرا اور کاشی جاتی ہین یہان سے
نکن پور و بہرایچ اور اجمیر کو تیار ہوگئی اور جو وی وہان سے پرشاد لاتی ہین تو یہہ بھی ریگ اور صندل لانی لگے
اور جو وی جگن ناتھہ کا بھات دور دور لیجاتی ہین یہہ بھی نکن پور کی چاول منزلون پہونچانی لگے اور جو وے
مہادیو اور ہردیو کی جھنڈیان بناتی ہین یہان بھی مدار سلار کی نام کی چھڑیان اور نیزی چڑہانی لگی اور جو اونکی
ہان ہردیو وغیرہ کی چبوتری ہین یہان بھی امام کی نام کی سیکڑون چبوتری بن گئے اور جو اونکی سال بہر پیچھے
دت کا نذ و دہوم دہام سی نکالنا ضروری ہی تو یہان بھی برسوین دن تعزیہ بنانا واجب اور فرض ہوگیا اور جو
وہ لنکا بناتی ہین تو یہہ بھی اپنی ہان کربلا بنانی لگے اور جو اونکا ٹہاکر دوارہ ہی تو انکا امام بارہ ہی **اقول**
و بہ نستعین مخاطب درین جزو عبارت توہین امام بارہ و تعزیہ جناب سید الشہدا علیہ السلام نمودہ گوی
سبقت در نصب و خروج از اقران خود ربوده و محققین اهل سنت وجماعت تعظیم امام باره و تعزیه واجب
نوشته اند چنانچه فتوای مولوی مدن مفتی کلکته بوجوب تعظیم و اباحت تعزیه داری باستفتار حکام انگلسیه مشهور
و در دفتر سرکاری موجود است و مولوی سلامت علی بنارسی که در تحقیق و کمال سر آمد معاصرین خود بوده
در تبصره میفرماید شک نیست که امام باره و نقل تربت شریف بعد مرتب شدن واجب التعظیم است و مخاطب
امام باره و ٹہاکر دواره را در یک سلک کشیده ندانم که مدرسه و خانقاه و بنی خانه را علاحده خواهد داشت و یا
مقابله آن پاٹھ شاله و گوردواره و استان کنہیا ساخته زیر قضیه کل بدعة ضلالة خواهد کشید و این ہر سه
بنای دیرینه را برباد فنا خواهد داد **قال المخاطب** علی ہذا القیاس اور ہزارون رسمین کفار کی مقابلہ مین ان
لوگون نے بھی مقرر کرلین اور خوش ہوئی کہ ہم بھی ان سے کم نہین اور ایکبارگی سب رسمین جہانتک نہین نکلین

۹ مدارس بمأة ثانیة
و خانقاه بمأة ثالثة
ایجاد شده ابو الخطاب
بن دحیه کلبی
در سنه ۶۰۴ هجری
کتاب التنویر فی
مولد السراج المنیر
تصنیف کرده

مگر جو آتا گیا وہی ایک آنچ نکالتا گیا اور دون کی لیتا رہا اور سبب اسکا یہہ تہی کہ مسلمانی مین جتنے کا
خواہ دین کے ہون خواہ دنیا کی کفار کی طریقہ اور مشابہت سی نہایت بعید ہین **اقول** وبہ نستعین انچہ در
مقام افادہ نمودہ مری است ناشی از جہل یا تجاہل او از مذہب اہل سنت وجماعت چہ ایشان میگویند کہ آنحضر
دوست میداشت موافقت اہل کتاب را در انچہ امر کردہ نمی شد بچیزی کما فی مدارج النبوۃ بلکہ روزہ داشتن یو
عاشورا باقتدا یہود روایت میکنند کما فی الصحیحین من ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد
المدینہ فوجد الیہود یصومون یوم عاشورا فسألہم فقالوا ہذا یوم اغرق اللہ فیہ فرعون
ونجا موسی فنحن نصومہ شکرا اللہ تع فقال انا احق بموسی منکم فصامہ وامر بصیامہ انتہی
قال المخاطب در عبادت خدا مین کفار کیطرح صورت اور شکل شرک اور وہم اور لذات دنیا کا نام ونشان نہین ا
خدا نماز روزہ مین نظر نہین آتا ہی بخلاف کفار کی کہ ہر وقت اپنی معبود کی صورت کے سامنی منت اور پوجا کر
ہین مسلمان جاہلون نی بہی اسبات کو دیکہہ اور پسند کر نفس اور شیطان کی مشورت سی ویسی باتین اپنی ہان
بی دغدغہ خلاف شرع کی مقرر کین سچ ہے قدیم سی یہہ قاعدہ شیطان کا ہی کہ جب کسی قوم کو دیکہتا ہی کہ بعید
رسوم کفر اور خیانت کو اللہ ورسول کی منع کرنی کی دہشت سی نکرین گی تو صورت بدل کر اوسی کام کو اور لبا
مین اونسی کرواتا ہی تا اصل مطلب اوسکا فوت ہو الغرض جب مسلمانون کو اس بلا مین گرفتار دیکہا تو بندۂ خ
اولاد حسن قنوجی نی کہ اللہ اسکو حسن حسین کے طریقی اور محبت مین رکہی **اقول** وبہ نستعین اقتدا و تمسک بذیل
اہلبیت ع بعد معرفت اقوال وافعال این حضرات حاصل میشود و اولیاء مخاطب گاہی توجہ بہ تتبع آثار اہلبیت
رسالت نکردہ اند تا باتباع چہ رسد چنانچہ بخاری کہ کتاب اورا اصح الکتب بعد کتاب الباری دانند حضرت
امام جعفر صادق علیہ السلام را صادق اللہجہ نمی داند و روایتی از آنحضرت در صحیح خود نمی آرد پس آنہا عایہ پیرو
سرداران جوانان بہشت باین سوء ظن محال بقول شاعر ع رندیخانہ کجا مسجد ومحراب کجا + **قال المخاطب**
چاہا کہ اپنی ملنی والون کو اور جسکو خدا توفیق دی برای ان رسمون کی سمجہا دیوی مگر دیکہا تو انکا عجب حال
کہ بی خون نکالی انکی مزاج کی فساد کا پورا دور ہونا ممکن ہے نہین **اقول** وبہ نستعین مخاطب ازقہ جناب با
ع اسمہ بہ چنان مرض صعب مبتلا گردیدہ کہ اگر خون تمام جسم خود اخراج کند نفعی نخواہد دید کفی اللہ المومنین القتال

قال المخاطب لیکن بعضے لوگ کہ دو چار مرتبہ کی نصیحتون سی انکا اچھا ہونا معلوم ہوا تو اون لوگون کو سمجھانا شروع کیا پھر جب دیکھا کہ زبانی کہنی سے فایدہ عام نہین ہوتا اور ہر شخص کو ہر بات یاد نہین رہتی تو اسلیے اسوقت مین کہ سنہ بارہ سو اوستالیس ہجری مین یہہ رسالہ ہندی زبان مین لکھا تاکہ ہر کوئی اسکو اپنے بولی مین سمجھہ کر بی تکلف بوجھہ لی اور سوجھہ پکڑی **اقول وبہ نستعین** اگرچہ مخاطب رسالہ خود بزبان اردو تالیف کردہ مگر چونکہ عبارت اکثر کتب کہ نقل عبارات ازانہا اتفاق افتادہ فارسی بود لہذا فقیر جواب نیز بزبان فارسی نگاشت تا ذایقہ شناسان فارسی ہم بمطالعہ اش رغبت سازند **قال المخاطب** پھر دریافت کیا تو سب رسمون مین دو رسمون کا چھوڑنا لوگون پر بہت مشکل ہے اور شاق ایک تو منت پوجا اولیا وغیرہ کے دوسری تعزیہ کا بنانا کیونکہ سے چھاتی پہ گر پہاڑ بھی ہوئی تو ٹل سکے ÷ مشکل ہے جیمین بیٹھے وہ جیسی نکل سکی ÷ اور منت پوجا کی بیان مین رسالہ نصیحۃ المسلمین لکھا پایا اسواسطے اس رسالہ مین فقط برائی تعزیہ کی صاف صاف بیان کی کیونکہ سمجھانا عوام کا منظور ہی اور حکم ہی بات کرو ہر آدمی سی اوسکی عقل کے موافق اور یہی سبب ہے کہ نبی پر کتاب اوسکی قوم کی زبان مین اوتری پس مناسب ہی کہ اسکو حقیر نہ سمجھین اور اسکے مطلب کو سوچین بوجھین اور نام اس رسالہ کا ہدایت المومنین رکھا اور مطلب اسکی ایک مقدمہ اور تین فصلون مین بیان کیے اول مقدمہ مین بدعتونکی ظاہر ہونیکا سبب مذکور ہو چکا **اقول وبہ نستعین** رکاکت بیانات مقدمہ بوجوہ سابق گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب پہلی فصل مین برائی تعزیہ کی دلیل عقلے و شرعی سی مذکور ہی دوسری فصل مین جاہلونکی سوال کا جواب ہی تیسری فصل مین آیہ اور حدیث کی روسی تعزیہ کی برائی کا بیان **اقول وبہ نستعین** تحت ہر فصلی از فصول کہ مملو فضول است ہیچ اب آنچ آید فانتظر **قال المخاطب** فصل پہلے اب ای مسلمانون خدا کی واسطے دل سی سنو کہ تم دین مین آپ مختار نہین ہو کہ جو تمہاری جیمین آوی سو کرو آخر خدا کی بندی ہو پیغمبر کے امت ہو **اقول وبہ نستعین** این چہ ترانہ خارج آہنگ است کہ می سراید و از اصول مقررہ مقتدایان خود اغماض نمودہ ہرچہ میخواہد ہرزہ درائی می نماید چہ تعیین خلیفہ کہ از اعظم امور دینیہ و متضمن بسے اختیارات است باعتقاد اہل تسنن مفوض باختیار اہل اسلام است چنانچہ سلف ایشان ہرکرا خواستند بخلعت خلافت مخلع کردند و در ہر زمانی باستعانت خلفای مجوز خودشان از منع خمس و تحریم متعہ و اسقاط حی علی خیر العمل از اذان وغیرہا

که سابق اشعاری بدان رفته هرچه خواستند باختیار خود بعمل آوردند وانجام آن اختیار بجدی منجر ش
که جناب معاویه مربع نشین صدر خلافت گشتند و در ایام حیات خود بصوابدید مسلمانان خلف رش
یزید را خلیفه و جانشین خود نمودند وانچه از پدر و پسر نسبت بخاندان رسالت بمنصهٔ ظهور جلوه گر شده کالشمس
فی وسط النهار هویدا و آشکار است و در اثبات خلافت معاویه و یزید همین قدر کافی و وافی است که عبدالله
عمر از بیعت جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب صلواة الله وسلامه علیه دست کشیده بایشان بیعت ن
و هرگاه اهل مدینه خلع بیعت یزید کردند اکثار انکار و وعید کرد: قال فی الاستیعاب قیل لنافع مابال ابن ع
بایع معاویة ولم یبایع علیاً فقال کان ابن عمر لا یعطی یدا فی فرقة ولا یمنعها من جماعة ولم یبایع معا
حتی اجتمع علیه و در جامع الاصول از بخاری و مسلم آورده عن نافع قال لما خلع اهل المدینة یزید بن معا
ابن عمر حشمته و ولده وقال سمعت رسول الله صلعم یقول ینصب لکل غادر لواء یوم القیمة وانا ق
بایعنا هذا الرجل علی بیع الله و رسوله وانی لا اعلم غدرا اعظم من ان یبایع رجل علی بیع الله و رس
ثم ینصب له القتال و انی لا اعلم احدا منکم خلعه ولا تابع فی هذا الامر الا کانت الفیصل ب
و بینه هزار آفرین بر طبع سلیم و عقل مستقیم مخاطب که باوجود آنکه بنابر مسلمات اهل سنت اینقدر اختیارات مسلم
در این چنین امور عظیمه دینیه متحقق است باز میگوید ای مسلمانون خدا کی واسطے دل سے سنو که تم دین میں آپ اختیار
کیو تمہاری جیسی آدمی سو کر والخ و بطریق تنزل میگویم که انعقاد مجلس میلاد شریف که باعتراف فحول علماء اہل س
بدعت است بجا می آرند چنانچه مولوی نجم الدین عہ قنوجی بجواب فتوای مولوی مظهر کریم سررشته دار فوجداری شاہجہا
می فرماید کس واسطے که اول مولد ہی کرنی کی کچھ اصل نہیں ہے که شیخ تاج الدین عمر بن علی اللخمی الاسکندری المش
بالفاکہانی من متاخری المالکیه فی ان عمل المولد بدعة مذمومة لکھا ہی اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثا
نے مکتوب دویست و ہفتاد و سیوم و مکتوب پنجاه و چہارم کی لکھا ہی تو کھڑا ہونا اوسمین دوسری بدعت ق
سنیئہی سه مجلس مولد که شد ایجاد آن ٭ بدعت آن نیز افزود از بتان ٭ فاسق و مبتدع و مح
جمع می آیند باصد احترام ٭ شد بنی خانه دران ایجاد ہم ٭ چون امام بارہ از اہل ستم ٭ خانه بدعت شده ہر
خانه خانه گشت ہر دیوانه ٭ خانه چه ہر خانه بت خانه ٭ و رخط و خالش ز دام و دانه ٭ الغرض در خانه مو

عہ یہ عبارت رسالہ غایۃ الکلام میں موجود سنہ ۱۲۲۳

بدعتی شد باعث بدعت دگر + ذکر وضع حمل چون آید میان + از پی تعظیم برخیزند شان + گو یا وقت وضع حمل آن این است
این + در حضور شان شده مولد همین + شد معاذ الله این شنعت تمام + از ادب دور است و هم در دین
حرام + در زمانم معنی مولد کجا + زانکه شد مولود و مولد در سرا + معنیش آمد ولادت را زمان + یا که شد جای
ولادت نام آن + این زمان و جای را مصداق نیست + غیر بدعت هیچ استحقاق نیست + انتهی و فی

تحفة القضاة سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث و کل محدث ضلالة و کل ضلالة فی النار و ما یفعلون من الجهال علی راس کل حول فی شهر الربیع الاول لیس بشیء و یقومون عند ذکر مولده صلعم و یزعمون ان روحه صلعم تجیء و حاضر فزعمهم باطل بل هذا الاعتقاد شرک و قد منع الائمة الاربعة عن مثل هذا انتهی فالجواب الجواب **قال** المخاطب بہلا ہم تمسے پوچہتے ہین کہ خدا نے یا پیغمبر نے کہان کہا ہی کہ حضرت امام حسین ع شہید ہون **اقول** و به نستعین کلام مشکک درین مقام بدو وجه محل نظر است اول آنکه حق تعالی در قرآن مجید و حضرت محمد مصطفی ص در حدیث بجای نفرموده است که بعد وفات پیغمبر خدا یک تن و دو تن از اهل حل و عقد هر که را خلیفه سازند همان خلیفه برحق باشد و منکر خلافت آن کافر قال شارح المواقف و ذلک لعلمنا ان الصحابة مع صلابتهم فی الدین و شدة محافظتهم علی امور الشرع کما هو حقها اکتفوا فی عقد الامامة بذلک المذکور من الواحد و الاثنین کعقد عمر لابی بکر و عقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان و لم یشترطوا فی عقدها اجتماع من فی المدینة من اهل الحل و العقد فضلا عن اجماع الامة من علماء الاسلام و مجتهدی جمیع اقطارها انتهی و بعبارة اخری خدا و رسول ص کجا فرموده که خلیفه ثالث عثمان بن عفان قرآن اختلاف نزول جمع نموده رواج دهد و قرآن دیگر صحابه را با آتش سوزاند و اگر عبد الله ابن مسعود در سپردن قرآن خود بهانه ورزد مضروب و لگدکوب غلامان عثمان گردد دوم آنکه شهادت حضرت امام حسین ع بنابر اصول مذهب ایشان ثابت نیست چه بنابر اصول موضوعه ایشان خلافت یزید بن معاویه قابلیت انکار ندارد زیرا که طریق ثبوت خلافت بنابر تصریح علماء ایشان یا بیعت اهل حل و عقد است و لو کان واحدا یا استخلاف خلیفه سابق است لاحق را یا قهر و استیلا است کما فی شرح المقاصد و جمیع مسلمانان سوای معدودی

چند با یزید بیعت کردند و عبد الله ابن عمر که در بیان ورع او صاحب استیعاب نوشته قال میمون بن
مهران ما رایت اورع من ابن عمر از جمله بیعت کنندگان حضرت یزید است و اما استخلاف پس ازانکه حضرت
معاویه که باعتراف غوث الثقلین ایشان خلیفه راشد بود حضرت یزید را خلیفه ساخت اما قهر و غلبه یزید محتاج
اظهار نیست خلاصه اینکه هرگاه شهادت جناب امام حسین ع باصول مخاطب ثابت نباشد اطلاق لفظ شهید
از وی عجب می نماید **قال المخاطب** تب انکا تم هر سال تعزیه بناو اور اسکا ثواب پاؤ **اقول** و به تعیین مخفی مباد
مخاطب درینجا در صدد انکار سه امر است اولا ساختن تعزیه هر سال ثانیا ساختن آن مطلقا ثالثا ترتب ثواب
بر ساختن آن لهذا هر یکرا بدلائل قاطعه ثابت میکنم تا دیگری را مجال سخن نماند اما اول یعنی تعیین وقت بدو وجه
متحقق است اول اینکه در ترجمه صواعق محرقه ابن حجر مکی مرقوم است هکذا عبارته چهارم آنکه آنچه در روز عاشورا
بحسین ابن علی رضی الله تعالی عنهما رسید چنانچه تفصیل آن بعد ازین خواهد آمد نبود مگر شهادتی که دال است
بر مزید رتبت و رفعت درجه آنحضرت نزد پروردگار و الحاق وی بدرجه آبا و اهل بیت مطهر خود پس باید که اگر کسی
اثر در مصیبت او دریابد سزاوار است که در آن روز مشغول نشود مگر بصوم و طاعات و عبادات و استرجاع
بنابر امتثال و اطاعت امر الهی تا مترتب شود بران مغفرت و رحمت نامتناهی کما قال الله تع و بشر الصابرین
الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله وانا الیه راجعون اولئك علیهم صلوات من ربهم
و رحمة و اولئك هم المهتدون اه قول فقره و اگر کسی اثر در مصیبت او دریابد اول دلیل است بر تعیین روز
عاشورا و هو المطلوب دویم آنکه ابو الفرج ابن جوزی در رساله مولد نوشته و قد بسط الکلام فی ترغیب
مولد النبی صلعم فلا زال اهل الحرمین الشریفین و المصر و الیمن و الشام و سائر بلاد العرب من
المشرق و المغرب یجتهدون بمجلس مولد النبی صلعم و یفرحون بقدوم هلال الربیع الاول
و یغتسلون و یلبسون بالثیاب الفاخرة و یتزینون بانواع الزینة و یطیبون و یکتحلون
و یاتون بالسرور فی هذه الایام و یبذلون علی الناس بما کان عندهم من المضروب و الاجناس
و یهتمون اهتماما بلیغا علی السماع و القراءة لمولد النبی صلعم و ینالون بذلك اجرا جزیلا و فوزا
عظیما و مما جرب عن ذلك انه وجد فی تلك العام کثرة الخیر و البرکة مع السلامة و العافیة

وسعة الرزق وازدياد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان في البلاد والامصار والسكون والقرار في البيوت والدار ببركة مولد النبي صلعم انتهى وفي فتح المبين شرح الاربعين للامام النووي قال شيخنا الامام ابو شامة من احسن ما ابتدع في زماننا ما يفعل كل عام في اليوم الموافق ليوم مولده صلى الله عليه وسلم من الصدقات والمعروف واظهار النعمة والسرور فان ذلك مع ما فيه من الاحسان الى الفقراء مشعر لمحبة النبي صلعم وتعظيمه واجلاله في قلب فاعل ذلك وشكر الله تعالى على ما من به من ايجاد رسوله الذي ارسله رحمة للعالمين صلى الله عليه وسلم انتهى ازین هر دو عبارت مبرهن است که نمودن مجالس مولود حضرت در ربیع الاول هر سال موجب بسی خیر و برکت است پس همچنین ساختن تعزیه و قیام بماتم جناب سید الشهدا علیه آلاف التحیة والثناء در عشره محرم الحرام نیز جائز خواهد بود وهو المقصود اما ثانیا یعنی ساختن تعزیه و نقل قبر مطلقا پس مخفی مباد که ساختن این هر دو مباح است چه اصل در هر چیز اباحت است مادامیکه از شارع علیه السلام ممانعت دران وارد نشود وهکذا في البحر الرائق والهداية و ممانعت شارع ع در تعزیه داری کجا فالحق احق بالاتباع واگر هنوز مطمئن نباشی از کلام مولوی عبد الواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی بحر العلوم سندی آرم که باز مخاطب اجمال سخن نباشد و باب زبان درازی مخالف مسدود گردد المختصر در رساله ازالة الاوهام نوشته اند که در عهد صحابه و تابعین کتاب الله غیر معرب بود و بعده معرب شد و اجماع امت بران شد و بتواتر رسید و همچنان جمع کردن احادیث و تفاسیر و فقهیات و چهار مصلی خانه کعبه و تالیف صرف و نحو وغیرها و اختراع مجالس ذکر میلاد شریف نبوی صلعم بتواتر رسیده و اجماع بران گردید همچنان مراسم تعزیه داری جناب امام حسین ع از صدها سال جاری و مروج است و در زمان سلاطین اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جهانگیر و شاهجهان و عالمگیر اورنگ زیب وغیرهم که در تمامی ملک خود نافذ الامر کلی بودند مراسم تعزیه داری بوجه احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد الله خان وزیر اعظم شاهجهان عالم متبحر و قاضی القضاة سعد خان کلان و قاضی القضاة سعد خان خرد که هر یک حنفی المذهب بودند و دیگر علماء آن زمان اگر مراسم مذکوره را خلاف شرع و بد میپنداشتند بحضور سلاطین معروض ساخته در تمامی ملک موقوف میگردانیدند که در سرکار بادشاهان اختیار کلی داشتند و بادشاهان هم متشرع بودند و یا بادشاهان مذکورین که متشرع بودند بذات خودها در تمامی ملک تحت حکومت خودها موقوف میکردند

ودر ان عهد عموماً وخصوصاً مروج بود و تا حال جاری است و انشاء الله تعالی تا قیامت جاری خواهد ماند و کسی از عوام و خواص زمان تا حال انحراف از ان نکرده و خصوصیت ترویج ان باجماع امت نبی ثابت گشت و بتواتر رسید بمفاد حدیث شریف لن تجتمع امتی علی الضلالة هرچه ایشان بران اجماع کنند و اتفاق نمایند سراسر حق بود پس درین عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروه داند خلاف اجماع امت و انکار از تواتر است و این معنی بموجب اصول فقه نهایت ممنوع و انچه بعضی کج فهمان این زمان سند حدیث من زار قبرا بلا میت و یا بلا مقبور فقد اثم او کفر بزعم باطل خود تعزیه شریف را مصداق قبر بلا میت تصور کرده زیارت تعزیه را موجب کفر یا اثم قرار داده اند غیر معقول است چه اولاً حدیث مذبور در صحاح ستة مذکور نیست و راوی حدیث مجهول و الفاظ حدیث مختلف است و همچو حدیث از محل اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بوده باشد از جملهٔ احاد است و تواتر و اجماع امت از خبر احاد حسب قاعده اصول باطل نمیشود و سوای این تعزیه امام ع چیزی دیگر است و قبر بلا میت امری دیگر قبر بلا میت آنست که قبر حضرات ادریس و عیسی و خضر و الیاس و یا قبر ملائک در ینجا بنا کنند و زیارت گاه سازند و یا کسی صورت قبری بنا کند که فلان کس در ینجا مدفون است و فی الحقیقت چنان نباشد پس انهمه قبور بلا مقبور و جعلیه خواهد بود و همچنین عیاذاً بالله اگر کسی بگوید که جسم مطهر جناب امام حسین ع در تعزیه مدفون است نه در کربلاء معلی درینصورت تعزیه شریف نیز مصداق قبر بلا مقبور خواهد گشت و گرنه نقل قبر و هرگاه احدی از موالف و مخالف مجوز شق اول نخواهد شد پس تعین شق ثانی یعنی بودن تعزیه نقل مزار مبارک جناب سید الشهدا علیه السلام مبرهن شد و آن جایز است بموجب حدیث نبوی صلعم که مذکور خواهد شد و قطع نظر از ان حضرت رسول خدا صلعم تعزیه داری مروجه این زمانه را منع نفرموده اند و خلاف حکم پیغمبر آنست که آنحضرت چیزی را منع کرده باشند و بعد از ان انچیز را بعمل آرند و علت غائی از تعزیه داری گریه و بکا و بیان ظلم یزید و اظهار شجاعت شهدا است و بموجب حدیث شریف بروایت ترمذی که اصحاب حدیث و فقه او را بسیار معتبر و مستند می دانند که کتاب الله و عترت نبی صلعم در بزرگی و ایفای حقوق هر دو برابر اند و در عهد صحابه و تابعین کتاب الله غیر معرب بود و من بعد معرب شد و اجماع امت بران شد و بتواتر رسید پس تعزیه شریف امام حسین علیه السلام که هم باجماع امت مروج است با اعراب کلام الله برابر است اگر کسی اهانت و بی ادبی با کلام الله و عترت طاهره یا با اعراب

لام الله شریف و تعزیه شریف نماید و ترک حقوق کلام الله و عترت طاهره کند هر دو در قیامت فریاد و
یست آنکس بر حوض خواهند کرد و از حضرت امام موسی کاظم عه مرویست که هر که زیارت قبر حضرت امام حسین
علیه السلام کند حالانکه میداند حق عظمت وی بنویسد حق تعالی درجه برای وی در علیین و چون بسبب بعد شداید
ه بمزار شریف حضرت امام حسین علیه السلام بهر سال رسیدن جمله مردمان این دیار متعذر و متعسر است بنابران
ردمان این دیار هر سال در عشره محرم علامت نقل قبر ساخته زیارت آن میکنند تا باین فضیلت و سعادت
ه در حدیث مذکور است در آیند زیرا که بنا ساختن نقل قبور مباح و بوسه دادن بران جایز چنانچه در کفایه
شعبی و فتاوای غرایب و عالمگیری و مطالب المؤمنین و خزانة الروایه و غیر آن مذکور است لا بأس بتقبیل
قبر والدیه لان رجلا جاء الی النبی صلعم فقال یا رسول الله انی حلفت ان اقبل عتبة باب الجنة
وجبهة حور العین فامره ان یقبل رجل الاب وجبهة الام قال یا رسول الله ان لم یکن ابوای حیین
فقال قبل قبرهما قال فان لم یکن اعرف قبرهما قال خط خطین انو احدهما قبر الام والاخر قبر الاب
فقبلهما فلا تحنث فی یمینک انتهی الحمد لله که از عبارت سابقه کالشمس فی وسط النهار جواز بلکه استحباب حسن
تعزیه داری جناب خامس آل عباء و ترتب ثواب بران بپایه ثبوت رسید اما ثانیا یعنی ترتب ثواب بنا ساختن
نقل قبر و مقبره جناب امام حسین ع که آنرا تعزیه گویند ثابت است بچند وجه اول اینکه ثواب تعزیه داری بشهادت
مولوی عبد الواحد خان گذشت و کفاکم عنا شهادة هذا الفاضل دوم آنکه گریه نمودن بر مصائب جناب
شهید مظلوم صلوات الله علیه سنت پیغمبر خدا و علی مرتضی است چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه نوشته اخرج
ابن سعد عن الشعبی قال مر علی رضی الله عنه بکربلا عند مسیره الی صفین وحاذی بنوی وهی قریة علی
الفرات فوقف وسال عن اسم هذه الارض فقیل له کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعه وقال دخلت علی
رسول الله وهو یبکی فقلت ما یبکیک فقال جاء عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین ع
یقتل بشاطی الفرات بموضع یقال له کربلا ثم قبض جبرئیل قبضه من تراب شمنی ایاها فلم املک عینی
ان فاضتا انتهی وفی المقتل الذی الفه الفاضل الدهلوی وسماه بسر الشهادتین انه اخرج الحاکم
والبیهقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول الله بالحسین ع توأما فوضعته فی حجره ثم حانت منی

عه در کتاب مزید القلوب از فضیل بن [illegible] امام جعفر صادق [illegible] علیه السلام فرمودند [illegible] والصلاة من الائمة کان کمن [illegible] رسول الله عشرة [illegible]

التقایه فاذا علینا رسول الله تهرقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی
واتانی بتربة من تربته حمراء انتهی و پر ظاهر که تعزیه داری باعث گریه و بکا است و هر امر مباح که متوقف
عبادت باشد آن هم عبادت است کما قال المحدث الدهلوی فی ترجمة المشکوٰة پس باحسن و
ثابت و واضح گشت که در تعزیه داری ثواب اخروی بوجه پیروی حضرت سرور کائنات صلی الله علیه و آله و
در گریه و زاری بحصول می انجامد و هو المطلوب سیوم آنکه جمال الدین محدث در روضة الاحباب می
آنچه مجرب شده از برکات تمثال نقل قبر شریف پیغمبر خدا صلعم آن است که هر که آنرا دایم با خود دارد او را در میان
قبول تمام باشد و البته پیغمبر صلعم را زیارت کند و هر کس آنحضرت را در خواب بیند. فقد راه حقا و این تمثال
و در هر لشکر که باشد نگریزد و در هر قافله که باشد غارت نیاید و در هر متاعی که باشد دزد بران دست نیابد و در
که باشد غرق نشود و توسل نجوید بصاحب آن صلعم در هیچ حاجتی الا آنکه گذارده شود و در هیچ صعبی الا
فرج حاصل شود انتهی و بر منصف لبیب مخفی نیست که زیارت پیغمبر خدا صلعم ثواب ها دارد و اولیاء مخاطب
آنرا از خواص همراه داشتن نقل قبر شریف آنحضرت قرار داده اند و تفرقه درمیان نقل قبر حضرت پیغمبر خدا و جناب
سید الشهداء ع باین طور که یکی جایز و دیگری ناجایز باشد نتوان ساخت **قال المخاطب** اخر کہوگی کہ خدا و رسو
کہین نہین کہا **اقول** و به نستعین مخاطب بگوید که قرآن شریف بحکم خدا و رسول معرب گردیده و یا بلا
در صورت اولی فاتوا برهانکم ان کنتم صادقین و در صورت ثانیه فما هو جوابکم فهو جوابنا طرفه اینک
تراویح بهیئت کذائی بغیر حکم خدا و پیغمبر صلعم پیشوایان مخاطب نحر را ایجاد کرده آنرا نعم البدعة گفتند کما
النهایة انه دخل لیلة من لیالی شهر رمضان فی مسجد فرای ان المسجد قد غص باهله بق
شهر رمضان فاستبشر و قال بدعة و نعم البدعة التی اجترینا ها با اینهمه اعتراف دیده و دانسته
خواندن و آنرا از جمله عبادات شمردن مصداق همین بودن است پھر کیون جان بوجھکر جھک مارتی ہو **قا**
المخاطب پھر کیون جان بوجھکر جھک مارتی ہو **اقول** و به نستعین در رساله غایة المرام مطبوعه بصفحه ۶ مند
سوال روٹی کو بوسه دینا زمان فیض نشان مین مروج تھا یا نہین اگر مروج نہ تھا تو اسکے مانی مین
دینی والی ماخوذ اور گنہگار ہین یا نہین جواب زمان سرور دو جہان مین رواج اسکا ہرگز نہ تھا لیکن

جو بوسہ دیتی ہین گنہگار نہین ہوتی بلکہ بعضے علما کی نزدیک ثواب پاتی ہین در المختار مین نقل فرمایا تقبیل الخبز جوز الشافعیہ انہ بدعۃ مباحۃ وقیل حسنۃ انتہی ازین فتوای بوضوح پیوست کہ تقبیل خبز گو بزمانہ جناب سرور کائنات صلعم رواجی نداشت لیکن بفتوای شافعیہ مباح بلکہ بقولی حسن بودہ است ندانم کہ این فتوای شافعیہ مقبول طبع گرامی مخاطب لاثانی می آید و یا در حق آنہا می فرماید پہر کنیون جان بوجہکر جہک مارتی ہو **قال المخاطب** اور یہ جو پوچہتی ہو کہ تعزیہ بنانا کس کتاب مین منع ہی **اقول** وبہ نستعین چون اولیای مخاطب مثل امام شافعی و امام نووی و ملا علی قاری و صاحب ہدایۃ المرید صدہا امور مستحدثہ را بدل و جان قبول کردہ بعضی را واجب و بعضی را فرض کفایہ و بعضی را مندوب و غیرہ قرار دادہ اند پس استفسار مخالفت تعزیہ بقید کتاب از مخاطب لازم آمد حیف کہ بجان و دل خریدن و بر دیگری دست رد گذاشتن از انصاف بسی بعید می نماید و تفصیل آن در مباحث آیندہ خواہد آمد درین جا برای اطمینان قلب ناظرین بر نقل دو قول اکتفا میرود قال النووی فی فتح المبین قال الشافعی ما احدث و خالف کتابا او سنۃ او اجماعا او اثرا فہو البدعۃ الضلالۃ وما احدث من الخیر ولم یخالف شیئا من ذلک فہو البدعۃ المحمودۃ انتہی وفی العینی شرح الکنز وذکر شمس الائمۃ السرخسی ان مشایخ بلخ اختاروا قول اہل المدینۃ فی جواز استیجار المعلم علی تعلیم القرآن فنحن ایضا نقول بالجواز وکذا فی فتاوی قاضیخان انتہی ازین تقریر مثل روز روشن و واضح گشت کہ امام شافعی بدعت را منقسم بدو قسم ساخت و یکی را بدعت ضلالہ و دیگری را بدعت محمودہ نام گذاشت و باتباع علماء دیگر دیار بجواز اجرت گرفتن تعلیم قرآن فتوا دادند باآنکہ جناب باری لاتشتروا بآیاتی ثمنا قلیلا می فرماید **قال المخاطب** اولٹی چور کتوالی ڈانڈی **اقول** وبہ نستعین نزد اہل سنت و جماعت خلافت جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب مثل شیخین صحیح و مسلم الثبوت است باآنکہ جناب معاویہ و احزاب او معتقد خلافت امیر علیہ السلام نبودند و علم افراشتہ داد بغاوت دادند و بار عند اللہ باجور گشتہ یک اجر اجتہاد یافتند بازحیرتم میر باید کہ قضیہ من انکر عن خلافۃ الشیخین فقد کفر کما فی العالمگیریہ بکدام دل و زبان بافتند و در انکار خلافت شیخین و حضرت علی بن ابیطالب صلواۃ اللہ علیہ باصول خود چہ تفرقہ قرار دادند بار خدایا مگر بقول لڑنی بہڑنی سی یہ رتبہ حاصل ہوا سبحان اللہ اولٹی چور کتوالی ڈانڈی **قال المخاطب** یہ ویسی ہی بات ہے کہ کوئی شخص اپنے فلان مین انگلی کری اور پوچہی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکہی ہے **اقول** وبہ نستعین

برای تدوین صرف و نحو و تعمیر مدارس و معرب کردن قران شریف و انعقاد مجلس ذکر میلاد رسول مقبول
حکم خدا و رسول ورود یافته و یا بوجه عدم ممانعت شرعی تمسک جسته از ایجاد فقیر جلوه ظهور پذیرفته در صو
ثانیه یه ویسی ہی بات ہی کہ کوئی شخص اپنے فلان انگلی کری اور پوچھی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکھی
و من ادع ورود الحکم فعلیه البیان **قال المخاطب** تم تو تعزیہ کا بنانا ثواب جانتی ہو اور اوسکی بہتری
دعوی کرتی ہو یہ تمکو بتانا چاہیی کہ کس کتاب مین تمکو تعزیہ کا حکم ہی قرآن مین یا حدیث مین فرض و واجب سنت
مستحب کس مین ہے **اقول** و به نستعین تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ جناب امام حسینؑ مباح
و آن ثابت است بدو وجه اولا جناب رسالت مآب برای نقل قبر اجازت فرموده و سند آن روایت سابق گذشت
فتذکر ثانیا شارح مشارق الانوار گفته و هکذا رخص فی تصویر لا روح له مثل الاشجار و نحوها و صاحب مشک
نوشته قال ابن عباس قال کنت لا بد فاعلا فاصنع الشجرة و ما لا روح فیه متفق علیه و ایضا
تصنع فعلیک هذا الشجر و کل شئ لیس فیه روح رواه البخاری چون اخراج جمله روایت ها موجب تطویل
بود لهذا بر همین دو سه احادیث اکتفا رفت و التعزیه من هذا القبیل ثالثا بطریق تنزل میگویم که قیام وقت ذکر مولد
آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم اعلما حرمین شریفین و دیگر دیار مستحب گفته اند کما فی غایة المرام و سند قیام از حدیث ضعیف
ہم نتوان آورد فالتعزیه اولی بالاستحباب از لطایف مقام اینکه چون بعضے از اہل سنت انعقاد مجلس شریف
و قیام وقت ذکر مولد حضرت رسول الله صلعم را بدعت گفتند محققین ایشان بالزام رفض و خروج اوشان
از دائره سنت و جماعت خارج کردند چنانچه دستخط مولوی حیدر علی مصنف منتهی الکلام در رساله غایة المرام
باین عبارت در حق اوشان موجود است واعظین نجات وہابیه بالیقین قدم از دائره سنت و جماعت بیرون نہا
و داد اعتزال و رفض و خروج دادند و لنعم ما قیل سے واعظ شہر که مردم ملکش مے خوانند قول او یا ہمین بس ا
که او آدم نیست و بحمد الله که ہنوز در مذہب حق چنین علما ہستند که باحقاق حق می پردازند انتہی قا
المخاطب که جسپر ایسی چہاتی کوٹتی اور سر پیٹتی ہو **اقول** و به نستعین بچند وجه مدفوع است اول آنکه این فعل ع
است دوم آنکه مماثل است بفعل حضرت ابن خطاب قال القسطلانی فی المواهب عن سالم بن عبد ا
قال لما مات رسول الله صلعم کان اجزع الناس کلهم عمر بن الخطاب انتہی فالجواب الجواب سوم اینه

این امر نزد فقهای شافعیه و حنفیه حرام نیست بلکه مکروه است و بر فعل مکروه وعید عقوبت نمی باشد چنانچه صاحب جامع الاصول
در شرح مسند شافعی فرموده والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحه وشق الجیوب وضرب الخدود وتخمیشها
والصیاح مکروه و در فتاوی عالمگیریه گفته ویکره للرجال تسوید الثیاب وتمزیقها للتعزیة ولا باس
بالتسوید للنساء انتهی **قال المخاطب** ذرا غصه کو تهام کر اور ضد کو چهوڑ کر تعزیه کی برائی پوچهو کئی طرح کے
برائی حاصل ہے **اقول** و به نستعین بوجوه سابقه مثل روز روشن جلوه ظهور پذیرفته که بنا ساختن تعزیه امری
است مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و احادیث مرویه طریق اہل سنت و جماعت مستند انہاست اکنون
مخاطب بنظر انصاف قبول حق نماید و از تعصب و عناد باز آید **قال المخاطب** اول برائی یه که تعزیه بنانا شرع کے
خلاف ہے یه کہین نہین آیا ہے که غم اور مصیبت کے واسطے کوئی چیز بنانی چاہیے کسیکے نام کی ہو پیر ہون یا پیغمبر
امام ہون یا شهید **اقول** و به نستعین بنا ساختن تعزیه خلاف شرع نیست و دلایل آن سابقا بنوعی
مذکور شد که طالب ادر وصول مقامات اخیر بعیان می رساند فتذکر **قال المخاطب** بدعت و بت پرستی
شرع مین اسی کا نام ہے که جس چیز کی دین مین کچه اصل نہو اوسکو اپنی طرف سے بنا چنا تعظیم کرین اور ثواب
ٹهہراوین **اقول** و به نستعین آنچه درین مقام افاده فرموده خبطے است ناشی از جهل چه اہل سنت و جماعت
بسیار چیزہا بلا حکم خدا اور رسول ایجاد کرده و داخل دین خود ساختند و ترتب ثواب بران قرار دادند و اکابر ایشان
امور مذکوره را از مفهوم بدعت خارج انگاشتند پس ثابت گشت که ہر حادث را بدعت نتوان گفت چنانچه ملا علی
قاری در شرح مشکوة به تفسیر کل بدعة ضلالة میفرماید ای کل بدعة بالرفع وقیل بالنصب ضلالة قال فی
الازهار ای بدعة سیئة ضلالة لقوله صلی الله علیه و آله وسلم من سن فی الاسلام سنة حسنة
فله اجرها واجر من عمل بها وجمع ابوبکر وعمر القرآن وجدده فی عهد عثمان قال النووی البدعة کل شیء
عمل علی غیر مثال ما سبق وفی الشرع ما لم یکن فی عهد رسول الله صلعم وقوله کل بدعة ضلالة عام
مخصوص قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام فی آخر کتاب القواعد البدعة اما واجبة کتعلم النحو لفهم
کلام الله ورسوله صلی الله علیه وسلم وکتدوین اصول الفقه والکلام فی الجرح والتعدیل واما
محرمة کمذهب الجبریة والقدریة والمجسمة والرد علی هؤلاء من البدع الواجبة لان حفظ الشریعة

من هذه البدع فرض كفاية واما مندوبة كاحداث المرابط والمدارس وكل احسان لم يعهد في العص
وكالتراويح اي بالجماعة العامة والكلام في الدقايق الصوفية واما مكروهة كزخرفة المساجد وتزويق الم
يعني عند الشافعي واما عند الحنفية فمباح واما مباحة كالمصافحة عقيب الصبح والعصر اي عند ال
ايضا والا فعند الحنفية مكروه والتوسع في لذايذ المآكل والمشارب والمساكن وتوسع الاطعام و
في كراهة بعض ذلك كما قدمنا قال الشافعي ما احدث فما تخالف الكتاب والسنة او الاجماع ف
ضلالة وما احدث من الخير ولا يخالف شيئا من ذلك فليس بمذموم وقال عمر رضي الله عنه ف
رمضان نعمت البدعة هذه انتهى این عبارت بوضوح پیوست کہ بدعت بر چند قسم است واجبہ و مح
مندوبہ ومکروہہ ومباحہ وہر امر مستحدث بدعت مذمومہ نیست واگر نزد مخاطب ہر حادث بدعت محرمہ
پس باعتقاد او حسب تحقیق ملا علی قاری حضرت شیخین باحداث تراویح وجمع کردن کلام اللہ وجناب ع
بہ تجدید جمع ایجاد بدعت مذمومہ کردند **قال المخاطب** دوسری برائی یہ کہ تعزیہ بنانا عقل صحیح مین بہی عیب کہت
کہ ایک چیز کی نقل بنانا اور اوسکی ساتھہ وہ باتین کرنی جو اصل کے ساتھہ چاہیی محض حماقت ہی مثلا گھو
تصویر بنا دی اور اوسکی آگی دانہ گھاس ڈالی اور کھریرہ کری تو لوگ اوسکو سڑی بتلاوینگی اسیطرح وی گ
سڑی ہین کہ حضرت امام کی قبر کی نقل بنا کر فاتحہ اور درود اوسپر پڑہتی ہین **اقول** وبہ نستعین مدفوع است
وجہ اول آنکہ این حکم معارض است بآنکہ علماء اہل سنت تقبیل بر نقل قبر والدین تجویز نمودہ اند چنانچہ صاح
احمدی نقلا از جامع المتفرقات نوشتہ مسئلہ مان باپ کی قدم چومنا مباح ہین حدیث مین آیا ہی کہ ا
شخص نے جناب رسالتمآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ مینی قسم کہائی تہی کہ آستانہ جنت اور حو
رخسار و نیز بوسہ دونگا آپ نی فرمایا کہ مانکی پاون اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دی اوسنی پوچھا کہ اگر مان باپ
حضرت نے فرمایا اونکی قبر چوم او کہا کہ اونکی قبر معلوم نہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچ کر ایک کو باپ کی قبر اور دوس
مانکی قبر قرار دی کر بوسہ دی تا کہ حانث نہو کذا فی جامع المتفرقات انتہی وبر ظاہر است کہ حضرت امام حسین
جگر گوشہ رسول الثقلین بہ نسبت پدر و مادر بہزار درجہ افضل اند وہر گاہ نقل قبر پدر و مادر جایز باشد نقل قبر شہید ک
بدرجہ اولی جایز و روا گردد فاستمع ولا تکن من الغافلین سوم آنچہ شرط بلاغ است با تو میگویم نہ تو

خشم پند گیر وخواہ ملال ❖ دوم آنکہ جناب مولوی عبدالواحد خان ابن الابن مولوی عبدالعلی در رسالہ ازالۃ
وہام می نویسد۔ وانجانب از ثقات شنیدہ کہ حضرت مولانا نظام الدین محمد قدس سرہ و بچشم خود دیدہ کہ حضرت
ولانا عبدالعلی محمد قدس سرہ و مولوی مجید الدین محمد عرف مولوی مدن مرحوم و مولوی انوار الحق و مولوی نور الحق
دس سرہما و دیگر علماء فرنگی محل و کلکتہ و مدراس وغیرہ از بلاد ہرگاہ تعزیہ شریف امام مظلوم علیہ السلام می دیدند ایستادہ
ی شدند و ہر دو دست بطرف تعزیہ شریف دراز کردہ از بسیار خشوع و خضوع و عجز و انکسار فاتحہ میخواندند وعند الاستفسار
فرمودند کہ تعظیم و فاتحہ امام مظلوم ست زیرا کہ تعزیہ شریف موسوم بنام نامی امام مظلوم است انتہی چہارم آنکہ در کتب
سنت وارد است کہ پیغمبر خدا صلعم در فتح مکہ تصویر حضرت ابراہیم ع را مدفون ساختہ پس مخاطب عالی فہم صاحب را
ین فن ساختن تصویر را کہ ساختن و نگاہداشتن آن بالاتفاق حرام است محمول بسفاہت و بی خردی خواہد ساخت
یا حکم جواز مطابقت بعض امور بانقل حاصل خواہد داد **قال المخاطب** تیسری برائی یہ کہ غرض تعزیہ سے تمکو یہی ہی گو کہ شرع
و عقل کے مخالف ہی کہ اوسکی دیکھنے سے غم والم پیدا ہوا **اقول** وبہ نستعین بنا ساختن تعزیہ مخالف شرع و عقل نیست
موافق است و دلایل آن سابقا گذشت **قال المخاطب** سو وہ بھی تو حاصل نہیں **اقول** وبہ نستعین ہر ہر کہ
ی بہرہ از شعور دارد مخفی نخواہد بود کہ از دیدن تعزیہ غم والم جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا پیدا می شود و انکار
مکابرہ است و اگر کدامی غلیظ القلب مغموم نشود مناط اعتبار را نشاید **قال المخاطب** ہم تمسی پوچھتے ہین کہ غم اور
ن چیزون کے دیکھنے اور ہونے سے آتا ہی یا فاقہ اور روکھی روٹی اور پرانی پہٹے کپڑے **اقول** وبہ نستعین از ہمین جا است
در مذہب اہلبیت صلواۃ اللہ علیہم برای ترک لذات در عشرہ محرم الحرام ہدایت آمدہ و شعار مومنین برہمین قرار
ست کہ درین ایام مصیبت التیام از اطعمہ لذیذہ والبسہ نفیسہ اجتناب می نمایند کاش اولیاء مخاطب ہم بہ ترک لذات
و الم جناب امام حسین ع بر پا نمایند مگر این حضرات را باین امر چہ سروکار **قال المخاطب** ور تنہائی اور اندہیری اور
معشوق کی جدائی اور شکستہ جہونپڑی مین درد و غم پیدا ہوتا ہی یا اوسکی ضد مین اب سوچو کہ فاقہ کی عوض تعزیہ کے
دنوں مین شیرمال اور حلوا ہر جا موجود ہی اور دنونمین چاہی فاقہ ہو مگر اس دن کا ناج پانی ہر کوئی جمع کر رکھتا ہی اور پرانی
ی کپڑون کی جگہہ خاصی خاصی قبائین اور گوٹی پٹی ان دنونمین پہنکر نکلتے ہین **اقول** وبہ نستعین ہو جب
ب اہل سنت و جماعت روز عاشورا بحکم احادیث و بجا آوردن لوازم فرحت و سرور یوم عاشورا از ذا

این حضرات است چنانچه صاحب غنیه وغیره نوشته که بروز عاشورا باید که غله جمع کنند و بر اہل و عیال خو
توسع نماید و سرمه در چشم کشد و لباس نو در بر کنند و لوازم فرحت و سرور بجا آورد ہمین مضامین بتفاوت یس
در خطبه محرم از خطب جمعه ہای سال تمام مطبوعه کلکته موجود است و در رساله سبیل النجاح مرقوم است که در مکه وجد
بروز عاشورا حنابندی ساخته و پوشاک نو پوشیده و انواع شیرینی و طعام لذیذه پخته عید میکن
و شیعیان اہلبیت را خود معمول است که خوردن طعام لذیذ و پوشیدن جامه نو و حنابندی و دیگر لوازم خوش
در عشره محرم ترک مینمایند پس انصاف باید داد که خاصی خاصی لباس اور گوٹی ٹہی ان دنوں مین پہنکر کون نکلتی
اور اگر با اینہمه در ریب و شک باشی بمقام میرٹھ بیا و بروز عاشورا ہزار در ہزار مردم مذہب خود را بلباس نفیس
عطر مالیده و بچشم سرمه کشیده در فرحت و سرور تماشا کن **قال المخاطب** اور تنہائی کی عوض ہزار یار آشنا بہا
ہم نواله ہم پیاله اور شکسته مکان کا تو کیا نشان جہان عمده امام باڑی فرش و فروش طیار اور سیکڑون تعز
ہم ملاقی بنا اور کر کری کی موجود اور اندہیرے کا کیا ذکر جہان ہزارون فانوس اور چراغ سی آگ لگ رہی **اقول**
و به نستعین ازین تطویل لاطایل محصلے پیدا نیست آیا مخاطب اجتماع مومنین را منع میکند و می خواہد که ہر کس جدا جد
ماتم جناب خامس آل عبا ع بپا کند و یا گستردن فرش برای نشستن مومنین و روشن کردن فانوس بجہت دفع حر
حاضرین و خواندن ذکر مصایب حضرت امام ناجایز میداند و می خواہد که بمکان بلا فرش و تاریک گریه و زارے
نموده آید مگر چونکه این حضرات نه بتنہائی اجازت میدہند و نه باجتماع و نه در مکان بلا فرش و تاریک گریه و زارے
میکنند و نه در مکان فرش گسترده و چراغ افروخته بلکه غزالی که از اعاظم ائمه اہل سنت است روایت ماجرای شہادت
حسین ع را حرام دانسته و گفته یحرم علی الواعظ وغیره روایة قتل الحسن و الحسین و حکایته و ما جری
بین الصحابة من التشاجر و التخاصم فانه یہیج الی بغض الصحابة و الطعن فیہم و قیامت اینست که آنروز را
عید سعید قرار داده اند قال الغوث الاعظم فی الغنیة کذلک یوم عاشورا لا یتخذ یوم مصیبة لان
یوم عاشورا ان یتخذ یوم مصیبة لیس باولی من ان یتخذ یوم فرح و سرور پس ازین بیہوده سرائے
یه حاصل صاف صاف فقره یحرم علی الواعظ بر زبان آورد و خود را از حامیان یزید وانماید **قال المخاطب**
اور معشوق کے جدائی کا کیا ذکر جہان ہزارون بہوین بیٹیان ایک سی ایک خوبصورت امیر فقیر سبکی بہو دیکہی سو جہانی کو

اور پھر برس دن تک روتا ہی زیارت کی واسطہ ہوجود **اقول** و بہ نستعین مردود است بچند وجہ اول انکہ زنان شرفا
پردہ نشین در عشرہ محرم بہ جماعت مردان حاضر نمی شوند و پیش نامحرم بلا حجاب نمی آیند و زنانرا وانمودن
خود ہا بنامحرمان و نظر کردن بجانب ایشان در مذہب حق ممنوع است و زنان اراذل کہ بی مقنعہ در کوچہ و بازار
میگردند اختصاص بایام عشرہ ندارد چہ آنہا پیوستہ برہمین وتیرہ می باشند دوم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی در تحفہ نوشتہ
و نیز تحریم نظر کردن بمردان اجنبی کہ عورت شان مکشوف نباشد ہنوز ہم در شریعت بالاجماع ثابت نیست اختلاف ست
انتہی سیوم آنکہ بوقت استماع خبر مراجعت اہلبیت جناب ام سلمہ رض باستقبال تشریف بردہ اند قدر گریہ کردہ کہ غش
نمودند کذا فی تحریر الشہادتین الحاصل باصول اہل سنت رفتن زنان در مجمع مردان ممنوع نیست بلکہ مردانرا دیدن اونشان
ناروا فاعتبروا یا اولی الابصار **قال المخاطب** اور علاوہ اسکی نقارون اور تاشون سی اور بھی رونق حاصل ہے
اب خدا کی واسطہ انصاف سی کہو کہ یہ اسباب غم کا ہی یا خوشی کا **اقول** و بہ نستعین غنا و مزامیر در مذہب اہلبیت
حرام است لہذا خواص ازان اجتناب می نمایند و افعال عوام مناط اعتبار را نشاید لیکن شیخ علماء حضرات اہل سنت است
کہ با دف و نی ندبہ شہدا کنند و در عوام عادت نواختن نقارہ و تاشہ از زمان جار سید چنانچہ صاحب نغمہ عشاق
نقلا از صحیح بخاری آوردہ فجعلت جویریات لنا یضربن بالدف و یندبن من قتل من ابائی یوم بدر یعنی
دف می زدند و ندبہ می کردند کسانی را کہ کشتہ شدہ بودند از پدران ما روز بدر انتہی و نواختن نقارہ بوقت حفظ قران نیز
مباح گفتہ اند کما فی البدایع و ظاہر است کہ ہرگاہ نواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن و ہنگام بیان حال شہدای بدر برای
اعلان جایز و مباح باشد پس نواختن نقارہ برای ظلم ظالمان کربلا بقواعد اہل سنت و جماعت چگونہ جایز نباشد
قال المخاطب یہ بھی برائی یہ کہ ایک عالم کو اس تعزیہ کی سبب سے کھیل اور تماشا ہوا چنانچہ سب پر ظاہر ہی انکہ کھول کر دیکھی
اور سمجھو تو صاف یقین ہوتی ہرگز شبہ نرہی اور اگر بالفرض دو چار اولیٰ انکو اس کام سی رونا آیا تو اوسکا اعتبار نہین
کہ اکثر کو حکم کل کا ہی **اقول** و بہ نستعین از انعقاد مجالس عزای جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا فواید بسیار
بظہور پیوستہ این مجالس عزا را لہو و بازی قرار دادن کار جاہل و معاند است و الا فواید انہا بر کس ہویداند بحکم ما لا
یدرک کلہ لا یترک کلہ بعضی از ان بمعرض بیان می آید اول در عشرہ محرم ذکر توحید و ثبوت نبوت و معجزات انبیا
و حال مصایب انبیا و اوصیا و جور و ظلم کفار و منافقان امم بیان می گردد دوم حال مصایب ائمہ ہدا خصوصاً جناب

جناب حسنین علیہما السلام برای گریہ وزاری تکرار می نماید سیوم الخیرات وصدقات بسیار از بسیار بعمل می آرند چہارم اکثر کہا
مردم از ارتکاب فعل مبدو منہیات محفوظ ومصون می مانند وفاسقان مطلق نیز از فسق وفجور در عشرہ محرم باز می مانند
واکثری توفیق توبہ یافتہ بمرتبہ محبوبان خدا بحکم ان اللہ یحب التوابین میرسند پنجم عوام الناس را از بیان وحدانیت خدا ورسالت
رسول اللہ واز معجزات وارشادات آنحضرت مطلع گردیدہ بسرحد ایمان کامل می رسند ششم دلایل اثبات حقیت خلافت
امیر المومنین علی ابن ابیطالب وحسنین علیہم السلام مشہور ومعروف میشود ہفتم ذکر شہادت باقی ائمہ ہدا بیان میشود وازان
جور وستم بنی امیہ وبنی عباس شہرت می یابد ہشتم حال گریستن ائمہ ودیگر مردمان ماسبق در ماتم امام حسین ع
وثواب آن مذکور میشود نہم اجتماع مسلمین ومومنین کہ ازان شوکت ابہت اسلام ظاہر وباہر است ہویدا میگردد
وازالہ تخویف کفار وہنود ومنافق صورت می بندد بلکہ بسبب کثرت ظہور معجزات وخرق عادات درین ایام بسیار کہ
اکثر از ہنود ونصاری شرف باسلام میشوند اگرچہ معجزات آنحضرت از حد وحصر متجاوز است وصدہا کس در ہر زمان دیدہ
وشنیدہ اند مگر برای اسکات خصم قولی بس مسکت می آرم وآن اینکہ بروز عاشورا ہر سال دانہ ہای سبز تسبیح خاک کربلا
موجودہ قصبہ امروہہ محلہ قاضی زادہ ضلع مرادآباد منقلب بسرخی مثل خون تازہ میشود وہزارہا ہزار مردم بشرف زیارت
آن میرسند والقلاب مذکور را برای العین مشاہدہ می سازند **قال المخاطب** پانچوین برائی یہ کہ سوای نقصان دین کے
دنیا مین ناحق مال ضایع ہوا اور اوسکی سبب زیر باری ہوتی ہی غرض اونکی وہ مثل ہوئی کہ نہ دین کی ہوئی نہ دنیا کے
از ین سو ماندہ ازان سو راندہ **اقول** وبہ نستعین سابقا دریافتی کہ تعزیہ داری امریست مباح ومشتمل بر امور خیر
پس لا اسراف فی الخیر را بیاد دار واین خرج جزوی را تا بحد اسراف کشان کشان میار **قال المخاطب** اور جو جاہل کہتی ہین
یہ امام کی تربتین ہین یہ محض وہم اور غلط ہی حضرت امام کی ایک قبر ہی کسی کتاب مین ایک شخص کے دو قبرین بنانا
نہین آیا ہے بہلا یہ ہزارون قبرین ایک شخص کے کہانسی درست ہوئین اور سمجھو کہ جب حضرت امام جیتی تہی تب ایک
مکان مین رہتے تہی اب بعد مرنی کی کسطرح سی ہزارون قبرون مین رہنی لگی **اقول** وبہ نستعین معاند متعصب ہرچہ بخواہد
از طرف خود می تراشد حاشا ثم حاشا جملہ اشخاص چہ ادنی چہ اعلی ضرایح متعارفہ را نقل قبر ومقبرہ می نامند نہ عین قبر
تابودن جسد لازم آید طرفہ اینکہ در روضۃ الاحباب نیز نقل قبور شیخین مع مقبرہ حضرت رسول خدا صلعم مرقوم است
وشیخ عبد الحق دہلوی در جذب القلوب آوردہ قول اصح در وضع قبور شریف آنست کہ سر ابوبکر محاذی صدر شریف

ع معاویہ بطریق طعن بخدمت جناب امام حسن ع گفت لا خیر فی الاسراف یعنی آنحضرت جناب را گفت قرار دادہ آنحضرت بجواب ارقام کردند لا اسراف فی الخیر منہ

نبوی است و سر عمر محاذی صدر ابو بکر بدین شکل انتہی کلامہ الکنون انصاف باید داد کہ ہزارہا قبور شیخین در مجلدات روضۃ الاحباب و جذب القلوب از کجا بر آیند و ہزار در ہزار بناساختن قبور حسیان جایز گشت بقول تبلائے ہزاروں قبرین شیخین کے کہاں سی درست ہوتین اور سمجھو کہ جب شیخین جیتے تھی تب ایک مکان مین رہتے تھی اب بعد مرنے کے کسطرح ہزاروں قبروں مین رہنے لگی کیا فرشتہ نقالہ ہر جگہہ لیے پھرتی ہین **قال المخاطب** اس مقام مین سناہی کہ بعضی احمق یون کہتے ہین کہ امام کی ایسی مثال ہی جیسی آفتاب باوجود ہونی ایک مقام کی سب جگہہ اوسکی روشنی موجود ہوتی ہے کیا بات بڑی قابلیت خرچ کی سوال اور جواب مین زمین و آسمان رات دن کا فرق ہی اول قیاس غایب کا شاہد پر درست نہین دوسری حضرت امام بشر کا وجود رکہتی تھی جوہر شمسی تھا قبر ہونی کو جسد لازم ہی ایک جسد لاکہہ جگہہ تقسیم ہو سکتا نہیں اور جب امام مثل آفتاب کی اس جہان مین طلوع اور ظاہر تھی تب تو جسم با روح ایک وقت مین ہر جگہہ موجود ہوتا تھا اب بعد فوت کی کہ حکم غروب آفتاب کا پکڑا خوب رات کو دہوپ نکلنے لگی **اقول** وبہ نستعین بہ فرع است بچند وجہ اول اینکہ آنچہ مخاطب گفتہ از طرف خود تراشیدہ و کسی از اہل حق نگفتہ کہ بالفعل قبر تعلق روح پاک یا جسد شریف آنحضرت ع بودہ است دوم آنکہ جسد مبارک جناب رسالتمآب صلعم ہزار مرتبہ منور از جوہر شمسی بود چنانچہ مولوی سلامت اللہ در تحریر الشہادتین نوشتہ آنچہ تعلق بجسم شریف است اینست کہ از پس پشت ہمچو پیش و در شب تاریک مانند روز روشن میدیدند و این تسویہ دلیل است برانکہ بدن لطیف و عنصر لطیف گویا روح مجسم بودہ کہ کار فرمائی قضا از شیر و ارواح مقدسہ ترکیب دادہ ابواب انوار مطلق بر روی آن کشادہ انتہی و آنحضرت ع بحق حضرت امام حسین ع فرمودہ حسین منی وانا منہ پس درین صورت جوہر شمسی با ذات جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثناء چہ نسبت سیوم آنکہ در فتاوای علمای مکہ معظمہ مندرجہ رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۲۲ مرقوم است نعم یجب القیام عند ذکر ولادتہ صلعم لما استحسنہ العلماء الاعلام و قداۃ الدین و الاسلام فذکروا عند ذکر ولادتہ صلی اللہ علیہ آلہ وسلم یحضر روحانیۃ صلعم فعند ذالک یجب التعظیم و القیام و ہرگاہ در ہزارہا مجالس مولد شریف حاضر شدن روح پر فتوح آنحضرت صلعم جایز باشد حاضر شدن روح مبارک جناب حسین ع در عزاخانہا چہ بعید است **قال المخاطب** اور رسم سے یوں بھی ہین کہ امام کی یہی قبرین ہین یا جہوٹی اگر تم سچی ہو تو کہدو کہ جہوٹی پر لعنت کہ ہم بیشک یاد کہین **اقول** وبہ نستعین در مباحث سابقہ بتفصیل صریح تمامتر واضح گشت کہ این ہمہ نقول قبر مستند عین قبور و قبور جبلیہ نیستند مخاطب

قبر رسول ﷺ

قبر صدیق اکبر

قبر عمر فاروق

این قدر نمیدانند کہ مفہوم نقل قبر از مفہوم قبر اصلی و تربت جبلی جدا می باشد والحمد للہ کہ مخاطب از صحبت ذنمازین دیار
عادت بیش بار گفتن فرا آموختہ اکنون از زبان در بیان فرماید کہ نقول قبر شیخین موجودہ کتاب دلائل الخیرات
پیچی مین پا چھوٹی اگر سچا ہی تو کہدے کہ جھوٹی پر لعنت کہ ہم بیش بار کہین **قال المخاطب** اتنی کہی ہی بی امام نے
قبرین ہین ایسا کیا اگیا کہ انپر سلام اور تعظیم اور فاتحہ اور درود ہونی لگا اس ہم کو شرع اور عقل مین ہین اعتباری کہ جو ہم
کہین کہ یہ تیغا حضرت مرتضی علی کا ہی اور یہ سپر ہی حضرت فاطمہ کی اور یہ دروازہ کی چوکھٹ حضرت رسول کے
تو اس ہماری کہنی سے یہ سب سچ مچ انہین کے ہو گئی **اقول** وبہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ مولوی
سلامت علی بنارسی در تبصرہ تعظیم امام بارہ و تابوت بعد مرتب شدن واجب نوشتہ والفضل ما شہدت بہ
الاعداء۔ دوم آنکہ نزد اہل سنت و جماعت بوقت ذکر تولد جناب رسالت مآب صلعم قیام نمودن برای تعظیم
مستحب و مندوب است و پر ظاہر کہ در آنجا مفہوم مولد می باشد پس ہرگاہ از بر زبان آوردن ذکر مولد قیام
مستحب گردید از اطلاق لفظ نقل قبر جناب امام حسین ع چسان تعظیم آن مستحسن نباشد سیوم آنکہ در صدق و کذب
فرق آسمان و زمین ہست مخاطب عالی فہم اینقدر نمی داند کہ در بنا ساختن نقل قبر مطہر کذب لازم نمی آید زیرا کہ کسے
آنرا اصل قبر نمیگوید بلکہ تمامی اہل اسلام تعزیہ را شبیہ ضریح مبارک آنحضرت ع قرار دادہ
احترام و تعظیم بر خود لازم دانند **قال المخاطب** غرض ہم وہم ویسا ہی کہ جیسے چھوٹی لڑکیان گڈا گڈی بنا کر دلہا
دلہن ٹھہرا کر آپس مین ان کا بیاہ کر دیتی مین اور جانتی ہین کہ حقیقت مین یہ بیاہ ہی اور اسی طرح لڑکی لکڑی کے
گھوڑی پر گھاس کا گھوڑا بنا کر سوار ہوتی ہین اور دوڑاتی ہین اور بوجھتی ہین کہ یہ ہمارا گھوڑا ہی **اقول** وبہ نستعین
تذکر بنات یا واز لعب بنات حضرت ام المومنین عایشہ می دہد چنانچہ صاحب جامع الاصول از سنن ابو داود نقل
کردہ عن عایشہ قالت قدم رسول اللہ عن غزوة تبوك او حنين وفي سهوتها ستر فهبت ريح فكشف ناحية
الستر عن بنات عايشه فقال ما هذا يا عايشه قالت بناتي ورای بينهن فرسا له جناحان من رقاع
فقال ما هذا الذي ارى وسطهن قال فرس قال ما هذا الذي عليه قالت جناحان قال فرس له جناحان
قالت اما سمعت ان لسليمان خيلا لها اجنحة قالت فضحك حتى رايت نواجذه ۱۲ رواه ابو داود
یعنی حضرت رسول صلعم از غزوہ تبوک یا حنین باز آمدند و در خانہ ام المومنین عایشہ پردہ آویختہ بود پس بادی جنبید

در فتوی علمای مکہ
معظمہ مندرج است
[illegible] القیام
عند ذکر ولادتہ
سید المرسلین
صلی اللہ علیہ وسلم
[illegible] التعظیم
[illegible]
فان تعظیم [illegible]
[illegible]
[illegible]
الاکبر [illegible]

دنباچه ناحیه پرده کشاده شد و بنات عایشه بنظر آنحضرت افتاد گفت چه چیز است این ای عایشه گفتم دختران من و دید درمیان آنها اسپی که بر آن دو جناح بود از رقعه ها دوخته گفت این چیست که من می بینم درمیان آنها گفتم اسپ گفت چه چیز است که این بر اسپ است گفتم هر دو جناح او گفت اسپ با جناح چه کار گفتم آیا نشنیده که برای حضرت سلیمان اسپها بودند که جناح ها داشتند پس خندید آنحضرت تا آنکه دیدم من دندان نواجذ آنحضرت صلعم انتهی از همه لطیف تر آنکه شیخ عبد الحق دهلوی در شرح مشکواة میگوید در تصویرات بنات رخصتی هست الخ پس باقتدا آن مجتهد اهل سنت و جماعت اولیاء مخاطب امثال اسب که لعب بنات را شعار خود سازند و حمیدی که از علماء کبار و محدثین نامدار حضرات اهل سنت و جماعت میباشد در کتاب مستطاب جمع بین الصحیحین از عایشه روایت کرده گفت کنت العب بالبنات عند النبی صلعم و کانت لی صواحب یلعبن معی فکان رسول الله اذا دخل ینقمعن منه فیسر بهن فیلعبن معی یعنی من لعبتهای که بصورت دختر می سازند نزدیک پیغمبر خدا بازی میکردم و چند دختر مصاحب خود داشتم که آنها در لهو و لعب با من شریک بودند چون جناب نبوی تشریف فرما می شد آنها بحجره پنهان مے شدند پس آنحضرت ایشان را بسوی من روانه میکرد که آنها با من بازی نمایند پس مخاطب اگر مومن است فعل ام المومنین برای او کافی است و اینکه بعضی از سنیان گفته اند که عایشه در هنگام لعب بالبنات نه سال داشت و مکلف نبود خطاست چه دختر نه ساله نزد اکثر فقها بالغه میباشد و ما قطع نظر ازین میگویم که هرگاه پیغمبر خدا که شارع شریعت بود تجویز لعب نمود و اجازت داد پس دیگر چه کلام باقی ماند اطفال خورد سال را امر و تمرین بعبادات میکنند نه بمحرمات **قال المخاطب** ویسی ہی تم بھی ہو فرق اتنا ہی کہ وہ چھوٹی نادان لڑکی ہیں اور تم پیر نابالغ **اقول** و بہ نستعین کلام بی نظامش بچند وجه مدفوع است اول آنکه ساختن نقل قبر والدین از دست خود و بوسه دادن بران بجای اصل قبور بارشاد حضرت رسول مقبول صلعم جایز است کما مر پس اولیاء مخاطب پیر نابالغ باشند که اجازت دهنده و عمل کننده را تشنیع می نمایند ؎ آنچه مقتبس از قول نبی است   طعن بر وی نمودن از دغلی است   طعن آن طعن بر رسول خدا است   قدح آن قدح آن شفیع وراست   قول او را بضحکه انکاری   باز دعوی دین داری   دوم آنکه در کتاب دلایل الخیرات تصویر بیت الله و مدینه منوره و اشجار و جبال و بقیع مع نقل قبور و نقل روضه مبارک حضرت رسول خدا صلعم مع نقل قبر آنحضرت

وقبر شیخین مرتسم ومنقوش و بر سران این عبارت مرقوم است هذه صفة الروضة المبارکة التی دفن فیها
رسول الله وصاحباه و در مزرع الحسنات شرح دلایل الخیرات گفته نماید در ذکر قبر شریف و درینجا الیقست که زیارت
بکند این مثال اگسیکه قدرت نیافته است زیارت عین روضه مقدسه و مشاهده بکند این شکل ازروی محبت و اشتیاق
بوسه ندبر آن از غایت محبت و بیفزاید شوق خود را و اکثر بزرگان برای این شکل مبارک خواص و برکات بسیار ذکر
کرده اند و تجربه در آورده اند انتهی باعتبار قول مخاطب در حق مصنف دلایل الخیرات و مزرع الحسنات و اکثر
بزرگان محول الیهم میتوان گفت ویسی ہی تم ہی ہو فرق اتنا ہی کہ وہ چہوٹی نادان لڑکی ہین اور تم پیر نابالغ
سوم آنکہ تعظیم تعزیہ مثل تکریم خشت و گل مسجد و مانند تعظیم کاغذ و جلد قرآن و کتب صحاح احادیث ساختہ دست
خود ہا است و منکر آن جاہل بلکہ پیر نابالغ **قال المخاطب** اور پوچہو تو اصل اس رسم کا ہندوؤں سی ہی کہ وی
نہاکر کی مورتین اپنی ہاتہ سی بناکر خوش ہوتی ہین اور بجای اصل کے پوجتی ہین **اقول** نسبتین انچہ درین مقام
افادہ نمودہ خبطی است ناشی از جہل یا تجاہل چہ ہنود تصویر ذی روح ساختہ پرستش آن میکنند و در تعزیہ تصویر
ذی روح و نہ پرستش آن و اگر عیاذا باللہ کسی تصویر ذی روح سازد و عبادت آن بکند از ربقہ اسلام خارج
خواہد شد و پر ظاہر کہ تعظیم امر دیگر ہست و پرستش امر دیگر چنانچہ قاضی عیاض در شفا گفتہ حسن دای او لاذی
ولم یقم قیاما فابتلاه الله تع ببلاء لا دواء له و در فتاوی عالمگیری نوشتہ فلیتوجه الی قبره صلی
فیقف عند راسه الی قوله ولا یضع یده الی جدار التربة فهو اهیب واعظم للحرمة ویقف
کما یقف فی الصلواة ویمثل صورته الکریمة البهیة کانه نائم فی لحده عالم به یسمع کلامه کذا
فی الاختیار شرح المختار انتہی و شیخ عبد الحق در جذب القلوب آوردہ و در وقت سلام آنحضرت صلی الله
علیه وآله وسلم وقوف در آنجناب بالعظمت دست راست بر دست چپ نہد چنانکہ در حالت نماز الخ ولا
کہ قیام برای اولاد آنحضرت و وقوف در آنجناب مثل وقوف حالت نماز از امر تعظیمی خواہد بود وہو المطلوب و اگر
خواہد مخاطب این وقوف را عین نماز قرار دہد و خود را از پرستش غیر خدا بکفار بت پرست ملحق سازد **قال المخاطب**
سو تعزیہ دار اونسی بہی زیادہ احمق ہین مورتین در کنار یلی قبرونکی صورتین نقل کرتی ہین قبر کا مرتبہ صورت
کتنی ہی غرض ایسی باتوں مین یہ ہندوونکی بڑی بہائی ہین طرفہ تماشا ہی ہندوونکو ہستی ہین کہ یہ دونی ہاتہ

سورت بناتی مین اور تعظیم کرتی مین اور اُنکو نہین دیکھتی کہ ہم اُنسی کیا کم ہین ویسی بات ہوئی کہ آنکو ہپ ہپ اور دونکو آخ تہو الغرض دونو اندہی ہین لیکن یہ بھی بہوئی **اقول** و بہ نستعین اہلسنت از ہنود زیادہ احمق ہستند کیونکہ صورتین درکنار شیخین کے قبرونکی صورتین نقل کرتے ہین قبر کا مرتبہ صورت سی کمتر ہی غرض ایسے باتونسی یہ ہنود ونکی بڑی بہائی ہین اسلیے کہ ہنود ونکی صورتین بناکر زمین پر رکھدین اور یہ حضرات نقول قبور شیخین اپنے کتابونمین لیے پھرتی ہین طرفہ تماشا ہی ہنود ونکو ہنستی ہین کہ دیکھو اپنی ہاتہ سی مورت بناتی ہین اور تعظیم کرتے ہین اور اُنکو نہین دیکھتی ہین کہ ہم اونسی کیا کم ہین ویسی بات ہوئی کہ آنکو ہپ اور دونکو آخ تہو الغرض دونو اندہی ہین لیکن یہ ہی اکے پہوئی المختصر فالجواب الجواب **قال المخاطب** اور کہتی ہین کہ ہم تعزیہ کو حضرت کی محبت سی بناتی ہین اور اونکی دوست ہین بڑی جہوٹی احمق ہین کبہی دوست نہین ایسے لوگ امام کی دشمن ہین **اقول** و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ ایست برای گریہ و بکا و ظاہر بکمال الظہور ان البکاء علی مصائب الحسین من امارۃ المحبۃ وہو المقصود والنص علی ہذا المطلوب ما روی عن اصحاب العصمۃ سلام اللہ علیہم اجمعین من لم یفرح بفرحنا ولم یحزن بمصابنا فلیس منا **قال المخاطب** اگر امام کی محبت مین سچی ہوتی تو اونکی وضع اور اطاعت اختیار کرتی **اقول** و بہ نستعین فی الواقع محبت کامل و خالص ہمانست کہ جمیع امر آنحضرت را تابع باشد چنانچہ جناب ملا محمد رفیع واعظ اعلی اللہ مقامہ فی العلیین در ابواب الجنان میفرماید در کتاب مستطاب کافی از امام جعفر صادق عم مرویست کہ انا لا نعد الرجل مومنا حتی یکون بجمیع امرنا متبعا مریدا الا وان من اتباع امرنا وارادتہ الورع فتزینوا بہ رحمکم اللہ وکیدوا اعداءنا بہ ینعشکم اللہ ملخص معنے آنکہ ما کسی را مومن نمے شماریم تا وقتیکہ جمیع امر ما را تابع باشد و از انجملہ ورع یعنی اجتناب از محرمات است پس بورع این صفت آراستہ گردید خدا شمارا رحمت کند و باین تزئین و آراستگی جگر دشمنان مارا خستہ و مجروح سازید خدای تعالی قدر و منزلت شمارا بلند گرداند انتہی مگر مخاطب والا مقام باین تحریر مغرور نشود و از جا نرود و مثل عمر بن الخطاب در حق مومنان فاسق زبان درازی ننماید چہ اصل محبت با ارتکاب معصیت فی الجملہ جمع میگردد چنانچہ شیخ عبد الحق دہلوی در کتاب مدارج النبوۃ بصفحہ ۲۶۸ آوردہ تا حصار کشادہ شد و اقمشہ و امتعہ و اطعمہ بسیار از ان قلعہ بیرون آوردند و خمر بسیار ریختند و عبد اللہ بن عمار مردی از مسلمانان بود اما گاہی بشرب خمر

اقدام مینمود و آخر و از شراب خیبر بیان تجرع نمود آنحضرت اورا ادب فرمود و یاران تشنیع و ملامت نمودند
درین میان عمر بن خطاب رضی الله عنه اورا لعنت کرد آنحضرت فرمود ای عمر لعنت مکن اورا که او خدا و رسول خدا
دوست میدارد وازینجا معلوم میشود که اصل محبت با ارتکاب معصیت فی الجمله جمع میگردد نعم محبت کامل است که موافقت
واتباع بوم مصرع ان المحب لمن یحب مطیع و هر مومن بمحبت خدا و رسول موصوف است چنانکه ایمان کامل و ناقص میباشد
محبت نیز کامل و ناقص میباشد انتهی قال المخاطب یہان جو کوئی ایک مالزادی کو چاہتا ہی تو کیسی بڑی بڑی بیٹے
رکہا کرسی کے دہڑی جما کر داڑہی گہٹا کر یعنی اسکو مہر وابناتا ہی کیونکہ وہ جانتا ہی کہ اوس مالزادیکو یہ میری وضع بہاتی ہے
بہلا جب جیسا مالزادیکو خلاف وضع اپنی نہ بہاوی تو حضرات امام اپنی مخالف وضع کو کسطرح دوست رکہینگے
امام کی محبت تو تبہی صحیح ہووے جب کوئی حکم شرع کا تابعدار اپنی کفر اور بدعت کو چہوڑ دی کسی امیر دیا فقیر
مخالف شرع کی پیروی اختیار نکری حکم خدا و رسول کا صاف صاف بیان کر دی اقول وبه نستعین والتحکم انغا
فتذکر قال المخاطب آپکی اولاد کی تعظیم سب سی زیادہ بجالاوی اقول وبه نستعین اگر مخالف انصاف از دست ندہد
و بموجب مرویات خود عمل نماید اقتدار اہلبیت نبوت را واجب و لازم شمارد و آنحضرت اشفیق کلام باری الکارد
و طبقه سادات عظام و اولاد ائمه اطہار صلوات الله علیہم اواجب التعظیم والتکریم داند و از ارتکاب بدعت الشنان
بزعم خود در تحقیر و توہین آنہا نکوشد و حدیث نبوی صلعم اکرموا اولادی الصالحون لله والطالحون لی مد نظر
دارد و بوجه سوء اعتقاد سادات ذوی الاحترام بجناب شیخین بنظر حقارت در شان ننگرد چنانچه عبد الرؤف
مناوی فی فیض القدیر شرح جامع صغیر سیوطی آورده اخلفونی بضم الهمزة واللام ای کونوا خلفائی فی
اهل بیتی علی و فاطمه وابنیهما و ذریتهما فاحفظوا حقی فیهم واحسنوا الخلافة علیهم باعظامهم
واحترامهم ونصحهم والاحسان الیهم وتوقیرهم والتجاوز عن سیئتهم قال لا اسئلکم علیه
اجرا الا المودة فی القربی قال المجد اللغوی وما ابتلی به من امی عوامهم بالابتداع وترک الاتباع
لا ینجع فانه نبت هذا فی معین لم یخرجه عن حکم الذریة فالقبیح عمله لا ذاته وقد منع
بعض العلماء علی الصدقات بعض الاشراف لکونه رافضیا فرآ تلک اللیلة ان القیامة قد قامت
ومنعته فاطمة من الجواز علی الصراط فشکاها الیها فقالت منع ولدی رزقه فاعتل بانه

يسب الشيخين فالتفت فاطمة اليهما فقالت تودان ولدي قالا لا فابنته صد عوراني حكايته طويلة انتهى **قال** المخاطب یہ عجب محبت ہی ہزاروں روپی بی حکم خدا اور رسول کے اینٹ مٹی یعنی امام بارہ اور ابرک بانس یعنے تعزیہ میں چوپٹ کرتی ہیں اور سیدونکو دیکھتی ہیں کہ بھوٹی ٹوٹی مکانوں میں پڑی ہوئی فاقے کھیچتے ہیں کیوں نہو دوست ایسی ہی چاہییں خاک میں ملا دیں اور ابرک و بانس میں لگا دیں بر فرزند حسین کو ندیں نکھلا دیں **اقول** و بالله نستعین انچہ افادہ نمودہ موضوع است بچند وجہ اول آنکہ اہل سنت و جماعت بصرف مبلغہا خطیر نی خانہ ہا از خشت و گل طیار کردہ اند و درین خانہ و دیگر مکانات محفل میلاد شریف می کنند و صدہا روپیہ بہ تقسیم شیرینی و انعام خوانندگان مولد شریف خرچ می سازند و بحال افلاس سادات ذوی الاحترام کہ مراعات شان از پیغمبر خدا مراعات ذات مقدس خود قرار دادہ توجہی نمی آرند و برای عمل مولد خواصہا بیان نمودہ اند فالجواب چنانچہ صاحب فتوای سیف مسلول مندرجہ رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۲۷ و ۲۸ می فرماید نمودن محفل مولد شریف بتعین یوم اینست کہ قسطلانی در مواہب لدنیہ نوشتہ گفت ابن جزری کہ ہرگاہ ابولہب کافر کہ در ذم آن قرآن نازل شدہ بسبب خوشی کردن بشب مولد نبی صلعم در عذاب تخفیف یافت پس چہ باشد حال مسلم موحد از امت آنحضرت صلعم کہ خوشی کند بمولد او خرچ کند در محبت او آنچہ بہمرسد قسم میخورم کہ نخواہد بود جزای او از خدای کریم مگر اینکہ داخل خواہد فرمود او را از فضل عمیم بجنات نعیم و اہل اسلام ہمیشہ محفل میکنند در روز مولد و ولیمہا می سازند و در شبہای اول تصدق میکنند بانواع صدقات و اظہار سرور میکنند و در نیکیہا زیادت میسازند و بخواندن مولد کریم اہتمام مینمایند و از برکات او ہر گونہ فضل عظیم بر او شان ظاہر میشود و تجربہ کردہ شدہ از خواص کہ امان است در آن سال و نوید است بعجلت حصول مطلوب الله تعالی رحمت کند بر کسیکہ شبہای مولد مبارک را عید سازد تا کہ صدمہ سخت رسد بر کسیکہ در دل او انکار باشد تا اینجا از مواہب لدنیہ ترجمہ نمودہ شد و محمد بن علی دمشقی در سبل الہدی والرشاد از حافظ ابو الخیر سخاوی نقل کردہ کہ عمل مولد شریف بعد قرون ثلثہ پیدا گردیدہ از ان بعد اہل اسلام در سایر اطراف و شہرہای کلان ہمیشہ در شہر مولد مجالس مکلفہ طعام و صدقات و اظہار سرور و زیادت در نیکیہا و اہتمام بخواندن مولد کریم کردہ می آیند و از برکات او بر او شان فضل عظیم ظاہر شود و از ابن جزری نقل نمودہ کہ امان است در ان سال و نوید است بعجلت حصول مراد و از ابن کثیر نقل نمودہ کہ صاحب اربل

در ربیع الاول محفل مولد بکمال تکلف می نمود و ابن دحیه برای او مولد تصنیف کرده و امامان بران عمل
کرده اند که از اوشان حافظ ابو شامه اوستاد نووی است ابن جوزی گفت نیست دران مگر رغم شیطان
و مضبوطی ایمان علامه بن طغربل گفت محبان نبی صلعم در خوشی مولد ولیمه ها ساخته اند در قاهره و از اوشان
ابن فضل اوستاد ما ابو عبد الله النعمان و قبل از و جمال الدین عجمی و یوسف بن علی الشامی و منصور بشار و ابو موسی الزرهو
وصاحب سبل الهدی والرشاد و اقعات این اکابر در خوشی گردیدن نبی کریم صلعم و تاکید بران در منامات بیان
گفت که امام بطاح در فتوی نوشته که درین شب جمع کردن مردمان و خورانیدن انچه جایز است خوردن آن
و شنوانیدن انچه جایز است شنودن آن و دادن بخواننده در خوشی مولد نبی کریم صلعم این همه جایز است و بکنند
آن ثواب بر قصد نیک و خاص نیست بفقرا مگر در فقرا ثواب زیاده است انتهی دویم آنکه خدمت مساکین سادات
عظام انچه در ماه محرم الحرام و غیر آن از طرف سادات ذوی الاحتشام و مومنین خالصین بظهور می آید از غایت
شهرت مستغنی از بیانست و احدی را مجال انکار آن نیست بلکه فی الاصل انعقاد مجالس مصایب جناب خامس آل عبا
علیه التحیة والثنا منجر بذکر اوصاف خدمت گذاران سادات عالی درجات گردیده باعث بسی امور خیر میگردد سیوم آنکه
بنا ساختن امام باڑه و تعزیه امریست مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و گریه در مصایب جناب امام حسین ع
سنت پیغمبر خداست کما مر از اکثر ادله و در نور الانوار نوشته کما لا یتم الواجب الا به فهو واجب پس صرف زر
در تعزیه داری و تعمیر امام باڑه داخل عبادت است نه شامل اسراف کما زعم المخاطب قال المخاطب اور اسبا
سمجھو اگر دین میں کسے سنت اور مباح کی کرنی ہی کچھ قباحت شرعی لازم آوی تو اوس سنت اور مباح کا
چھوڑنا لازم ہوتا ہی اقول و به نستعین انچه افاده نموده ناشی از تلبیس ابلیس است چگونه میتواند شد که از سنت
پیغمبر خدا صلعم قباحت شرعی لازم آید هذا بهتان عظیم و ظاهر بکمال الظهور و من لم یجعل الله نو
فما له من نور و مباح در حالت قباحت شرعی مباح نمی ماند اگر گوئی که مراد از لفظ سنت سنت
خلفا یا طریقه سلف است که گاهی براین هر دو معنی اطلاق کرده میشود گویم اولا معنی متبادر از لفظ سنت در
مقام سنت پیغمبر خداست دوم سنت خلفا و طریقه سلف اهل سنت متضمن بسی مفسده ها است و لن یصـ
العطار ما افسد الدهر و در حق شما است قال المخاطب چه جای اوس خبر کی که جسکی شرع میں

کچھ اصل نہوا **اقول** وبہ نستعین اصل تعزیہ در شرع ثابت است کما ستذکر **قال المخاطب** بالفرض اگر تعزیہ بنانا اصل شرع مین مباح ہوتا تو بھی اب حرام ہوتا اسواسطے کہ تعزیہ کی سبب بڑی بڑی گناہ ہونی لگے اور شیطان کا بازار گرم ہوا **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ تخدیعی بیش نیست ورنہ از تعزیہ داری صدہا امور خیر اجرا یافتہ وبعضی ازان سابقا بمعرض بیان آمدہ فلا تکن من الغافلین **قال المخاطب** ذرا آنکھہ کھولو ہوش سنبھالو کہ بڑا گناہ زنا ہی جس کا یہ حال ہے کہ جتنی حرام کار سال بہر مین اپنی مرادین باتی ہین تعزیہ کی بدولت اس قدر دس رات دن مین کماتی ہین **اقول** وبہ نستعین لعنۃ اللہ علی الکاذبین فاسقان مُغلین و شاہدان بازاری کہ غیر از زناکاری کاری ندارند از غرہ محرم الحرام بدولت فرزند حضرت خیر الانام از غنا و زنا دوری جستہ تا تاریخ سیزدہم ہرگز ہرگز گرد این افعال ناروا نمیگردند فضلا عن المومنین **قال المخاطب** بیگانی جوان مرد عورت کا ایک جا جمع ہونا کہین عقل اور شرع مین درست ہی اور یہان جب کثرت سی ہجوم ہوا تو مرد اور عورت کا بدن سے بدن ملنا ضرور ہوا **اقول** وبہ نستعین رفتن زنان اشراف در محفل مردان آم کذب وبہتان است واگر احیانا از زنان عوام بجای رفتہ باشند او شان را تہدید باید نہ کہ ممانعت تعزیہ داری **قال المخاطب** قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب کمبخت سمجھدار چھوڑین **اقول** وبہ نستعین قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب بدبخت چھوڑین چنانچہ اکثر واردات این قسم بتقریب زیارت قدم شریف بمقام شاہجہان آباد و جہنڈہ شاہجہانپور و چلہ امروہہ جلوہ ظہور پذیرفتہ فاعتبروا یا اولی الابصار **قال المخاطب** اب یہان سوچو کہ اگر تمسے کوئی کہی کہ اپنی عورتونکو جو بڑھیان ہون نماز جماعت مین عشا کی وقت بھیجو اور وی سبکی پیچھے مسجد مین نماز جماعت پڑہ کر سلام پھیرتی ہی چلی جاوین کسیکو معلوم نہو کہ کون آیا کون گیا تو تم کہو گی ایسی بات مین ناک کٹ جاتی ہی اور اشرافونکی بی بیان کہین مردونمین باہر نہین آتے ہین سو وی تعزیہ کی دنونمین دس رات بہر ہزارون آدمیونکی روبرو جہان چار طرف روشنی ہو رہی ہی اور سب لوگ اچھی بری کافر مسلمان موجود ہین تمہاری بہوین بیٹیان ہاتھہ ہی ہاتھہ ملای کندہی سی کندہا رگڑتی کہلے خزانی زیارت کی بہانی پڑی پہرتی ہین اور بعضے قدم ساق اپنی ساتھہ بھی لیکر نکلتی ہین بہلا ہم تمسے پوچھتی ہین کہ یہان وہ تاک ازدہام کی ہو جاتی ہی کہ کاٹی نہین کٹتی یا وہ [illegible]

کہ قیامت تک کوئی یاجوج ماجوج نہین گرا سکتا کیون نہو خداوندا جو تیری غیرت نکری اسکی ایسی ہی بیعزتی چاہیے جو تیری در سے آشنا نہوا ۔ مثل سگ اوسکو دربدر دیکھا ۔ **اقول** وبہ نستعین وہ بہوین بیٹیان تمہاری ہین جو ہزارون آدمیون مین کندہی سے کندہا رگڑتی کیلیے خرانی زیارت کی بہانے قوم ساتھہ لیئی پہرتی ہین زیارت کا جسی تشریف کی بہانا ہی مقصود اصلی دُرِ وصل ہاتھہ مین لانا ہے ذرا شرما وصد ہا عورت اپنی پیر صاحب کی عنایت سی بتشرف حمل ممتاز ہوئیین اور توجہ باطنی سے سب کچھہ پایا پر سلسلہ پیری مریدی و طریقہ بی حجابی ہاتھہ سی ندیا آفرین صد آفرین اور سلسلے پیر مریدی کا کہ بالبداہتہ بدعت ہے اور زمانہ آنحضرت صلعم اور صحابہ مین رواج اسکا نہین تھا باوصف مشتمل ہونے ایسی ایسی خرابیونکی نچھوڑا اور کسی عالم نے اسکی انقطاع مین ایک رسالہ مختصر بہی تحریر نہ کیا فاعتبروا یا اولی الابصار

قال المخاطب اور بڑا گناہ خانہ جنگی ہے وہ بہی تعزیہ کی سبب اکثر ہوتی ہی محرم کی سپاہی مشہور ہین اور محرم کی بدولت جسقدر قتل شہر لکہنؤ مین ہوتا ہی سب جانتی ہین ہر برس روز کے قصے قضیے اپنے دالون محرم پر اوٹھا رکہتی ہین **اقول** وبہ نستعین فاضل دہلوی در رسالہ سر الشہادتین آوردہ واخرج الحاکم وصححہ عن ابن عباس رض قال اوحی اللہ تعالی الی محمد صلعم انی قتلت بیحیی بن ذکریا سبعین الفا وانی قاتل بابن بنتک سبعین الفا وسبعین الفا ازہمین جاہست کہ مخالفان اہلبیت درین ایام زیادہ تر بسزای خود ہا میرسند و در شہر لکہنؤ حرسہ اللہ عن الفتن نام خانہ جنگی بعشرہ محرم حکم عنقا دارد بلکہ اولیا مخالف بخوف دست درازی و زبان درازی عوام نجابہ ہا متواری میشوند بعض ترک سکونت تا دہ روز نمودہ بقصبات و قریات قرب و جوار انتقال می نمایند **قال** المخاطب و قطع نظر گناہ سے کفر اور شرک کیا کم ہوتا ہی کہ ہزارون خلقت تعزیہ کو سجدہ کرتی پہرتی ہین اور اوسکی آگی کہڑی ہو کر منت مراد مانگتی ہین کوئی واہی اسباب پر سہرہ نشان چڑہاتا ہی کوئی جاہل عرضی لکھکر ایک بانس مین لگاتا ہی کوئی بیوقوف زبانی ہی بیٹیا مانگتا ہی اور بعض احمق اوس لکڑی کہپاچون پر کہ جسکو گرمی نہ سردی نہ اوسمین جان ہی ایک مورچہل لیتی گنگا پرشاد کی طرح کالکا کی مورت پر سی مکہیان ہانکتا ہی علی ہذا القیاس اور بہت رسومات کفر کی ہوتی ہین اگر ان سبکا بیان کیجیئے تو ایک بحر طویل ہی **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است

بچند وجه اول آنکه تعزیه را سجده نمودن معمول عوام هم نیست تا بخواص چه رسد دوم آنکه بالفرض اگرچه بعض
عوام احیانا بعمل می آرند زمین بوس می باشد نه سجده و بر زمین بوسه دادن موجب تکفیر نمی شود در شرح
اشباه النظائر که از کتب معتبره اهل سنت است می گوید قال البنی فی مختصر الفتاوی الظهیریة
قال ابو منصور الماتریدی اذا قبل احد بین یدی السلطان الارض او انحنا او طأطأ
رأسه لا یکفر لانه یرید تعظیمه و شیخ عبدالحق دهلوی در ترجمه مشکوة در فصل سیوم زیارة القبور میگوید در بعضی روایات فقه
بوسه دادن قبر پدر و مادر نیز آمده است انتهی سیوم آنکه بر تقدیر تنزل و تسلیم معارضت به معمول بودن سجود مشائخ
چشتیه که نزد اهل سنت از اکمل اولیاء کرام بودند مانند خواجه قطب الدین بختیار کاکی و شیخ فرید الدین
شکر گنج و سلطان المشائخ شیخ نظام الدین مریدان و معتقدان این مشائخ در وقت مشرف شدن
بخدمت ایشان ایشان را سجده می کردند و هر یک ازین مشائخ پیر و مرشد خود را سجده می کرد و در فوائد الفواد
که از کتب معتبره مشهوره متداوله است بعد از حکایت مولانا برهان نسفی می نویسد که بعد از آن که بر من خلق
می آیند و روی بر زمین می زنند چون پیش شیخ الاسلام فرید الدین و شیخ قطب الدین قدس الله سرهما العزیز منع نبود
من هم منع نمی کنم درین میان بنده عرضداشت کرد که اینکس که پیش مخدوم روی بر زمین می آرد در آن امر باید حاصل
میشود و نفس او می شکند اما مخدوم بزرگ کرده خداست بزرگی او از خدمت کردن مرید متعلق نیست بعد از آن
خواجه ذکره الله بالخیر درین باب حکایت فرمود که درین روزهای گذشته یکی آمده بود مردی بزرگ زاده سیاحت کرده شام
و روم دیده چون بیامد بنشست درین میان وحید الدین قریشی در آمده و چنانچه رسم خدمتگاران است خدمتی کرد و سر بر زمین
نهاد و این مرد که نشسته بود بانگ بر زد که مکن سجده جائی نیامده است ازین باب عربده کردن گرفت
من نخواستم که با او مجیب شوم چون بسیار درین غلو کرد اینقدر گفتم که بشنو غلبه مکن هر امری که فرض بوده باشد
چون فرضیت برخیزد استحباب باقی ماند چنانچه صوم ایام بیض و عاشورا بر امم ماضیه فرض بود در عهد رسول
علیه السلام روزه رمضان فرض شد آن فرضیت ایام بیض و عاشورا برخاست اما استحباب باقی ماند آمدیم در سجده
در میان امم ماضیه مستحب بود چنانچه رعیت مر بادشاه را و شاگرد مر استاد را و امت مر پیغمبر را چون بعهد رسول الله
شد آن سجده برخاست اگر استحباب رفت اباحت ماند اگر مستحب نباشد بر مباح نفی و منع از کجا آمده یکی با من بگوید انگاه

۱۲ عبارت انتهی

صرف چه کار چون اینقدر گفتم او بماند هیچ نتوانست گفت انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تسلیم سجود آنها باراده تعظیم بود
نه باراده عبادت پس بموافق اکثر علما موجب تکفیر و باعث لوم نباشد در کافی که از کتب معتبره فقه حنفیه است
گفته ذکر الصدر الشهید انه لا یکفر بهذا السجود لغیر الله لانه یرید به التحیة دون العبادة
در شرح اشباه و نظائر گفته اکثرهم هو ای السجود علی وجوه ان اراد به العبادة یکفر و ان اراد
به التحیة لا یکفر و لا لوم علیه فی ذلک پنجم آنکه بر فرض تسلیم معارض است بتجویز بعضی علما اهل سنت
سجده را برای بادشاه جم جاه اکبر بادشاه صاحب تاریخ بدایونی که از علما اهل سنت است در منتخب التواریخ
آورده که قاضی نظام بدخشی ملقب بقاضی خان از ولایت بدخشان است نزدیک کوهی که کان لعل دارد
در علوم مکتبی شاگرد مولانا عصام الدین ابراهیم است و پیش ملا سعید استفاده کرده و از تصوف چاشنی
و بهره تمام داشته در طریقت مرید مخدومی اعظم شیخ حسین خوارزمی است و بطفیل خدمت اهل معنی اعتبار
صورت هم حاصل کرده بود بمرتبه که در بدخشان داخل امرا بود و چون بهند آمد در ملازمت بادشاهی
رعایت بیشتر از اندازه یافت اورا اول قاضی خان بعد ازان غازی خان خطاب دادند فصیح زبان
خوش تقریر بود تصانیف معتبره دارد و از انجمله در اثبات کلام و بیان ایمان و تحقیق تصدیق بر شرح
عقائد حاشیه دارد و در تصوف رسائل متعدده تصنیف و تالیف نموده به سن هفتاد سالگی در ادده در سنه
نهصد و نود و دو برحمت حق پیوست اول کسیکه اختراع سجده پیش بادشاه کرد در فتح پور او بود و ملا عالم
کابلی بحسرت می گفت دریغ که مخترع این امر نشدم انتهی کلامه و این رسم در خاندان علیه عالیه تیموریه تا جلوس
بادشاه جم جاه شاهجهان بادشاه انار الله برهانه بر اورنگ سلطنت و جهان بانی مستمر و جاری بود و ابو طالب
در شاهجهان نامه می گوید **نظم** درین خاندان شرف رسم بود + هنگام تعظیم شاهان سجود + شهنشاه
روشن دل حق پرست + همان دم که بر تخت شاهی نشست + لبش در فشان شد باین حکم باز + که از سجده
مردم کنند احتراز + شهنشاه با حق بجست اشتراک + که سجده بود خاص یزدان پاک + رساندند آن
دولت بعرض + که تعظیم این دودمان ست فرض + اگر شاه از سجده وا رد ابا + زمین بوس آرند مردم
بجا + زمین بوس آن سرور حق شناس + پذیرفت آنهم بصد التماس + زمین بوس تا مشتبه با سجود +

نگرد بدنیسان عقر نمود ✣ کہ لب را رسانند بر پشت دست ✣ نساز درخ از خاک جائی نشست ✣
زمین بوس را نیز از اہل حال ✣ ز سادات و ارباب فضل و کمال ✣ ز گوشہ نشینان آئینہ صاف ✣ نمود
از رہ قدر دانی معاف ✣ و از ہمہ عجیب تر آنکہ بشیر بن غیاث مریسی کہ در فقہ شاگرد ابو یوسف قاضی
صاحب ابو حنیفہ بود قائل است باینکہ سجود شمس و قمر کفر نیست یاقوت حموی در کتاب معجم البلدان میگوید
بشیر بن غیاث المریسی صاحب الکلام مولیٰ زید بن الخطاب اخذ الفقہ عن ابی یوسف صاحب ابی حنیفہ
ثم اشتغل بالکلام وجرد القول بخلق القران وحکی عنہ اقوال شنیعہ کقولہ ان السجود
للشمس والقمر لیس بکفر انتہی ششم آنکہ از سجدہ کردن عوام بنا تعزیہ چگونہ ممنوع می تواند شد
بلا تشبیہ اگر کسی پیغمبر خدا صلعم یا قبر شریف آنحضرت را سجدہ کند آن سجدہ کنندہ کافر خواہد شد نہ پیغمبر
آنحضرت صلعم حرفی توان گفت و علما را ہمین قدر بس است کہ سجدہ کنندگان را تہدید نمایند نہ اینکہ در پی
ممانعت تعزیہ داری در آیند مگر زبان حضرت مخاطب درین معنے بسی گستاخ است چنانچہ مولوی نجم الدین
قنوجی مولد خانہ و نبی خانہ را از بت خانہ تعبیر کردہ صاحب غایۃ المرام بجواب آن سفیر بایدان اشعار نیز
تضلیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیاء متقدمین و متاخرین مستحسنین کے اور اہانت اور استحقار
آنحضرت صلعم کی سراسر مذکور ہی اور اطلاق بت کا آنحضرت صلعم کی طرف کیا ہی مولد خانہ و نبی خانہ کو
بتخانہ قرار دیا ہی جیسا کہ پیشوای اہل خلاف عبد الوہاب نی صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکہا
جو جسکے جی مین آئے کہی چاہی خدا کو برا کہے چاہی بجناب پیغمبر صاحب کی بی ادبی اور گستاخی کرے
کوئی پوچہنی والا نہین ہے اگر حرمین شریفین یا دیگر بلاد اسلامیہ مین کوئی متکلم ان ہفوات کا ہوتا دیکہتا
جو دیکہتا عبد الحی ساکن بہوتنی نے تہوڑی سی شوخی مکہ مین کے تہی اور صرف اسقدر کہا تہا کہ حنفیہ شافعیہ
مالکیہ حنبلیہ کو ہم نہین جانتے ہین ہم محمدی ہین اور ہدایہ اور شرح وقایہ وغیرہ کتب فقہیہ کو ہم نہین مانتے
ہین علمای مذاہب اربعہ نی فتوا اوسکے کفر کا لکہکر سزای دائمی تجویز کی تہی کہ جب تک توبہ نکری مبتلا رہے
چنانچہ فتوا علماء مکہ شریفہ موجود ہی انتہی چون کیفیت سجدہ کہ امری عظیم بود از زبان این حضرت شنیدے
اکنون دو امر باقی ماندہ یعنی نگسرائی کہ امریست تعظیمے و حاجت طلبی کہ عبارت از استشفاع است

باید شنید اما اولا پس اگرچه نکس رانی فعل عوام ست مگر اہل سنت را بر آن تشنیع نمی رسد چه در فواید الدرایه
شرح الهدایه گفته یجوز الخدمة لغیر الله تع بالقیام واخذ الیدین والانحناء الخ
و در نوادر الفتاوی آورده او کان جالسا لایقوم لاجل العالم او المتعلم علی وجه الحقارة
یکفر و شیخ عبد الحق در جذب القلوب می فرماید و در وقت سلام آنحضرت صلعم و وقوف در آنجناب
با عظمت دست راست بر دست چپ بنهد چنانچه در حالت نماز انتهی و در رساله غایة المرام صفحه ۲
نوشته از ینجاست که سائر فضلاء کرام و علماء اعلام دار السلام مکه و مدینه زادهما الله شرفا بر استحسان و استحباب
قیام وقت ذکر مولد شریف فتوے داده عمل آن را وجه اکتساب سعادت دارین شمرده اند چنانچه شیخ الشیوخ
سید جعفر مدنی رحمة الله علیه در رساله میلادیه فرموده وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف
ائمة ذو روایة ودرایة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه و مرماه
و شیخ عثمان حسن دمیاطی شافعی مدرس مسجد الحرام در استحسان و استحباب این قیام رساله تالیف نموده
میفرماید القیام عند ذکر ولادة سید المرسلین صلعم فی قراءة مولده الشریف تعظیما له صلعم
امر لاشک فی استحسانه وندبه یحصل لفاعله من الثواب الحظ الاوفر و الخیر
الاکبر انتهی چون امور تعظیم از قسم قیام و اخذ یدین و انحنا وغیره برای غیر خدا جائز باشیدے براعامل و
فاعل قیام وقت ذکر مولد شریف حصول ثواب به ثبوت پیوست پس نکس رانی نقل قبر شریف جناب
امام حسین ع که دلائل جواز نقل نبذی شنیدے و باقی در فصل ثالث خواهی شنید بلاریب جائز و روا خواهد بود
اما ثانیا پس بیانش اینکه اولا مرتکب امور این قسم عوام میباشند و خواص ایشان را تهدید می نمایند ثانیا عوام نیز از
تعزیه جناب امام حسین ع درخواست انجاح مطلبے نمی نمایند بلکه از جناب باری عز اسمه بحق محمد و آله الامجاد سوال
مطالب و مقاصد خود ها می نمایند و آن مکان را بوجه موجود بودن نقل ضریح و تذکار جناب خامس آل عبا
قابل دعا می پندارند و این معنی هیچگونه مستلزم شناعتی نیست چه در ترجمه صواعق محرقه نقلا از صحیح بخاری آورده
که عمر در وقتیکه قحط و کم بارانی می شد به عباس رض دعاء استسقا مینمود و میگفت اللهم انا کنا نتوسل الیک
بنبینا محمد صلعم اذا قحطنا فتسقینا وانا نتوسل الیک بعم نبینا فاسقنا بارخدایا

ما قبل ازین به پیغمبر خود محمد صلوات الله و سلامه علیه متوسل می شدیم در ایام قحط پس بشفاعت آنحضرت باران عطا میفرمودی بالحال بعم پیغمبر خود عباس ؓ او را وسیله می سازیم و امید عطاء باران بدرگاه تو داریم بعد ازان خدای تبارک و تعالی رحمت بی نهایت مرحمت فرمود انتهی ثالثاً بطریق تنزل و تسلیم می گوئیم که اهل سنت فقره یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئاً لله را وظیفه مقرر کرده برای آن خواص بارها در باب سرعت اجابت دعا نقل کرده اند و مولوی فضل رسول بدایونی در رساله خود بجواز این ورد اصرارها دارد فالجواب آنجا برفرض و تسلیم میگوئیم که شیخ عبد الحق در مدارج النبوة صفحه ۳۳۳ نوشته که ابو جعفر امیر المومنین مناظره کرد امام مالک را در مسجد رسول ص پس فرمود ایشان را امام مالک رحمة الله علیه پست کن آواز خود را یا امیر المومنین در مسجد زیرا که حق تعالی ادب آموخته است قومی را و گفته لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیه و مدح کرده است قومی دیگر را و گفته است ان الذین یغضون اصواتکم الآیه و ذم کرده است قومی دیگر را و گفته ان الذین ینادون من وراء الحجرات الآیه و بدرستی که حرمت و عزت رسول بعد از فوت همچو حرمت اوست در حالت حیات شریف پس زاری کرد و خاموشی گزید ابو جعفر بعد ازان گفت ابو جعفر یا ابا عبد الله در دعا رو بقبله آرم یا رسول خدا صلعم گفت مالک چرا روی میگردانی از حضرت وی صلعم و حال آنکه وی وسیله تست و وسیله پدر تو آدم صفی الله بروز قیامت در روی از بوی و شفاعت طلب کن از وی انتهی و استشفاع بجناب امام حسین بفاد حسین منی و انا منه استشفاع بحضرت رسالت مآب صلعم است فافهم و استقم

خامساً در کتاب کشف الغطا عن احوال الموتی مرقوم است اما استمداد باهل قبور در غیر نبی ما صلی الله علیه و سلم یا غیر انبیاء علیهم السلام منکر شده اند آنرا بسیاری از فقها گویند نیست زیارت مگر برای رسانیدن نفع باموات بدعا و استغفار و قایل گشته اند بآن بعضی از ایشان و ظاهر آنست که از فقها آنانکه قایل بسمع و ادراک میت اند قایل بجواز اند و آنانکه منکر اند آنرا نیز انکار کنند و آن امریست ثابت و مقرر نزد مشایخ صوفیه از اهل کشف و کمال یا آنکه گویند اکثری را فیوض و فتوح از ارواح رسیده امام شافعی گفته که قبر امام موسی کاظم تریاق مجرب است مر اجابت دعا را و حجة الاسلام گفته هر که استمداد کرده شود

بوی در حیات استمداد کرده شود بوی بعد از ممات و امام رازی گفته چون می آید زائر نزد قبر حاصل میشود نفس او را
تعلقی خاص بقبر چنانکه نفس صاحب قبر را و بسبب این دو تعلق حاصل میشود میان هر دو نفس مقابله معنوی
و علاقه مخصوص پس اگر نفس مزور قویتر باشد نفس زائر مستفیض شود و اگر بالعکس بود بر عکس شود و در شرح
مقاصد ذکر کرده نفع یافته می شود بزیارت قبور و استعانت بنفوس اخیار از اموات بدرستیکه نفس مفارقه را
تعلقی هست ببدن و بتربتی که دفن کرده است در آن پس چون زیارت می کند زنده آن تربت را و متوجه میشود
بسوی نفس میت حاصل میشود میان هر دو نفس ملاقات و فائضات و اختلاف کرده اند در آنکه امداد حی
قوی تر است از امداد میت یا بالعکس مختار بعضی ثانی است و درین باب بعضی روایت کنند که فرموده آنحضرت
صلی الله علیه و سلم چون متحیر شوید شما در امور یعنی بر آید کارها پس مدد جوئید از اصحاب قبور شیخ اجل در شرح
مشکوة گفته که یافته نمی شود در کتاب و سنت و اقوال سلف صالح چیزی که مخالف و منافی این باشد
و رد کند این را و بالجمله بعد از آنکه ثابت شد که روح باقی است و او را تعلقی خاص باجزاء بدن بعد مفارقت
از وی و تغیر کیفیت وی نیز هست که بدان علم و شعور بزائران قبر و احوال ایشان دارد و ارواح مکمل
که در حین حیات ایشان بسبب قرب مکانت و منزلت از رب العزت کرامات و تصرفات داشتند
بعد از ممات چون همان قرب باقی اند نیز تصرفات دارند چنانکه در حین حیات تعلق کلی بجسد داشتند یا بیشتر
از ان انکار استمداد را وجهی صحیح نمی ماند مگر آنکه از اول امر منکر شوند تعلق روح را ببدن بالکلیه و بجمیع
وجوه بعد مفارقت و زوال علاقه حیاتی و آن خلاف منصوص است و برین تقدیر زیارت
و رفتن بقبور همه لغو و بیمعنی گردد و آن امری دیگر است که عامه اخبار و آثار دال بر خلاف آنست
و نیست صورت استمداد مگر همین که محتاج طلب کند حاجت خود را از جناب عزت الهی
بتوسل روحانیه بنده مقرب مکرم درگاه والا او خداوند ببرکت این بنده که تو رحمت و اکرام
کرده او را بر آورده گردان حاجت مرا یا ندا کند آن بنده مقرب و مکرم را که ای بنده خدا و ولی وی
شفاعت کن مرا و بخواه از خدای تعالی مطلوب مرا تا قضا کند حاجت مرا پس نیست بنده در میان
مگر وسیله و قادر و معطی و مسئول پروردگار آنست تعالی شانه و در وی هیچ شائبه شرک نیست

چنانکه منکر وہم کردہ و آن چنان است که توسل و طلب دعا از صالحان و دوستان خدا در حالت حیات
کنند و آن جائز است بالاتفاق پس این چرا جائز نباشد و فرقی نیست در ارواح کاملان در این حیات
و بعد از ممات مگر بترقی کمال و شرح و بسط این بحث چند در شرح مشکوۃ است خصوص در باب
حکم اسری که انجا داد تحقیق داده سیوطی در شرح صدور نیز مفصل ذکر کرده و دیگر احادیث با طرق
نموده انتهی سادساً در کتاب مظہر العجائب تصنیف فاضل متعصب مرقوم است استعانت دو قسم پر ہے
ایک بطور استقلال که مستعین مستعان کو حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین
شریک اور دخیل سمجھکر اوس سے حاجت چاہی یہ بلاشک شرک ہی جیسی مدد چاہنی روحانیات فلکیہ آفتاب
ماہتاب کواکب سی یا روحانیات عنصریہ آب آتش خاک باد سی یا ارواح خبیثہ بھوانی سیتلا شیخ سدو
زین خان سے یا ارواح طیبہ انبیا اولیا غوث قطب سے دوسرے بطور استقلال که مستعین مستعان کو
حل مشکلات مین مؤثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین شریک و دخیل نہ سمجھے صرف انکو واسطة العرض جانے
که یہ خاصان خدا ہین انکی عرض جناب قدس الہی مین متوقع القبول ہے یہ بلاشک درست ہی جیسی تعلم احکام
دین اور تہذیب نفس وغیرہ انبیا اولیا اوستاد پیری مدد چاہنی ان دونون استعانتونکی تفصیل فتح العزیز مین
یون ہی که استعانت بغیر خدا اس طور پر که اوس غیر پر اعتماد کلی ہوی اور اوسکو عون الہی کا مظہر نجانے
حرام ہی و اگر التفات محض حق کی جانب ہی اور اوس غیر کو عون الہی کا مظہر سمجھکر اوس سے استعانت ظاہری
کرین دور عرفان سی نہین انبیا اولیا بہی اس قسم کی استعانت غیر سی کرتی آئی لیکن حقیقت مین یہ استعانت
بخدا ہی پھر اوسی تفسیر مین حوالہ التحریر ہی که ایک استعانت اس قسم کی ہی که اوسمین اصلا استقلال کا
توہم ستوہم نہین نہ مشرک کی نزدیک نہ موحد کی نزدیک جیسی بہوکہ جانیکو کھانا پیاس بجھانیکو پانی
پینا راحت لینی کو سایہ مین بیٹھنا مرض کہونیکو علاج کرنا معاش کے تلاش کو امرا سلاطین پاس آنا
و علی ہذا القیاس پس اس قسم کی استعانت بلاکراہت درست ہی که حقیقت مین یہ استعانت ہی نہین
اقول ہی یہ بات که انبیا اولیا وغیرہ سی موت کی بعد بہی استعانت جائز ہی یا نہین اس مین علما کا
اختلاف ہی بعضی کہتے ہین که انبیا کی سوا کسی سے استعانت درست نہین اور بعضی کہتے ہین درست ہے

چنانچہ شیخ عبد الحق محدث دہلوی مشکوۃ کی عربی شرح مین فرماتی ہین کہ اما الاستمداد باھل القبور فی غیر الانبیاء علیہم السلام فقد انکرہ کثیر من الفقھاء واثبتہ المشائخ الصوفیہ وبعض العلماء اور بعضونکے نزدیک استعانت انکار مین انبیا اور غیر انبیا یکسان ہین چنانچہ اربعین مسائل مین ہے کہ ہرگاہ انبیا کا استثنا اس وجہ سی کہ عالم برزخ مین شہیدونکی طرح انکی لیی حیات ابدی ثابت ہی تو یہ وجہ وجیہ نہین اسواسطے کہ یہان اور وہان کی حیات مین تماثل نہین دنیا کی حیات کے احکام اور ہین اور عقبی کے حیات کی احکام اور شیخ دہلوی مقدم الذکر مشکوۃ کی فارسی شرح مین فرماتی ہین کہ ظاہر آنست کہ آنانکہ قائل بسمع و ادراک میت اند قائل بجواز استعانت اند و آنانکہ منکر اند اینرا نیز انکار کنند **اقول** اثبات سماعت اور امتناع سماعت کی ادلہ مع مالہ وما علیہ کتب فن مین موجود ہین اور حق یہ ہی کہ جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے روح کا سنا مراد ہی نہ دہڑ کا سننا اور جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے دہڑ کا سنا مراد ہی نہ روح کا سنا مولانا عبد القادر دہلوی نے اپنی تفسیر موضح القران مین اسی امر پر فیصلہ فرمایا باین عبارت کہ مردیکی روح سنتی ہے اور قبر مین پڑا ہی دہڑ وہ نہین سنتا انتہی بلفظہ الشریف اس تقدیر پر استمداد بانبیا و اولیا بشرطیکہ علی سبیل الاستظلال ہو نہ بطور استقلال حیا و میتا درست ٹھہرا غایۃ الامر کہ خواص کے حق مین بلا کراہت درست ہی کہ وہ استقلال اور استظلال کے معنی بخوبی سمجھتے ہین اور عوام کی حق مین بکراہت کہ وہ استقلال اور استظلال کے مفہوم سی بخوبی واقف نہین فتامل فیہ فان ھذا البحث من مزال الفقیہ فضلا عن السفیہ انتہی کلامہ این عبارت چنانکہ می بینی اول دلیل است براینکہ استمداد بطور استظلال از جناب شہید کربلا خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا جائز و درست است و ہو المقصود

قال المخاطب اب سچ کہو کہ جسکے سبب سی اسقدر گناہ اور شرک ہو اوس سے روح حضرت حسین علیہ السلام کی خوش ہوتی گی یا ناخوش اور خدا و رسول راضی ہونگی یا ناراض **اقول** و بہ نستعین تعزیہ سبب گناہ و شرک نیست العیاذ باللہ اگر کسے مسجد را مزبلہ قرار داد در آنجا رفع ضرورت بول و براز کند آنشخص مرتکب فعل مذکور کافر خواہد شد بہ بالعکس انہدام مسجد لازم آید ہمچنان

اگر کسی با تعزیہ رسوم کفر و ضلالت بجا آرد آن شخص کافر خواہد شد نہ کہ تعزیہ ممنوع شود فاعتبروا یا اولی الابصار و چون تعزیہ داری فی الاصل مباح است و سبب گریہ و بکا است و گریہ در مصائب جناب امام حسین علیہ السلام سنت پیغمبر خدا است پس در تعزیہ داری رضامندی خدا و رسول خدا ظاہر و ہویدا است و تعزیہ بالبداہتہ از شعائر اسلام است **قال المخاطب** ذرا یہان خدا سی ڈر کر منہ سی تو بولو قبول کرو بڑی جاہل نہو جاوٗ اور ہم تم سی پوچھتے ہین کہ حضرت امام کے تم بڑی دوست ہو اور غمخوار یا چچا امام زادی اور خود امام تہی بہلا بتلاوٗ کہ دوازدہ امام مین سے بعد امام حسینؑ کے کسی امام نی بہی تعزیہ بنایا ہی اور تاشی ڈہول او مرثیہ کتاب و مجالس او مجلس وے بہی کرتے تہے الغرض یہ سبکو معلوم ہے کہ امامونکی وقت تعزیہ کا نام و نشان نتہا اور وی ہرگز ہرگز کبہی کچہ بہی تعزیہ کی رسم نکرتی تہی **اقول** و بہ نستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ جناب ائمہ ہدی صلوات اللہ علیہم مجالس عزای جناب امام حسینؑ نمودہ اند چنانچہ در کتاب مستطاب اخبار الاحزان مرقوم است ابن بابویہ بسندہ عن ابی عمار و روی فی ثواب الاعمال بسند آخر و روی ابن قولویہ بسندہ ایضا عن ابی عبد اللہؑ قال قال لی یا ابا عمار انشدنی العبدی فی الحسین ابن علی علیہما السلام قال فانشدتہ فبکی فواللہ ما زلت انشدہ و یبکی حتی سمعت البکاء من الدار فقال یا ابا عمار من انشد فی الحسین ابن علی علیہما السلام شعرا فابکی خمسین فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین شعرا فابکی ثلثین فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین شعرا فابکی عشرۃ فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین فابکی واحدا فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین شعرا فتباکی فلہ الجنہ ابن بابویہ بسند خود از ابی عمار منشد روایت کردہ و روایت کردہ شدہ در ثواب الاعمال بسند دیگر و روایت کردہ است ابن قولویہ بسند خود از ابو عبد اللہ کہ گفت ابن قولویہ کہ فرمود آنحضرت کہ ای ابا عمار بخوان نزد من شعر عبدی را در مرثیہ حسینؑ ابن علیؑ گفت ابا عمار پس خواندم پیش آنجناب پس گریست آنحضرت علیہ السلام گفت ابا عمار پس قسم خدا است کہ متصل میخواندم آنرا و میگریست آنحضرت تا آنکہ شنیدم من آواز گریہ را از خانہ پس گفت آنحضرت کہ اے ابا عمار کسیکہ بخواند در مرثیہ حسینؑ ابن علی علیہ السلام شعرے پس بگریاند پنجاہ کس را پس برا اے

اوست بهشت وکسی که بخواند در مرثیه حسینؑ شعرے وبگریاند سی کس را پس برای اوست بهشت و
کسیکه شعرے در مرثیه آنحضرت بخواند وبگریاند ده کس را پس برای اوست بهشت وکسیکه شعری در
مرثیه آنحضرت بخواند وبگریاند یک کس را بهشت براے اوست وکسیکه بخواند در مرثیه حسینؑ شعرے
پس بتکلف خود را بگریه آورده گریان ظاهر سازد خود را پس براے اوست بهشت عن ابن بابویه
عن احمد الهمدانی عن علی بن الحسین بن فضال قال قال الرضا علیه السلام من تذکر مصابنا
وبکی لما ارتکب منا کان معنا فی درجتنا یوم القیامة ومن ذکر بمصابنا فبکی او ابکی لم تبک
عینه یوم تبکی العیون ومن جلس مجلسا یحیی فیه امرنا لم یمت قلبه یوم تموت القلوب
روایت است از ابن بابویه که او روایت کرد آنرا از احمد همدانی واو از علی بن حسن بن فضل که گفت
علی بن حسینؑ که فرمود امام رضاؑ هر کس که یاد کند مصیبت ما وبگرید بانچه ارتکاب کرده شد از ما خواهد بود
آن گریه کننده با ما بدرجه ما در روز قیامت وهر کس که یاد دهاند مصیبت ما را پس بگرید وبگریاند نخواهد گریست
چشم او روزے که خواهند گریست چشمها وهر کس که نشیند در مجلسی که زنده کرده می شود در آن امر ما نخواهد
مرد دل او روزے که خواهند مرد در آن روز دلها فی البحار فی بعض مؤلفات المتأخرین انه قال حکی
دعبل الخزاعی قال دخلت علی سیدی ومولائی فی مثل هذه الایام فرأیته جالسا جلسة الحزین
الکئیب واصحابه من حوله فلما رآنی مقبلا قال لی مرحبا بک مرحبا بناصرنا بیده ولسانه ثم انه وسع لی
فی مجلسه واجلسنی الی جانبه ثم قال لی یا دعبل احب ان تنشدنی شعرا فان هذه الایام ایام حزن
کانت علینا اهل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا بنی امیة یا دعبل من بکی
وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجره علی الله یا دعبل من ذرفت عیناه علی مصابنا
او بکی لما اصابنا من اعدائنا حشره الله معنا فی زمرتنا یا دعبل من بکی علی
مصاب جدی الحسین غفر الله ذنوبه البتة ثم انه نهض فضرب سترا بیننا
وبین حرمه واجلس اهل بیته من وراء الستر لیبکون علی مصاب جدهم
الحسینؑ ثم التفت الیّ وقال لی یا دعبل ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا ما دمت حیا

فلا تقصر عن نصرنا ما استطعت قال دعبل فاستعبرت و سالت عبرتی و انشأت اقول در کتاب بحار الانوار است
که در بعض تألیفات متاخرین چنین است که حکایت کرده است دعبل خزاعی که گفت در محفل سید و مولای خود حاضر شدم
در چنین ایام یعنی در ایام محرم پس دیدم مولائی خود امام رضا علیه السلام را نشسته غمگین و
اندوهگین در حالیکه اصحاب آنحضرت گرد بگرد او بودند پس هرگاه که دید آنحضرت مرا فرمود که مرحبا مرحبا
یاری دهنده ما بدست و زبان خود بعد ازان جا را برای من کشاد و به پهلوی خود نشانید بعد ازان
فرمود ای دعبل دوست میدارم که بخوانی برای من شعری پس به تحقیق که این ایام اندوه بوده است
بر ما اهل البیت و ایام سرور و خوشی است بر دشمنان من خصوصاً بنی امیه ای دعبل کسیکه بگرید و گریاند
بر مصیبت ما بریزد یا گریاند بسبب آنچه رسید ما را از دشمنان ما محشور خواهد کرد او را خدا تعالے با ما
در زمرهٔ ما ای دعبل کسیکه بگرید بر مصیبت جد من حسین علیه السلام خواهد بخشید خدا تعالے گناهان او البته بعد
ازان برخاست آنحضرت پس زد پرده در میان ما و حرم خود پس پس پرده اهل حرم خود را نشانید تا گریه کنند
بر مصیبت جد خود حسین علیه السلام پس متوجه شد بطرف من و گفت که ای دعبل مرثیه حسین علیه السلام بخوان پس تو مددگار
ما و مداح ما هستی مادامیکه زنده پس کم مکن تقصور از مددگاری ما تا استطاعت داشته باشی گفت دعبل
پس پر از اشک شد چشم من و جاری شد سرشکهای من انشا کردم و گفتم الخ دوم آنکه اگرچه بنا ساختن
تعزیه بعد انقراض زمان حضرات ائمه سلام الله علیهم اجمعین بوقوع آمده مگر از جمله امور خیر و حسن است
چنانچه محفل میلاد شریف و اعراب قرآن مجید و هر بدعت ضلالت نیست بل هی منقسمة الی الواجب
والمندوب والمباح وغیر ذلك کتدوین العلوم الشرعیة و بناء المدارس والمرابط کما فی حاشیة شرح المواقف
و بر ظاهر که از تعزیه داری کدامی امر مشروع مرتفع نمی شود و قالوا ان البدعة ان تضمن رفع امر ثابت فی الشرع
فهی مردودة و من ادعی فعلیه البیان سیوم آنکه نواختن تاشه و ڈھول که از جمله مزامیر است در مذهب
امامیه ممنوع است و حرام و اگر کسی از عوام مرتکب این امر شود اهلسنت را جای طعن و تشنیع نمیرسد چنانچه
شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۴۹۵ نوشته و همچنین صاحب امتناع در آلات و مزامیر
سخن کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه حرمت مزامیر است و با وجود آن از بعضی علمای مذهب

۲ کسی را اگرچه آنکس گر یک کس را گریانیده باشد خواهد بود اجر و ثواب آن بر خدای تعالی ای دعبل کسیکه اشک از دو چشم او بر مصیبت ما ۲

شافعی و اصحاب ظواهر و غزالی و امثال وی خلاف فیها نقل کرده و انواع الات و مزامیر ذکر کرده اما دف مختلف فیه است
بعضی مطلق مباح گفته و بعضی مطلق حرام دانسته و بعضی فرق کرده در حال اجلاب و غیر آن و صواب اباحت او
در نکاح و بعضی اعلان آن مستحب داشته و در شبابه که بمعنی نے است نیز اختلاف فیها ذکر کرده دیگر از مزامیر عود است که آن را
بربط نیز گویند و تارها دارد که آنها را زیر و بم گویند و در وی نیز اختلاف فیها ذکر کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه آنست
که زدن او و شنیدن آن حرام است و رفته اند طایفه از علما بجواز آن و حکایت کرده اند سماع آن را از عبد الله بن جعفر
و عبد الله بن عمر و حکایت کرده شده که در آمد عبد الله بن عمر و نزد عبد الله بن جعفر پس یافت نزد وی جاریهٔ که در
عود پس گفت عبد الله بن جعفر مر عبد الله بن عمر را آیا می بینی درین باکی گفت لا باس بهذا نقل کرده اند سماع
آن را از عبد الله بن الزبیر و معاویه بن ابی سفیان و عمرو بن العاص و حسان بن ثابت و از غیر صحابه عبد الرحمن و
خارجه بن زید که از فقهاء سبعه مدینه است و نقل کرده است استاد ابو منصور از زهری و سعید بن المسیب و عطا بن
ابی رباح و شعبی و عبد الله بن ابی عتیق و اکثر فقهاء مدینه مطهره و حکایت کرده است خلیلی از عبد العزیز بن ماجشون
که وی رخصت می کرد در عود و حکایت کرده است ابن سمعانی از طاوس و حکایت کرده است از ابراهیم
بن سعد که در آمد بر رشید و گفت ارید العود پس گفت رشید عود المجمر ام عود المزمر قال لا عود المزاهر
پس طلبید رشید عود را و بنواخت آن را ابراهیم بن سعد و فتوا داد باباحت غنا و عود و نقل کرده است فاکهی
در تاریخ مکه معظمه بسندی که دارد از موسی ابن المغیرة الجمحی که خواند وی عطا بن ابی رباح را پس در آمد و بود در آنجا
قومی که میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطا را که می آید باز ماندند از آن پس گفت نمی نشینم تا عود نکنند
بآنچه میکردند پس نشست و تغنی کرد و صاحب متاع همین عود را اصل ساخته و مزامیر دیگر را بران قیاس
کرده و بالجمله وی درین باب از وسعت و خلاعت خالی نیست و اجتماع آلات و مزامیر را نیز نقل کرده و گفته اختلاف
است درمیان قائلین بتحریم که آن کبیره است یا صغیره و متاخرین از شافعیه بر آنند که صغیره است این
چند کلمه از کتاب مذکور نقل کرده شد والعهدة علیه و غرض از نقل خبر آن نیست که اگر احیانا ازین طایفه چیزی
از آن نقل کرده شود مبالغه در تشدید و تجهیل و تشنیع و تفسیق و تضلیل نمایند و ستر عیوب و زلات قوم
شیوه خود سازند انتهی چهارم آنکه در وفات جناب سرور کائنات صلعم اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام

مرثیہ ہا گفتہ اند وہتف الہواتف بالمراثی در ماتم جناب سید الشہدا اظہر من الشمس و ابین من الال است بالجملہ مراثی مذکور در وفات یا وجود مرور عرصہ کثیر موجود و برالسنہ اصاغر و اکابر مشہور معروف پس بحکم بعدم مراثی در عہد جناب ائمہ اطہار صلوات اللہ علیہم مبنی است بر تعصب و عناد چنانچہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ می فرماید وہر کدام از اہلبیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند و شیخ عبد العزیز در سر الشہادتین مے نویسد وہتف الہواتف بالمراثی الخ پس اکنون بنظر انصاف باید گفت کہ رسم مرثیہ گفتن قدیم است یا جدید بانی آن اخیار اند یا اشرار و مانع آن کافر اند یا ایمان دار پنجم آنکہ کسے نتوان گفت کہ جملہ روایات کتاب ہای مصایب حضرت خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موضوع و مفتری است چہ روایات کتب مذکورہ از صحاح بر آوردہ شدہ و در موضوعیت آن انچہ پیش ما است ناگفتہ بہ المختصر انچہ در رسالہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین زیب تحریر یافتہ مخاطب ادران مجال تشکیک نیست و آنہمہ قدیم است و ہو المقصود ششم آنکہ جناب امام زین العابدین علیہ السلام در غم حضرت امام حسین ع تا چہل سال آنچنان گریستہ اند کہ احدی را یارای آنقدر گریہ نیست پس کدام رسم تعزیہ ازین زیادہ خواہم بود ہفتم آنکہ در مسند احمد حنبل مرقوم است ان من دفعت عیناہ دفعہ علی الحسین و قطرت بواہ اللہ تعالی فی الجنۃ یعنے بتحقیق ہر کہ از چشم او اشک جاری شود در مصیبت حسین او را خدا تعالے در خلد برین جا خواہد داد ہر چند اینچنین روایات در کتب اہل خلاف بکثرت موجود اند مگر بسبب تہیج بعض صحابہ بتذکر مصائب آنحضرت توجہ نمے آرند قال المخاطب اب ذرا انصاف کرو کہ آج کل کے جاہل بیچارے شرافت کے مارے امامون سے بھی امام کے بڑے دوست ہوئے کہ ان پر اپنے سبقت چاہنے لگے اگر اسمین کچھ ثواب اور دوستی ہوتی تو کسے امام نے البتہ تعزیہ بنایا ہوتا اور ہندوستان کے سوا کسی ملک اسلام مین کوئی تعزیہ کے نام کو بھے نہین جانتا مکہ مین نہ مدینہ مین نہ روم مین نہ شام مین نہ توران مین نہ ایران مین پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسے ملک مین امام کی دوست نہین اقول و بہ نستعین از مباحث سابقہ دریافتی کہ بنا گریہ و بکا و حزن و اندوہ در ماتم جناب سید الشہدا

سرور کائنات صلعم و دیگر ائمه هدی است و تعزیه ذریعه ابقای امر ائمه است در بجا آوری اینها پیروی پیغمبرا
است و ائمه هدیٰ مخالفت ائمه اطهار فلتعتبر ولا تغفل و غم جناب سید الشهدا در حاضر و غائب و جن و
انس و ملائک و حور آنچنان اثر کرده که تا قیام قیامت فراموش نتوان ساخت و کفی بذلک شهادة
ما قال الفاضل الدهلوی فی رسالته المسماة بسر الشهادتين ليطلع الحاضرون والغائبون
على وقوعها بل بابقاء البكاء والحزن المستمر وتذكر تلك الوقائع الهائلة فی امته الى يوم القيمة فقد
بلغت نهاية الشهرة فی الملأ الاعلى والاسفل والغيب والشهادة والجن والانس
الناطق والصامت انتهى و جناب عمدة المناظرين قدوة المتكلمين معدن اسرار دينيه منبع انوار یقینیه
محرز قصبات شرف خفی و جلی مولانا و استادنا السید محمد قلیخان بهادر مدظله العالی در فتوحات حیدریه
میفرمایند و مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه در کتاب تحفة الزائر روایت کرده که حضرت صادق علیه السلام
به یکی از اصحاب خود گفت که شنیده ام که قومی از نواحی کوفه و غیر ایشان می روند نزد قبر جدم امام حسینؑ و ندبه
و نوحه می کنند در نیمه ماه شعبان بعضی قصه های جانسوز مصیبت آنحضرت ذکر میکنند و بعضی مرثیه میخوانند گفتم
بلی فدایت شوم دیده ام بعضی از آنها را که می فرمائید فرمود حمد و سپاس خداوندی را که در میان مردم جمعی
را مقرر کرده است که می آیند بسوی ما و مدح می کنند و مرثیه را برای مصیبت ما می گویند و می خوانند و دشمن
ما کسانی هستند که طعن کنند بر آنها از خویشان و غیر ایشان و استهزا کنند بر ایشان و قبیح شمارند کردار ایشان
را و علمای امامیه در کتب حدیث از حضرت امام رضا علیه السلام روایت کرده اند که آنحضرت بیکی از اصحاب
خود فرمود که اگر خواهی که در درجات عالیه بهشت با ما باشی محزون باش برای حزن ما و شاد باش از
برای شادی ما انتهی و واقدی در تاریخ خود ذکر کرده که هرگاه که سر مبارک حضرت امام حسینؑ و اهلبیت
مانند سبایا در مدینه آوردند باقی نماند کسی در مدینه مگر آنکه بیرون شهر رفتند در حالیکه آواز بلند می کردند گریه و زاری
و زینب بنت عقیل بن ابیطالبؑ که در مدینه بود نقاب از رو برافگنده و موها پراگنده ساخته بیرون
آمد و باواز بلند می گفت واحسیناه واخوتاه واویلاه وا محمداه بعد از ان گفت

شعر ماذا تقولون ان قال النبی لکم + ماذا فعلتم وانتم آخر الامم + باهلبیتی و اولادی اما لکم +

عهد اما انتم توفون بالامم + ذریتی و بنی عمی مضیعه × منهم اساری وقتلی ضرجوا بدم + ما کان هذا جزائی اذ نصحت لکم + ان تخلفونی بسوء فی ذوی رحم + و ترجمه ابیات اینست که چه خواهید گفت اگر گوید پیغمبر خدا ع شما را حال آنکه شما اخر امتها بوده اید با اهلبیت من و اولاد من آیا نبود شما را عهد نشنیدید شما که وفا کنید بعهدهای ذریت مرا و پسران عم مرا که ضایع کرده شده اند بعضے از ایشان اسیران و بعضی کشته شده گان که آمیخته شدند بخون نبود این جزای من وقتیکه نصیحت کردم شما را آنکه پس من بدے کنید در خویشان من و سراقه باهلی گفته عین ابکی بعبرة وعویل واندبی ان ندبت آل الرسول ع یعنی ای چشم من گریه کن با اشک و آواز بلند و ندبه کن اگر ندبه می کنی آل رسول خدا را و ابن عبد البر در استیعاب نقل کرده که سلیمان بن حبیه تابعی در مصیبت آنحضرت مرثیه گفته و این ابیات از آنجمله است الم تران الارض اضحت مریضة × لفقد الحسین و البلاد اقشعرت × و قد اعولت تبکی السماء لفقده × و انجمها ناحت علیه وصلت × و کانوا لنا غیثا و عادوا رزیة × لقد عظمت تلک الرزایا و جلت × و ترجمه این ابیات اینست آیا ندیدی که بدرستیکه زمین بیمار گردید بجهت مفقود گردیدن امام حسین ع و بر تن اهل شهرها مو از تن برخاستند و بتحقیق که شروع کرد آسمان در گریستن بجهت فقدان آنحضرت و ستارهای آسمان بر آنحضرت نوحه کردند و نابود شدند و بودند برای ما باران پس مصیبت شدند بتحقیق که بزرگ شد این مصیبتها و در صواعق محرقه مروی است که ام سلمه چون خبر شهادت آنحضرت شنید گفت خدا تعالی پر کند خانه و قبرهای قاتلان آنحضرت را از آتش پس از ان گریست چنانکه غشی بر او طاری شد و زهری روایت کرده که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بحسن بصری رسید گریست تا آنکه هر دو رخساره او ورم کردند بعد از ان گفت خدا تعالی خوار کند امتی را که کشتند پسر دختر پیغمبر خود را و نیز زهری روایت کرده که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بربیع بن خثیمه رسید و گریست امام اهلسنت محمد بن ادریس شافعی در مرثیه آنحضرت گفته تأوّب همی و الفؤاد کئیب × و ارق عینی و الرقاد غریب   و مما نفی النوم و شیبت لمی   تصاریف ایام لهن خطوب   تزلزلت الدنیا لآل محمد   و کادت لهم

اصم الجبال تذوب فمن مبلغ عنی الحسین رسالة وان کرهتها النفوس
وقلوب قتیل بلا جرم کان قمیصه صبیغ بماء الارجوان خضیب یصلی
علی المختار من آل هاشم وتعزی بنوه ان ذا لعجیب لان کان ذنبی حب آل
محمد فذلك ذنب لست عنه اتوب هم شفعای یوم حشری وموقفی وحبهم للشافعی نصیب وترجمه این ابیات
اینست باز آمدیم من ودل من غمناک است وبخواب چشم من وخوابیدن غریب است وازانچه دور کرد خواب
من وپراگنده کرد جمعیت من بازگشتی های روزهاست که آنها را دشواری است متزلزل گردید دنیا
برای آل محمد وقریب که کوههای سخت گداخته شوند پس کیست رساننده از من حسینؑ را پیغامی اگرچه ناخوش
دارد نفسها ودلهای خوارج کشته شده بیگناه گویا که قمیص او رنگ کرده از آب ارغوان صلواة فرستاده
می شود بر برگزیده آل هاشم وعزا کرده شوند پسران او بدرستیکه این معنی عجیب است اگر باشد گناه من دوستی
آل محمد پس این چنان گناهی است که من ازان توبه نمی کنم آنها اند شفیعان من در روز حشر نزد ایستادن من
دوستی ایشان شافعی را نصیب است وسبط ابن جوزی نقل کرده که ابن الهباریه شاعر چون بکربلا گذشت گریه
کرد بر حسینؑ واین ابیات گفت سه احسین المبعوث جدك بالهدی قسما یکون الحق عنه مسائلی
لو کنت شاهد کربلا لبذلت فی تنفیس کربك جهد بذل الباذل وسقیت حد السیف
من اعدائکم عللا وحد السمهری الذابل لکننی اخرت عنك لشقوتی فبلابلی بین الغری وبابل
هبنی حرمت النصر عن اعدائکم فاقل من حزن ودمع سائل یعنی اگر می بودم حاضر در کربلا هر آئینه بذل میکردم در
تنفیس کرب تو جهد خود مانند بذل کردن سخی ونوشانیده می شدم آب تیزی شمشیر از دشمنان شما دوبار
وتیزی نیزه دراز لکن من باز داشته شدم از تو بسبب شقاوت خود پس اندوه های من در میان
غری وبابل است فرض کن مرا من که محروم شدم از نصرت بر دشمنان شما پس آیا کم یلسنم
از حزن واشک ریخته انتهی از عبارت مذکوره باحسن وجوه روشن گشت که رسم گریه کردن ومرثیه خواندن
در مصیبت امام مظلومؑ قدیم است وعمائد هر دیار در هر زمان مصروف بآن بوده اند خصوصیت بولایت
هندوستان ندارد چنانچه جناب تاج المحققین اعلی الله مقامه فی علیین در رساله مذکوره در انصوص

واستاد سابقه می فرماید که ارباب حکومت و سلطنت از شیعیان مخلصین همیشه باین سنت سنیه قیام
نموده اند چنانچه یافعی در تاریخ مرات الجنان در وقایع سنه سه صد و پنجاه و دو از هجرت گفته فیها
یوم عاشورا الزم معز الدوله اهل بغداد النوح والماتم علی الحسین و امر بغلق الابواب و غلقت فیها
السوق و منع الطباخین من عمل الاطعمة و خرجت نساء الرفضة ناشرات الشعور الخ و نیز گفته فیها ثامن
عشر ذی الحجه عملت الرافضة عید غدیر خم و دقت الکوسات و صلوا بالصحراء صلوة العید
یعنی درین سال در روز عاشورا معز الدوله که شاهنشاه زمان و از شیعیان مخلصین بود اهل بغداد را امر
نمود که نوحه و ماتم بر حضرت امام حسینؑ بر خود لازم گیرند و دروازه ها را بند کنند و بازار ها بند شدند و نان
پزان را از پختن طعامها منع فرمودند و زنان رافضه پراگنده و کشاده مو از خانها بیرون شدند و در روز
هیجدهم ذیحجه عید غدیر خم ساختند و نقاره ها نواختند و در صحرا رفته نماز عید گذاردند و در وقایع سنه سه صد و پنجاه
و پنج گفته فیها اقامت الرافضة الماتم علی الحسین علی العادة المارة فی هذه السنوات
یعنی درین سنه رافضه ماتم بر امام حسینؑ علیه السلام کردند بر طبق عادت مستمره ایشان درین سنوات
و در وقایع سنه سبعصد و شصت گفته فیها اقامت الشیعة عاشورا باللطم والعویل والانواح
و عید الغدیر بالکوسات واللهو والافراح و این متابعت چیزی است که از ائمه اهلبیت
رسول خدا صلوات الله علیه و علیهم منقول شده که یکی از ایشان فرمود که دوست ما کسی است که در
شادی ما شاد باشد و در اندوه ما اندوهناک باشد فی الواقع موافقت در شادی و غم محبوب دلیل کمال محبت است
و از اینجا است که بعضی از اهلسنت و جماعت که دعوی محبت خاندان اهلبیت رسول خدا می نمایند در این امور
تقلید شیعیان میکنند چنانچه ملا عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضایح گفته خواجه سنی در فصل و دیگر مواضع بطریق
تشنیع یاد کرده است که این طائفه روز عاشورا اظهار جزع و فزع کنند و رسم تعزیه را اقامت کنند
و مصیبت شهداء کربلا تازه کنند و بر منبر ها قصه شهادت خوانند و علما سر برهنه نمایند و عوام جامها چاک
زنند و زبان روی خراشند و مو کنند و این معنی را به تهمت و بدعت منسوب کرده و نا مرضی دانسته از غایت
بغض آل رسول و از فرط عداوت اولاد بتول جوابش آنکه اولاً معلوم جهانیان است که بزرگان و معتبران اصحاب

ابی حنیفه و شافعی و علما و فقها و طوائف امم خلفا عن سلف این سنت را رعایت کرده اند و این طریقه نگاهداشته ان
او لا خود شافعی که اصل مذهب بدوست در مصیبت امام حسین و شهدای کربلا مرثیه ها بسیار گفته و از اصحاب
ابو حنیفه و شافعی مراثی شهدا کربلا بلا نهایت و بی شمار است پس اگر مراد و تشنیع از جهت مرثیه گفتن است
بر ابو حنیفه و اصحاب ایشان نیز بسبب آنکه چون فرودتر آئی بدانکه خواجه منصور پادشاه اصفهان در مذهب
اهل سنت و عهد خود متعقد بوده است هر سال در روز عاشورا آشوب و نوحه و غم او تعزیت سید الشهدا
داشته و هر که در آنجا رسیده باشد دیده و دانسته باشد و در بغداد که مدینة الاسلام و جای مقر خلفا عباسیان
است خواجه علی غزنوی حنفی این تعزیه چگونه داشتی تا بحدی که یکی روز عاشورا و لعنت سفیانیان مبالغی کرد سائلی
برخاست و گفت معاویه را گوئی بآواز بلند گفت ای مسلمانان این کس از علی میپرسد که معاویه را چه گوئی آخر دا
که علی معاویه را چه گوید و امیر عبادی که علامه روزگار و خواجه سنی و سلطان سخن بود و او در حضور خلیفه عباسی
المقتفی لامر الله پرسیدند که فردا عاشوراست چه گوئی در حق معاویه جواب نداد تا سائل سه بار این سوال تکر
کرد در جواب سوال سیوم گفت ای خواجه سوال مبهم می پرسی نمیدانم که کدام معاویه را میگوئی آن معاویه را
که دندان مصطفی را بشکست و مادرش جگر حمزه خائید و او بیست و چند بار و بقولی نود بار تیغ بر روی علی
کشید و پسرش سر حسین برید ای مسلمانان شما این معاویه را چه می گوئید تمامی مردم که در حضرت خلافت حاضر
بودند از حنفی و شافعی و سنی و شیعی زبان به لعنت و نفرین معاویه گشودند و تعزیت امام حسین با نوحه و فریاد
در هر موسم عاشورا ببغداد تازه باشد اما بهمدان اگرچه فرقه شیعه غلبه دارند لیکن برای حضور رایت
سلطان و لشکر ترکان هر سال مجد الدین مذکور همدانی در موسم عاشورا این تعزیت بصفتی دارد که قیاس از
عجب آید و خواجه امام نجم الدین ابو المعالی بن ابی القاسم رازی نیشاپوری با آنکه حنفی مذهب بود این تع
بغایت کمال داشتی و دستار از سر بگرفتی و برافگندی و نوحه کردی و خاک پاشیدی و فریاد از حد بیرون
کردی و بری که از امهات بلاد عالم است معلوم است که شیخ ابو الفتوح نصرآبادی و خواجه محمود حدا
حنفی و غیر ایشان در کاروانسرای کوشک و مساجد ترک روز عاشورا چه کرده اند از ذکر کربت و غم
اهل بیت و لعنت بر ظالمان و درین روزگار آنچه هر سال خواجه امام شرف الائمه ابو نصر الهسنجانی در هر عاشو

بحضور امرا و ترکان و خواجگان و بحضور حنفیان کنند و همه موافقت نمایند و یاری کنند و این قصه خود
بوجهی گویند که دیگران ندانند و نیارند گفتن و خواجه ابو منصور که در اصحاب معتبر و مقدم است بر وقت حضور
وی بری دیدند که بروز عاشورا این قصه بر چه طریق گفت و معاویه را باغی خواند و خواجه قاضی عده سنائے حنفی که
صاحب سخن معروف است در جامع طغرل با حضور زیادت از هزار مردم این قصه بنوعی گفت و این تعزیه
بصفتی داشت از سر برهنه کردن و جامه دریدن که مانند این نکرده بودند و خواجه تاج اشعری حنفی نیشابوری را
روز عاشورا بعد از نماز در جامع عتیق دیدند که چه مبالغه کرد در سنه خمس و خمسین و خمسمائة باجازة قاضی
با حضور امرا و کبرا و مصنف کتاب آخر مجالس شهاب مشاط رفته باشد که او هر سال که ماه محرم در آید ابتدا
کند بمقتل عثمان و علی و در عاشورا مقتل حسین ع ابن علی آورد و تا سال هزار بحضور امیران و خاتونان امیر اجل
این قصه بوجهی گفت که نیمی مردم جامه چاک کردند و خاک پاشیدند و عالم سر برهنه کردند و زاریها کردند حاضران میگفتند
زیادت از ان بود که بزعفران جامه رنگ کنند اگر این علما و قضات ائمه حنفیه از شیعه و تقیه میکنند از بیم ترکان
و خوف سلطان موافقت رافضیان باشد و اگر باعتقاد می کنند خلاف ایشان خواجه را نقصان باشد و اگر همه
حنفیان و شافعیان و شیعیان اهل بیت را متابعت کنند پس پندارم که خواجه ازین هر سه مذهب بیزار است
نه از مذهب شیعه فقط و خارجی است پس باید که بخوزستان و لرستان رود که در انجا غلبه خارجیان است
و تعزیت حسین ع ابن علی ع داشتن متابعت قول خدا است چنانچه فرموده قل لا اسئلکم علیه اجرا
الا المودة فی القربی و موافق قول مصطفی است چنانچه گفت من بکی علی الحسین او تباکی وجبت له الجنة
تا که گوینده و شنونده در رحمت خدا تعالی باشد و منکرش نباشد مگر منافق و مبتدع و ضال و گمراه و خارجی
و دشمن آل رسول ص انتهی ما اردنا نقله بتغییر یسیر و بعضی امور که عوام و جهال سائر ناس ارتکاب آن میکنند
خلاف مرضی علماء کرام و صلحاء انام است چنانچه قاضی نور الله شوشتری نور الله مرقده در مصائب النواصب
گفته لیس ما یاتی به العوام فی عشره محرم الحرام مما یرضی به العلماء الکرام و صلحاء الانام
ولا هو مما یختص ببلاد الشیعة بل هو مما جرت به عادة سائر عوام الدهر حتی اهل الروم
و ماوراء النهر یعنی نیست آنچه بر روی کاری آرند عوام در ایام عشره محرم الحرام از آنچه پسندیده باشد آنرا

علماء کرام وصلحاء انام و نہ ازان جنس است کہ مختص ببلاد شیعہ باشد بلکہ ازان جنس است کہ جاری تر
بآن عادت سائر عوام الدہر حتی اہل روم وماوراء النہر ومولوی روم در جلد ششم مثنوی نوشتہ ؎ روز
ہمہ اہل حلب ٭ باب انطاکیہ اندر تا بہ شب ٭ گرد آید مرد و زن جمعی عظیم ٭ ماتم آن خاندان دارد مقیم ٭ نالہ و نو
اندر بکا ٭ شیعہ عاشورا برای کربلا ٭ بشمرند آن ظلمہا و امتحان ٭ کز یزید و شمر دید آن خاندان ٭ از غریو و نال
در سر گذشت ٭ پر ہمی گردد ز صحرا و دشت ٭ یک غریبی شاعرے از رہ رسید ٭ روز عاشورا و آن افغان شن
پرس پرسان می شد اندر افتقاد ٭ چیست این غم بر کہ این ماتم فتاد ٭ ان یکی گفتہ کہ ہے دیوانۂ ٭ تو نئی ش
عدو خانہ ٭ روز عاشورا نمیدانی کہ ہست ٭ ماتمی خوانی ز قرانی کہ ہست ٭ پیش مومن کی بود این
غصہ خوار ٭ قدر عشق گوش عشق گوشوار ٭ پیش مومن ماتم آن پاک روح ٭ مشتہر باشد ز صد طوفان نو
انتہی بکلماتہ الطیبۃ **قال** المخاطب پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسی ملک مین امام کے دوس
نہین **اقول** و بہ ثبت این از وجوہ مذکورہ کالشمس فی کبد السماء روشن و منجلی گردیدہ کہ بنا تع
جناب شہید مظلوم مختص بہندوستان نیست و رواج آن در ہندوستان باشارہ ہاتف غیب بظہور آم
چنانچہ در نسخہ کیفیت شاہان ہند مرقوم است کہ امیر تیمور صاحب در عمر بست و پنج سالگی بود کہ از درویشی بگو
بلندی طالع و ارجمندی بخت و یاوری اقبال در سنہ ہفتصد و ہفتاد و سہ ہجرے بعد فوت نیرہ خود کہ
نام دوالی ولایت توران بود در خطہ دلکشائے بلخ بر سریر فرمانروائی جلوس فرمود و سکہ و خطبہ بنام خود ک
و سمرقند را دار السلطنت قرار داد و در اثر زمان بکوفہ رسید کوفہ را قتل نمودہ در کربلائے معلی بروضہ حضرت
امام حسین علیہ السلام باریاب گردید ارشاد شد و از ہاتف غیب ندا بر آمد کہ بر تربت حضرت حر علیہ الرحم
رفتہ تبرک بگیر دانچہ ارشاد شود بجا آر حسب الامر عالی بر تربت آنحضرت رسیدہ و نشان و یک روما
عنایت شد و حکم فرمودند کہ در ہندوستان برو و از غرہ محرم ابن ہر دو نشان را ایستادہ کردہ بتاریخ دہم مح
سال بسال فاتحہ کردہ باشی فتح ہند بتو بخشیدہ شد از انجا رخص گردیدہ در ہندوستان آمدہ و سکہ و خط
بنام خود جاری کرد و بر تخت دہلی نشست ازان روز رواج تعزیہ مشہور است انتہی ازین عبارت گما
نشود کہ ابتدا رواج مذہب امامیہ اثنا عشریہ در ہندوستان از بادشاہ ممدوح است چنانچہ جناب علا

دهلوی علیه الرحمه در تذهیب اثنا عشریه می فرماید بلکه پیش از تسلط بادشاه جمجاه تیمور و بابر بادشاه بر مملکت هندوستان مذهب امامیه در بلاد هند خصوصاً در دکهن شیوع تمام یافته یوسف عادل شاه که نخستین عادل شاهیه و فرمان فرمای بیجاپور شده بود در سنه ثمان و تسعمائه مجلس عظیم ترتیب داده مرزا جهانگیر و حیدر بیگ وغیره را که از امرای شیعه مذهب بودند و سید احمد صدر و دیگر علما را که آن مذهب داشتند حاضر ساخت و گفت وقتیکه در ساوه بودم روزی بعزم سیر و تفرج متنزهات از شهر بیرون شدم و بهر سو می شتافتم ناگاه با خضر علیه السلام ملاقی شدم جام آب زلال بدستم داد و فرمود هرگاه سلطنت مملکتی نصیب تو گردد باید که پیوسته سادات و محبان اهلبیت رسول آخر الزمان صلوات الله علیه و آله را معزز و مکرم داری و همواره در تقویت مذهب اثنا عشریه همت خود گماری با خود عهد کردم که اگر مالک ملک بخش تعالی و تقدس این دولت کرامت فرماید مذهب شیعه را رواج داده رؤس منابر را بالقاب همایون ائمه اثنا عشر مزین گردانم و همچنین وقتیکه همراه بهادر گیلانی از دو طرف آشوب و غوغا در مملکت انداخته بود نزدیک بود که مملکت از دست برود آن را اثر وفا نکردن بعهد دانسته مجدداً بواقف الضمایر عهد بستم که بعد فراغ از آن مهم در ترویج مذهب شیعه اثنا عشری بکوشم اکنون درین باب چه میگوئید بعضی گفتند مبارک است بسم الله و برخی شرائط حزم و احتیاط مرعی داشته معروض داشتند که بنا سلطنت بتازگی وقوع یافته و سلطان محمود وارث ملک هنوز در میان است و ملک احمد نظام الملک و عماد الملک امیر برید سنیان پاک اعتقاد اند و اکثر سران سپاه سرکار نیز حنفی مذهب اند مبادا فتنه حادث گردد که دست تدارک از دامن آن کوتاه گردد عادل شاه سر بجیب تامل و تفکر فرو برده گفت هرگاه من بعهده قائمم خدا تعالی حافظ و حامی خواهد بود قضارا در همان اوان از ایران خبر رسید که شاه اسمعیل صفوی خطبه ائمه اثنا عشر خوانده آن مذهب را رواج داد یوسف عادل شاه از استماع خبر بهجت اثر مبشر ساعی گشته روز جمعه ماه ذی حجه سال مذکور در مسجد جامع در قلعه ارک بیجاپور خود حاضر شده و نقیب خان که از سادات عظیم الشان مدینه رسول الله بود بر منبر شده نخست در اذان کلمه اشهد ان علیاً ولی الله افزود و بعد از آن خطبه بنام نامی ائمه اثنا عشر سلام الله علیهم الی یوم القیمه خوانده نام باقی صحابه از خطبه بیفگند و او نخستین کسی است که در هندوستان خطبه ائمه اثنا عشر خوانده گویند چون یوسف عادل شاه خطبه ائمه معصومین خوانده و مذهب شیعه

را رواج داد و بسیارے از امرا بمقتضای الناس علی دین ملوکہم مذہب شیعہ اختیار نمودند بکذا فی تاریخ فرشتہ بعد از وقوع این سانحہ بچند سال بنابر وقوع خارق عادت برہان نظام شاہ والی احمد نگر نیز بارشاد شاہ طاہر طاب ثراہ بمذہب اثنا عشریہ درآمد و امرا و ارکان دولت و اعیان آن شہر و سکنہ آن حدود نیز بمذہب امامیہ درآمدند تفصیل این اجمال بنابر آنچہ در تاریخ فرشتہ نوشتہ بطریق اختصار قلمی می گردد میگویند شاہ طاہر کہ از سادات خواندیہ است و نسب شریفش بدین موجب شاہ طاہر بن شاہ رضی الدین بن المولی مومن شاہ بن شاہ مومن بن محمد خور شاہ زر وزر الملقب بشمس تبریز بن شاہ بن احمد العالم بن مولی محمد بن مولی جلال الدین بن گیا محمد بن مولانا حسن العالم بن مولی علی بن احمد مستنصر بن مولانا نزار بن مولی مستنصر احمد بن مولی محمد بن علی طاہر بن الحاکم بن نزار بن المعز بن اسمعیل بن محمد القاسم بن عبد اللہ المہدی و نسب عبد اللہ المہدی بامام جعفر صادق علیہ السلام منتہی می شود بروایت مشہور بدین نہج شدہ عبد اللہ بن الرضا بن النقی قاسم بن الوالی احمد بن الرضا محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق علیہ السلام سادات خواندیہ ہموارہ نزد سلاطین و حکام عصر معزز و مکرم و محترم بودند چون خلافت و سجادہ نشینی بشاہ طاہر حسینی رسید و رتبہ او در علوم ظاہری و باطنی و فصاحت بیان و طلاقت لسان و شہامت شان و مشرب محمدی و جمال یوسفی از آبا و اجداد در گذشت شیعیان مصر و بخارا و سمرقند و قزوین و غیرہ دست ارادت بدامنش مستحکم ساختہ باعث شہرت عظیم شد نکتہ گیران و ساعیان خاطر بادشاہ عصر غفران پناہ شاہ اسمعیل صفوی کہ در آن وقت فرمان فرمای ایران بود بر شاہ طاہر متغیر ساختند شاہ طاہر بنابر ضرورت با اہل و عیال متوجہ دکن شدہ بعد از استسعاد حج بیت اللہ و ادراک زیارات حضرت سید انام و سایر ائمہ کرام علیہم الصلوٰۃ والسلام وارد قلعہ بریدہ شدہ مخدوم خواجہ جہان دکھنی کہ از امرا سلاطین بہمنیہ بود از قدوم سعادت لزوم او خبر یافتہ بانواع تعظیم و تکریم تلقی نمود بمبالغہ و الحاح التماس توقف نمود فرزندان او بقرأت کتب علمی مشغول گشتند قضارا دران مدت برہان نظام شاہ خلاف عادت اوستاد خود مولانا پیر محمد شروانی را کہ سرآمد فضلا دکھن بودند برسم رسالت نزد خواجہ جہان فرستاد و او در انجا بخدمت فیض بخش شاہ طاہر رسیدہ ملکی دید بصورت انسانی وجود آنجناب را دولت تشکر و نعمت غیر مترقب دانستہ

قریب یکسال بخواندن کتاب مجسطی مشغول گشت ملا پیر محمد قریب یکسال تقریبات انگیخته در انجا ماند چون باحمدنگر مراجعت کرد بخدمت برهان شاه مشرف گردید آنجناب پرسید که موجب این همه درنگ چه بود جواب داد که درین سفر بصحبت دانشمندی که جامع علوم ظاهری و باطنی بود و مثل او در مدت عمر در ایران و توران و هندوستان فاضلی و عالمی ندیده بودم معزز گشتم برهان شاه که همواره بصحبت علما و فضلا راغب بود باصغای فضائل و کمالات شاه طاهر بسیار از بسیار مشتاق ملاقات گردیده در زمان مکتوب شوق آمیز محبت انگیز نوشته مصحوب ملا پیر محمد استاد خود فرستاد خلاصه مضمون آنکه ع چو باد صبح گذر کن سوی حدیقه انس ٭ چو سرو ناز قدم رنجه کن بدین گلزار ٭ خواجه جهان چون چاره ندانست سامان سفر شاه طاهر ترتیب داده در سنه ثمان و عشرین و تسعمائه روانه احمدنگر ساخت اشراف و اعیان آن بلده باستقبال رفته در غایت اعزاز و اکرام بشهر در آوردند برهان شاه بعد ملاقات مشمول عنایت خسروانه ساخته از جمله مجلسیان گردانید در اندک فرصتی پایه قدر و منزلتش رفیع تر گشته روز بروز اوج گرفت بعد از فراغ مهمات سلطانی سلطان بهادر گجراتی باستدعای برهان شاه درون قلعه احمدنگر در هفته دو روز مجلس درس منعقد ساخته بدرس گفتن علما اشتغال می نمود برهان شاه اکثر اوقات در انجا حاضر شده بدو زانوی ادب می نشست بعد ازان که مدتی برین نهج گذشت طایفه مهدویه جونپوری را که از ایشان فریب خورده دختر خود یکی از انها داده بود از بلده احمدنگر اخراج فرمود مقارن این حال شهزاده عبدالقادر که برادر اعیانی شهزاده حسین بود بسوء مزاجی بهم رسانیده تب محرقه کرد برهان شاه که بوی نهایت محبت داشت مضطرب گشته قاسم بیگ حکیم و دیگر حکما مسلمانان و هندوان را جمع کرده گفت در معالجه این فرزند دلبند مساعی جمیله مبذول دارند و اگر دانند که قدری از جگر جهت تداوی در کار است مضایقه ندارم پهلو شکافته جگرم برآورند و صرف علاج نمایند قضا را هر چند در اصلاح مرض کوشیدند اثری بران مترتب نمیشد روز بروز مرض زیاده گردید کار بجای رسید که برهان شاه بگفته بهامنه و عجایز نذور و صدقات به بتخانه ها فرستاد و از کافر و مسلمان کسی نماند که ازو دریوزه دعای خیر نکرد و شاه طاهر که همیشه در فکر ترویج مذهب اثناعشری بود در توقف فرصت یافته مترصد داشت که در شفای شاهزاده چیزی بخاطر رسیده لیکن در اظهار آن بست صد هزار خطر می بینم برهان شاه که حصول شفای آن فرزند با قطع النظر بهم کوشید از شنیدن این سخن

بامن شاه طاهر مستحکم ساخته گفت آنچه مرکوز خاطر قدسی مآثر باشد بیان نما تا من دران حسب الامکان جد و جهد بجا آورده نگذارم که کسی گزندی بذات اقدس تو رساند شاه طاهر گفت از بیگانه اندیشه ندارم از ان میترسم که موافق طبع مقدس شهریار نیاید و مرا معاتب بلکه معاقب سازد برهان شاه بیش از بیش مشتاق شنیدن طریق شفای فرزند شده مبالغه و ابرام از حد برده شاه طاهر جرأت نموده بار اول همین قدر گفت که عهد و نذر بکنید که اگر پادشاهزاده عبد القادر امشب شفا یابد مبلغ گرامی در ره حضرات ائمه اثنا عشر باولاد ایشان که عبارت از سادات اند واصل سازد برهان شاه گفت که دوازده امام کیستند شاه طاهر بیان نمود که اول ایشان علی مرتضی است داماد و ابن عم محمد مصطفیٰ و شوهر بی بی فاطمه زهراؑ دوم امام حسنؑ و سیوم امام حسینؑ فرزندان بی بی فاطمه و همچنین باقی امامان یک یک را بنام و صفت خاطر نشان کرد برهان شاه گفت من حرف دوازده امام در ایام طفلی از والد خود شنیده بودم بعد ازان دیگر بگوشم نرسیده بود مگر الحال که تو گفتی هرگاه که تا به بتخانه زرها فرستاده باشم و نذرها کرده چه شود که بنام فرزندان علیؑ و فاطمه زهراؑ لوازم نذر بجا آورم شاه طاهر چون او را ملایم دید گفت مقصود من محض نذر بنام ایشان نیست مدعای دیگر است اگر پادشاه با من عهد کند که آنچه عرض کنم اگر موافق طبع همایون نباشد آزار جانی نرسانیده مرا مع فرزندان رخصت مکه کند هر آئینه اکنون خاطر بر طبق عرض خواهم نهاد برهان شاه قبول این معنی نموده لوازم عهد و پیمان بجا آورده بصیغه والله بالله و مصحف اقدس قسم یاد کرد که ترا آزاری نرسانم و نه پسندم که دیگری نیز بتو مضرت رساند ے برآرنده آسمان و زمین ٭ کزو مایه دارد همان و همین ٭ خدائی کزو هر که آگاه نیست ٭ خرد را بدان بحر در راه نیست ٭ که از ما نبینی بجز لطف و مهر ٭ وگر از روش باز ماند سپهر ٭ چون خاطر شاه طاهر فی الجمله جمع شد زبان بدعا و ثنا گشاده گفت امشب که شب جمعه است پادشاه نذر کند که اگر حضرت باری به برکت قرب و منزلت حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و دوازده امام علیهم السلام در همین شب شهزاده عبد القادر را شفا بخشد خطبهٔ ائمه اثنا عشر خواند و در ترویج مذهب ایشان بکوشد برهان شاه که اصلا گمان شفای فرزند نداشت و از حیات او مطلق مایوس شده بود از شنیدن این سخن خوشوقت شده در ساعت بآن نهج که مذکور شد دست بدست شاه طاهر داده عهد و پیمان بجا آورد شاه طاهر دران شب بمنزل خود رفته در کمال خضوع و خشوع بعبادت الهی مشغول شد و برهان شاه دران شب نزدیک پسر خود عبد القادر نشسته هرچند سعی می نمود که لحاف بر روی

پوشانند و تصرف هوا نشود از حدت و حرارت تپ دست و پا زده دوری گرد برهان شاه که مشاهده آن حالت پس گریسته گفت چنین معلوم میشود که عبدالقادر همین شب مهمان ماست آزارش مکنید و لحاف از بالای او براندازید تا نسیم دنیا برو وزد و ساعتی خوشحال باشد و قریب سحر محبان محزون و ملول سر بر بستر گذاشته بخواب رفت درین اثنا دید که شخصی نورانی از مقابل می آید و در هر دو طرف او شش کس اند برهان شاه پیش رفته سلام بوی کرد یکی گفت میدانی که این بزرگ کیست حضرت محمد مصطفی صلعم است و آنها که یمین و یسار اند دوازده امام اند درین اثنا حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله متوجه شده فرمود ای برهان خدا تعالی به برکت علی و فرزندانش عبدالقادر را شفا بخشید باید که از گفته طاهر۲ نکنی و تخلف ننمائی برهان از کمال بشاشت و خوشحالی از خواب بیدار شده دید که لحاف بالای عبدالقادر است از والده و دایه وی که بیدار بودند پرسید که چگونه لحاف پوشانید گفتند ما نپوشانیده ایم همین لحظه لحاف خود بخود بحرکت آمده بالای سر پوشیده شد از مشاهده چنین حال خوف و دهشت بر ما بنوعی غالب گشت که مجال بر تکلم نمانده برهان شاه دست زیر لحاف کرده معلوم نمود که اثر تپ نمانده و بخلاف شبهای دیگر بخواب شیرین رفته پس سجده شکر الهی بتقدیم رسانید بعد ازان وقت یکی از خدمتگاران نزدیک را بطلب شاه طاهر فرستاد شاه طاهر که دستار از سر برداشته جبین عجز و شکستگی بدرگاه سلطان بی نیاز گذاشته شفای عبدالقادر مسئلت می نمود از آمدن خدمتگار حضور وقت سحر مضطرب گشت که مبادا پادشاه از گفته او آزرده شده باشد و قاصد قتل گردیده یا عبدالقادر را اجل مقدر رسیده برهان شاه آن نذر را مبارک ندیده مقارن آن حال یکی دیگر آمد خوف و هراس بیشتر گشت و بعد ازان هفت هشت کس متعاقب یکدیگر بطلب آمدند شاه طاهر رضا بقضا داده لوازم وصیت بجا آورده اهل بیت را وداع کرده بخدمت پادشاه شتافت چون خبر قدوم او مسموع برهان شاه شد برخلاف عادت تا در دروازه استقبال نموده دستش گرفته بر بالین عبدالقادر برده گفت آنچه لوازم مذهب اثنا عشری است تلقین کن تا بدان قیام نمائیم شاه طاهر او را معانقه کرده گفت اول پادشاه حقیقت باز نماید آنگاه این خاکسار آنچه داند بعرض رساند برهان شاه گفت القدر صبر ندارم نخست آن مذهب اختیار می کنم بعد ازان آنچه دیده ام بیان می نمایم شاه طاهر گفت بآن خدایی که جان من بقبضه اوست بگویم تا بر حقیقت حال اطلاع نیابم برهان شاه قصه خواب و حکایت لحاف بتفصیل باو

۲ نگونه

گفت شاه طاهر باطمینان خاطر نام دوازده امام و مناقب ایشان یکیک مذکور ساخته گفت ارکان و قواعد این
مذهب تولای اهلبیت نبوت و تبرای اعدائی ایشان است برهان شاه دران سحر فیض اثر جام سرشار محبت اهلبیت
نوشیده بدین بیت مترنم گشت ؎ چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی * آن شب قدر که این تازه براتم دادند *
شهزاده عبدالقادر و والده ایشان آمنه و دیگر فرزندان از ذکور و اناث و سائر الحرم ازان شربت اعتقاد بهره ور گشت
لوای محبت اهلبیت؏ افراشتند و چون خورشید خاور با تیغ و تبر از مشرق هدایت اثر سر برآورد برهان شاه خواست
که خطبه ائمه اثنا عشر خوانده نام صحابه از خطبه ساقط گرداند شاه طاهر از عجلت و شتاب مانع آمده گفت صلاح در آنست
که اول علمای هر چهار مذهب را جمع کرده بگویند که من مذهب کدام قبول کنم برهان شاه بموجب گفته شاه طاهر عمل
نموده ملا پیر محمد استاد و ملا داود و افضل نائب و دیگر علمای چار مذهب که در احمدنگر مجتمع گشته بودند هر روز درون
قلعه در عمارتی که مدرس شاه طاهر بود بحث می نمودند و هر یک از روی جد و جهد بر حقیقت مذهب خود براهین
اقامت کرده دلائل دیگران مرتفع می ساختند و اکثر اوقات برهان شاه دران مجلس حاضر گشته ازانکه با کثر علوم
آشنا بود در صدد تمیز می شد و بعد ازانکه شش ماه اوقات ارباب علوم برین منوال گذشت برهان شاه بشاه
طاهر گفت عجب صحبتی مشاهده می شود هر گاه حقیقت یکی ازین چهار مذهب و ترجیح آن بر دیگر مشخص نشود و هر کدام دعوی
صحت مذهب خود نماید یکی از آنها را اختیار کنم اگر مذهب دیگر باشد ناحق و بطلان آن نیز بخاطر آورم شاه طاهر
گفت که یک مذهب دیگر است که آنرا اثنا عشریه گویند اگر حکم شود نیز کتب ایشانرا حاضر آورم برهان شاه بدان
اشارت کرد که یکی از علمای آن طائفه را که شیخ احمد نجفی میگفتند بعد از تحسین بسیار پیدا کردند و با علمای چهار مذهب
معارض شده شاه طاهر در تقویت او می کوشید ایشان چون دانستند که شاه طاهر شیعه مذهب است همگی
اتفاق نموده خصمانه پیش می آمدند اما اکثر اوقات ملزم شده از مجلس بر می خاستند و رفته رفته کار بجائی رسید
که شاه طاهر صحیحین و بسیاری از کتب اهلسنت را در میان آورده بحث خلافت ابوبکر و حکایت طلبیدن دوات
و قلم و قصه باغ فدک و امثال ذلک مذکور ساخت برهان شاه چون دید که جمیع علما از شاه طاهر ملزم شدند
حکایت بیماری عبدالقادر و در خواب دیدن پیغمبر را و قصه لحاف بتفصیل باز گفت پس اکثر علما مجلس متفرق
و غلامان هندی و ترکی و حبشی و امیران و منصب داران و سلاح داران و شاگرد پیشه و جلو داران و فیل

طالب مذهب شدن نظام

شیخ نجفی

قریب سه هزار کس مذهب تشیع ورزان اختیار کردند و نام اصحاب ثلثه از خطبه انداخته باسامی سوامی حضرات ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین اکتفا نمودند و بعد فاصله یسیر صاحب تاریخ مذکور نوشته چون برهان شاه در مقام ترویج مذهب امامیه بود چهار دیواری در مقابله قلعه احمد نگر بگچ و سنگ مدرسه ساخته آنرا لنگر دوازده امام علیهم السلام نام نهاد و قصبه چنور و سنور را اسناد و چندین قریه دیگر وقف آن کرده هر روز دو وقت آش پخته بمومنان میداد و شاه طاهر همگی همت برفعت خانه نظام شاهیه گماشته در صدد آن شد که محبان خاندان رسالت را از اطراف و اکناف در آن جمع آورد پس از خزانه شاهی زرها بعراق و خراسان و فارس و آگره و گجرات وغیره فرستاده طالب قدوم مرحوم صاحب علم شد در اندک مدت خلاصه اقالیم سبع جمع گشته احمد نگر رشک گلستان ارم گردید از انجمله شاه حسن انجو که در عهد شاه اسمعیل صفوی برفاقت خواجه معین الدین صاعدی بگجرات آمده مدتها دران حدود می بود چون شاه طاهر مبلغ دوازده هزار هون از برهان شاه گرفته جهت خرج راه او فرستاد باحمد نگر آمده از مجلسیان حضور بادشاهی شد و همچنین شاه جعفر برادر شاه طاهر و ملا شاه محمد نیشاپوری و ملا حیدر صدر استرآبادی و سید حسن مشهدی و ملا علی کل منشی استرآبادی و ملا رستم جرجانی و ملا علی مازندرانی و ایوب و ابو البرکه و ملا عزیز الله گیلانی و ملا محمد امامی استرآبادی و دیگر افاضل باحمد نگر تشریف آورده بمناصب ارجمند فائز گشتند صاحب تاریخ فرشته در انتهای این حکایت نوشته که جامع این حکایات محمد قاسم فرشته می گوید که بخواب دیدن برهان شاه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله را شبیه است بخواب غازان خان بادشاه ایران و شیعه شدن او چه باتفاق مورخین ایران و توران است که غازان خان بعد ازان که مسلمان شد دو مرتبه حضرت رسالت پناهی صلعم را در خواب دید و در هر مرتبه امیر المومنین حیدر همراه مسند نشین بارگاه نبوت بود حضرت خاتم الانبیا تعریف عترت کرده گفت که می باید نسبت باهلبیت من طریق اخلاص سلوک نمائی و پیروی ایشان کرده سادات را گرامی داری ازین سبب غازان خان محبت اهلبیت پیغمبر آخر الزمان در صفحه جان نقش بسته سادات کربلا و نجف اشرف را گرامی میداشت و شیعه مذهبان را مقرب درگاه ساخته بهر یک مناصب مناسب رجوع فرموده در بعضی از تواریخ بنظر آمده که غازان خان اکثر اوقات بر زبان می آورد که منکر اصحاب نیستم و در بزرگی ایشان اعتراف دارم اما چون حضرت رسالت پناه صلعم در تمهید

قواعد محبت واخلاص نسبت بجناب ولایت انتساب و یازده فرزندان او سفارش کرد من بجه لوازم
اخلاص و خدمتگاری است نسبت بایشان بجا می آرم و غازان خان از کمال محبت که باهلبیت داشت
در حین رحلت برادر خود او لجایتو سلطان را که بسلطان محمد خدابنده شهرت دارد بمحبت اهلبیت ع وصیت
نمود آن بادشاه کار از برادر گذرانیده مذهب شیعه اختیار کرد و نام دوازده امام را در خطبه و سکه ثبت
نموده نام باقی صحابه عظام را اسقاط ساخت انتهی مولف گوید که اگر مذهب امامیه حق است احوال دیگر
مذاهب چون خواهد بود و اگر مذهب دیگر حق اند سفارش حضرت رسالت مآب در ترویج آن مذهب چه تخ
دارد اللهم افتح بیننا و بین قومنا بالحق و انت خیر الفاتحین امید که چون عزیزان معامله فهم
کار آگاه بدین چار سطر سرسری نگذرند و امعان نظر فرموده زمام التفات از دست ندهند که محل تامل و
مقام تفکر است **قال المخاطب** اول حضرت رسول الله کو اپنی زندگی میں حضرت امام حسین ع کے شہید
ہونے کی خبر ہوئی تھی حضرت جبرئیل علیہ السلام نے آکر اس واقعہ کربلا کی خبر کر دی تھی تسپر بھی رسول خدا نے
کہیں نہیں فرمایا کہ ہر سال اسطح کی ترتیبیں گنبد دار ابرک بانس وغیرہ سے باندھی اور علم ہر شہر میں حضرت
امام حسین ع کے نام کا بنایا کبھو کوئی ضعیف حدیث بھی اسمیں روایت نہوئی **اقول** وبہ نستعین در حدیث
صحیح وارد شده که بوقت خبر دادن جبرئیل ع بشهادت امام جلیل ع آنحضرت صلعم از هر دو چشم مبارک
اشکهای حسرت ریختند چنانچه شاه عبد العزیز در رساله سر الشهادتین نوشته و اخرج الحاکم و
البیهقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول الله صلی الله علیه و سلم یوماً
بالحسین فوضعته فی حجره ثم حانت منی التفاتة فاذا عینا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
تهریقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی هذا و اتانی بتربته من تربة حمراء ا
و بعد ملاحظه حدیث مذکور از نظر انصاف افاده فرمایند که در مصائب جناب امام مظلوم گریه کردن سنت
پیغمبر خدا است و یا بدعت اهل هوا در صورت اولی تارک سنت کیست و بحالت ثانیه گریه پیغمبر را جواب
چیست و ملا حسین واعظ در روضة الشهدا گفته گریه درین ماتم موجب حصول رضای ربانی و سبب
وصول ریاض جاودانی ست چنانچه در حدیث آمده من بکی علی الحسین او ابکی وجبت له الجنة

یعنی ہر کہ بر حسین بگرید یا دیگری را بگریاند سزاوار باشد کہ او را در بہشت برند و جار اللہ زمخشری فرماید کہ ہر کہ بگرید بہشت مر او را واجب می شود و ہر کہ خود را گریان فرا نماید بحکم من تشبہ بقوم فہو منہم در روضہ وجبت لہ الجنۃ داخل است انتہی و مخاطب والا مقام در معنی تباکی کہ جار اللہ زمخشری بیان کردہ و وجوب بہشت برای آن تصریح نمودہ تامل نکند چہ تباکی بعینہ مشابہ تواجد است و برای تواجد اہل حال آنچہ مراتب بیان کردہ اند بوجہ غایت شہرت محتاج نقل عبارت نیست فافہم ولا تغفل و چون این نقش تازہ بر صفحۂ خاطر حسن ارتسام یافت پس مخفی نماند کہ در ما سبق بہ تشریح تمام و توضیح تمام رقم پذیر شدہ کہ تعزیہ کہ عبارت است از نقل روضۂ انور و تربت کہ اشارت است بنقل قبر مطہر اعانت بر بکا میدہد و امر یکہ بر بکای کذائی کہ بطریقۂ انیقۂ جناب رسول زمان علیہ و آلہ الصلوات من اللہ المنان و موجب ترتب وجوب جنان باشد معین بود ظاہر است کہ مورث استحقاق ثواب فراوان و استخلاص از عقاب بے پایان خواہد بود و ہم حدیثی کہ بر اباحت نقل قبر کہ تعزیہ شریف نیز از ان قبیل است دلالت دارد در ما تقدم تحریر یافتہ فتذکر و بطریق تنزل میگوییم کہ برای انعقاد محفل میلاد شریف بماہ ربیع الاول ہر سال حدیثی ضعیف ہم وارد نشدہ و جمہور اہلسنت و جماعت این انعقاد را مستحب دانستہ برای مجلس کنندہ ثواب ہا مقرر کردہ اند کما قال الشیخ الدہلوی فی رسالۃ المسماۃ بما ثبت من السنۃ فی ایام السنۃ فالجواب الجواب

قال المخاطب کیا تماشا ہے کہ پیغمبر ذرا ذرا سی باتین کہانے پینے جاضرور پیشاب اور مستحب اور اداب کی تفصیل بتا گئے اور اس تعزیہ کا نام بہی ایکبار نلیا اور مصیبت مین کہین مرثیے اور کتاب اور نوحہ اور تبیون کا حکم ندیا بلکہ خلاف اسکے کہہ گئے اور کر گئے **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول انکہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۵۷۵ گفتہ آنحضرت صلعم دید حمزہ را کہ کشتہ شدہ و مثلہ کردہ شد صیحہ زد و گفت مصیبت زدہ نمی شدم من ہرگز مثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جائی ایستادنی غصہ ناک سازندہ تر مرا از ینجا و منقول است از ابن مسعود کہ گفت ندیدم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر ہرگز سخت تر از گریۂ وی بر حمزہ بن عبد المطلب ایستاد بر جنازہ وی و گریہ کرد و برداشت آواز تا بیہوش شد و فرمود کہ یا حمزہ یا عم رسول اللہ یا اسد اللہ و اسد رسولہ یا حمزہ یا فاعل الخیرات یا حمزہ

یا کاشف الکربات یا حمزه یا ذابّ عن وجه رسول الله صلعم و ازینجا معلوم می شود که در ندبه
و یا فتی فریاد و آه و ناله نیز بوجوه آمده است والله اعلم انتهی و در صفحه ۱۵۱ و ۱۵۲ و ۱۵۳ نوشته وحشی میگوید
اتفاقاً در جنگ گاه حمزه را دیدم که چون شیر مست در میان قوم در آمده بود و صفوف لشکر قریش را درهم می
شکست ناگاه سباع بن عبد العزی خزاعی از صف کفار بیرون آمده بود و مبارزی می طلبید حمزه بر آمد و
سباع را کشت و من در پس سنگی نشسته بودم در کمین و حربه نیکو می انداختم چنانکه حربهٔ من کم خطا کردی
چون حمزه غافل نزدیک من رسید حربه خود را بسوی او انداختم بر عانه او چنانکه از طرف دیگر سر بیرون کرد
دیدم که حمزه متوجه من شد من روی فرار آوردم پس در راه بیفتاد و جماعتی از یاران وی بر سر وی رفتند و گفتند
یا ابا عماره جواب ایشان نگفت دانستم که آخر شد صبر کردم تا مردم از سر وی دور شدند برفتم و حربه خویش را
برداشتم و شکم او بشگافتم و جگرش را بر آوردم و بنزد هند بردم و گفت اینک جگر حمزه قاتل پدرت از من بستد
او آنرا فرو خائید و بیرون آورد و بینداخت و گویا بوی گفته بود که چون حمزه را بکشی جگر او را بنزد من بیار یا
این سیاه فاسی القلب این را از پیش خود کرده هند جامه و حلی و زیور خود را تمام بمن داد و وعده کرد که چون
بمکه روم ده دینار زر سرخ ترا دهم آنگاه گفت بمن نمائی که مصرع وی کجا است او را بدانجا بردم بینی و گوش و
آلت او را قطع کرد و با خود بمکه برد و بجهت مضغ جگر حمزه هند را آکلة الاکباد خوانند و مرویست که بعد از آنکه کافران
رفتند و مسلمانان در میان میدان در آمدند تفحص کشتگان خود می کردند فرمود آنحضرت صلعم ما فعل عمی ما فعل حمزه علی
کرم الله وجهه بتفحص مشغول شده بر سر حمزه رسید و او را بدان هیئت مشاهده کرد در گریه شد و مراجعت نموده آنحضرت
صلعم را از صورت واقعه واقف گردانید سید عالم با علی همراه آمده بر سر حمزه ایستاد و فرمود ما وقفت موقفا اغیظ
من هذا آنگاه فرمود والله اگر بر قریش دست یابم هفتاد کس از ایشان را مثله کنم جبرئیل علیه السلام آمد و این آیت
آورد و ان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به و لئن صبرتم لهو خیر للصابرین یعنی اگر عذاب و سزا دهید عقاب کنید
بمانند آنچه عقاب کرده شده اید شما بآن و اگر صبر کنید هر آئینه صبر بهتر است مر صابران را آنحضرت فرمود والله
صبر می کنم و از آن داعیه در گذشتم و بعوض آن هفتاد نوبت برای حمزه استغفار کرده در حدیث آمده است که
آنحضرت فرمود اگر خاطر صفیه در میان نمی بود مدفون نمی ساختم حمزه را و میگذاشتم که سباع و طیور می خوردند

وحشر کردی او را خدا تعالی از درون ایشان و آورده اند که چون صفیه عمهٔ رسول الله صلعم همشیرهٔ حمزه بن المطلب
از دور پیدا شد پیغمبر صلعم به پسر وی زبیر بن العوام فرمود والدهٔ خود را باز گردان تا برادر خود را باین حال نه
بیند و در روضة الاحباب می گوید که آخر صفیه بر سر حمزه آمد و وی و فاطمه می گریستند و بگریهٔ ایشان آنحضرت
نیز بگریه در آمد و فرمود آنحضرت که حمزه بن عبد المطلب را در میان اهل هفت آسمان اسد الله و اسد رسوله
نوشته اند و بفاصلهٔ قلیل می نویسد منقولست که چون مسلمانان روی بهزیمت آوردند و حضرت رسول را صلعم
تنها گذاشتند حضرت در غضب آمد و عرق از پیشانی همایونش متقاطر گشت و مثال مروارید دوید در انحالت
نظر کرد علی بن ابیطالب را که بر پهلوی مبارکش ایستاده است فرمود چون است که برادران خود ملحق نه
گشتی علی گفت لا اکفر بعد الایمان ان لی بک اسوة ایا کافر شوم بعد از ایمان بدرستی که مرا بتو اقتدا است یعنی
مرا بتو کار است با یاران و برادران که در پی غنیمت رفتند و هزیمت نمودند چه کار دارم درین حین جمعی از
کافران متوجه آنحضرت علیه السلام شدند فرمود ای علی مرا ازین جمع نگاهدار و حق خدمت و نصرت بجا آر
که وقت نصرت است علی مرتضی رضی عنه متوجه آن قوم شد و دمار از روزگار شان برآورد و ایشانرا متفرق
گردانید و جمعی کثیر را بدوزخ فرستادی و آمده است که در انزمان ملائکه نیز حاضر بودند جبرئیل و میکائیل علیهما السلام
بر مثال دو مرد جامه سفید بر یمین و یسار آنحضرت ایستاده بودند و محافظت وی میکردند و با کفار محاربه
می نمودند و مشهور آنست که محاربهٔ ملائکه مخصوص بغزوهٔ بدر است و در غیر آن حضور و امداد و اعانت ثابت
است نه محاربه و مقاتله چنانکه ذکر این معنی در غزوهٔ بدر گذشت و گفتم من و الله اعلم تواند که نزول ملائکه هزار بعد
هزار بقتال کفار مخصوص ببدر باشد اما ملازمت جبرئیل و میکائیل که ملازمان خاص درگاه اند درینجا باشد و
محاربه کرده باشند منافات ندارد و می گویند که چون علی مرتضی کرم الله وجهه این مردانگی کرد و نصرت داد
جبرئیل علیه السلام فرمود که این کمال مواسات جوانمردی است که علی با تو می برد آنحضرت فرمود انه منی و انا
منه یعنی بدرستیکه علی از من است و من از ویم کنایت است از کمال اتحاد و اخلاص و یگانگی و آمده است
که چون آنحضرت این کلمه فرمود جبرئیل گفت و انا منکما ای از شما هر دو ام و گویند آوازی شنیدند که گوینده
غیبی میگفت لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار در کتاب معارج النبوة و کتاب کشف الغمة ذکر این واقعه

ببسط مرقوم است و در آخر آن آورده که آنحضرت فرمود ای علی می شنوی مدح خود را که ملکی که نام او رضوان است در آسمان می گوید لافتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار انتهی و در روضة الاحباب می گوید که این حدیث را باین طریقه بعضی از اکابر محدثان و اهل سیر در کتب خویش آورده اند ولیکن ذهبی که محک رجال است در میزان الاعتدال تضعیف و تکذیب راوی نموده است والله اعلم گفت بنده مسکین خصه الله بمزید الیقین که ظاهرا قصه ناد علیا مظهر العجائب هم درین معامله و معارکه واقع شده است اما در کتب حدیث هیچ ذکر آن نکرده اند والله اعلم و بالجمله وی رضی الله عنه حق مبارزت و محاربت و جلادت و شجاعت بجائی آورده که فوق آن تصور نتوان کرد و روایتیست از قیس که وی از پدرش سعد روایت کرد که گفت از علی مرتضی شنیدم کرم الله وجهه که فرمود در روز احد شانزده ضربه بمن رسید که در چهار ضربه از آن بر زمین افتادم و هر بار که می افتادم مردی خوبروی خوشبوی بازوی مرا میگرفت و مرا بر پا می کرد و میگفت متوجه کافران شو که تو در طاعت خدا و رسول اوئی و ایشان هر دو از تو راضی اند بعد از فراغ جنگ انواقعه را بحضرت رسالت عرض کردم آن سرور فرمود صلی الله علیه المعبود که تو او را می شناسی گفتم نه اما بدحیه کلبی می مانست فرمود ای علی خدا تعالی چشم ترا روشن کناد آن جبرئیل بود تنبیه چون درینجا ذکر فضائل جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب علیه السلام بمیان آمد لهذا مناسب می نماید که چند احادیث فضائل آنجناب ذکر کرده آید چه آنحضرت صلعم فرمود ذکر علی عبادة قال ابن حجر المکی فی الصواعق المحرقه الحدیث التاسع اخرج البزار والطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد الله والطبرانی والحاکم والعقیلی فی الضعفاء وابن عدی عن ابن عمر والترمذی والحاکم عن علی قال قال رسول الله صلعم انا مدینة العلم وعلی بابها والحدیث الحادی والثلثون اخرج ابو نعیم وابن عساکر عن ابی لیلی ان رسول الله صلعم قال الصدیقون ثلثة حبیب النجار مؤمن آل یس الذی قال یا قوم اتبعوا المرسلین وحزقیل مومن آل فرعون الذی قال اتقتلون رجلا ان یقول ربی الله وعلی ابن ابیطالب والحدیث الثانی والثلثون اخرج الخطیب عن انس ان النبی صلعم قال عنوان صحیفة المومن حب علی ابن ابیطالب والحدیث الرابع

والثلثون اخرج الدارقطني في الافراد عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم قال علي باب حطة من دخل منه كان مومنا ومن خرج منه كان كافرا الحديث الخامس والثلثون ودر ترجمه صواعق محرقه نوشته ودر یک روایت آمده که رسول الله صلعم در مرض موت گفت ایها الناس نزدیک بآن رسیده که من مقبوض شوم واز میان شما بیرون روم وقبل ازین باشما گفته بودم این زمان نیز می گویم تا عذر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را واهل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی الله عنه را گرفته بلند ساخت وفرمود هذا علي مع القرآن والقرآن مع علي لا يفترقان حتى يردا على الحوض فاسألهما ما خلفتم این علی با قرآنست وقرآن با علی است ازیکدیگر جدا نخواهند بود تا وقتیکه وارد شوید بر من در حوض پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من وامام احمد در مناقب بحدیث طویل روایت کرده من مات يحبك بعد موتك ختم الله له بالامن والايمان ما طلعت شمس او غربت یعنی هر کس که بعد از موت تو به محبت ودوستی تو بمیرد خدا تعالی ختم کار او بامن وایمان خواهد کرد تا روز قیامت و بروایت دارقطنی مرویست که علی رضی الله عنه با شش تن که از اهل شورا بودند حدیثی طویل گفت واز انجمله بود آنکه فرمود از شما سوال میکنم که آیا در میان شما غیر من کسی هست که رسول الله صلعم در حق او گفته باشد انت قسيم النار يوم القيمة ودر معنی این حدیث است حدیثی که از علی ابن موسی الرضا مرویست که رسول الله صلعم علی رضی الله تعالى عنه را گفت انت قسيم الجنة والنار فيوم القيمة تقول للنار هذا لي وهذا لك یعنی تو قسمت کننده بهشت ودوزخی ودوزخ با تو خواهد گفت در روز قیامت که این گروه یعنی اهل دوزخ حصه من اند وآن گروه یعنی اهل بهشت حصه تو ومرویست از ابن سمان که قال رسول الله صلعم لا يجوز احد الصراط الا من كتب له علي الجواز یعنی بر صراط نمی گذرد مگر کسی که علی ابن ابیطالب گذشتن او را بنویسد وروایت کرد طبرانی وابن ابی حاتم از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که گفت نازل نشد هیچ آیه يا ايها الذين آمنوا وعملوا الصالحات مگر آنکه علی امیر وشریف آن بود که خدا تعالی در چندین مکان اصحاب محمد را معاتب ساخت وذکر علی نکرد مگر بخیر وخوبی وابن عساکر از ابن عباس ایضا روایت کرده که گفت قرآن نازل نشد در شان احدی اینقدر که در شان علی نازل شد وایضا ابن عساکر از ابن عباس روایت کرده که سیصد آیه در شان علی نازل شد وایضا

اخرج الخطيب عن البرء والديلمي عن ابن عباس ان النبي قال علي مني بمنزلة راسي من بدني م

ابن سعد از سعید بن المسیب روایت کرده که گفت هیچ کدام از اصحاب سلونی نگفتند یعنی نگفتند که از من سوال کنید آنچه خواهید مگر علی رض که سلونی میگفت و از جمله کرامات ظاهره علی رض آنست که در وقتی که سر مبارک حضرت رسالت پناه صلعم در کنار وی بود بر آنحضرت وحی نازل می شد و علی رض نماز عصر نگذارده بود پیغمبر صلعم فارغ نشد تا وقتیکه آفتاب غروب کرد آنگاه آنحضرت فرمود اللهم انه کان فی طاعتک وطاعة رسولک فاردد علیه الشمس فطلعت بعد ما غربت یعنی بار خدایا علی رض در اطاعت و فرمان برداری تو و رسول تو بود آفتاب را برای وی باز گردان آنگاه آفتاب طلوع کرده بعد از آنکه غروب کرده بود و بروایت سلفی مرویست از عبد الله بن احمد بن حنبل که گفت از حال علی و معاویه از پدر خود سوال کردم گفت اعلم ان علیا کان کثیر الاعداء ففتش له اعداؤه شیئا فلم یجدوه فجاؤا الی رجل قد حاربه وقاتله فاطروه کیادا منهم له یعنی بدانکه علی رض کثیر الاعدا بود و اعدای او تفتیش کردند که شاید که خطای یا منقصتی در وی یابند آنرا نیافتند آنگاه نزد مردی آمدند که با وی محاربه و مقاتله کرده و مبالغه در مدح و ثنای آن مرد کردند بکیدیکه درون بود از جهت مکر و حیله با او و احمد از ابو سعید خدری روایت کرده که آیه تطهیر در شان پنج کس نازل شد پیغمبر است صلعم و علی و فاطمه و حسن و حسین رضی الله تعالی عنهم و ابن جریر مرفوعا باین لفظ روایت کرده انزلت هذه الآیة ای انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ویطهرکم تطهیرا فی خمسة فی النبی علیه الصلوة والسلام وفی علی وحسن وحسین وفاطمة رض وطبرانی نیز روایت کرده و مسلم باین طریق روایت کرده که رسول الله صلعم ایشانرا در زیر کسائی یعنی عبائی که بر وی بود در آورد و این آیه برخواند و بصحت رسیده که رسول الله صلعم عبا را برین چهار کس پوشانید و فرمود اللهم هؤلاء اهل بیتی وخاصتی اذهب عنهم الرجس وطهرهم تطهیرا خدایا این جماعت اهل بیت و مخصوص من اند ببر از ایشان گناه را و پاک گردان ایشانرا پاک کردنی آنگاه ام سلمه رض گفت من نیز با ایشان ام رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود انک علی خیر و مرویست بروایت امام احمد و طبرانی و ابن ابی حاتم و حاکم از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که چون آیه قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی نازل شد اصحاب گفتند یا رسول الله صلعم خویشان شما که واجبست بر ما دوستی ایشان چه کسانند رسول الله صلعم فرمود که علی و فاطمه و هر دو پسر ایشان رضی الله تعالی عنهم و در سند این حدیث شیعی غالی است لیکن راست گو است و ابو الشیخ و غیر او از علی رض روایت کرده اند

که فرمود در شان ما اهلبیت آیتی نازل شده و حفظ مودت ما کنند بر مؤمنی بعد ازان این آیه برخواند قل لا اسئلکم علیه اجراً الا المودة فی القربی و بزار و طبرانی از حسن رض روایت کرده اند از چند طریق اسناد که بعضی ازان اسناد حسن است که وی رضی الله تعالی عنه خطبه خواند از انجمله این بود که گفت من عرفنی فقد عرفنی ومن لم یعرفنی فانا الحسن بن محمد صلعم هر کس مرا می شناسد شناسد و هر کس که مرا نمی شناسد پس من حسن بن محمدم صلی الله علیه وسلم بعد ازان این آیه برخواند واتبعت ملة ابراهیم گفت انا ابن البشیر وانا ابن النذیر یعنی من پسر آنکس ام که بشارت دهنده و بیم کننده بود و من از اهل بیت هستم که خدا تعالی و تبارک فرض ساخته است مودت و موالات ایشان را از آنچه بر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شده قل لا اسئلکم علیه اجراً الا المودة فی القربی ومن یقترف حسنة نزد له فیها حسنا و اقتراف حسنات یعنی اکتساب حسنات دوستی با اهلبیت است و طبرانی از امام زین العابدین رضی الله عنه روایت کرده که چون از واقعه پدرش حسین رض وی را اسیر کرده بجانب شام بردند شخصی از اجلاف شام در شهر با وی ملاقات کرده گفت الحمد لله که خدا تعالی شما را مقتول و مستاصل گردانیده و قطع فتنه شد امام زین العابدین رضی الله عنه مر آنشخص را گفت آیا نخوانده قل لا اسئلکم علیه اجراً الا المودة فی القربی آنشخص گفت قربی درین آیه شمائید گفت بلی مراد ازین قربی مائیم انتهی ملخصاً و شیخ عبد الحق در مدارج النبوة در صفحه ۲۱۳ می فرماید القصه محاربه و مقاتله میان دو لشکر واقع شد خصوصاً از علی مرتضی رض درین غزا خندق مبارزها و مقاتلها واقع شد از حد قیاس و عقل بیرون چنانکه در اخبار وارد شده است لضربة علی بن ابیطالب یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیامة کذا فی روضة الاحباب و آنحضرت دعاها کرد در حق مرتضی و شمشیر خود را که ذو الفقار نام داشت بوی عطا فرمود انتهی چون بندے از اوصاف حیدر کرار شنیدی اکنون قولی مختصر از مساعی عجیبه عامه باید شنید که اکابر ایشان حدیث قدسے لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار و ناد علیاً را انکار نمایند کما مر فی مدارج النبوة و حدیث انا مدینة العلم و علی بابها و حدیث رجوع شمس و نزول آیه ذوی القربی در حق اهل بیت و نزول آیه تطهیر در شان آل عبا چنانچه سابقاً گذشته موضوع پندارند کما فی الصواعق المحرقة و التحفة العزیزیة

جناب افضل المحققین علامه دهلوی طاب ثراه در تحفه اثنا عشریه می فرمایند اما جماعتی از وعاظ و
علمای اهل سنت درباره اهل بیت رسالت نیز ظاهر و باهر محتاج به بیان نیست جمهور ایشان برای اد
تشیع مجهولی که متخلی از فضائل و خواص اصل نفسانی و متحلی برذایل روحانی باشند نیز از آن مناقب روایت
کنند و روایات موضوعه را بکمال انشراح صدر تصحیح نموده اثبات فضائلش می نمایند چون نوبت بحضرت
امیر المؤمنین می رسد احادیث صحیحه را تزییف و تضعیف می نمایند و هرگاه از تضعیف عاجز می شوند تاویلا
بارده رکیکه بکار می برند چنانچه بر ناظر کتب کلامیه آنها واضح و لائح است و ذکر آن درین مقام موجب
اطالت کلام است بفحوای ما لا یدرک کله لا یترک کله بر یک حدیث اکتفا نموده شد ترمذی و ابو
و طبرانی باسانید خود روایت کرده اند که آنحضرت فرمود انا مدینة العلم و علی بابها و بروایت دیگر ترمذ
چنین روایت کرده انا دار الحکمة و علی بابها با آنکه حاکم این حدیث را تصحیح نموده و بعضی علمای متاخرین تحسین
اهل سنت بنا بر عادت مستمره خود اولا بدفع صدور حکم بوضع نموده بعضی علما را که بالتمام تصحیح حاکم و تحسین
متاخرین نشنید و دیگر دل شاد کرده تاویل رکیکی در معنی حدیث نموده که مراد از علی معنی لغوی است
من شهر علم و بلند است دروازه آن شهر ابن حجر در صواعق محرقه می گوید و تشفیع بعضهم فاجاب بان
و علی بابها ای من العلو علی حد قراءة هذا صراط علی مستقیم برفع علی و تنوینه کما قرأ به یعقوب انتهی
خبیر ضعف این تاویل واضح است بعضی متنبه بر ضعف این توجیه شده در صدد معارضه آن در آمده در مقابل آن
حدیث دیگر وضع نمودند و آن اینست انا مدینة العلم و ابو بکر اساسها و عمر حیطانها و عثما
سقفها و علی بابها و آثار وضع و مخائل وضع کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی است چه سقف
را معمول است و سقف شهر در نهایت غرابت است مگر آنکه مراد از سقف شهر سقیفه بنی ساعده بو
باشد که اساس آنچنان شهر را سقفی چنین در کار است انتهی حاصل این ذکر طوالت میخواهد و مقام از بیان آ
ابی ست لهذا بذکر حدیث رد شمس اختتام این منقولات می کنم در ترجمه صواعق محرقه گفته که طحاوی و قاضی
در شفا گفته که حدیث رد آفتاب صحیح است و شیخ الاسلام ابو زرعه گوید حدیثی حسن است و غیر او از علما
متابعت او نموده رد کرده اند قول جمعی را که گفتند این حدیث موضوع است الخ و شیخ عبد الحق در مدارج

جلد دوم صفحه ۳۱۳ نوشته و در مواهب گفته روایت کرده است این حدیث را طحاوی که از اکابر علمای حنفیه
است و در اصل شافعی بود رجوع کرد از آن بحنفیه در شرح مشکلات الآثار و حکایت کرده است قاضی عیاض
مالکی و گفت طحاوی که احمد بن صالح که از ثقات علمای حدیث است در مرتبه احمد بن حنبل می گفت سزاوار نیست
مر کسی را که سبیل وی علم است تخلف و تغافل از حفظ حدیث اسما زیرا که از علامات نبوت است و بعضی گفته اند
این حدیث صحیح نیست و ابن جوزی او را در موضوعات ذکر کرده و گفته این موضوع است بی شک و در سند وی احمد
بن داود است و وی متروک الحدیث کذاب است چنانچه دارقطنی گفته است و ابن حبّان گفته وضع میکرد
حدیث را و نیز ابن جوزی گفته که روایت کرده است این حدیث را ابن شاهین و گفته این حدیث باطل و از
غفلت واضع او است که نظر کرده بصورت فضیلت و تصور نکرده عدم فائده آنرا و ندانسته که صلوٰة عصر
بغیبوبت آفتاب قضا گردید و رجوع شمس ادائی کرد آنرا و تحقیق افراد کرده است ابن تیمیه تصنیفی علیحده در
رد روافض و ذکر کرده است حدیث را بطرق وی و حال وی موضوع است و گفته که عجب است از
قاضی عیاض با جلالت قدر وی و علو خطر وی در علوم حدیث چگونه ساکت ماند از وی ایهام کننده صحت
او را نقل کننده ثبوت او را گفت کاتب حروف عفی الله عنه که قول این قائل که نماز عصر بغروب آفتاب قضا
گشت و رجوع شمس ادائی گرداند او را محل نظر است زیرا که قضا بر تقدیری گردد که آفتاب باقی ماند
بر غیبوبت و فوات وقت اما اگر وقت نیز عائد گردد چرا ادا نشود و معنی ادا نیست مگر وقوع نماز در وقت
اگرچه باعاده وقت باشد و نیز بعد از اعتراف جلالت قدر قاضی عیاض و علو خطر وی مناسب توقف
تردد است نه جزم به بطلان و انکار باوجودیکه نقل طحاوی و احمد بن صالح آنرا تصحیح کرده باشند و ابن
جوزی مستعجل است در حکم بوضع و ادعای آن و وثوق نیست بقول وی درین باب انتهی و درین باب
حکایتی است عجیب که سید علیخان مدنی در انوار الربیع آورده که ابو منصور مظفر عبادی واعظ را بناحیه
بغداد دیدند که بعد از عصر این حدیث را مذکور ساخت و بالفاظ خود تنمیق و تزئین می داد و ذکر فضائل
اهل بیت می نمود درین اثنا قطعه ابر ظاهر شد و حائل آفتاب گشت چنانچه مردم ظن غروب آفتاب کردند
آنگاه واعظ مذکور برخاست بالای منبر و اشارت به آفتاب کرده این شعر انشا کرد ، لا تغربی

گفت که وی ۲

یا شمس حتی ینتهی ✢ مدحی لآل المصطفی و لنجله ✢ و اثنی عنانک اذ اردت ثناهم ✢ انسیت اذ کان الوقوف لاجله ✢ ان کان للمولی وقوفک فلیکن ✢ هذا الوقوف لخیله و لرجله ✢ فطلعت الشمس من تحت الغیم عند انتهاء الابیات فلا یدری ما رمی علیه من الاموال والثیاب یومئذ انتهی و هکذا فی ترجمة الصواعق و جناب علامه حلی علیه الرحمة در کشف الیقین آورده که بعض زهاد و در وعظ ذکر فضائل جناب امیر می کرد پس آفتاب قریب بغروب رسیده و افق تیرگی بهم رسانید پس آن واعظ خطاب کرد بسوی آفتاب و گفت شعر لا تغربی یا شمس حتی ینقضی ✢ مدحی لصنو المصطفی و لنجله ✢ و اثنی عنانک ان عزمت ثناءه ✢ انسیت یومک اذ رددت لاجله ✢ ان کان للمولی وقوفک فلیکن ✢ هذا الوقوف لخیله و لرجله پس آفتاب برآمد و افق روشن گردید تا آنکه مدح آنجناب باتمام رسید چونکه سامعین بسیار مجتمع بودند این قصه را خواص و عوام نقل کردند و نقلش متواتر رسید انتهی ✢ کجا بودم اکنون کجا آمدم ✢ زجا رفتم اما بجا آمدم ✢ الحال باز بمطلب می روم یعنی شیخ عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۱۶۵ و ۱۶۶ می نویسد آورده اند که چون مصیبت زدگان باستقبال آنحضرت بیرون آمده بودند فاطمه دختر حمزه بر سر راه آمده بود لشکر رسول را دید که جوق جوق می آیند هر چند تفحص نمود پدر خود را در میان ندید صدیق را پرسید پدر من کجاست که او را در لشکر نمی بینم دل صدیق سوخت و آب در دیده گردانید فرمود اینک آنحضرت می رسد چون خواجه رسید پدر خود را ندید پیش آمد و عنان مرکب خواجه را بگرفت و گفت یا رسول الله پدر من کو خواجه فرمود که پدر تو من باشم گفت یا رسول الله ازین سخن بوی خون می آید و اشک از دیده وی ریزان گشت و یاران نیز بموافقت او در گریه در آمدند بعد ازان گفت فاطمه یا رسول الله کیفیت شهادت پدرم تقریر فرمای گفت ای فرزند اگر آنرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد خروش و ناله آن ضعیفه زیاده گشت و درینجا حکایتی غریب است که نقل کرده اند که چون آنحضرت صلعم بمدینه نزول فرمود از اکثر خانهای انصار آواز گریه شنید مگر از خانه حمزه فرمود لکن لا بواکی له یعنی حمزه زنانی که بروی گریه کنند ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان خویش را گفتند که نخست بخانه حمزه روند و بروی بگریند انگاه بخانه خویش آیند و بر کشتگان خویش گریه کنند زنان انصار میان شام و خفتن بخانه حمزه آمدند و تا نیم شب بروی

می گریستند آنحضرت بخواب رفته بود چون بیدار شد آواز گریه زنان از خانه حمزه شنید پرسید که اینچه
آواز است گفتند زنان انصار بر عم تو می گریند پس دعا کرد آنحضرت فرمود رضی الله عنکن وعن
اولادکن واولاد اولادکن انتهی از آن ارشاد آنحضرت لا بواکی له ثانیاً دعا فرمودن بالفاظ رضی
الله عنکن وعن اولادکن واولاد اولادکن ونوحه کردن وصیحه فرمودن آنحضرت بر نعش حضرت حمزه رض
وگریه کردن یاران بموافقت آنحضرت چنانچه از کتاب مدارج النبوة مرقوم قلم شکسته رقم گردیده نص
جلی است بر اینکه آنحضرت صلعم در مصیبت خود هم گریه فرموده و دیگران را نیز به بشارت رضامندی
حق تعالی ترغیب گریه در مصائب خاصان خدا نموده وهو المقصود منها دوم آنکه بعد وقوع حادثه عظمی
مصیبت کبری اعنی شهادت جناب سید الشهداء علیه التحیة والثناء جناب سرور کائنات صلعم از بهشت عنبر
سرشت تشریف آورده در همین ماتم محزون وگریان بوده اند چنانچه عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۵۹
می فرماید روایت کرده است ترمذی از سلمی امره القتار گفت در آمدم بر ام سلمه و دیدم او را می گریه گفتم چه
چیز در گریه آورد ترا یا ام سلمه گفت الآن رسول خدا صلعم را در منام دیدم که بر سر و لحیه شریف وی خاک است
می گرید گفتم چه شده است ترا یا رسول الله گفت حاضر شدم قتل حسین را که واقع شده است انتهی پس امت
آنحضرت احق باتباع آنجناب است وهو المطلوب والمقصود سیوم آنکه عادت صحابه بوده که هرگاه
آنحضرت را یاد می کردند گریه می نمودند چنانچه در رساله غایة المرام در صفحه ۲۶ نوشته وقال القاضی ابو الفضل
العیاض فی فصل الخطاب صحابه چون یاد پیغمبر می کردند خاشع و خاضع می بودند و پوست بر تن ایشان
می برخاست و گریه می کردند الخ چهارم آنکه در مدارج النبوة ص ۱۰۵ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این شنید
بگریست آنحضرت فرمود ای دختر من گریه مکن که حمله عرش بر یکبار تو گریه می کنند و بدست مبارک اشک از چهره
فاطمه رضی الله عنها پاک کرد و دلداریها و بشارتها داد و در بعضی روایات حدیث خبر موت آنحضرت و گریه فاطمه
و تسلیه آنحضرت او را که تو مبشر لاحق میشوی بمن و تو سیده نساء جنت خواهی بود در خدمت آمده و گفت بابا یا ابتاه
و برادر مفارقت من صبری کرامت فرمائی فاطمه گفت واکرباه فرمود آنحضرت نیست هیچ کرب و اندوه بر
پدر تو بعد از امروز یعنی کرب و اندوه بسبب شدت الم و صعوبت وجع بود و بواسطه علاقه جسمانی و تعلقات

بدنی که لازمه بشریت است می باشد آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر پس فاطمه حسن و حسین را علیهم التحیه والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدآنحال دیدند گریه آغاز نهادند چنان گریه و زاری کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست آنحضرت صلعم ایشان را ببوسید و در باب تعظیم و احترام و محبت ایشان صحابه و تمامه امت را وصیت فرمود و در روایتی آمده که آنها که بر در حجره بودند نیز گریستند چون آواز گریه ایشان بگوش مبارک رسید آنحضرت علیه السلام نیز بگریست ام سلمه گفت یا رسول الله نه گناهان گذشته و آینده تو مغفور گشته موجب گریه چیست فرمود گریه من برای رحم و شفقت بر امت است که آیا بعد از من حال ایشان به کجا خواهد رسید بعد از آن عائشه پیش رفت و گفت یا رسول الله چشم بکشای و در من نگاهی فرما و وصیت کن چشم مبارک حضرت بگشاد و فرمود ای عائشه نزدیک شو فرمود که دیروز که وصیت کردم همان است باید که بموجب آن عمل کنی و حفصه نیز پیش رفت و باو سخنوری که با عائشه مکالمه فرمود با حفصه نیز گفت و تمامه ازواج مطهره را وصیت کرد بعد از آن فرمود برادر من علی را بیارید علی بیامد و بربالین آنحضرت بنشست و سر مبارک را بزانوی خویش نهاد و آن سرور فرمود ای علی فلان یهودی پیش من چندین مبلغ دارد که از وی برای تجهیز لشکر اسامه بقرض گرفته بودم زنهار که حق او را از ذمه من ادا کنی و فرمود ای علی تو اول کسی خواهی بود که در لب حوض کوثر بمن برسی و بعد از من مکروهات بتو خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که مردم دنیا اختیار کنند باید که آخرت را اختیار کنی انتهی چون مردم نکته سنج درین مقام بر سند ارشاد آنحضرت را صلعم که بعد از من مکروهات بتو خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که دنیا اختیار کنند باید که تو آخرت را اختیار کنی نیک تامل نمایند که مصداق ابن حجر خلافت خلفای ثلثه نیست فافهم ولا تکن من الغافلین و جناب افضل المحققین و سید المتقین سحبان زمان حضرت سبحانعلی خان اعلی الله مقامه فی فرادیس الجنان در وجیزه می فرماید و از آیات زاهره و حجج باهره که دلالت قطعی بر غصب خلافت از خلیفه برحق دارد و اگر نحاریر علما جمع شوند و قادر بر شق شعر باشند و بعرق فشانی خود را غریق لجه خوض و غور سازند سر مو دفع این اشکال متعذر التفصی نتوانند کرد و عجبی است که صاحب کتاب ریاض النضره با اینهمه تعصب که از تالیفش پیدا است بکتاب مذکور نقل

روده عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله یا علی کیف انت اذا زهد الناس فی الاخرة
رغبوا فی الدنیا و اکلوا التراث اکلا لما و احبوا المال حبا جما و اتخذوا دین الله دغلا
ومال الله دولا فقلت اترکهم وما اختاروا و اختار الله و رسوله والدار الاخرة واصبر علی مصیبات
الدنیا و بلواها حتی الحق بک ان شاء الله تعالی قال صدقت اللهم افعل ذلک به اخرجه الحافظ الثقفی فی الاربعین
حالیا این فاقد الادراک متحیرست علمای سنیه عزهم سیدهم که وقوع ما اخبر به مخبر الصادق لا بد منه هم از اشخاص
مشار الیهم و هم از حضرت مرتضوی پس بنده میپرسم که ان اشخاص موصوف بصفات کذائیه که امیر المومنین علیه السلام
اترکهم وما اختاروا در حق شان فرمودند کها بودند غایت تاویل انحضرات در امثال احادیث دال بر چنین مضامین
انست که بر گردن جابره بنی امیه یعنی مروانیه می بندند آن خود بما نحن فیه امکان ندارد که موحی الیهم بعد انتقال امیر
مومنان بفرادیس جنان پس از زمانی بوجود آمدند پس لا محاله بضیق خناق مبتلا شده بحکم من ابتلی ببلیتین فاختار اهونهما
برای صیانت خلفای راشدین بر وفق اصطلاح خود معاویه و احزاب او را مشار الیه مضمون این حدیث قرار دهند و حالانکه
این هم بر اصول مخترعه و اعتقادات مختلفه شان درست نمی افتد که عموما اصحاب نبوی کلهم عدول و بالخصوص
معاویه که جلال الدین سیوطی مشار الیه را از خلفای عاملین بهدی و دین حق شمرده و صاحب صواعق محرقه امام حق و
خلیفه صدق گفته و بر اینقدر اکتفا نکرده از غلاف بر آمده میگوید اللاعن علیه ملعون والطاعن فیه مطعون و صاحب
غنیة الطالبین اگر مولفش غوث الاعظم یعنی شیخ عبد القادر جیلانی باشند فکفی به جلالة و الا همچون مثل شاه ولی الله قدس سره
اهل سنت هندوستان در ازالة الخفا بروایات آن کتاب استناد میکند در عظمت قدر مولف و مولف زیبی نیست
معاویه را خلیفه بر حق نوشته و محدثین ثقات اهلسنت حدیث اللهم اجعله هادیا مهدیا و حدیث
اللهم فقهه فی الدین از زبان وحی ترجمان نبوی روایت میسازند و دعای نبوی البته در چنین مواقع مقبول
است پس کسیکه نزد جمهور اهل سنت باین مرتبه عظیم القدر و مورد عنایت حضرت رسالت صلعم باشد حیف است که
او را متصف باین صفات ذمیمه مصرحه حدیث گیرند که موصوف به آن اوصاف البته از دائره ایمان حقیقی خارج
است و این معنی منتج نقض کلیات این طائفه میشود و هم دور باش قول ابن حجر از خاطر محو نباید فرمود و اینهمه یکسو
در شیعیان معاویه محمود العاقبت است و هم ایمانش نزد او شان جلیل المرتبه بانمثابه که او را با امیر المومنین

بلکه همینجا که حدیثی ذکر میکنند که شیخین اول داخل بهشت میشوند و حضرت امیر المومنین ع

علیه السلام بمحاربه معرکه معاویه با معاویه موقوف خواهند بود لطف آنکه این حدیث را از زبان خود امیر المؤمنین
ساخته اند و هرچند متعصبین این حدیث را موضوع گفته اند لکن شاه ولی الله صاحب در ازالة الخفا بدون جرح
آورده اند و جمله طغیان و عدوان مضمون معاویه را بخطاء اجتهادی که مرتکب آن مستحق اجر است ولو کان
واحدا منسوب میسازند پس اگر معاویه مصداق این حدیث باشد از عقیده صحیح روشن تر سمت انجلا می پذیرد
که حرب و قتال او با خلیفه برحق برای حب جاه و ریاست بود و علی هذا او زر مقتول شدن قریب مائة الف
بطرفین از صحابه و تابعین بر سرش خواهد بود فاین خیر العاقبة بلکه در آخرت هم صدر نشین مقام صلی و تبعه همراه
خواهند بود و فیه محذور عظیم یلزم علی اهل السنة بل ینهدم مذهبهم کما هو غیر خاف پس اگر
باینهمه از عقیده خود نکول فرموده معاویه را مصداق مضمون این حدیث قرار دهند نعم الوفاق چه مشار الیه
هم موصوف باین صفات بود دیگر باقتضای اثر و الفضل لمن غبر لکن بما اتیتم فیه سودی نخواهد بخشید زیرا که
امیر المؤمنین بسید المرسلین وعده فرمودند که اترکهم و ما اختاروا و حضرت سید الانبیا تصدیق وعده شان
فرموده دعا فرمودند که همچنین واقع شود نه خلف وعده از امیر مومنان و نه عدم اجابت دعای سید
مرسلان ممکن و متی ترک امیر المؤمنین علیه السلام ایاه و حزبه و ما اختاروا بلکه بعد تبلیغ و تفهیم هرگاه راه هدایت
بی سپرنه ساخت بلکه زیاده تر سالک طریق طغیان و غوایت شد فوج برسرش بردند و قتالی واقع شد که بهراد
چون شام تو کوی که تا الیوم از هیبت آن معرکه لرزه بر اندام دارد و کما بیش مائة الف از نفوس بشری چه از
ارباب هدایت و چه اصحاب ضلالت عرضه تیغ هلاکت شدند و بسبب فتنه تحکیم که معاودت یکوقته فرمودند باز
مصروف تعبیه عسکر و تهیه سامان حرب و آماده نهضت بودند کما ذکره اهل السیر متفقین که واقعه هائله شهادت
شاه ولایت واقع شد و البته این همه معارک را کسی از عقلا نخواهد گفت که ترکوا و ما اختاروا لیس صبرتن شد که
معاویه متصف بصفات اکل تراث و غیره نه بائم معرکه حدیث فرا بود تما خرابا شد بکر متروک نبوده تا مصداق
این حدیث تواند بود و همچنین اصحاب حرب جمل چه اولا حضرات سنیه راضی نخواهند بود که جناب طلحه و زبیر که
انصار و حواری رسول باری میگویند باین اوصاف ذمیمه موصوف گرفته شوند فضلا عن ام المؤمنین حضرت
عایشه و هرچند عزم این حضرات همه این امور متعلق باشد مگر جز غارت بیت المال بصره و سلوک ناهموار با اهل

ابن حیث فرصت ارتکاب این امور کی یافتند و این همه بمعزل عن الذکر بیچاره طلحه و زبیر مقتول و حضرت عائشه
همسکر امیر خیبر گیر بالقسر تشریف ارزانی داشتند و بحراست نسوان که حکایتی است لطیف علم نهضت بسوی
مدینه طیبه افراشتند پس این زمره را کسی چسان متروک میتواند گفت و خوارج که شرذمه قلیل بودند و جز انحراف از
خلیفه برحق با این صفات چه علاقه بلکه آن روسیاهان بجدی زهد و تورع ظاهری داشتند که مردم بوادیدآن در
حال شان باشتباه می افتادند چنانچه ابن ابی الحدید شارح نهج البلاغه فصلی مبسوط متضمن حال و مقال شان
نوشته و بدلائل جلیه معاویه و احزاب او را در ارتقای مدارج غوایت و ضلالت بر انها ترجیح داده باز اعاده
همان حرف باید کرد که با جمعهم مقتول شدند نه متروک آری بموجب اخبار مستقبل از زبان صدق توامان مرتضوی
چند کس لبقیة السیف باقی ماندند که بقای آن شجره ملعونه از انها تا امروز است و هرگاه این هر سه طائفه مصداق
فحوای حدیث نباشند و مدلول این حدیث ضروری الوقوع پس مصداقش زمان خلافت خلفای ثلثه متعین
خواهد بود و حتی حدیث متحقق که میراث امیر المؤمنین را که عبارت از خلافت و غیرها باشد متصرف شدند و خود
شان را خلیفه رسول آفاق بلا استحقاق و واجب الاطاعة کافه خلائق علی الاطلاق قرار دادند و مال خدا را
که ما حصل ممالک بود و سخت بدست گرفتند و جناب امیر المؤمنین ع ترکهم و ما اختاروا یعنی بحرب و قتال بای
وجه کان برنخاستند و بالاخره بمماشاة معهم پرداختند و اذا در تمیوه پس حکایتی بس رنگین باید شنید که
فاضل معاصر که ذکرش بدیباچه این وجیزه مندرج اسم بی مسمی نور الدین حسین قرار داده او را شیعه و نبیره
شهید سعید علامه بی‌نظیر سید نور الله شوشتری وانموده خودش از نام مفروض مراسلات بمن میفرستاد
تفصیل این افسانه شگرف در رساله که بجواب هفواتش نگاشته ام ثبت است در ذیل تحریرات بمشار الیه
اثنای تحریر استفهام استعاری از تعذر تفصی ازین استدلال تیر کرده بودم در جوابش از زبان نور الدین حسین
منسوب بمخاطب مزبور این عبارت نوشت حریف را میرسد که از مستدل بپرسد که غایت یعنی حتی الحق یک
بمجموع تعلق دارد یا فقط بصبر در شق اول تمامه تقریر منقلب می شود که از حضرت امیر المؤمنین ع در مقابله
ناکثین و مارقین و قاسطین بکدام امر کف نفس یعنی صبر واقع شده و اینقدر هم غور نمیرود که جناب
ولایت مآب ترکهم و ما اختاروا فرمودند مگر ترک همین است که در معرکه جمل و صفین و نهروان واقع شده

ثانی دلیلش می باید دان کجا وچون حریف ماول برموجه است او را خلق اضمالی کافی بخلاف فا
استدلال ندارد وعلاوه خصم خواهد گفت که در وقت معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه ورا
فریقین این از خصائص بنی امیه است بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا زنهار رغبت نداشتند و در کمال
وورع بودند پس حمل بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف بلکه برای تعلق بمجموع دلیل
خواهد آورد که اگر فقط بصبر متعلق باشد لازم آید که حضرت امیر بر اوصاف سابقه خود باقی نباشد و
خلاف مذهب الفریقین پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین جواب بحضرت س
المرسلین داوند که درینوقت با آنها کاری نخواهم داشت واجتناب از طریق شان خواهم نمود وخدا ورسو
ودار آخرت را اختیار خواهم نمود وصبر بر مصائب دنیا وبلوای آن خواهم نمود تا آنکه بجناب توفیق حق
مصطفی ملحق شوم انتهی هرچند اهمال این کلام بی نظام در نهایت ظهور وزنهار حاجت بشرح و
ندارد مگر زمرهٔ سنیه که مصداق ما ربحت تجارتهم هستند شعار خود ساخته اند که هر کسی
دوکان خود فروشی چیده بجسق ومسق زبان می آلاید متاع کاسدش را بنقد جان میخرند پس اگر
تعرض جواب اهمال رود طرف مقابل را متهم بعجز میکنند وبزعم خود طعنی میزنند ولهذا ناچ
بتحصیل حاصل کرده می آید وبتقاضای اتصال سلسله کلام تقدیم وتاخیری در ذکر بعضی مق
بکار رفته وها انا اشرع فی کشف عوار هفواته قوله حریف را میرسد که از استدل
برسد الی قوله مگر ترکها همین است که در معرکه جمل وصفین واقع شده است اقول اما اولا پس
حدیث منقول بطریق سنیه است وبیان محل وقوع ترک برذمهٔ ایشانست وا
لهم ذلک غیر ان یحملوا الترک علی ترک امیر المومنین ع خلفاء هم الثلاثة
سیظهر واما ثانیا پس ما رضا دادیم که حریف هرچه از تعلق غایت بمجموع خواه فقط بصبر رضا داخ
وبرای خود مفید انکار واختیار سازد فان مقصودنا فی کلیهما حاصل وانچه در شق تعلق
بمجموع دعوی نموده که تمامی تقریر منقلب گردد باعثش عمی ست یا تعامی والغالب هو
الاول [illegible]

ثلثه اعنی قاسطین وناکثین ومارقین وچون تمرد وکینت برین فرق ثلثه زنهار اطلاق نتوان کرد وهذا
من اجلی البدیهیات مرجع ضمیر مفعول فی اترکهم غیر آنها خواهد بود پس تقریر بحیز تخیله که انقلاب از فطرت
انسانیه کرده باشد منقلب نمی گردد وترک بموقع خود واقع شده قوله در شق ثانی دلیلش
می باید الی قوله بخلاف قائل که منصب استدلال وارد اقول بار از بهر صاحب استدلال بر تعلق غایت
بصیغه نیست که مدعای ما از تعلق غایت بمجموع کما ینبغی حاصل لکن تشحیذ للذهن میگوییم که اتصال غایت
بجمله اخیره وشمول یعنی صله اعنی علی مصیبات الدنیا بجمیع احوال البته مرجح تعلق غایت بصیغه است و واقعی
ما ذل را علق احتمالی کافی نمیگردد بصورتیکه تعلق احتمال امکانی داشته باشد و درینمقام تا ممکن نماید که
قوله بلکه برای تعلق بمجموع دلیلی خواهد آورد الی آخر هذا المرام اقول این استدلال اگر تمامیه از صحت مبدا اثبات
موجب امتنان ما می بود که اثبات مقصود ما میکرد ولکن از تعلیق امری بامری انتفا از ما عداش
بدون قرینه مخصصه مرفیست پس تشکر این دعوی خصم که از تعلق غایت بصیغه انتفای ترک واختیار لازم
می آید از اعجب مقالات است ومفاد مثل سائر المعنی فی بطن الشاعر خروجای زمن مدعی ظرف وجودی
ندارد قوله پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین علیه السلام بحضرت سید المرسلین
جواب دادند که درینوقت کاری نخواهم داشت واجتناب از طریق شان خواهم نمود الی آخر المقال اقول
ارباب ادراک از اهل سنت مخفی خود را از تعصب هم مذهب خود برکنار داشته بغور یا دم برنند که اینچه کلام بمعنی
ومهمل است که با آن کاری نخواهم داشت اگر معنیش این باشد که تعرض با آنها نخواهم کرد پس العیاذ بالله که قول
وعمل آنجناب متناقض باشد یعنی ارشاد این چنین وعمل آنچنان که بمجرد ساده آرائی خلافت منصبه بلا امهال
معاویه را معزول وازان که او پی سپر وادی پرخار عصیان وعدوان گردد بدین رنگ آماده جنگ بر سر
روند ومدتی تمادی آنچنان معرکه قتال گرم دارند که چنین ملحمه در سابق زمان هم کمتر بیاد کسی است هزار ها را
از احزاب این صاحب الاحزاب بکشند واز دست آنها اصحاب امجاد کشته شوند وخودش را برای مقابله
بذات اقدس خود طلب سازند تا قتل احدهما باعث راحت خلق وازاحت فتنه باشد واو دل دزدید ورو
[illegible]

فضایح ابی موسی و عمرو عاص ظاهر شد الخ چه ظاهر شد باز در صدد محاربه و سامان قتال بوده اند که قضیهٔ ثانیه
واقع شد و مع ذلک کله قول قائل صحیح باشد که با نها کاری نخواهم داشت استعید بالله من الغباوة و الغوایة
و تحریم که جمله اجتناب از طریق شان خواهم کرد یعنی کدام فقره ارشاد مرتضویست و لو اغضینا النظر عن هذا پس
العیاذ بالله بعد تصریح قبایح اعمال آن زمره که مفضی بکفر است از پیشگاه رسالت مگر اتباع ان فیه ضلاله از حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام محتمل بود که منع دخل فرموده اند که از طریقه شان اجتناب خواهم کرد و تقلید و پیروی
شان نخواهم کرد نعوذ بالله من هذه الهفوات و اگر بفرض محال معنی با نها کاری نخواهم داشت این باشد که
امر معروف و نهی منکر نخواهم کرد پس از شق اول هم در بطلان صریح تر است چه اولا در چنین موارد امر معروف
و نهی منکر وجوب دارد و پس جناب امیر المؤمنین علیه السلام چسان وعده ترک واجب میکردند و حضرت سید المرسلین
صلی الله علیه و آله تحسین بران میفرمودند استعیذ بالله الملک العلام من التفوه بمثل هذا الکلام ثانیا کدام
دقیقه از امر معروف و نهی منکر بود که از امیر المؤمنین علیه السلام غیر مرعی مانده باشد متون کتب از ارشادات
مرتضوی درین باب مشحون است آیا نمی بینی که شطر معتد به از کتاب نهج البلاغة صرف با معاویه است و هذا
بمعزل عن الذکر این همه حرب و قتالی که واقع شد جز امر معروف و نهی منکر علتش چه بود مگر معاذ الله کسی بآنجناب
که عروس دنیا را طلاق بائن داده و بکرر غری غیری فرموده باشند نسبت می تواند کرد که بحب جاه و طمع مال و منال
و حرص ممالکت مرتکب این همه تجشم مونت مقاتله و محاربه شده باشد حاشا جنابه عن ذلک و بعض اصحاب
که انک لحریص علی الامارة بآنجناب گفته و جناب خلیفه ثانی همین معنی یعنی حرص امارت را علت حرمان از
از تفویض خلافت ساخته اند جناب امامت مآب جواب دندان شکن داده اند که شما با حریص ترید که حق
غیر میگیرید منکه حق خود میخواهم و چون تاویل باطل ناقل ناصب و حمل مضمون حدیث بر معاویه دستخوش ابطال گشت
و مشار الیه که بتضییق خناق مبتلا شده بخرق اجماع اهل نحله خود معاویه را منتصف باو معاف کفر گرفته نفعی بحالش
نکرده و اصحاب جمل و نهروان که از دائره مضمون حدیث خارج اند تا آنکه فاضل مزبور با وجود اعتیاد تعسف
توانست گفت و مضمون حدیث ضروری الوقوع پس لامحاله از زمان خلافت راشده بزعمهم مصداق فحوای
حدیث است مگر آنکه مشار الیه فرقه دیگر جدید پیدا کند لکن کیف یمکن باقیماند اینکه معروض شود که مصداق

این حدیث خلفاے ثلثہ را قرار میدہے ومقابلہ اترکہم
وما اختاروا مغیباً باللحوق مقتضے آن ست کہ خلفاے ثلثہ باشند
نہایتش اینکہ بعضے از انہا تاحیات وصیے سید کائنات درحیات
باشند والا ترک انہا تاحیات چسان متحقق تواند شد جوابش باید
شنید واگر دل دہد مستحسن باید داشت اما اولاً پس
ترک از مفہومات سلبیہ ست وقضیہ سالبہ باعدم
وجود موضوع ہم صادق میباشد پس بہ ترک تامعدوم
شدن شان ترک مطلق ہم ثابت فتدبر فانہ لایخلو عن
دقۃ وثانیاً اینکہ احکام وعقود شرعیہ کہ وعدہ ہم دران
داخل برحسب ظاہر جریان دارد نہ برعلم باطن وعلیٰ ہذا
امیر المومنین علیہ السلام وقت عرض این مقال درپیشگاہ
رسول رب متعال صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے علم داشتند کہ اول
کدام کس ازین جماعت یعنے انہا وخود امیر مومنان بدار آخرت
سفرے خواہد شد پس حسب محاورہ مقتضاے حال
عرضہ دادند کہ "تاحیات خود تعرض بآنہا نخواہم ساخت
واگر کسے از انہا تاحیات مرتضوی زندہ میماند بطرزیکہ
درحال حیات شان تعرض نرفت تاحیات خود ہم تعرضے
نمے فرمودند وثالثاً از بدوا وکذا وکذا ضمایر اترکہم وما اختاروا
فقط خلفا مراد نیستند تنہا جناب شان چہ میتوانستند کرد
بلکہ مع شرکا ومعاونان کہ در حقیقت آنہا باعث این
جرأت بر علی اللہ والرسول شدند و از انہا اکثر اصحاب

کثیر بعهد خلافت تا یوم شهادت امام انام زنده و موجود بودند فکما ترک امیر المومنین الخلفاء و ما اختاروا
کذلک ترک فیهم کانهم و ما اختاروا و هرچند بتبعه نسبت انچه بمتبوع منسوب باشد شایع و ذایع و از بلاغت کلام است
مگر اینجا نسبت حقیقیه متحقق که پیروان و معتقدان خلفای ممدوحین را مکلف ترک عقیده باطله بعهد خلافت
خود هم نشاندند و جناب ابن خطاب که در تقسیم غنائم بخواهش نفس تفرقه مدارج در افراد مسلمانان قرار
دادند و هر کس هرچه خواستند بخشیدند و آن زرهای زائد قابل استرداد بود و کاربان کار نه نشاندند و جناب
ثالث که بلسان سحاب مدرار در باره بنی امیه کما هو مستفیض کار بغیانی بلکه دریا نوالیها فرمودند حتی که
فدک را معنی در جهاز دختر خود بمروان بخشیدند و پر ظاهر که عمله این عطایا بغیر مستحق و اتلاف مال غیر بود با گذشت
امیر المومنین حسب وعده اترکهم و ما اختاروا بحکم نبوی عمل فرمودند و کل نه ولیس الا تنجز الوعد تبدیل نمیل
مستتر مباد که اگر یا دعوی کنیم که حضرت امیر المومنین از ابتدا تا اخر حتی اوان خلافت خود کار بصبر
فرموده اند بیان نفس الامر باشد چه انجناب صبر علی الاطلاق نفرموده اند تا کسی بنای اعتراض بران نهد که
صبر از حرب کی فرمودند بلکه صبر بقید مصیبات الدنیا و بلواها فرموده اند و پر ظاهر است که از یوم طیران
روح اقدس مصطفوی صلی الله علیه و آله بمرغزار جنات فردوس چه مصیبتها که با حیدر کرار دوچار نشده
چه در عهد خلفای ثلثه از هجوم مردم برای احراق بیت انجناب و برگفتن مردم بجناب عم که در خانه جستن
و فلان ها ستند و جواب دادن شان بلفظ و آن وچه از تالم حضرت سیدة نساء العالمین از این هتک
هم از غصب فدک و چه ذل الطاعت من یجب طاعته علیه السلام و ما تفرع علیه کما هو مشروح فی کتب السیر بالاستقصا
و اخراج حبیبی مثل ابی ذر رضی الله عنه بان ایذا و رسوای و هتک حرمت مثل عمار یاسر و عدم قدرت
حفظ ایشان و تطاول تعدی بنی امیه و جور بر مسلمانان و برروآمدن مثل مروان و انکار از نهب و غارت
بیت المال و قبض ید از تدارک و چه در عهد خلافت خود از معرکه جمل بالخصوص هتک ستر مصطفوی بجهت خروج
جناب عائشه و همچنین طغیان و عدوان معاویه از ابتدای جلوس بر سریر خلافت منصوصه و بالاخره معر
صفین که ابتدا از قرق آب بود و چه مصیبت یافته در ای احزاب این صاحب الاحزاب باسارت
او ب برای ارضای معاویه که برای ارباب عزت اعظم مصائب است و قتل احباب خالص مثل

عمار ابن یاسر رضی الله عنه و ذکر اصحاب بیعت رضوان و قتل تابعی جلیل القدر عاشق رسول یمنی اعنی اویس قرنی و ملجا ساختن منافقین عسکر خاص مثل اشعث بامر تحکیم و حصر حکمیت در ابی موسی اشعری که انچه از دست او مظنون اهل ایمان بود زیاده ازان ظهور گرفت و چه شن غارت بشر بن ارطات بر دیار اسلام و قتل و نهب مسلمانان و ذبح اطفال صغار عبد الله بن عباس الی غیر ذلک و چه استکراه از ردت خوارج و تراخی انها و تا بعث بر ردت انها نه بر کفر و سند دعوی فقیر ازین زیاده چه خواهد بود که در خبر امده که حضرت خاتم الرسل صلی الله علیه و آله روزی ابن عم خود را دیده گریستند و بر عرض انجناب که ما یبکیک یا رسول الله ارشاد کردند که ضغائن قوم با تو که بعد از من ظاهر خواهد کرد پس اصابت مصیبات بانجناب بنوعی شدید بود که قبل از وقوع صرف تصور ان سید انبیا را گریه در گرفت و بر جمله مصائب امام المشارق و المغارب صبر فرمودند یعنی اصلا جزع بر امری ننمودند و حرف شکایت مخطور فی الشرع هرگز بر زبان مبارک نگذشت بلکه قلبا بالی سیر طریق رضا و تسلیم و بر جاده شکر مستقیم ماندند و همین است معنی صبر علی المصیبات الیافد و دفع توهم تمام است که شاید سیئی الفهم را اشتباه افتد که حضرت امیر المومنین علیه السلام که اختیار الله و رسول فرمودند یعنی موقت بان وقت بوده است چنانچه از جمله در انوقت با شما کاری نخواهم داشت الخ که قایل ناصب گفته متوهم میگردد فما هو الا وهم باطل العیاذ بالله ان کدام وقت بود که جناب ولایت مآب اختیار خدا و رسول و دار آخرت نداشته اند و بالتتبع هیچ کس از اصحاب ایمان نخواهد گفت که اختیار امیر المومنین علیه السلام کذا و کذا اصلوح ابتدا و نهایت دارد پس لامحاله و بلا ریب تحقیق این است که در انحال آنها را بحال خود شان گذاشته و تعرض باهتمام تحصیل خلافت ظاهری ننموده صرف مشتغل بعبادت الهی و اتباع سنن نبوی و سر انجام زاد آخرت خواهم بود و پس در عهد خلافت خلفای ثلثه بحیثیت [illegible] و ذلک بمنزلة الدرایة لا الروایة بخلاف زمان خلافت خود خلیفه بر حق و هنگام مقاتله و محاربه با فرق ثلثه مذکور غیر مره که چون خلافت ظاهری هم متعلق بانجناب بود اهتمام در حفظ لوازم ان وجوب داشت وان در حقیقت از متفرعات اختیار خدا و رسول و دار آخرت بود و قوله علاوه خصم خواهد گفت که در زمن معاویه این امور بالاتفاق صادر یافته بلکه در احادیث فریقین این امور از خصائص بنی امیه است

بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا رغبت نداشتند و در کمال زهد و ورع بودند پس محل مضمون این حدیث
بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف اقول اما اولا پس ممنون احسان فاضل معاصر
شدیم که تنصیص بر اتصاف معاویه باین صفات جمیله حتی اتخاذ دین الله دغلا فرمودند باید که این قول
خود را یاد داشته آنچه با حق معاویه میگوییم بحقش بگویید و ان ارتقی من الادنی الی الاعلی کما اشار الیه الفاضل
الانصاری جزاه الله علی ذلک خیر الجزاء و آنچه جمهور سنیه و باقتضای شان شاه ولی الله صاحب
ازالة الخفا در باره اش گفته اند باطل و مفتری انگارند و بر خرق اجماع اهل نحله خود ثبات قدم دارند و
آنچه گفته اند که در احادیث فریقین امور مصرحه از خصائص بنی امیه است احادیث شیعه را بما نشان دهند
که تخصیص بنی امیه و تنزیه خلفای ثلثه ازین اوصاف ازان مستفاد باشد باقیماند احادیث سنیه علمای
سنیه نیز بار مطلق بنی امیه را متصف باین اوصاف نمیگیرند بلکه تخصیص بنی مروان بکلمه بنو الزرقا مینمایند
حتی که هر چند مفسرین تفسیر آیه وما جعلنا الرؤیا التی اریناک الا فتنة للناس والشجرة الملعونة
بنی امیه را مراد میگیرند مگر علمای اهل سنت آنرا تاویل بهمان بنی مروان میکنند و چگونه چنین نکنند که
در اطلاق بنی امیه جناب ذی النورین هم داخل این زمره میشوند و آن عین مقصود ماست بجان منت
گفته قبول می سازیم علاوه چنانکه در منتهی الکلام شرح داده شد نیز بار هیچ سنی معاویه را موصوف باین
صفات نمیگیرد فاین الاتفاق حتی یکون خیرا من الاختلاف بل الخلاف باق علی حاله
خلاف ما معاویه را نیز بلا ریب موصوف باین اوصاف میدانیم مگر مجبوریم در اطلاق مضمون
حدیث بروی که اتریکم و ما اختاروا هیچ تاویل بروی صادق نمی آید و آنچه مشار الیه اشاره اجمالی بعدم رغبت
خلفا سوی دنیا نموده ما تحریر اعضال تفصیل میسازیم یعنی کون الخلفاء الراشدین متورعین دنفی
ضنک من العیش درایة لا روایة لا خلاف فیه فکیف یجوز ان یقال فی حقهم انهم اکلوا التراث اکلا لما و احبوا
المال حبا جما پس جواب حق باید شنید و بدیل انصاف باید
گروید اما اولا فعلی سبیل المطایبه عرضه میداریم که چون باستقرار و تصفح فرق مختل الصدق مضمون حدیث
و ابطال صلوح شان باثبات رسانیدیم که فحوای حدیث منحصر در ذات بابرکات خلفای عالی درجات

سلہ نیشاپوری در تفسیر و رازی در کبیر از ابن عباس روایت کرده اند که گفته شجره ملعونه بنی امیه اند ۱۲

است پس اینقدر توجه مبذول دارند که اکل تراث وحب مال را خود بپایه ثبوت رسانند و برگردن شیعیان
بار سنت نهند واگر امعان نظر بکار رود محض مطایبه نیست چه حدیث مروی بطریق ایشان و تفسیر و تاویل
بر ذمه ایشان کما ذکرها اما ثانیا پس در اسراف و تبذیر جناب عثمان بروایات مستفیضه رسیدنی نیست
وسیجیٔ فی هذه العجالة فی محله و هرگاه اعوجاج احدے از این مثلث متساوی الاضلاع ثابت باشد مفضی بعدم
استقامت مثلث میگردد و برین قدر اقتصار نمیرود بلکه تو تفصیل معنا فرمایند که اکل تراث اعنی مال نه
صرف عبارت از نیست که شخص در ماکل و ملابس خود ترفه بکار برد و نه حب مال برای همین امر می باشد که
اینها وظیفه اشخاص قاصر الهمم است نه وجه همت عالی حوصلگان علاوه در مصارف ذات خاص تا کجا کسے
اسراف می تواند کرد نه قصعه و ذهب داخل ماکول است و نه از لالی و یواقیت منسوج حریری میتوان کرد تخمیص
قوم عرب و خاصه در آنزمان که با لوان اطعمه ولین ملابس اصلا عادت نداشته اند و از تجملات ظاهرے کہ
کسے آگهی هم نداشت عمده وجوه حب مال و صرف آن آنست که با حباب و اصدقا خصوصا و افراد خلق عموما
انعام و عطا بکار برند و بذریعه عطای جواهر و صلات از زبان منعم علیهم شکر و سپاس گوش اشنا فرموده
بهترین حظوظ نفسانی حاصل سازند و اینمعنی حسب تفرقه مقتضیات وقت برای شیخین فضلا عن ذی
النورین حاصل بود جناب صدیق هم حسب مقتضای حال مراعات بمردم فرموده و در عهد فاروقے
که سعت مملکت بسیط و اموال غنائم لاتعد ولاتحصی از خارج و اصقاع ممالک می آمد مدارج بذل و عطا بغایت
قصوی رسیده بود حتی که صرف دختر برادر بزرگ خود یعنی حضرت عایشه بدون آنکه ضرورتی داشته باشد
بلکه بجان واحد بوده اند دوازده هزار درم مشاهره مقرر فرموده حال آنکه از خود جناب ممدوحه روایت
است که دو سه شب متوالی کمتر افتاده بود که بعد نبوی شکم سیر خورده باشند همچنین از برای دیگر ازواج
طاهرات مکرمه بمقدار مشاهره جناب عایشه ماهانه معتد به معین نموده غیر از جناب زینب بنت جحش که
معزی الیه خود مسترد فرمودند و برای معاویه ابن ابی سفیان کما فی الاستیعاب هزار دینار ماهوار مقرر
فرموده و هکذا الفطفی ترجمة المشار الیه من حرف المیم قال صالح بن الوجیه فی سنة تسع عشرة کتب عمر الے
یزید بن ابی سفیان یامره بغزو قیساریة فغزاها بطارقة الروم فحاصرهم ایاما وکان بها معاویة اخوه

فتحا نه حملها وسار یزید الی دمشق فما قام معویة علی قیساریة حتی فتحها فی شوال سنة تسع عشرة وتوف
یزید فی ذی الحجة من ذلک العام فی دمشق واستخلف اخاه معویة علی عمله فکتب الیه عمر بعهده علی ما کان
یزید یلی من اعمال الشام ورزقه الف دینار فی کل شهر انتهی بارونا ایراده وحال آنکه برای ذوات خاص
خلیفه از بیت المال دو حله یکی برای صیف ویکی برای شتا وآنچه برای ماکول ضروری باشد جایز می گویند
وبس وبعض حکام متورع که بدیار ما مور می شدند مطیه بوریای فرش خواب ودوش نشان می بود وغذ
بانکه معاویه در مقابله قیصر روم وبرابریش تجمل ظاهری ضرور بود تمشی نیست که اگر بدین وجه ضرورت وانشت
برای خود خلیفه که سرگروه چندین حکام مثل معاویه ورئیس کل بودند وآخر عظمای هر دیار وسفرای ممالک
باریاب آستان خلافت میشدند ضرورتر باید ومعهذا درین مقام بحث از جواز وعدم جواز نیست مقصو
همین قدر که صرف اموال باین کثرت در دست شان بود وما قیل قبیل ذا من تصرف سهام الفیء والغنائم
بین اهل الاسلام فمن هذا القبیل بلا اشکال وقیل چه نفع اینمعنی بذات جناب ابن خطاب از گرویدن اکا
وعطا زیاده از حد رسید واز عمده اسباب رسیدگی دنیا طالبان از امیر مومنان همین تسویه سهام بین
الانام بود ونیز ظاهر است که نزد کسی که این قسم تقسیم غیر جائز باشد البته از قبیل تصرف مال بغیر حق خو
بود وسند این معنی از ارشاد امیر المومنین تا چه زیاده خواهد بود وفی نهج البلاغة ومن کلام له علیه السلام
لما عوتب علی تصییره الناس اسوة فی العطاء من غیر تفضیل اولی السابقات والشرف أتامرونی ان اطلب النصر
بالجور فیمن ولیت علیه والله لا اطور به ما سمر سمیر وما ام نجم فی السماء نجما ولو کان المال لی لسویت بینهم فکیف و
انما المال مال الله ثم قال الا وان اعطاء المال فی غیر حقه تبذیر واسراف وهو یرفع صاحبه فی الدنیا ویضعه فی الا
ویکرمه فی الناس ویهینه عند الله وابن ابی الحدید بعد تفسیر لغات گفته واعلم ان هذه مسئلة فقهیة ورای علی وابی
بکر فیها واحد هو التسویة بین المسلمین فی قسمة الفیء والصدقات والی هذا ذهب الشافعی واما عمر فانه لما و
الخلافة فضل بعض الناس علی بعض وفضل السابقین علی غیرهم وفضل المهاجرین من قریش علی غیرهم من المها
وفضل المهاجرین علی الانصار کافة وفضل العرب علی العجم وفضل الصریح علی الموالی وقد کان اشار علی ابی بکر ایام خلا
بذلک فلم یقبل وقال ان الله لم یفضل احدا علی احد ولکنه قال ان الصدقات للفقراء والمساکین والعاملین

علیہا والموافقة ولم یحص ثوبا دون قوم فلما افضت الیه الخلافة عمل بما کان اشار اولا وقد ذهب کثیر من فقهاء المسلمین الی قوله والمسئلة محل اجتهاد وللامام ان یعمل بما یؤدیه اجتهاده وان کان اتباع علی عندنا اولی لا سیما اذا عضده موافقة ابی بکر علی المسئلة وان صح الخبر ان رسول الله علیه وسلم سوی فقد صارت المسئلة منصوصًا علیها لان فعله کقوله انتهی ولیکن تذکر الهذا فانه ینفع فی مواضع عدیدة این معنی برای عالی حوصلگان وکسانیکه طمع رئیسانه دارند از اعلی مراتب حظوظ از مال ومنال است که گفته اندہ کاه وخر فربه شود از نای ونوش آدمی فربه شود از راه گوش ورتبه خلفا که نزد حضرات سنیه ارفع واعلی است از جناب شان چه مستبعد که بدان خود زهد ورزند وحظ نفسانی وتمتع از مال خلق حاصل کنند بعض سلاطین باآنکه خیلی منهمک بدنیا بودند بر ذات خود منتهای جبر وخشونت زیاده از حد در ماکل وملابس میکردند چنانچه در تواریخ هندوستان مندرج که ناصر الدین بادشاه دهلی قوت ولباس از کد یمین بهم میرسانید وبرهمان اقتصار داشت از جمله در زمانه متاخر حال اورنگ زیب عالمگیر در زهد ظاهری همچنین بود وحالانکه در جاه طلبی وطمع مال وحرص توسیع دائره مملکت از اقران ممتاز ودرین وادی از سلاطین متقدم پیشتاز حتی که در قتل اخوان هم بائی وجه کان لکن لا علی وجه الشرع تقصیرے نکرده پس مبرهن شد که زهد در ماکل وملابس ودلیل انقطاع از دنیا وعدم حب مال نیست وبنده بکتابی در اقوال امیر المومنین ع دیده ام مگر عبارت بعینها از فکر افتاده محصلش اینکه اعظم امور مفضی بهلاک اخروی خلق نحال لقضای انسانیت انتهی وبر ظاهر است که حب مال از لوازم عدیم الانفکاک حب جاه وریاست است کو برای صرف خاص ذات نباشد ومستتر مباد که آنچه گفته شد بر سبیل تنزل والا برگاه تراث تراث مرتضوی ومراد از ان خلافت باشد کما سنبین آنچه جناب عتیق برای ماکل وملابس خود از بیت المال بذریعه خلافت گرفتند داخل اکل تراث خواهد بود وانکان قلیلا وجناب ابن خطاب که هشتاد هزار درهم از بیت المال بصرف ذات خاص آورده بودند پس جمله اکل التراث صادق گو برای ادای ان وصیت فرموده باشند ومعلوم نیست که متروکات جناب ممدوح باداء این دین معتد به کفاف کرده یا نکرده ومبرای دریوزه از قبیله خود که اشاره کرده بودند انها داده یا نداده ند وذلک فی کتبهم الصحیحة وبعون الله این همه بیان واضح بمعرض عرض رسید اکنون این

فاقد الادراک بتبیین معنی تراث وما یتعلق به می پردازد فاستمعوا بسمع الانصاف ریبی نیست زیرکه
هر دو جمله حدیث اعنی اکلوا التراث اکلا لما واحبوا المال حبا جما بعینهما آیات قرآنی ست بسوره والفجر فرق
همین که اینجا صیغه مضارع حکایة عن الماضی بالمعنی واینجا صیغه ماضی مگر بمعنی صیغه مضارع بحکم ادات شرط
ومفسرین در تفسیر آیه مذکوره بالاتفاق اکل تراث غیر بانفراده خواه بانضمام میراث خود گفته اند فقط علامه
زمخشری من تلقاء النفس احتمال دیگر برآورده یعنی صرف میراث خود باسراف وهرگاه حدیث مشتمل بر الفاظ
آیت بعینها است معنی حدیث همان معنی آیه خواهد بود وما نحن فیه احتمال عقلی زمخشری تنطرق نیست که اکل
تراث بموجب قول خود معاویه را گیرند خواه بموجب قول ما خلفا را گویند میراث آبائی کسی از ینها نبود نه
ابوسفیان مالک ملک تمام بود که باریث پسرش آن ملک را گذاشته ونه جناب ابی قحافه وخطاب
وعفان سریر آرای ممالک عرب وعجم بودند که این اقالیم را برای اخلاف خود بمیراث گذاشتند پس مراد
نیست مگر میراث غیر وآن غیر نیست مگر خویش پیغمبر مالک دنیا ودین چه اولاد غیری غیر امیر المومنین که میراثش
محل التصرف بلکه متوهم هم باشد در ما نحن فیه متوهم هم نیست وثانیاً ارشاد سلطان البلغاء سرور اصفیاء
یعنی سید الرسل مخاطبا بعلی علیه السلام کیف انت الحدیث اول دلیل ست بر آنکه تراث متعلق بجناب
ممدوح بوده است وهرگاه میراث میراث مرتضوی باشد اولاً که نزد اهل سنت وارث پیغمبران کسے
نمی باشد واگر می بود حضرت سیدة النساء وجناب عباس کما هو فتوی الفقهاء السنیه میبودند نه امیر المومنین
وثانیاً در خانه رسول خدا غیر نام پاک خدا چه بود که کسے متصرف میشد بذکر فدک وما ضاهاه تیشه بپای خود
نمیتوانند زد پس میراث همان خلافت ونیابت نبوی متعلق خواهد بود چنانچه در اکثر مقالات حضرت
ولایت پناه ذکر نهب وغصب میراث خود بهمین معنی آمده علاوه فقرات ما بعد اعنی اتخذوا دین الله
دغلا ومال الله دولا قرینه قطعیه بر اراده معنی خلافت وما یتعلق بها است ولو سلمنا که میراث مال باشند نه بما فا
نخصم نافع چه بعد ثبوت غصب میراث مال هم صلوح خلافت باقی نمی ماند فذلک الکلام فقیر مستهام فسانه گو
میکند که حضرات خود ارشاد سازند که معنی تراث چیست واکل آن متصف بدغل گرفتن دین خدا ودول ساختن
مال خدا ومهند اشروک علی مرتضی کیست بنبئوا توجروا ولکن انی لهم وان ارتقوا الی السماء او غاصوا فی الثری

الاان تعیز فوات مورد الحدیث لیس الا الخلفاء ونکته بس لطیف ودقیق گذارش می پذیرد که اگر خصم معترف شود که مصداق حدیث مبحوث عنه معاویه یعنی اوست آکل تراث مرتضوی بالطریق اولے بثبوت می پیوندد که حضرات خلفاء آکلین تراث ابتداءً بودند ومعاویه مقتفی امر آنحضرات والفضل للمتقدم فان من سن سنة سیئة فوزر من عمل بها علیه چه آن تراث مرتضوی ماکول معاویه همان تراث بود که پیش ازین در تصرف خلفا بود ولا غیر وان کان شیئاً اخر فعلی الخصم البیان وانی ذلک والبته کسی از عقلا نخواهد گفت که مال میراث باشد وبر خلفا حلال وبر معاویه غیر مباح پس فحوای هربوا من المطر وقاموا تحت المیزاب صادق وچون قلم باینجا رسید فقیر بر تقصیر اقتصار برین قدر اولی دید چه خوش گفت آنکه گفت من لم ینفعه القلیل فلا ینفعه الکثیر والا زعم اخوال الخلیقة که البته مطابق نفس الامر است آنست استدلالی که باین حدیث کرده شد طرف مقابل جوابی جز سر بپائین افگندن ندارد ولو کان بعضهم لبعض ظهیراً وکفی بالله للمؤمنین معیناً ونصیراً فقط انتهی پنجم آنکه مرثیه گفتن سنت اهل بیت رسالت وصحابه آنحضرت است چنانچه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة گفته وهر کدام از اهل بیت آنحضرت وصحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند الخ پس تشنیع بر مرثیه گوئی دلیل خروج مخاطب از دائره اطاعت وپیروی آنحضرت است فاعتبروا یا اولی الابصار ششم آنکه جناب سرور کائنات صلعم جمله احکام دین تعلیم فرمودند واین ارشاد نفرمودند که در ربیع الاول هر سال انعقاد محفل میلاد وقیام بوقت ذکر مولد شریف آنحضرت چنان وچنین خیر وبرکت وثواب وارد با آنکه علماء عامه چه قدر درین امور مبالغه ها دارند فالجواب الجواب هفتم آنکه قول او جمله امور هدایت وتعلیم امت بتفصیل بیان فرمودند معارض است بقول شاه عبد العزیز حیث قال فی التحفة العزیزیة باید دانست که اول مسائل خلافیه این باب آنست که اهل سنت گویند که بر ذمه مکلفین واجب است که شخصی را از میان خود رئیس گردانند واتباع او در آنچه موافق شرع است لازم گیرند الخ یعنی هرگاه در باب تقرر رئیس از جانب آنحضرت بالتفصیل حکمی صادر نشد وتقرر او بدست امت ماند پس در دیگر امور دعوی تفصیل نمودن تحکم محض است ان هذا لشیء عجاب

قال المخاطب اور حضرت مرتضی علی علیه السلام کو بھی اس واقعه کی خبر ہوئی تھی وه بھی تعزیه بناتا

منین فرمائے **اقول** و بہ نستعین در ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایتی دیگر آنکه جبرئیل بآنحضرت
سلام گفت خاک مقتل حسین را بنمایم تو گفتم بلی آنگاه سنگ ریزه چند آورد ام سلمه رض گوید من آنرا
در قاروره کردم و چون شب قتل حسین رض در رسید شنیدم که قائلی میگفت ایها القاتلون جهلا حسینا
فابشروا بالعذاب والتنکیل قد لعنتم علی لسان ابن داود و موسی و حامل الانجیل یعنی ای کسانیکه از رو
جهل و عناد حسین رض را مقتول ساختید بشارت باد شما را بعذاب و عقاب الیم و ملعون گشتید بر لسان ابن
داود یعنی سلیمان و موسی و عیسی علیهم السلام آنگاه من گریه کردم و آن قاروره را کشادم دیدم که آن
سنگ ریزه با خون شده بود و ابن سعد از شعبی روایت کرده که علی رض وقتیکه بصفین میرفت بزمین
کربلا گذشت و چون محاذی نینوی که دهی است بر آب فرات رسید ایستاد و از نام آن پرسید گفتند
این زمین کربلا است آنگاه گریه بسیار کرد چنانچه زمین از اشک چشمان آنحضرت تر شد بعد ازان گفت
وقتی نزد رسول الله صلعم رفتم دیدم که آنحضرت صلعم گریه میکرد پرسیدم سبب این گریه چیست یا رسول
الله صلعم فرمود که جبرئیل حالا نزد من بود و خبر داد مرا که ولد من حسین ع در حوالی فرات در موضعی که آنرا
کربلا میگویند کشته خواهد شد و جبرئیل قبضه خاک ازان زمین گرفت و بمن داد که بویم بعد ازان که آنرا
بو کردم بی اختیار اشک از چشم من ریخت و احمد مختصراً از علی رض همین روایت کرده و ملا روایت
کرده که علی رض بموضع قبر حسین ع گذشت و گفت لشکری از آل محمد درین عرصه کشته خواهند شد که آسمان و
زمین بر ایشان گریه کنند و اصحاب خود را نمود که این موضع جای خوابیدن شتران ایشان خواهد بود و این
مقام جای رحال ایشان خواهد بود و این مکان جای ریختن خون ایشان است انتهی و این عبارت
چنانکه می بینی نص است بر آنکه جناب امیر مومنان در مصائب جناب امام مظلوم با آنکه آنجناب
از حیات بهره ور بودند چندان گریه فرمودند که سنگ ریزها تر شد و ذکر گریه آنحضرت صلعم نیز فرمودند
و این هم ارشاد کردند که فئة من ال محمد یقتلون بهذه العرصة تبکی علیهم السماء والارض یعنی بر آنها آسمان
و زمین گریه خواهد کرد و حضرت ام سلمه زوجه آنحضرت صلعم بعد وقوع حادثه شهادت گریه کرده قاروره
را ساعته فرموده و از روایت مذکوره ثابت و واضح شده که جناب ام سلمه آنحضرت صلعم را درین مصیبت

بروز شهادت گریبان و غبار آلوده دیدند پس چگونه توان گفت که امیر مومنان بغایت حزن و گریه
در ماتم جناب سید الشهدا علیه التحیة والثنا فرموده و سابق دانستی که عمل ضرائح متعارفه امریست مباح
و از شعائر اسلام است چنانچه مولوی عبد الواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی در رسالهٔ ازالة الاوهام
نیز تعزیه شریف را از جملهٔ شعائر اسلام گفته قال الله تعالی و من یعظم شعائر الله فانها من تقوی القلوب
الآیه و پردهٔ عصبیت دیدهٔ حق بین مخاطب را بی نور ساخته ورنه پر روشن است که هرگاه محض شنیدن خبر شهادت امام
مظلوم جناب رسالت مآب صلعم و حضرت امیر المومنین ع را گریان ساخت پس بعد وقوع شهادت ما را کدام امر
از گریه مانع و عائق است و موجب این همه ممانعت شدید عصبیت الحق همانست که بعضی گفته اند فانه
یهیج بغض الصحابة و بطریق تنزل میگوییم که تعزیه داری معمول اکابر ما شیعیان نیست چنانچه جناب علامهٔ عصر مولانا السید محمد قلیخان دام ظله
بمقام میرٹه بدون موجود بودن تعزیه وغیره مجلس ذکر مصائب جناب خامس آل عبا منعقد می شود و در آن
مجلس شریف روایت صحیحه معرض بیان می آید و مومنین با صدق و صفا حاضر گردیده اشک حسرت و افسوس
از دیده می بارند باید که اولیای مخاطب باتباع جناب معظم الیه هر سال در محرم الحرام بانعقاد مجالس عزا
اشتغال کرده روایات موجوده مسند احمد حنبل و صواعق محرقه و تحریر الشهادتین و سر الشهادتین وغیره بجواز
و فتوای الجواز این چنین مجالس داده ترغیب و تحریص مسلمانان بانعقاد همچو مجالس نمایند و منع عبد الحی و
مولوی اسمعیل ممانعت انعقاد مجلس عزا ننمایند والله الموفق الهادی الی سواء الصراط قال
نعوذ بالله جو آج کل کے زمانہ کے دوستونکو ثواب کے کام موجب ہوئے نبی و علی کو بھی معلوم نہ تھے

اقول بنستعین موالیان اهلبیت طاهرین صلوات الله علیهم اجمعین هر انچه قیام می نمایند بعد اقتدا
جناب محمد مصطفی و اقتفای علی مرتضی علیه الاف التحیة والثنا هست چنانچه آنفا ببسط تمام عن ترقیم یافته
بطریق تنزل میگوییم انچه اهل سنت و جماعت امور ثواب ایجاد کردند و از دوستی پیغمبر خدا صلعم قرار داده
صحابهٔ عظام و اهلبیت کرام را نیز معلوم نبود کما قال الامام الحافظ ابو الخیر ابن الجزری شیخ القراء کتاب
عرف التعریف بالمولد الشریف من خواصه انه امان فی ذلک العام و بشری عاجلة بنیل البغیة والمرام و قد رؤی
ابو لهب بعد موته فی النوم فقیل له ما حالک فقال فی النار الا انه یخفف عنی کل لیلة اثنین و ان ذلک ما عبائی

ثویبۃ عند ما بشرتہ بولادۃ محمد صلعم وبارضاعہا فاذا کان ابولہب الکافر الذی نزل القرآن بذمہ جوزی
فی النار بفرحہ لیلۃ مولد محمد صلعم یسر بمولدہ ویبذل ما لہ لعمری انما یکون اللہ الکریم ان یدخلہ بفضلہ جنات النعیم
انتہی فالجواب الجواب **قال المخاطب** اور اسیا نکو یقین کر جانو کہ حضرت امام کو یزید پلید سے مقابلہ کا سبب
یہی تہا کہ وہ مردود بدعت اور خلاف شرع کے کام کرتا تھا اور امام نے محض خلاف شرع اور بدعت کے
امور دور ہونے کے لئے اپکو گہر بار جان مال سے فدا کیا **اقول** این تعین مردود است بچند وجہ اول
آنکہ باعث مقابلہ جناب امام حسین علیہ السلام با یزید کفر و نفاق یزید بودہ نہ محض فسق و بدعت
چنانچہ شارح مقاصد در شرح عقائد نسفی کہ مصنف اوست گفتہ فنحن لا نتوقف فی شانہ بل فی ایمانہ
لعنۃ اللہ علیہ و علی انصارہ و اعوانہ دوم آنکہ تمامی اہل مکہ و مدینہ و شام و بصرہ و مصر و غیرہ بلکہ جمیع
مسلمانان حتی عبد اللہ ابن عمر صحابی جلیل القدر سوائے حضرت امام حسین علیہ السلام و معدودی چند
بیعت یزید کردند کما فی کتب السیر والتواریخ پس بمذاق مخاطب ہمہ مسلمانان بیعت کنندگان بدعتی
باشند و اگرچہ ما باین راضی ہستیم مگر اولیاء مخاطب عدالت جملہ صحابہ بکمال جد و جہد ثابت می کنند در
اینجا ضال و مضل و فی النار بودن اہل بدعت لازم می آید فانظروا ایہا المنصفون سیوم آنکہ مقابلہ
حضرت امام حسین ع با یزید بحرص و طمع خلافت بعض علماء اہل سنت نوشتہ اند و منہم ابن القیم چنانچہ
ملا علی قاری در رسالہ خود کہ مسمی است بکتاب المشرب الوردی فی مذہب الامام المہدی نوشتہ
القول الثالث انہ رجل من اہل بیت النبی صلعم ولد الحسن ابن علی رضی اللہ عنہما تخرج فی آخر الزمان و
قد امتلأت الارض جورا و ظلما فیملأہا قسطا و عدلا و اکثر الاحادیث علی ہذا یدل و فی کونہ من ولد الحسن
سر لطیف وہو ان الحسن ترک الخلافۃ للہ فجعل اللہ من ولدہ من یقوم الخلافۃ الحق المتضمنۃ العدل الذی
یملأ الارض وہذا سنۃ اللہ فی عبادہ انہ من ترک شیئا للہ عوضہ اللہ او اعطی ذریتہ افضل مما تمناہ
وہذا بخلاف الحسین فانہ حرص علیہا و قاتل علیہا فلم یظفر بہا انتہی لفظ ابن القیم وہو لیس بقیم فان الحسین ع
حاشاہ ان یکون حریصا علی الخلافۃ ولا عارفا علی المقاتلۃ بل الزم بمطالبۃ جماعۃ من الائمۃ ان یاتی
الکوفۃ و یخلص المومنین عن ایدی الظلمۃ والفجرۃ فوجب الاتیان الیہم فلما اشرف علیہم خالفوا الخ جبارم

فما حال المسلم الموحد من امۃ محمد صلعم

انکہ ابن حجر عسقلانی و قاضی عیاض از علماء اہل سنت یزید را از جملہ خلفاء اثنا عشر کہ در حدیث نبوے
منصوص اند شمردہ پس لابد ہر کہ با یزید محاربہ کند از جملہ محاربین خلفاء بودہ باشد فی تاریخ الخلفاء
قال القاضی عیاض و ہذا المراد بالاثنی عشر من ہذہ الاحادیث و ما شابہہا انہم یکونون فی مدۃ عزۃ الخلافۃ
و قوۃ الاسلام و استقامۃ امورہ و الاجتماع علی من یقوم بالخلافۃ و قد وجد ہذا فیمن اجتمع علیہ الناس
الی ان اضطرب امر بنی امیہ و وقعت بینہم الفتنۃ الی زمن الولید ابن یزید فاتصلت بینہم الی ان قامت
الدولۃ العباسیۃ فاستاصلوا امرہم قال شیخ الاسلام ابن حجر فی شرح البخاری کلام القاضی عیاض احسن ما
قیل فی الحدیث و ارجحہ لتائیدہ بقولہ فی بعض طرق الحدیث الصحیحۃ کلہم یجتمع علیہ الناس و ایضاح ذلک ان المراد
بالاجتماع انقیادہم لبیعتہ و الذی وقع ان الناس اجتمعوا علی ابی بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین
فی صفین فسمی معاویۃ یومئذ بالخلافۃ ثم اجتمع الناس علی معاویۃ عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولدہ یزید
و لم ینتظم للحسین امر بل قتل قبل و اوصاف چند کہ در اخبار مذکور گردیدہ مثل عزت و قوت اسلام و صلاح
و استقامت امورات و مانند آن لابد کہ در زمان خلفاء اثنا عشر کہ از انجملہ یزید بن معاویہ است یافتہ شود
و در زمان یزید امریکہ باعث شوکت دین اسلام بر مذاق حضرات اہل سنت تواند بود غیر از معرکہ کربلا و قتل
جگر گوشہ سید انبیا با اولاد و اقربا و اسر و نہب حرم محترم آن قتیل ادعیا بوقوع نپیوستہ چہ معرکہ حرہ و قتل
و غارت مدینہ بزعم اہل سنت باعث ہتک دین اسلام بودہ فانحصر الامر فی معرکۃ الطف پس قتیلی کہ
قتلش باعث عزت و مناعت اسلام باشد چگونہ شہیدش خوانند و قتل او را شہادت حقیقیہ دانند و آن ہذا
لا جمع بین الضدین و قول بالمتنافیین انتہی ملخصا من ثمرۃ الخلافۃ قال المخاطب اب جو کوئی خلاف اور
بدعت کے کام کر کے حضرت امام کو راضی کیا چاہے تو وہ بمنزلہ یزید مخالف حضرت امام حسین علیہ السلام
کا ہے **اقول** این تشنیع مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ در تعزیہ داری و انعقاد مجالس عزاء جناب امام
مظلوم امری خلاف شرع نیست کامر و اگر عوام غنا و مزامیر را شامل کنند شنیدن و شنوانیدن آن بنوع
من الانواع جائز و روا نیست کما علیہ الفتوے من مولانا السید محمد مجتہد العصر و الزمان مدظلہ العالے
دوم آنکہ اگر کسے مرتکب بدعت گردد ہمتای یزید نشود چہ آن ملعون ازلی و مردود بارگاہ لم یزلی از فساق

آفاق گوی سبقت ربوده احدی از عاصیان و فاسقان ومتقدمان هم منزلت او نمی تواند شد و اگر
مخاطب یزید را مسلمان دانسته بنظر اسلام دوست آن مردود باشد تاہم در فسق مسلمانان این زمان
در فسق یزیدیہ و یزیدیان فرقی است از زمین تا آسمان والعاقل تکفیہ الاشارة والمتاعب لایجدیہ الف
عبارہ سوم آنکہ فی جامع الاصول و فی صحیح مسلم عن نافع قال لما خلعوا یزید ابن معاویة واجتمعوا علی ابن
مطیع اتاه ابن عمر فقال عبد اللہ ابن مطیع اطرحوا لابی عبد الرحمن وسادة فقال انی لم اٰتک لاجلس اتیتک
لاحدثک حدیثا سمعتہ من رسول اللہ یقول من خلع یدا من طاعة لقی اللہ یوم القیمة ولا حجة لہ ومن مات ولیس
فی عنقہ بیعة مات میتة جاہلیة و قال ابن ابی الحدید ان عبد اللہ بن عمر طرق علی الحجاج لیبایع لعبد الملک کیلا یبیت
تلک اللیلة بلا امام لانہ روی عن النبیؐ انہ قال من مات ولا امام لہ مات میتة جاہلیة و جناب علامہ دہلوی
طاب ثراه در نزہہ اثنا عشریہ می فرماید عبد اللہ بن عمر کہ از بیعت حضرت امیر المومنین علیہ السلام ابا و استنکاف
نموده تقاعد ورزیده در وقت تسلط حجاج در پیش او حاضر شده گفت دست بیار تا با تو بیعت بخلافت
و امامت عبد الملک بن مروان بکنم حجاج با آن تعصب و عناد کہ با اہلبیت داشت گفت دیر فراز بیعت
علی تقاعد نموده امروز آمده کہ بیعت با عبد الملک بن مروان بکنی دست من از بیعت تو باز داشتہ شد
اینک پای من حاضر است انتہی فقیر می گویم کہ روایت تقاعد عبد اللہ بن عمر از بیعت جناب امیر المومنینؑ
بسبب کثرت شہرت محتاج استشہاد نیست حتی کہ شاه ولی اللہ در ازالة الخلفا اقرار آن کرده و از
بیعت کردن حضرت عبد اللہ بن عمر با حضرت یزید و حجاج با این تشدد و احتیاط رتبہ یزید و یزیدیان
در اظہار نور شرع مبین حیدری در رضامندی امام مظلومؑ با چنین و چنان ملاحظہ کردنی است بقول
جو تیری در سی اشنا نہوا مثل سنگ اسکو در بدر دیکھا یعنی در یزید کے پایا ابن یوسف کے پا
پر دیکھا **قال المخاطب** اور یہ بلا اپنی عقل سے بوجھو کہ اس تعزیہ کے بنانے اور مرثیہ کے گانے سے کیا
حاصل ہوتا ہے سوا ذلت اور شکست اور ہتک ناموس امام کے اور بھی نکلتا ہے **اقول** و نتیجہ
آنچہ افاده نموده مردود است بچند وجہ اول آنکہ در بنا ساختن تعزیہ و خواندن مراثی اظہار صبر و شجاعت
جناب امام مظلوم و ظلم ظالمان می باشد و آن نوع من الانواع موجب ذلت نیست دو

غنا
آنکہ غنا اگرچہ در مذہب اہل بیت رسالت حرام است و دامن مومنین متقین از استماع ع بری است
لیکن اگر احیاناً از عوام کسے مرتکب خواندن مراثی بہ غنا شود اہل سنت و جماعت را تشنیع بآن نمی رسد چہ
تغنی بالقرآن نیز در مذہب شان جائز است کما فی مدارج النبوۃ سیوم آنکہ ساختن تعزیہ و خواندن
مضامین واقعیہ و گریہ نمودن در مصائب جناب امام مظلوم باعث ثواب ہا است کہ زبان قلم
از بیان آن معترف بہ عجز است و در محزون و مغموم بودن اقتدا است بجناب سرور انبیاء و علی مرتضی علیہما
الصلوٰۃ والسلام من الملک المتعال کما مر انفا فتذکر **قال** المخاطب کوئی حیا نہین اپنے بزرگ اور
دوست کی فتح اور بہتری دہوم دہام سے بیان کرتا ہے یا شکست اور رسوائی تاشے اور ڈھول سے
سر بازار بیبیونکے نام لیلے ہنود اور مسلمان کے سامنے زبان پر لاتا ہے اور اسطرح ایکبار کہنے مین
شرماتے ہین پر برسون گذرے تمہین شرم نہین آتی بڑے بیشرم ہو تف ایسی بیحیائی پر سچ ہے
ایسے ہی لوگ یزید کے بہاٹ ہین **اقول** و بہ نستعین مخدوش است بچند وجہ اول آنکہ تذکار مصائب
انبیا علیہم السلام و دیگر گذشتگان در کلام اللہ و احادیث و تفاسیر و کتب تواریخ اہل اسلام موجود
است و احدی از مسلمانان تذکار مصائب انبیا علیہم السلام را موجب قدح شان جناب شان
نگفتہ و نیز ظاہر کہ اگر بیان مصائب موجب ننگ و ذلت انبیاء ع بودی خداوند کریم در قرآن مجید تذکرہ
آن نفرمودے دوم آنکہ در فرقان حمید و تفاسیر آن نام ازواج انبیاء علیہم الصلوٰۃ و جناب مریم مادر
عیسی علیہ السلام مرقوم است حتی کہ ذکر تہمت زنا بجناب مقدسہ موجود و واعظان بر ملا روبروے
ہزارہا مردم بیان می کنند و ہزارہا در ہزارہا نسخہ ہای تفاسیر مطبوع گردیدہ بمطالعہ دوست و دشمن می رسد
و کسے آنرا موجب شرم و بیحیائی نمی داند سیوم آنکہ در کلام باری عز اسمہ ذکر خواستگاری زلیخا برای
زنا از حضرت یوسف علیہ السلام مندرج با آنکہ زلیخا زان بعد بشرف ازدواج آنحضرت رسیدہ اگر
کسی از اہل زمانہ ذکر بد اطواری سابقہ زوجہ کسے درج کتاب نماید آنکس بالبدیہہ بدرجہ غایت ناپسند
سازد و حضرت باری عز اسمہ و مفسرین نسبت حضرت یوسف ع بیان امر مذکور را جائز داشتند پس قیاس
اہل زمانہ نسبت بخاصان خدا قیاس مع الفارق است چہ در حق خاصان خدا حال واقعی در راست

راست بیان کردن محذوری ندارد بلکه در اخفاء آن قباحت ها است و لنعم ما قیل راستی موجب رضای خدا است چهارم آنکه نواختن تاشه و دهول اگرچه نزد امامیه حرام و ممنوع است مگر اهل سنت را طعن نمودن نمیرسد چه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة نوشته گفته اند که بودند عبد الله بن جعفر را جواری که تغنی میکردند و عود میزدند برای وی و آورده اند که سعد بن المسیب که افضل تابعین است نزده می شد بوی تمثل در ورع می شنید غنا را و مستلذ می شد بسماع آن و همچنین سالم بن عبد الله بن عمر و قاضی شریح می شنید غنا از کنیزکان با جلالت قدر و کبر سن وی و سعید بن جبیر که از اعاظم تابعین است شنید از جاریه تغنی آنمیکرد و دف میزد و همچنین عبد الملک بن جریج که از علما و حفاظ و فقهاء عباد که اجماع است بر عدالت و جلالت وی می شنید غنا را و می دانست الحان را و ابراهیم بن سعد مروی بود امام عصر خود در فقه و در روایت نمی شنوانید الثیاتر اغنا و فتوی داد در مجلس رشید بتحلیل غنا و پرسیدند از وی از احوال امام مالک پس گفت خبر دادند مرا که دعوتی بود در بنی یربوع و با قوم وقوف بود و عود ها که تغنی می کردند و لعب می نمودند بدان و بود با مالک دف مربع که میزد آنرا و تغنی می نمود و الله اعلم حکایت کرد انتهی از صاحب تذکره که پرسیده شد امام ابوحنیفه و سفیان ثوری از غنا پس گفتند هر دو نیست غنا از کبائر و نه از اسوء صغائر انتهی و بعد فاصله یسیر می گوید و صاحب انتباع همین عود را اصل ساخته و مزامیر دیگر را بر آن قیاس کرده الخ طرفه اینکه اولیاء مخاطب روایت می کند که آنحضرت صلعم اجازت تماشای حبشیان و غنای دختر بعائشه فرمودند چنانچه جناب بحر ذخار معقول و منقول محیط بیکران فروع و اصول واقف مواقف رموز دینیه عارف معارف اسرار یقینیه مقبول بارگاه رب الجنة و الناس المفتی میر عباس دام فضله در جواهر عبقریه مینویسد و ایضا حمیدی در جمع بین الصحیحین باسناد خود نقل کرده که قالت عائشة رأیت النبی یسترنی و انا انظر الی الحبشة و هم یلعبون فی المسجد فزجرهم عمر یعنی عائشه میگوید که دیدم پیغمبر خدا صلعم را اشاره تماشا می کند و من در انوقت تماشای حبشیان میکردم و ایشان در مسجد سرگرم لعب و بازی بودند پس عمر ایشان را نهیب زد از اینجا معلوم میشود که لعب و بازی در خانه خدا و تماشای آن از جمله مستحبات است که رسول کریم با زوجه محبوبه خود را بان اشاره کرده و همچنین خصوصا پیغمبر برای دوست و حبیب خود تجویز نمی کند الا امریکه

در غایت خوبی باشد و مؤید این مرام است آنچه حمیدی در حدیث دیگر نقل کرده عن عائشة قالت دخل رسول الله و عندی جاریتان تغنیان بغناء بعاث فاضطجع علی الفراش و حوّل وجهه و دخل ابوبکر فانتهرنی وقال مزمارة شیطان عند النبی فاقبل علیه رسول الله وقال دعهما فلما غفل غمزتهما فخرجتا یعنی عائشه می گوید که پیغمبر خدا داخل شد در حالتیکه پیش من دو دختر بطور زمزمه بغناء بعاث میسرائیدند پس آنحضرت بر فرش پهلو دراز شد وروی خود را بر گردانید و درین بین ابوبکر آمد و بر من فریاد زد و گفت که مزمار شیطان نزدیک پیغمبر خدا پس آنجناب متوجه شد و فرمود که او را بحالش بگذار چون ابوبکر غافل شد من آنها را اشاره کردم که بروید پس رفتند چه ازین حدیث مستفاد می شود که هر چند ابوبکر ممانعت کرده اما آنحضرت جائز دانست و باوجود آنکه اطاعت پدر عموماً بر اولاد واجب و فرمان برداری پدری که چون ابوبکر باشد اوجب است اما جناب نبوت مآب عائشه را درینباب بحکم برداری باب نداد بلکه پدر را از ممانعت ممانعت نمود و این بر شرعیت لعب و تصدیق مطلب دلالت واضح دارد انتهی ملخصاً ونیز همچنانکه مولوی سلامت الله صاحب در رساله تحریر الشهادتین می فرماید یعنی چون نائرهٔ قتال سر بفلک کشید و کار از یاران و موالیان و فرزندان و برادران و عم‌زادگان درگذشت نوبت بحضرت سید الشهدا رسید تن تنها سیف مسلول در دست گرفته بمقابله فوج اشقیا پرداخت و زبان بلاغت ترجمان را باین اشعار ابدار آشنا ساخت

نظم
انا ابن علی الخیر من آل هاشم + کفانی بهذا مفخراً حین افخر + وجدی رسول الله اکرم من مشی + ونحن سراج الله فی الارض نزهر + وفاطم امی من سلالة احمد + وعمی یدعی ذو الجناحین جعفر + وفینا کتاب الله انزل صادقاً + وفینا الهدی والوحی والخیر یذکر +

هر کسیکه از لشکر مخالف روبروی او میگشت او را میکشت تا آنکه جم غفیر و جماعت کثیر از دست و تیغ او بهاویه دوزخ شتافتند و تزلزلی عجیب و لغزشی غریب در فوج مخالف راه یافته پس هرگاه عرصه مقاتله بر لشکر اعدا تنگ شد از دور حمله کرده او را زیر تیر گرفتند چون ازین هم کاری نگشود شمر ذی الجوشن حیله دگر انگیخت و آتش تدبیر تازه در کاسه فریب ریخت مجملاً چون لشکریان ابن سعد تاب مقابله و محاربه جناب سید الشهدا علیه الوف التحیة والثنا در خود نیافتند شمر بدبخت حیله دگر اندیشیده خود را با جماعت خود میانه حسین و حرم محترم حائل کرده خواست که دست

تعرض باهل بیت نبوت دراز کند که امام مظلوم نعرهٔ ویحکم یا شیعة الشیطان زده فریاد کرد که من با شما
می جنگم اینچه نامردیست که بزنان بیگناه می تازید بمجرد اصغای این صدای مهابت انتما شمر از تعرض خیم
سراپردهٔ عصمت و طهارت دست کشیده با همراهیان خودش متوجه بآنحضرت گردید پس از طرفی جماعة
شمر و از طرفی دیگر فوج آخر حمله آورده جناب سید الشهدا را از پس و پیش در میان گرفته آنقدر باران تیر و نیزه
از هر دو سو بر سر وقت امام مظلوم باریدند که آن یکه تاز میدان وغا لجام تسلیم و رضا بدست گرفته از پشت
اسپ بر زمین شهادت افتاد و عنان عزیمت از حیات اینجهان بی ثبات بیکسو کشیده رخت اقامت
بفردوس اعلی کشاد و گویند که این سانحه بعد زوال شمس از نقطهٔ دائره نصف النهار رو داده که جزو اول از اجزا
وقت نماز پیشین است و گویا اینحال دال بر آنست که تکبیر افتتاح بر پشت اسپش و رکوع بعد از انفراز ازان
و سجده هنگام وصول بر زمین دست داده و باین صورت و هیئت مجموعی نماز ظهر رخت طهور بدم واپسین
کشاده و اختلافیکه در قاطع سر مبارک است در اصل رساله مرقومست و اصح همین است که این شقاوت
را در ازل بر ناصیه حال خولی بن یزید بدمآل نوشته اند اگرچه بادی این شناعت نصر بن خرشه را گفته
اند و در روایتیست که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون بخصیصی باصحاب
خود کرد که با وصف شکسته شدن بدنش بزخمهای تیر و نیزه هنوز زنده گذاشته اید که ناگاه تیری از دست
بدبختی از بدبختان بکام حضرت امام حسین ع رسیده کار او را تمام کرد که از پشت اسپ بر زمین افتاد و
درهمین حال شمر نامرد شمشیری بر روی مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از پی رسیده بزخم
نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که بقطع سر بپردازد که دستش لرزید و شبل
بن یزید سگ زرد برادر شغال از اسپ فرود آمده سر مبارک را از تن برید و پیش برادر خود خولی انداخت
و بعد ازان اینچه از دست بیداد لشکریان شمر و ابن سعد بر بقیهٔ آل طه و یسین رفت بیانش می رود بالجمله
چون سر حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند و شجرهٔ رسالت و دوحهٔ نبوت و نبالت را به تیشهٔ ظلم بریدند
گزیدند قیس بن اشعث پیرهنش از تن آن سرور برکشید و جنبب بن بدیل شمشیر او بگرفت و شمر با همراهیان خود
قصد خیمه اهل بیت عفت و طهارت نموده بتاراج پرداخت علی بن حسین ع که بر بستر بیماری افتاده بود بهمین

که نظر شمر بر حالش افتاد و خواست که او را بکشد که شخصی دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را نکشند و تو این بیمار مسلمان را میکشی شمر جواب داد که امیر یعنی ابن زیاد فرموده است که نرینه از آل عبا نباید گذاشت او گفت که این همه را پیش امیر باید فرستاد تا هر چه خواست او باشد بعمل آرد پس شمر و ابن سعد گفتند که اسپان را بر تن حسینؑ دوانند چنانچه بست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف حسین را پامال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه شده بشکست و سر مبارک را بر نیزه کرده با بشر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداخته روانه بکوفه ساختند و گویند که ابن سعد یک روز در کربلا مقام کرده کشتگان خود را در گور نموده و تن حسینؑ و همراهیانش تا سه روز همچنان افتاده ماند و کسی دفن نمیکرد تا آنکه مردم غاضریه که قریه ایست بر کنار فرات فراهم شده تن حسین را در یک گور و دیگر بنی هاشم را در جنب او و باقی شهدا را یکجا کرده دفن کردند حالا تفصیل اسامی شهدای اهل بیت که با جناب سید الشهدا در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده پرنم در ماتم این اخیار اهل عالم باید بارید و بعد فاصله نقلاً از بعض مکاتیب مصنف رساله سر الشهادتین آورده و از فرزندان عبد الله بن جعفر طیار برادر حضرت علی کرم الله وجهه دو پسر همراه حضرت امام شهید شدند که محمد و عون نام داشتند و خواهرزاده های حقیقی حضرت امام بودند و مادر ایشان حضرت زینب که دختر حقیقی حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام از بطن حضرت بتول بودند خواهر حقیقی حضرت امام بودند و با عبد الله بن جعفر طیار نکاح شده بود و حضرت امام زین العابدین عمر بن الحسن و محمد پسر عمر بن علی و دیگر صاحبزاده صغیر السن در بندیان رفتند و حضرت زینب خواهر حقیقی حضرت امام و شهربانو زوجه حضرت امام و حضرت سکینه دختر حضرت امام و دیگر زنان اهل بیت که همراه بودند در بلاد شام رفتند انتهی کلامه الشریف اینست حال همراهیان کربلا که همراه سید الشهدا بودند پوشیده نخواهد بود که شهادت جناب سید الشهدا در دشت کربلا روز عاشورا یعنی دهم ماه محرم روز جمعه بعد زوال آفتاب سال شصت و یکم از هجرت اتفاق افتاد و سنین عمر شریف در آن روز بپنجاه و شش سال و پنجماه و پنج روز رسیده بود چه ولادت با سعادت پنجم شعبان سال چهارم از هجرت

وشهادت روز عاشورا سنه شصت و یکم از هجرت پس عمر شریف بکم و کاست پنجاه و شش
و پنجاه و پنج نیز باشد درین باب اختلاف را مساغی نیست لیکن صحیح و معتمد همین قدر است که بر آن
افتاد القصه چون سر مبارک سید الشهداء و دیگر شهیدان دشت کربلا با اسیران اهل بیت
بکوفه رسید هر چه از دست عناد و جور رسید از ابن زیاد بسر رفت و دودمان مصطفی رفت شمه از آن
می شود بر ناظرین کتب سیر و اخبار و ماهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب نبوده باشد که هرگاه اسیران
رسالت و بندیان دودمان نبوت و نبالت با سر مبارک سید الشهداء و سائر شهیدان دشت
کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود بیاراسته با هیبت و وقار در کوشکی
درخانه را بار عام کرد و چون وضیع و شریف از مردم کوفه حاضر آمدند سبایای اهلبیت مصطفی و ذکور
و زینب رسول خدا را با سر مبارک سید الشهداء بحضور خود طلبید همین که سر مبارک حضرت امام حسین
نظرش رسید بار بار میدید و تبسم میکرد و چوبیکه بدست داشت بر لب و دندان مبارک میزد و
بهمین حال ابن زیاد بر سر منبر رفت و خطبه خواند که شکر خدا را که اظهار حق نمود و امیر المومنین یزید
فتح داد و کاذب ابن کاذب را کشت و دیگر الفاظ کفریه بر زبان راند که عبد الله بن عفیف از جای
و گفت که ای دشمن خدا و عدوی مصطفی تو دروغ گو هستی و پدر تو و آنکس که ترا امیر ساخته او نیز
است وای بر حال خسران مال تو که اولاد پیغمبر را کشته و اهل بیت رسول خدا را ذلیل و خوار کردی
منبر که مقام صدیقانست ایستادی و از خدا شرم نداری که چنین دروغ قبیح میگوئی و راه کذب
روایت کرده اند که دمیکه اسیران اهل بیت را بحضور ابن زیاد حاضر کردند گفت الحمد لله الذی
و اکرب شکر خدا را که سختی داد و بدشمنان و سختی داد و حضرت ام کلثوم جواب دادند الحمد لله
بمحمد و طهرنا تطهیرا شکر خدا که گرامی کرد مارا بمحمد و پاک کرد و مارا پاک کردنی باز ابن زیاد گفت
قدرة الله چگونه دیدی قدرت خدا را ام کلثوم در جواب فرمودند یجمع الله بیننا و بینکم ضعیف
است که جمع کند خدا تعالی میانه ما و شما و انصاف فرماید در میان ما و شما یعنی در روز قیامت ابن
جواب باصواب بر آشفت و گفت که هنوز اینقدر دلیری و تندی در کلام است خواست که

گفتندش سخن زنانرا اعتباری نیست پس نگاه ابن زیاد بر علی بن حسین افتاد پرسید که این پسر کیست گفتند که پسر حسین بن علی است گفت این پسر را نیز بکشند که دوست ندارم که از نسل فاطمه زهرا باقی ماند شحنه شهر خواست که علی بن حسین را کشیده برد و بیرون قصرش بکشند زینب او را در کنار گرفته خود را سپر کرد و گفت اگر میکشند مارا بکشید که بنی فاطمه یک کس باقیمانده است که محرم ما زنان اهلبیت است اگر او را هم میکشید با جمله زنان بدون محرم بمانیم ابن زیاد را از کلام حضرت زینب رقتی درگرفت واز سر خون علی بن حسین درگذشت گویند که چون زنان اهل بیت بر شتران بی پرده و پیراهن دریده در کوفه رسیدند کوفیان حال خرابی دودمان نبوت دیدند و گریستند ام کلثوم گفت که ای مردم کوفه حالا برای چه گریه میکنید این همه بیداد که بر سر ما رفت از دست شما رفت ما را شما کشتید و باز می گریید این ابیات بر زبان عفت بیان راند ابیات ماذا تقولون اذ قال النبيّ لکم ٭ ماذا فعلتم وانتم آخر الامم ٭ بعترتي وباهلي بعد مفتقدي ٭ منهم اساری وقتلی ضرّجوا بدم ٭ کان هذا جزائي اذ نصحت لکم ٭ ان تخلفوني بسوء في ذوي رحمي ٭ حاصل ابیات جواب چیست شما را اگر سوال کند ٭ محمد عربی از شما بروز جزا که آن چه بود که با اهلبیت من کردید ٭ چو من بملک بقا رفتم از سرای فنا ٭ جزای آنکه شما را بحق نمودم راه ٭ روا بود که چنین ها بما رسد ز شما ٭ المختصر ابن زیاد بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که انها را در شبخانه وازند و سر حسین را بر نیزه گذاشته در کوچه های کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه کردند و سر حسین را بر نیزه سوار کرده خانه بخانه در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از آن ابن زیاد سر سید الشهدا و شاه شهیدان دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن بسوی دمشق پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده سوار و سر حسین بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید فریاد واویلاه و وامصیبتاه از زمین تا آسمان سر میکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای اهل بیت بدمشق رسید همینکه یزید علیه ما یستحقه را خبر شد قصر امارت آراسته و به تزیین قماش خود پرداخته در زمانیکه جمله عظمای شام پیش او حاضر بودند حکم باحضار اسیران داد بالفور سرهای شهدا

× باهلبیتی و باولادی و تکرمتی نخ

را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضورش آوردند چنانچه سر یکیک را از شهیدان میدید و حال صاحب
آن سر را پرسیدن آغاز کرد چنانکه شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را
پیش او گذاشت و به اظهار ماجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صفحای واقعه کربلا و مشاهده صورت
حال سبایا و سرهای شهداء المعان استبشار و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مآل هویدا بید چنانچه
ابیات ابن الزبعری یعنی مصرع لیتَ اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می خوانید و از کمال اهتزاز و نشاط بر خود
می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را میزد و میگفت که ای ابو عبد الله مرا گمان نبود که
سنین عمرت تا اینمدت رسد و سر و ریش تو از خضاب محفوظ باشد در مناقب السادات منقولست که
دران ساعت که سر مبارک حسین پیش یزید پلید بردند لعین در شادی می شد و خمر می خورد و سر مبارک را
بانواع اهانت میکرد خبر به بعضی صحابه رسول الله صلعم رفت گریان آمدند و گفتند ای ملعون چه میکنی اینها را
حکم قتل کرد و هفت صحابه را آخر در گردن زدند گویند که سمرة بن جندب از صحابه که حاضر آن مجلس بود چون
ضرب خیزران بر لب و دندان شاه شهیدان ملاحظه کرد از دست ضبط برآمده با یزید پلید مخاطب شده
گفت قطع الله یدیک که چوب بر لب و دندان میزنی که بوسه گاه رسول خدا علیه الصلواة والثنا بوده
است یزید ملعون بغضب رفته گفت ای سمره اگر شرف صحبت تو با رسول خدا مانع نمی شد این وقت
گردنت می زدم سمره گفت سبحان الله که در حق من ملاحظه صحبت رسول میکنی و با جگر گوشه گان رسول
و فرزندان بتول چنان معامله کردی که هیچ کافری با مسلمانی نکند این بگفت و از ان مجلس برخواست
بعد از ان بفاصله قلیل می نویسد یزید جواب رسول قیصر بجز بسکوت ندیده متوجه بطرف زنان و یتیمان
اهل بیت شده زینب و کلثوم و علی بن حسین را نزدیک طلبید چشم حضرت زینب چون بر سر مبارک
شاه شهیدان افتاد گفت واجداه وامحمداه بعد از ان خطاب به یزید کرد و گفت که هیچ میدانی که زنان
خود را در سراپرده عزت و حجاب نشاندی و دختران رسول خدا را این بی پرده گیها بر شتران سوار
کردی و در مجمع مردان پیش خود طلبیدی فردای قیامت از عهده خود چه جواب توانی داد یزید پرسید
که این کدام است گفتند زینب خواهر حسین ع و دختر فاطمه زهرا است پس از ان کلثوم برخواست

و بر سر حسین افتاد لب و دندان خود را بر آن لب و دهان چندان مالید که بیهوش بر زمین غلطید
چون بهوش آمد دعای بد در حق یزید کرد و گفت ای یزید تمتع از دنیا نیابی و چنانکه ما را در بلا افگندی
تو هم در دنیا و عقبی روی راحت نه بینی یزید پلید گفت مگر این زن هم خواهر حسین است گفتند آری این
کلثوم دختر فاطمه است پستر توجه بسوی امام زین العابدین کرد و پرسید که پسر کیست گفتند که این علی بن حسین
پسر حسین بن علی است گفت که شنیدم که علی بن حسین کشته شد گفتند که حسین را سه پسر بود علی اکبر و علی اوسط
و علی اصغر علی اکبر و علی اصغر هر دو کشته شد و علی اوسط که بیمار بود او را اسیر کرده آورده ایم یزید گفت ای
کودک میدانی که پدرت میخواست که بر مسند خلافت نشیند و بر سر منبرها خطبه بنام او خوانده شود والحمد لله
که بمراد خود نرسید علی بن حسین گفت که ای یزید بگو این منبرها پدران ما نهاده اند یا پدران تو خلافت
و امامت از آن پدران ما بوده است که در راه خدا جهاد کردند یا از پدران تو که شرک با خدا می نمودند روز
جزا معامله ما و شما فیصل شدنی است و کریمه و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون خوانده ختم کلام
فرمود پستر یزید حکم داد که سبایای اهل بیت را بفرودگاه ایشان برند و سر حسین را بر دروازه دمشق آویزان
نمایند چنانکه گویند که تا سه روز سر مبارک بر دروازه دمشق آویزان ماند بعد از آن ذریت حسین را با سر
مبارک او روانه مدینه کرد و منقول است چون یزید علیه ما یستحقه اهل بیت رسول و ذریت بتول را روانه
بمدینه نمود نعمان بن بشیر را با جماعتی از سواران مقرر کرد که ایشان را بمدینه رساند چنانچه امام علی بن حسین سر
سید الشهدا و سرهای دیگر شهیدان دشت کربلا فرا گرفته همراه زنان و یتیمان اهل بیت روانه مدینه منوره
شد و این روانگی هم عاری از حلیه ذلت و خواری نبوده چنانکه کلام ابن جوزی محدث دال بر آنست جائیکه
گفته که از جور و بیداد ابن زیاد که نسبت اهل بیت نبوی عمل آورد عجب نیست که او محکوم و منقاد یزید بود
لیکن از گمراهی یزید خبیث عجب است که چوب بر دندان حسین زده و اهل بیت را بر شتران بی پرده بذلت
و خواری سوار کرده با سر مبارک بطرف مدینه فرستاد پستر گفته که هیچ مقصود ازین نبوده مگر فضیحت
کردن اگر در دل او کینهٔ جاهلیت و عداوت کشته شدن اقربای او که بروز بدر از کفار کشته شده نمی بود
هر آئینه تنظیم و تکریم سر مبارک میکرد و کفن میداد و دفن میساخت و نیکوئی با آل رسول و ذریت بتول

می نمود القصه چون قافله اهل بیت از دمشق عازم مدینه شد نعمان بن بشیر که از طرف یزید تعین بوده
بداعیه سعادت ازلی بحسن خدمت در راه با ذریت حسین ع پیش آمده مراتب اطاعت و تعظیم و تکریم و
اعزاز و احترام چنانکه باید از جانب خود بجا آورده بمدینه رسانید و در زمانیکه خبر مراجعت اهل بیت رسالت
بمدینه رسید اولاد مهاجر و انصار و دیگر اهالی مدینه از صغار و کبار باستقبال دویدند همینکه ذریت رسول و
جگرگوشه های بتول را مبتلا بمصیبت دیدند حالتی از غم و اندوه و گریه و زاری برایشان گذشت که خارج از
حیطه شرح و بیانست گویند که مصیبتی که روز وفات حضرت سرور کائنات علیه افضل من الصلوات و التحیات
بر اهل مدینه گذشته بود همان مصیبت آن روز گذشت که امام زین العابدین با زنان و یتیمان اهل بیت
نبوت و سر مبارک سید الشهدا علیه التحیة و الثنا از دمشق بمدینه برگشت فریادی عجیب و شوری غریب در
مدینه برپا بود که یاد از هنگامه قیامت میداد جمله ارباب دین در اندوه و درد رهین و همه از کهین و مهین از
غم و غصه حزین بودند و حالتیکه عارض حال ام المؤمنین حضرت ام سلمه رض گشته از آن چه توان گفت که
فریادی زنان و یتیمان اهل بیت نبوت را یکبار میگرفت و میگریست تا آنکه همراه ذریت بتول متوجه روضه
مقدسه حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم شده زار زار مینالید و بزبان حال همیگفت ابیات یا رسول
الله برآر از روضه سر تا بنگری ٭ اهل بیت خویشتن را زار و غمناک و حزین ٭ در بلای دشمنان دین گرفتار
آمده ٭ کس مبادا در جهان یا رب گرفتار اینچنین ٭ انتهی بحذف بعض العبارات المختصر بعد ملاحظه عبارات
مذکوره ارشاد شود که پردگیان عصمت و طهارت را با چنان و چنین نام بردن و احوال شهادت جناب
امام مظلوم بتفصیل هر چه تمام تر مع وقایع سر مبارک و اسپ دوانیدن بر نعش اطهر بقلم سپردن و
باز آنرا بمطابع بردن جائز است و روا یا موجب خفت اسلام و باعث ملام در صورت اولی همان
جواب از طرف واقعه خوانان مصائب امام مظلوم و واعظان احوال شهادت جناب سید الشهدا از قصور
باید ساخت و در صورت ثانیه اولاً از سنیه روات نقل نمودن و بعد نقل در نقل زبانی بکتابت آوردن
و از کتابت طبقه اولی نوبت به تحریر تحریر الشهادتین رسیدن و باز آنرا موجب هتک اسلام و باعث نشر
و بجای دانستن و خواننده از اشناخوان تر یزید گفتن چه معنی دارد فاعتبروا یا اولی الابصار ششم آنکه

ثناخوان یزید فرقہ ایست کہ اورا خلیفۃ الرسول ومعدود بہ خلفاء اثنا عشری سازد کما قال
القاضی عیاض وابن الحجر نہ آنکہ اورا کافر می دانند **قال** المخاطب خدا جانتا ہے سیدونکو
سنا ہو کہ کہتے ہین کیا امام مسلمانونکی بھی ہین جنکی یہہ گت ہوئی **اقول** وبہ نستعین ازینعبارت
نصب وخروج مخاطب بکمال ظہور واضح است حق تعالے اعزاز ان رہا دنمی بیند کہ بخدمت خدام
جناب امام مظلوم علیہ السلام چہا بی ادبی می کند بلکہ حضرات وہابیہ اہانت واستحقار آنحضرت
صلعم را ذریعہ تفاخر انگاشتہ اند چنانچہ صاحب رسالہ غایۃ المرام مخاطبا بمولوی نجم الدین قنوجی
بصفحہ ۹ می فرماید علم وتدین آپکا ان اشعار سے ظاہر ہوگیا کسی ملحد کے یہہ اشعار ہین لایق
دلیل وسند پکڑنی کی نہین ہے اور ایسے ہی شعرا کے حق مین حق تعالے فرماتا ہے والشعراء
یتبعھم الغاون ان اشعار مین تضلیل وتفسیق جملہ فقہا ومحدثین واولیاء کرام متقدمین ومتاخرین
مستحسنین کے اور اہانت اور استحقار آنحضرت صلعم کے سراسر مذکور ہے اور اطلاق بت کا
نسبت آنحضرت صلعم کے کیا ہے مولد خانہ وبنی خانہ کو بتخانہ قرار دیا ہے جیسا کہ پیشوای اہل ضلالت
عبد الوہاب نے صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکہا انتہی مخاطب چاہے خدا کو برا کہے
چاہے بجناب پیغمبر صاحب بے ادبی وگستاخی کرے کوئی پوچہنے والا نہین ہے وبخدا ے کعبہ
اکثر ہنود بعد سماعت احوال مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثناء روبروی فقیر بکمال
تصدیق وخضوع وخشوع بیان کردند کہ از اوتاران ما ہیچنین امر جلیل جلوہ ظہور نگرفتہ فی الواقع
شہید کربلا آئینہ حق نما است ورنہ انسان ضعیف البنیان را چہ یارا کہ در گرسنگی وتشنگی سہ روز
بکمال شجاعت داد مردانگی دادہ ومرگ نونہالان خاندان نبوت گوارا نمودہ بصبر واستقلال
جمیل شربت شہادت نوش فرماید **قال** المخاطب اگر تمہارے باپ بہائی کا کوئی ایک
تابوت بناکر تمام شہر مین نکالے اور آگے آگے اوسکے مار اور گالی کہانے کو بیان کرے اور تمہارے
عورتونکے نام لے تو تم پیٹ مارنے کو موجود ہو اور شرم مین ڈوب مرو اور حضرت امام کا
اپنے ہاتہہ سے یہہ حال کرتے ہو کیا انصاف ہے جسمین اپنی ذلت ہو اسمین امام کی توہین

پوچھو اور جو کام یزید مردود نے ایک سال کیا تھا تم ہر سال ہر شہر مین کرتے ہو ذرا خدا سے ڈر کر کہو یہہ کام یزید کا ہی یا امام کا **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ تخدیعی پیش نیست چہ بقول کار پاکان را قیاس از خود مگیر گرچہ ماند در نوشتن شیر و شیر چہ بالبداہہ معلوم است کہ اگر کسے حال شخصے کہ موجب کسر شان ظاہری او باشد باخبار و چھاپہ درآرد آنشخص بسیار بسیار تنگدل و رنجیدہ خاطر نخواہد بود و احوال جناب امام حسینؑ در صدہا کتاب درج نمودن و باز آنرا بچھاپہ سپردن کار اہل ایمان است نہ یزید بی ایمان فلاتکن من الغافلین **قال المخاطب** اور ہم تمسے پوچھتے ہین کہ بی تربتین اور نعش بناکر اور کوچہ بازار مین لیجا کر کسکو دکھاتی اور سناتی ہو **اقول** و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ و تابوت برای گریہ در مصایب امام مظلوم و اظہار شجاعت و صبر آنحضرت و ظلم ظالمان می باشد **قال المخاطب** اگر کسی سے فریاد کرتے ہو تو یزید بہی نہین ہے کہ ہم اسوقت اوس سے جا کر لڑین اور اگر ناواقفون کو سناتی ہو سیکڑون برس سے فضیحت کرتی ہو کوئی ایسا ہندو اور مسلمان اب باقی نہین رہا کہ اسکو نہ جانتا ہو کیا سال بہر مین بی سب نقشی محرم کی بہول جاتے ہین **اقول** و بہ نستعین انچہ مخاطب افادہ نمودہ معارض است باانیکہ احوال مصائب جناب امام حسینؑ در کتب سابقہ درج بود الحال سر الشہادتین و تحریر الشہادتین و عمدہ و شہادت نامہ وغیرہ تالیف نمودن و چھاپہ کنانیدن برای چیست اگر بکسے فریاد می کنند حالا یزید کجا است و اگر برای شنوانیدن ناواقفان است آن ہم بیجا چہ از کتب سابقہ واقفیت حاصل گردیدہ فالجواب الجواب و اگر تکرار تذکار مصائب آنحضرت موجب ثواب اخروی است فہو المقصود **قال المخاطب** اور جو غم کے واسطے ہے **اقول** و بہ نستعین نعم ہکذا و لاقباحۃ فیہ کما سیتضح لک **قال المخاطب** تو اسکے دو صورتین ہین ایک تو یہہ کہ رونے اور غم کے لیے عقل اور شرع کی روسے کوئی چیز بنانی درست نہین **اقول** و بہ نستعین این ادعا محض است بدون قیام دلیل قابل اصغا نیست **قال المخاطب** دوسری یہہ کہ اکیلے کیا خیال کر کے رویا نہین جاتا **اقول** و بہ نستعین در تنہائی نیز بعد تصور معرکہ کربلا مومنین دریا دریا گریہ می سازند لیکن چون تصور کامل بوقت سماعت روایات مقتل جناب امام حسینؑ دست می دہد و خواندن و شنیدن روایات مذکورہ ہر یک را دشوار لہذا در یکجا جمع گردید

می شوند و گریہ می سازند و کدامی امر باعث بران گردیدہ کہ گریہ نمودن در تنہائی جایز باشد و در مجمع ناروا من ادعی فعلیہ البیان **قال المخاطب** اگریون کہو کہ ہمارے دل سخت تہے ہین ہمکو اسطرح رونا نہین آتا تو یہہ رونا تمہارا کیا ہوا بڑی مشکل بات ہوئے **اقول** و بہ نستعین مومنین ہم در مجمع وہم در تنہائے گریہ بر مصائب جناب شہید کربلا می نمایند کما ہو ظاہر کال الظہور و من لم یجعل اللہ لہ نورا فما لہ من نور **قال المخاطب** کہ جب ایک امام بارہ بنی اور مرثیہ اور کتاب اور تاشے اور ڈہول بہت سی روشنی اور آئین ایک ڈہانچا بہی ہو تب کہین تمہین رونا آوے اور جو یہہ ٹہاٹہہ تمکو نملے تو تم رو چکے **اقول** و بہ نستعین در ینولا بشہر لکہنو قریب ہفتاد مجلس بعشر محرم الحرام ہر روز منعقد می شوند کہ دران سوای روایات صحیحہ دیگر نظم و نثر خواندہ نمی شود و چیزی از لوازم تعزیہ داری در آنجا نمی باشد و الوف در الوف مومنین جمع میشوند و گریہ می نمایند اگر صدق دل داری در ہمین مجالس شریک شو و گریہ نما و یک رسالہ در باب استحسان انعقاد مجلس عزا تحریر کردہ برای خواندن روایت صواعق محرقہ و مقتل فاضل دہلوی مولوی سلامت اللہ صاحب اجازت فرما و نہ مقصود خود کہ ممانعت حزن بر مصائب خامس آل عبا ست صاف صاف تحریر نما بلکہ باقتدا حضرت غوث الاعظم روز عاشورہ را منجملہ اعیاد تجویز فرما و جواب تفصیلے تعریض این مقولہ سابق گذشتہ فتذکر **قال المخاطب** افسوس ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے اور تم سنگدل لوگ جہوٹون صرف اپنے دلکی چاو لگا لینے والونکو حضرت امام علیہ السلام کا خیال کرنے سے رونا نہین آتا **اقول** و بہ نستعین مخاطب عالی مقام خدا را حاضر ناظر دانستہ راست راست بگوید کہ گاہی خیال مصائب حضرت امام حسین نمودہ گریہ کردہ است یا نہ در صورت اولی کدام عالم اوشان را چنین خیال بندی را اجازت دادہ اند و ان واجب است یا سنت و مباح است یا مستحب و دلایل آن نہایت حقیقت و بافادہ مخاطب کہ در فصل ثالث گفتہ اور جب حادثہ ہو کر گذر گیا اور مقدمہ برعکس ہوا کہ دشمن بگڑ گئے اور دوست سرفراز ہوی پہر ماتم اور مرثیہ دشمنونکی نصیب ہی خدا دوستونکو خوش رکہے مخاطب را بتصور حال جناب امام مظلوم خوشی و نشاط کردن باید نہ حزن و بکا شاید در صورت ثانیہ افسوس ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے الخ فالجواب الجواب **قال المخاطب** و تعجب یہہ ہے کہ برسو سے

روتی ہو اب تک اس قدر مشق نہین ہوئی کہ اکیلا بے تہا منہ جب چاہو تب رولو اقول و بہ نستعین
بملاحظہ روایات شہادت جناب امام حسین ع و بلاملاحظہ اخبار بمحض تصور مصائب آنحضرت گریہ مے
توانیم ساخت اما انعقاد مجالس و اجتماع مومنین ثواب عظیم دارد و امر مذکور ثابت کنم بدو طریق
اول احادیثی کہ بطریق امامیہ درین باب وارد گردیدہ بیرون از حد و حصر اند مگر بحکم ما لا یدرک کلہ
لا یترک کلہ نقل دو حدیث اکتفا می رود در کتاب اخبار الاحزان مسطور است صاحب قرب الاسناد
عن الازدی عن ابیعبد اللہ علیہ السلام قال قال لفضیل تجلسون و تحدثون قال نعم جعلت
فداک ان تلک المجالس احبنا فاحیوا امرنا یا فضیل فرحم اللہ من احیا امرنا یا فضیل من ذکرنا
او ذکرنا عندہ فخرج من عینہ مثل جناح الذباب غفر اللہ ذنوبہ ولو کانت اکثر من البحر یعنی صاحب قرب الاسنا
روایت کردہ است از ازدی و او از ابی عبد اللہ علیہ السلام گفت کہ فرمود ابو عبد اللہ فضیل را کہ شما
می نشینید و ذکر حدیث در مجالس خود می کنید گفت فضیل کہ آری قربانت شوم ذکر حدیث می کنم
گفت ابا عبد اللہ علیہ السلام کہ بتحقیق کہ آن مجلس حدیث را دوست می دارم پس زندہ دارید امر ما را
ای فضیل پس رحم کند خداے تعالی کسے را کہ زندہ دارد امر ما را ای فضیل ہر کس کہ ذکر کرد ما را یا ذکر کردہ
شویم نزد او پس بیرون آید از چشم او مثل پر مگس خواہد بخشید خداے تعالی گناہان او را اگرچہ باشند گناہان او
در کثرت مثل کف دریا والشیخ الثقہ محمد بن عمر بن عبد العزیز الکشی فی کتاب رجالہ عن زید الشحام قال کنا
عند ابیعبد اللہ ع و نحن جماعۃ من الکوفیین فدخل جعفر بن عثمان علی ابیعبد اللہ ع فقربہ و ادناہ ثم قال یا جعفر قال
لبیک جعلنی اللہ فداک قال بلغنی انک تقول الشعر فی الحسین و تجید قال نعم جعلنی اللہ فداک قال فانشدہ
فبکی و من حولہ حتی صارت الدموع علی وجہہ و لحیتہ ثم قال یا جعفر واللہ لقد شہدت الملائکۃ المقربون ہہنا
یسمعون قولک فی الحسین و لقد بکوا کما بکینا و اکثر و لقد اوجب اللہ تعالی لک یا جعفر فی
الساعۃ الجنۃ باثرہا و غفر اللہ لک فقال یا جعفر الا ازیدک قال نعم یا سیدی قال ما من احد قال
فی الحسین شعرا فبکی و ابکی بہ الا اوجب اللہ لہ الجنۃ و غفر لہ شیخ ثقہ محمد بن عمر بن عبد العزیز کشی در کتاب رجال از زید شحام
روایت کردہ است کہ گفت زید کہ بودیم ما نزد ابو عبد اللہ و ما جماعتی بودیم از کوفیان پس آمد

جعفر بن عفان بخدمت ابا عبد اللہ علیہ السلام پس قریب و نزدیک نشانید آنحضرت او را پس گفت فرمود کہ ای جعفر جعفر گفت فدایتو شوم حاضرم گفت آنحضرت علیہ السلام کہ شنیدہ ام کہ تو شعر میگوئی در حسینؑ یعنے مرثیہ می گوئی و خوب می گوئی گفت جعفر آری حقتعالی مرا فدایتو گرداند گفت آنحضرت کہ بگو یعنی بخوان پس خواندم شعر پس گریست آنحضرت و ہر کس کہ دور آنحضرت نشستہ بودند تا آنکہ رسید اشکہا بر روی و ریش مبارک آنحضرت پس از ان گفت کہ ای جعفر قسم خداست کہ ہر آئنہ حاضر شدند ملائکہ مقرب در اینجا کہ میشنیدند گفتار ترا در حسین بتحقیق کہ گریہ کردند آن ملائکہ چنانکہ ما گریہ کردیم و بسیار گریستند باستماع شعر تو کہ در مرثیہ حسینؑ گفتی و بتحقیق کہ واجب کرد خدایتعالے درین ساعت برای تو بہشت را بسبب تاثیر آن و آمرزید ترا پس گفت آنحضرت کہ ای جعفر آیا زیادہ تر بیان بکنم گفت جعفر کہ آری زیادہ تر بیان فرما گفت آنحضرت کہ نیست کسی کہ گفت در حسینؑ شعری پس گریست و گریانید بان شعر مگر اینکہ واجب گردانید خدا تعالی برای او بہشت را و آمرزید او را انتہے

ثانیا بطریق اہل سنت و جماعت اگرچہ دلائل آن ہم بسیار اند مگر بنظر طوالت کلام ہر چند احادیث و اقوال اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۱۰۲ نوشتہ اور یہہ بھی حدیث قدسی مین آیا ہی کہ حق تعالی نے فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی مین ہمنشین اوس شخص کا ہون کہ مجکو یاد کرتا ہے کذا فی شرح سفر السعادۃ لمولانا المحدث الدہلوی علیہ الرحمہ اور تنبیہ الغافلین ابو اللیث محدث و فقیہ سمرقندی مین یہ حدیث مروی ہے دوے عن ابی ہریرۃ او عن ابی سعید الخدری رضی اللہ عنہما ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ان للہ ملائکۃ سیاحین فی الارض فاذا وجدوا قوما یذکرون اللہ تع ینادون فیقولون ہلموا الی بغیتکم فیجیئون فیحفون بہم فاذا صعدوا الی السماء یقول اللہ تع علی ای شیء ترکتم عبادی ماذا یصنعون وہو اعلم بہم فیقولون ترکناہم یحمدونک و یمجدونک و یذکرونک فیقول فای شیء یطلبون وہو اعلم بہم فیقول الجنۃ فیقول اللہ ہل راوہا فیقولون لا فیقول کیف لو راوہا فیقولون لو راوہا لکانوا اشد لہا طلبا واشد لہا حرصا فیقول من ای شیء یتعوذون وہو اعلم بہم فیقولون انہم یتعوذون من النار فیقول لہم ہل راوہا فیقولون لا فیقول کیف لو راوہا یقولون لو راوہا لکانوا اشد منہا خوفا فیقول فانی اشہدکم انی قد غفرت لہم فیقولون ان فیہم فلانا الخاطی لم یردہم انما

جائم لحاجة فیقول لهم قوموا لا یعنی ابی ہریرہ یا ابی سعید خدری رضی سی روایت ہی کہ آنحضرت صلعم نی فرمایا کہ اللہ تعالی نے فرشتگان سیاحین کو زمین پر مقرر فرمایا ہی جسوقت وہ پاتی ہین کسی جماعت کو بحالت ذکر کرنے حق تعالی کے وہ پکارتے ہین اوس جماعت کو کہ جلد لو مقصود و مطلب اپنا پس وہ فرشتی آتے ہین محفل ہین اور محبت کرتے ہین ساتھہ اونکے پس جسوقت وہ فرشتی آسمان پر جاتی ہین حق تعالے اونسی پوچھتا ہے کہ کس حالتمین تم ہماری بندونکو چھوڑ آتی ہو اور وہ کیا کرتی ہین پس فرشتے عرض کرتے ہین وہ لوگ تحمید و تمجید و ذکر تیرا کرتی ہین پس حق سبحانہ پوچھتا ہی اون فرشتونسے وہ کیا مانگتی ہین فرشتے جواب دیتی ہین کہ بہشت مانگتی پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیا بہشت و دیکھا ہے فرشتی جواب دیتی ہین کہ نہین دیکھا پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیونکر دیکھین گے اوسکو کہتی ہین فرشتے اگر دیکھتی بہشت کو ہر آئینہ ہوتی وہ لوگ طالب تر واسطے بہشت کی پھر اللہ تعالی استفسار فرماتا ہی کہ پناہ کس چیز سی مانگتی ہین وہ کہتے ہین دوزخ سی پس کہتا ہے اللہ کیا دیکھا ہی دوزخ کو فرشتے کہتے ہین کہ نہین دیکھا پھر کہتا ہی اللہ تعالے کہ کیونکر دیکھین گے فرشتی کہتی کہ اگر دیکھتی ہوتے وہ لوگ خائف تر اوس سے پس فرماتا ہی اللہ تعالی تمکو گواہ کرتا ہون مین اس بات پر کہ مین نے مغفرت اونکی کی پس فرشتے عرض کرتے کہ فلان گنہگار اوس مجلس مین اور کسی مطلب کو آیا ہے اوس جماعت مین نہین ہے حق تعالی فرماویگا کہ ذاکرین ایسی قوم ہین کہ ناامید نہین ہوتا ہمنشین اونکا اور حدیث دوسری یہہ ہی روی عن النبی صلعم انہ قال ما جلس قوم یذکرون اللہ الا ناداہم مناد من السماء قوموا فقد بدلت سیأتکم حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدة من اهل الارض یذکرون اللہ تعالی الا قعد معهم عدة من الملائکة یعنی فرمایا ہی رسول صلی اللہ علیہ وسلم نی نہین بیٹھتے ہین گروہ ذکر کرنی والا اللہ تعالی کا مگر منادی ندا کرتا ہی آسمان سے کھڑی ہو پس تحقیق تبدیل ہوگئین بدیان تمہاری ساتھہ نیکی کے اور تم سب کے مغفرت ہوئی اور نہین بیٹھتے ہین جسقدر آدمی زمین مین کہ ذکر کرتے ہین اللہ تعالی کا مگر بیٹھتے ہین اونکی ساتھہ اوسی قدر فرشتی انتہی چون مراتب و مدارج ذاکرین از قسم شریک بودن فرشتگان و محبت نمودن با اوشان و تبدیل شدن سیئات شان بحسنات و مغفرت نمودن جناب باری

غرض ہمہ اوشان را اگرچہ گنہگاری درآن مجلس براے کار دیگر نیز آمدہ شریک ذاکرین شدہ باشد دہم ناامید نمی ماند و مغفور می شود دریافتی اکنون برآن کہ ذکر جناب سرور کائنات صلعم عین ذکر خدا است و این معنی بوجہ کمال ظہور محتاج استدلال نیست اما بنابر اطمینان قلب ناظرین بنقل یک دو عبارت اکتفا می رود مولوی سید رؤف احمد در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۰۱ و ۱۰۲ و ۱۰۳ می فرماید اور حقتعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی اپنی اور ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث اور سیر مین متواتر آیا ہے کہ جس مجلس مین مسلمان ذکر خدا اور رسول کرتے ہین فرشتگان الٰہی حاضر ہوکر اونپر سایہ کرتے ہین اور تا اتمام حاضر رہتے ہین اور اونکے حق مین دعا کرتے ہین اور سفارش اونکی بجناب حق تعالے کرتے ہین اور اون مسلمانون کو رحمت الٰہی احاطہ کرلیتی ہے اور گناہ اونکے مرتفع ہوتے ہین اور جس مقام مین درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحین بجناب آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم حاضر ہوکر عرض کرتے ہین کہ فلانے شخص نے درود پڑھا اور ظاہر ہے کہ ذکر اللہ تعالے اور رسول صلی اللہ علیہ وسلم جس محفل مین ہو وہان خود اللہ ہمنشین ہوتا ہے اور فرشتے حاضر ہوتے ہین اور تصور آنحضرت کا ہوتا ہے اور روح نبی کریم حاضر ہوتی ہے کما فی فتوی علماء مکۃ المنقولۃ آنفا و فی ہدی الانام فی مسئلۃ القیام و وہان سب مغفور ہوتے ہین اور حاجات اونکی بباعث برکت برآتی ہین اور محل استجابت دعا ہے انتہی ما اردنا نقلہ منتخبا چنانچہ در ترجمہ صواعق محرقہ آوردہ ابن سعد روایت کرد کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود انا و اہلبیتی شجرۃ فی الجنۃ و اغصانہا فی الدنیا فمن شاء اتخذ الی ربہ سبیلا من و اہلبیت من در جنت یک شجر ایم و شاخہاے آن شجر در دنیا ست پس ہر کس کہ خواہد کہ فرا گیرد بتقرب آفریدگار خود راہے بشجر و طاعت گو فرا گیرد بجاے دیگر نوشتہ چون حق سبحانہ و تعالے دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناہ صلعم آفریدہ و دوام دنیا را بدوام آنحضرت و اہل بیت در چند خبر کہ از امام رازی بعضے ازان روایت کردیم مساوی آنحضرت اند و دلیلے دیگر آنکہ در حق ایشان فرمود اللہم انہم منی و انا منہم

و بر منصف پوشیدہ نیست کہ ذکر اہلبیت رسول عین ذکر رسول است

بار خدایا اہل بیت از من اند و من از ایشانم و دیگر آنکہ چون فاطمہ رضہ کہ مادر ایشانست بضعۂ یعنی
جزوی از رسول صلعم ست ایشان نیز جزوی از رسول اللہ اند بنا برین اہلبیت قائمقام آنحضرت
اند در امان انتہی و بفاصلہ چند اوراق باز میفرماید و از احادیث سابقہ وجوب محبت اہل بیت
و تحریم بغض و عداوت ایشان معلوم شد و بیہقی و بغوی تصریح بلزوم محبت اہل بیت چنانچہ قبل
ازین مذکور شد کہ محبت ایشان از فرائض دین ست کردہ اند و شافعی رضہ نص برین معنی کردہ است
در شعرے از وی منقولست **شعر** یا اہل بیت رسول اللہ حبکم + فرض من اللہ فی القرآن انزلہ × و در
توثیق عری الایمان بارزی از امام حرامی کلامے نقل کردہ کہ حاصل آن کلام آنست کہ خواص
علما در دل خود مزیتی نامہ از جہت پیغمبر صلعم می یابند باز از جہت محبت ذریت آنحضرت بواسطہ
علم ایشان بپاکیزگی و برگزیدگی کریمہ آنحضرت انتہی بعد ازان بفاصلہ یسیر نوشتہ و این شعر نیز از شافعیست
در مدح اہل بیت رضہ ال النبی ذریعتی × وہم الیہ وسیلتی × ارجوہم اعطی غدا + بید الیمین صحیفتی × یعنی اہلبیت
پیغمبر صلواۃ اللہ و سلامہ علیہ باعث وسیلہ من خواہند بود نزد پیغمبر صلعم و امید آن دارم کہ بسبب
ایشان در روز قیامت نامہ اعمال مرا بدست راست می دہند و حساب من بآسانی بگذرد
انتہی بملاحظہ روایات مذکورہ کسیے از اہل ایمان تواند گفت کہ برائے ذکر خدا و رسول محفل نمودن مستحسن است
و باعث ثواب اکبر و برای ذکر جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ و الثنا کہ در جناب شان حضرت پیغمبر خدا
فرمودہ حسین منی و انا منہ گو ذکر مذکور موافق روایات صحیحہ باشد و بر ضمیر مہر منیر روشن و ہویدا است
کہ چنانچہ ذکر رسول کریم عین ذکر خدا است ہمچنان ذکر اہلبیت آنحضرت بعینہ ذکر رسول مقبول است
چنانچہ در صواقع خواجہ نصر اللہ کابلی مسطور ست قال الشیخ الجلیل فرید الدین احمد بن محمد نیشاپوری
من امن بمحمد و لم یؤمن باہلبیتہ فلیس بمؤمن و آنحضرت صلعم جابجا اہل بیت نبوت را با کثر اوقات مساوی
ذات بابرکات خود فرمودہ کما فی الکتب المعتبرہ فتبصر و لا تکن من الغافلین قال المخاطب
یہ رونا کیا ڈفالیونکا گانا ہوا کہ بے زبانی گا ہی نہین سکتے پر پھر بھی متسے کا ناڈفالیونکا گوانا ہی ہے
کہ ایک نقطہ ربانا درکار ہے اور تمکو جب بڑے ڈھول اور تاشے اور مرثیہ اور کتاب اور تعزیہ لیے

تب تم رونیکے قابل ٹھہر بلکہ اسمین بھی شبہہ ہی کہ ہر مرثیہ پڑہنے والے سے رونا اور رقت حاصل نہین ہوتی جب کوئی بند شور اور نئے مضمون کا مرثیہ اور میر علی سا پڑہنے والا ہو تب کہین تمہارے آنسو نکلین تو نکلین پناہ رب کی رونے مین تو کچھ اسباب درکار ہے نہتے تو کیا جانئے کیا کرو **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بدو وجہ اول آنکہ سابقا بمعرض بیان آمدہ کہ در مذہب حق غنا و مزامیر حرام ست و ہیچیک سامان بجز تصور جناب امام حسین علیہ السلام و تذکار مصائب آنحضرت برائے گریہ درکار نیست و فرش کردن و روشنی نمودن و غیر ذلک برائے مومنین مجتمعین از قبیل مہیجہ گریہ بودہ ست و نظم نمودن روایات صحیحہ و خواندن آن بحسن صورت محذوری ندارد و حکایات روایات کاذبہ موضوعہ مطلقا حرام ست خواہ بہ نظم باشد یا نثر و بروایت مقتل حسینؑ باشد یا بتوصیف صحابہ لیکن امام غزالی یحرم علی الواعظ وغیرہ روایۃ مقتل الحسن والحسین مطلقا می فرماید جناب سلطان العلماء تاج الفقہاء مجتہد العصر والزمان حضرت میر سید محمد صاحب دامت فیوضہ در رسالہ ثمرۃ الخلافہ متعلق بہ اعلام پنجم آنکہ انچہ مفتی ممدوح افادہ فرمودہ اندکہ از قول غزالی یحرم علی الواعظ وغیرہ روایۃ مقتل الحسن والحسین نفی شہادت جناب ممدوح ثابت نمی شود مقدوح ست بانیکہ تحریم روایت مقتل از مویدات نفی شہادت ست زیراکہ اگر شہادت امرے مطابق واقع و حق و صدق می بود پس در بیان حق و صدق منعی و تحریمی از طرف شارع نمی تواند شد و اینجاست کہ غزالے و امثال اینہا تحریم روایت وفات حضرت سرور کائنات و روایت شہادت فاروق و ذی النورین فتوے خواہند داد پس تحریم روایت مقتل آنحضرت موید نفی شہادت خواہد بود اگر این منع و تحریم از حیثیت تہیج بغض صحابہ عارض گردید پس معلوم می شود کہ سلسلہ علل معدات این واقعہ ہائلہ بتوسط یزید ے منتہی بطرف خلفائے راشدین ہم میشود پس ضرورت ابقائے عدالت صحابہ داعی نفی شہادت آنحضرت خواہد بود و موید ہمین معنی ست تعبیر غزالی و نظرای او بطریق کنایہ و اشارہ از شہادت بلفظ قتل و مقتل والقاتل تکفیہ الاشارہ اما انچہ از عبارت صواعق و تاریخ اول این تحریم مستفاد می شود کہ مراد از ان اینست کہ اکثر جہلہ وعاظ اخبار کاذبہ موضوعہ مانند آن را

نقل میسازند و محامل و تاویلات آن را بیان نمی کنند و ازینمعنی باعث میشود بر بغض و عناد صحابه پس تاویل علیل است زیرا که غزالی منع از نقل روایت مقتل فرموده است مطلقا نه روایات کاذبه فقط کیف و کذب فی الروایة مطلقا ممنوع و حرام است اختصاص بروایت مقتل حسین ندارد و علاوه آنکه درینصورت تعلیل به تهیج بعض صحابه لغو می افتد زیرا که حکایات روایات کاذبه موضوعه مطلقا حرام است خواه تهیج عناد با صحابه باشد و خواه مورث محبت با ایشان معهذا جواز از روایت اخبار موضوعه محتاج بمحامل و تاویلات نمی باشد مگر اینکه مراد او از مانند آن روایات ماوله غیر موضوعه باشد و درینصورت هم بار تخصص بمقتل حسینؑ لغو می شود انتهی بالفاظه الطیبه دوم آنکه اهل سنت و جماعت اولا بیعت ارادت را اختراع نموده ثانیاً اذکار خفی و جلی وغیره ایجاد کردند و باز برین قدر هم اکتفا نکرده مطالب قوالان خوش آواز و واقفان علم موسیقی و ماهران غنا با ساز و مزامیر گردیده طریقه وجد و تواجد احداث نمودند آیا نمی بینی که برای وجد طنبوره کلان کلان و ستار خوش نوا و مغنی خوبصورت و خوش آواز و غزل های مضامین نو احداث مثل شعر خود کوزه و خود کوزه گر و خود گل کوزه خود بر سر بازار خریدار برآمد بشکست و روان شد باید تا هم سوار یا از وجد نصیبی حاصل انحضرات نمی شود با این امام غزالی در احیاء العلوم می نویسد و منها موافقة القوم فی القیام اذا قام واحد فی وجد صادق من غیر ریاء و تکلف او قام باختیار من غیر اظهار وجد و قامت له الجماعة فلا بد من الموافقة و با وصف اینهمه ساز و برگ در چله از چلات امروهه یک قبر بلا میت و در شاهجهان پور یک جهنڈا و همیان و در دیگر شهرها از ان غوث الاعظم صاحب پرستش باید تا هم وجد آید یا نیاید العیاذ بالله برای رقص اینقدر اسباب در کار است فاعتبروا یا اولی الابصار **قال المخاطب** لوگ تو بہت روتے ہین لیکن اس مہاشہ سے کوئی نہین رویا **اقول** الحمد للہ که مخاطب والا مقام گریه اکثر اشخاص قبول نمود و قرینه مقام دال است براینکه مراد از اکثر اشخاص در قول مخاطب انبیا و اوصیا و اولیا و علما دیندار هستند پس مخاطب را باید که باقتدا اکثر اشخاص موصوفین گریه را شعار خود سازد حضرت یعقوبؑ سالها سال چندان

گریستند کہ چشمان آنحضرت سفید شدند و برائے خود بیت الحزن علاحدہ مرتب فرمودہ بودند **قال المخاطب** اور بھلا بتلاؤ تو کہ تم بے مرثیہ اور تعزیہ کے رو سکتے ہو یا نہیں **اقول** در یستن مرثیہ و تعزیہ معین علے البکا است موقوف علیہ بکا نیست **قال المخاطب** اور اگر رو سکتے ہو تو اسطرح خیال کرکے رو لیا کرو یہ سب بکھیڑا محرم کا دور کرو کچھ حاجت نہیں **اقول** و بہ تسمعن انچہ افادہ فرمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ در حالیکہ گریہ نمودن بعد خیال کردن بر مصائب آنحضرت باقرار مخاطب روا باشد تذکار مصائب آنحضرت و خواندن روایات شہادت آنجناب چرا و چسان ممنوع گردد من ادعی فعلیہ البیان دوم آنکہ اگر خواندن سر الشہادتین و تحریر الشہادتین وغیرہ ممنوع است پس فائدہ از تصنیف آن چیست سیوم آنکہ اگر ممانعت نظم است وجہ آن بیان باید ساخت ورنہ بر ظاہر کہ خواندن اخبار صادقہ خواہ در نظم باشد یا نثر محذوری ندارد چہارم آنکہ اہل سنت و جماعت را باید کہ مجالس غم منعقد ساختہ در آن رسالہ تحریر الشہادتین وغیرہ خواندہ گریہ و بکا بر مصائب آنحضرت کردہ باشند چہ شاہ سلامت اللہ برائے شنیدن روایات شہادت حضرت امام مظلوم و گریستن بر مصائب امام بیکس ہدایت نمودہ ہکذا عبارتہ حالا تفصیل اسمائے شہدائے اہلبیت کہ با جناب سید الشہدا در کربلا شہید شدند باید شنید و سرشک غم از دیدہ پر نم در ماتم این خیار اہل عالم باید بارید و بزعم الفقیر پنجم آنکہ ہر امر مباح کہ وسیلہ عبادت باشد آن ہم عبادت است چنانچہ سندان سابقا گذشت پس چہ تم میر باید کہ مخاطب در حالت [illegible] گریہ چرا لوازم آن را ممانعت می نماید جناب آیۃ اللہ فی العالمین مولانا سید دلدار علی طاب ثراہ در کتاب مواعظ حسینیہ افادہ فرمودہ کہ بدعت عبارت از امری است کہ در دین احداث کنند بر خلاف طریقہ نبوی بعد ازان فرمودہ پوشیدہ نماند کہ امریکہ بعد از زمان رسول خدا احداث کنند خالی ازین نیست کہ جواز آن از عمومات آیات و احادیث مستفاد می شود یا نہ بر تقدیر اول اطلاق بدعت بر آن جائز نیست چہ دانستی کہ بدعت آنست کہ خلاف طریقہ نبوی باشد و این ازان قبیل نیست مثلا بمقتضائے قولہ علیہ السلام من بکی او تباکی علی الحسین وجبت لہ الجنۃ

ثابت شد که گریستن بر آنحضرت موجب ثواب عظیم است به نیت قربت از جملهٔ عبادات مشروعه خواهد بود و همچنین هر ضمیمه که دخل در گریستن داشته باشد مثل انعقاد مجلس مومنین و فرش کردن از برای نشستن ایشان و اطعام ایشان و امثال آن اما اگر آن وسیله از جملهٔ محرمات الٰهی باشد مثل آنکه زنهای نامحرم مرثیه خوانند و مردان باراده گریستن گوش کنند پس شک نیست که از جملهٔ بدعات محرمه خواهد بود وجه ظاهر آنست که آنچه موجب دوری از حقتعالے باشد موجب نزدیکی او نمی تواند شد و هم دلالت می کند برین معنی بعضی از اشعار جناب امیر المومنین صلوات اللہ علیه و آله بمعاویه نوشته و حاصل مضمون آن اینست که باستماع رسید که از اموال مسلمین مسجدے بنا کرده پس مثل تو مثل آن زنے ست فاحشه زری که از فجور حاصل کرده به پرورش یتیمان نماید وا ے بر تو اے معاویه نمیدانی که حضرت رسول خدا در حق چنین زنے فرموده نه زنا کنی و نه اینچنین مال بکسے دہی و از جملهٔ ضمیمه خیرات است ساختن مدرسه ها و پل ها و غیر آن از جهت آنکه معلوم است که تحصیل علم واجب است و مدرسه وسیلهٔ تحصیل علم است و ایصال نفع بخلق الله از اسباب قرب الٰهی و پل از اسباب نفع خلق الله و دفع مضرت ایشان از غرق و هلاک و غیر آن است

قال المخاطب اور منصفی سے بولو کہ ایسے مقام مین قرآن کا پڑھنا بہت ثواب رکھتا ہے یا مرثیہ گانا **اقول** و به نستعین آنچه افاده نموده مردود است بچند وجه اول آنکه خواندن قرآن هم ثواب دارد و ذکر روایات شهادت جناب امام حسینؑ خواه به نظم باشد و یا به نثر نیز موجب اجر است و از بجا آوردن یک از دو امر ثواب ترک دیگر لازم نیست من ادعی فعلیه البیان دوم آنکه اهل سنت و جماعت نام خلفاء اربعه در خطبهٔ جمعه که بالعوض دو رکعت ظهر میباشد درج کرده اند آیا این بدعت و تشریع را افضل از خواندن قرآن می دانند یا نه در صورت اولی ماتم ایمان خود گیرند و در صورت ثانیه نام خلفاء که گویا در نماز داخل کرده اند حک ساخته بجاے آن خواندن قرآن عادت سازند سوم آنکه غنا اگرچه در مذهب امامیه حرام است مگر اهل سنت و جماعت آورده اند که آنحضرت صلعم فرموده لیس منا من لم یتغن بالقران و شیخ عبد الحق دهلوی

در مدارج النبوت نوشتہ و اختلاف کردہ اند علما در مسئلہ تغنی بقرآن بعضے مطلق جائز دارند یعنی اگرچہ لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند الخ و ہرگاہ کہ بتصریح سابق تغنے بقرآن امر ضروری و یا جائز باشد یعنی بمنظومہ روایات مصائب اہل بیت نبوت سلام اللہ علیہم چرا سمت جواز نداشتہ باشد **قال المخاطب** اگر کہو کہ مرثیہ گانا تو ایمان میں خلل ہے اور اگر قرآن کا پڑہنا کہو تو مرثیہ کے عوض قرآن ہی پڑہا کرو کہ تمکو اور حضرت امام کو ثواب ملے **اقول** دریں تشنیع ہمین مذاق میتوان گفت مخاطب والا مقام افادہ نماید کہ در مقام ذکر ولادت آنحضرت صلعم رسالہ ہا مولد خواندن انسب و افضل است یا قرآن در صورت اولے بے ایمان گشتید و در صورت ثانیہ قرآن باید خواند فما ہو جوابکم فہو جوابنا **قال المخاطب** اگر کہو کہ قرآن سے رونا نہیں آتا ہے تو ابو جہل ہو قرآن میں تو ایسی مصیبتیں بیان کی ہیں کہ جس سے پہاڑ رو دیں تمام پیغمبر اور ولی اور امام قرآن کو پڑہ پڑہ کر روتے آئے ہیں **اقول** دریں تشنیع مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ نواب مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی در شہادت نامہ نوشتہ کہ جب حقتعالے جل جلالہ نے ابراہیم علیہ السلام کو واسطہ ذبح کرنے حضرت اسماعیل کے حکم فرمایا فرشتوں نے عرض کیا کہ خداوندا نور فیض منشور جناب سرور عالم فخر موجودات رحمت عالمیان و صفوت آدمیان تتمہ دور زمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسماعیل علیہ السلام میں ہے پس اگر وہ ذبح ہوگا ظہور و نشو حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا ارشاد ہوا کہ اگر کوئی آور بدلہ اسماعیل کے قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف رہے کسی نے پاؤں جرات کا میدان شجاعت میں نرکھا مگر روح پر فتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول کیا کہ عوض حضرت اسماعیل کے دشت کربلا میں ہو کے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید ہوئے چنانچہ وفدیناہ بذبح عظیم بقول صاحب کشاف اور مصنف معارج النبوۃ کے اشارت شہادت حسین علیہ السلام سے ہے شاہ ست حسین بادشاہ ست حسین ٭ سرمایۂ دین و دین پناہ است حسین ع

سر دادو نداده ست بر دست یزید؛ والله که بنائے لا اله ست حسین + انتهی الغرض تصریح
مذکوره ثابت گشت که مراد از آیه وآنے هدایه وفدیناه بذبح عظیم مراد شهادت جناب امام حسین
علیه السلام ست و درینصورت اگر کسے قرآن را با معنی و تفسیر خواند و باین آیه رسد مضمون خوان
روایت شهادت جناب امام مظلوم بر وصادق خواهد آمد و مخاطب ثالثاً نے را همین مقصو
که ذکر شهادت آنحضرت نباید یا آنکه حق جل وعلی در قرآن مجید ذکر شهادت آنحضرت میف
فاعتبروا یا اولی الابصار اگر گوئی که خواندن قرآن جائز ست مگر دانستن و خواندن تفسیر قرآ
غیر جائز گوییم علم تفسیر از علوم دین ست وجه ممانعت آن چیست من ادعی فعلیه البیان
دوم آنکه مولوی سلامت الله در رساله تحریر الشهادتین میفرماید و در تفسیر سوره انا انزلن
فی لیلة القدر بذیل کریمه لیلة القدر خیر من الف شهر از حضرت امام حسین علیه السلام مرو
که مراد از هزار ماه مدت سلطنت بنی امیه ست بظهور آمده الخ و بطریق عامه و خاصه مروی ست
که مراد از شجره ملعونه بنی امیه اند چنانچه نیشاپوری و فخر رازی تفسیر آیه کریمه وما جعلنا الرؤیا التی
اریناک الا فتنة للناس والشجرة الملعونة آیه بنی امیه را مراد گرفته و در ترجمه صواعق محرقه نوشته قال رسول الل
ان اهلبیتی سیلقون بعدی من امتی قتلاً و تشریداً وان اشد قومنا لنا بغضا بنو امیة وبنو المغیرة
مخزوم پیغمبر صلوات الله علیه فرمود بدرستی با اهل بیت من خواهد رسید از امت من
قتل و نافرمان برداری و بتحقیق که دشمن ترین قوم ما نسبت با اهل بیت ما بنو امیه و بنی مغ
و بنی مخزوم اند انتهی الحاصل بشواهد مذکوره ثابت که اگر کسے قرآن را با تفسیر و معنی خواند هما
آتش در کاسه میباشد یعنی از تلاوت قرآن مجید و فرقان حمید تذکار مصائب آنحضر
لازم می آید و چگونه نباشد که جدائی از احد الثقلین محال ست سوم آنکه باعتراف مخاطب گ
از عادت پیغمبر جلیل و امام همام و اولیاء کرام بوده ست وهو المطلوب چهارم آنکه اولیاء مخاطب
بجائے ذکر فضائل و مصائب رسول مقبول بمحافل میلاد چرا قرآن نمیخوانند فما هو جوابه
فهو جوابنا قال المخاطب تعزیه بنا کر اور مرثیه گا کر کوئی نهین رویا آدم سے همارے پیغمب

بیجا بیجا روتی ہین کسی نے نہین کہئے تمکو رونی کی تدبیرین خوب سوجہین **اقول** وبہ نستعین در ماسبق بتکرار ذکر یافت کہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و مرثیہ گفتن سنت اہل بیت کرام و صحابہ عظام است کما مرّ مرارًا پس رد و تشنیع برین راجع باقوال و تقاریر این حضرات ست وہو کما تری و غنا در مذہب امامیہ حرام ست مگر اہل سنت را آن تشنیع نمی رسد چہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول صفحہ ۴۰۴ نوشتہ کہ در حدیث صحیح آمدہ است کہ آنحضرت فرمود لیس منّا من لم یتغنّ بالقران و بعد فاصلہ یسیر آوردہ و اختلاف کردہ اند علما در مسئلہ تغنی بقرآن بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچہ لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضے مطلق منع کنند آنرا و ہر کہ ادنی بصیرتے دارد میداند کہ مراد از تغنی در حدیث مذکور حسن صوت است مگر اولیائے مخاطب بقوانین موسیقی خواندن قران شریف جائز دارند و مقصود آوردن حدیث لیس منّا الخ درینمقام ہمین است کہ آنحضرات لفظ تغنی را بر قوانین موسیقی حمل کردہ اند و با اینہمہ بر خواندن مرثیہ تشنیع می نمایند اذا لم تستحیے فاصنع ما شئت از ینجاست کہ حفاظ این فرقہ خواندن قرآن بقواعد موسیقی عادت گرفتہ اند **نظم**

گر ترا ذوق خدا دادے بود + نشہ ات بے راح ریحانے بود + در تلاوت نغمہ سازی میکنے +
بندگی با لہو و بازے میکنے + با ادب برخوان ترانہ نیست این + محفل چنگ و چغانہ نیست این +
در پی ترجیع و دور مطلبے + فکریم تو قارے و یا مطربے + سورۂ قرآن با اعجاز ہست +
یا کلام حافظ شیراز ہست + کی تو آن در خواندنش تحریر کرد + معنیش باید بدل تحریر کرد +
میروی دور از رہ شرع قویم + در صراآ ا ا اط المستقیم + خواند رب العالمین روح الامین +
یا کہ رب العا ا ا المین + ہست اینہم با خود خوشنما + چیست ایدای بے بی اینہم بجا +
گر تو چون داؤد برخوانے زبور + چون سلیمان حکم رانے بر طیور +

قال المخاطب اور جو کہو معنی ہم نہین جانتی تو ترجمہ قرآن شریف کا تہوڑی دنو ہمین مرثیہ اور تعزیہ کی عوض کیون نہین پڑہتے جس سے دین اور دنیا کا کام بنجاوے اور رونا ہنسنا سب کچھہ آدمی اور اوسکو حضرت امام علیہ السلام بہی پڑہتی رہتے ہین **اقول** وبہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ ما قرآن می خوانیم

ومعنی و تفسیر آن را می دانیم مگر ازین لازم نمی آید که تذکار فضائل و مصائب اهل بیت را ترک نمائیم مولائی
فعلیه البیان دوم آنکه اهل سنت و جماعت بجای انعقاد محافل میلاد خواندن قرآن مجید را جز
شعار خود دینی سازند فما هو جوابکم فهو جوابنا سوم آنکه صوفیه اهل سنت ذکر خفی و جلی و دیگر بدعات مستحدثه
را ترک نموده عوض آن قرآن بچه سبب نمی خوانند **نظم** صوفیان در ذکر بدعت کرده اند +
انحرافی از شریعت کرده اند + گاه می رقصند و افشانند دست + گاه چون دیوانه اند و گاه مست +
گه نباح سگ برآرند از سگان + پوستین پوشند گاهی گربه سان + ظاهرا از گربه هم مسکین ترند +
باطنا مانند سگ مردم درند + منتظر چون گربه بر خوان کسان + همچو سگ جویای مردار جهان +
پای کوبان غافل از اصول + منحرف از جادهٔ آل رسول + شبلی اندر باغ چون هوهو زند +
بر اصولش فاخته کوکو زند + دعوی حب ائمه میکنند + وین همه افعال واهی میکنند +
هر که بر راه رسول صادق است + گر کند دعوای حب حق حق است + خواهی از قرآن برینمعنی نشان +
حرف ان کنتم تحبون را بخوان + رهبر صدق و صفا مولای ماست + باب علم مصطفی مولای ماست
هر که بر عکس طریق حیدریست + نیست عارف کاذبست و منکریست + این فروع است و اصول از و
کفر باشد دین ایشان سر بسر + پیش محی الدین خدا کلی بود + وین تعین ها برو طارے بو
گربه و موش و خر و جاموش را + یک وجود است و بود نامش خدا + اوست در پیراهن هر قدست
هست چون دریا و موجش عالم است + گفته در تشبیه و تنزیه خدا + اظهر الاشیاء و هو عینه
هست این تشبیه یا تشبیه هست + حق منزه از چنین تنزیه هست + تف برین مذهب چه بیباکیست
آدمست این یا خر آیا کیست این + مدح این مذهب ز کاشانی شنو + رد کاشانی ز سمنانی شن
نیست حاجت عیب او گوییم دگر + چون زند از گند وی همدگر + مرد رومی بار بار و تیده ست
هفتصد هفتاد قالب دیده است + میدهد بوی تناسخ این کلام + پیروانش معرفت کردند نام
مصحف آمد از پی پاکان دین + نیست زان حظ سگان با یقین + وز قرآن مغز را برداشت
استخوان پیش سگان انداختند + گر انا الحق جائز از حلاج بود + بهتر از وی صاحب معرا

ظاهر از شدتِ عجب وریا + عارضش گردید مالیخولیا + بسکه وحشتش ابر ومی بیش نظر +
صورتی ساخت از حق جلوه‌گر + نفس از سوء مزاج آن شقی + کرد تلقینش که تو عین الحقی +
سر بسر دعوای جیلانی غلط + از سگ ناپاک سهل نی غلط + گفت عاشورا بود روز طرب +
هیچ نبود آه وافغان را سبب + گریه گر بر بادشاه کربلاست + فعل نازیبا وکار ناروا است +
چون از و صدیق اکبر تهبر است + روز مرگش لائق شور و شر است + کینهٔ این صوفی نار می ببین +
میکند منع از عزاداری ببین + کیف لا نبکی علی ذاک الامام + وهو مقتول علی جر الاوام +
کیف لا نبکی جسوماً دامیه + کم علیها من عیون باکیه + کیف لا نبکی عطاشا جق عا +
لم یزالوا سجداً او رکعا + لهف نفسی من شفاه ذابلات + آه من صرعی علی شط الفرات +
قد وهاهم قادح لا یوصف + قاتل الله العدی ما انصفوا + کیف لا نرثی
لسبط المصطفی + وهو مذبوح ومجزور القفا +
جزه سیف الشقی الارذل + وهو منهل دماً کالجدول +
احمدش ریحان جنت گفته است + سید شبان جنت گفته است + ماتمش فوز جنان را موجبست +
بر عزادارش جنت واجبست + آسمان بر حال او گریان شده + سینهٔ جن و ملک بریان شده +
این روایت را زمن گر نشنوی + بشنو از عبد العزیز دهلوی + ریخت گردون خون برای آن عزیز +
تازه میجوشید خونی از زمین + کرده نقلش مسلم شان در صحیح + کی بود دعوای این کافر صحیح +
اسمعوا عن سعد تفتازانکم + انه قد عد من اعیانکم + گفت رنج و محنتِ آل کرام
منتشر گشتست در عالم تمام + گر دهد حیوان گواهی دور نیست + وانکه انکارش کند معذور نیست
بود زیبا سرزنش افلاک را + منع می بایست کرد افلاک را + استحلوا قتل نجل المرتضی +
لم یراعوا فیه حق المصطفی + ثم هم غاروا علی الال الکرام + آه منهم احرقوا تلک الخیام +
اخرجوا عنها النساء الطاهرات + باکیات نائحات حاسرات + راسه یهدی الی الشام المشوم +
عترتش چون بندیان ترک و روم + عترت پاک نبی آواره بود + خلق عالم سوی شان نظاره بود

اوھتیجم وھذا مصاب احمد یبکی وھذا مشاۃ آہ ازان وقتیکہ در پیش یزید + گشت حاضر عترت شاہ شہید + آن لعین معروف عیش بادہ بود + راس اطہر زیر تخت افتادہ بود + ناکتا بالعود فی اسنانہ + ناطرا طودا الی نسوانہ + صوفیان ہم بر طریق آن لعین + شادمی باشند در روزی چنین یوم عاشورا من اعیادھم + اہ منھم اہ من الحادھم + انہ یوم الاسی والمحنۃ + فیہ اقطار السماء اغبرت + کم اراقت فیہ اسیاف اللئام + من دماء الفاطمیین الکرام +

قال المخاطب اور اگر کسی کو اس مقدمہ مین شبہہ گذرتا ہو کہ مرثیہ تو درست ہی دیکھو حضرت بی بی فاطمہ نی اپنی باپ کی غم مین کئی بیتین کہین تہین اور حضرت امام کی غم مین بہی جن وغیرہ سی روایت ہی اسکا جواب یہہ ہی کہ تمہاری اور اونکی درمیان اسبات مین اتنا فرق ہی جس جسقدر رونے اور ہنسنی مین اسکی اتنی حقیقت ہی اپنی تنہائی کی بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بی اختیار بیسے بلا قید کبہی منہ سی نکل گئی تہی کچہ اونکی گہر مرثیہ کی بیاضین نہ تہین اور نہ اسکی واسطے تال اور سر اور گٹکری اور سارنگی اور تاریخ اور دن جوابی اور سوالی مقرر تہی نہ اسمین حلقہ باندہ کر بازار اور مکانین پڑہتے تہا نہ اسمین ذلت اور شکست مردی کی بیان ہی اور نہ کسی کے نعش اور تخت بنا کر اوسکی آگی پڑہتے تہی اور نہ اوپر سی پہول اور تاشی بجتی تہے علی ہذا القیاس مرثیہ اسکو کہتی ہین جسمین میت کی اوصاف ہون اور تم جو گاتے ہو اسمین میت کی رسوائی اور شکست سر اور تال سی نکلتی ہی غرض جو تمہاری جو مرثیہ مین اسکا نام ہجو ملیح ہی لغت کی موافق اسکو مرثیہ نہین کہتے جسطرح تمہارا کام غلط اسطرح تمہارا نام بہی غلط **اقول** و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ قولہ اسکی اتنی حقیقت ہی کہ اپنی تنہائی کے بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بی اختیار بیسے بلا قید کبہی منہ سی نکل گئے درخیر منع ست چہ در کتب تواریخ اشعار کثیرہ موجود ہستند شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوۃ جلد دوم صفحہ ۲۰۵ می نویسد و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از آنجا برداشت و بدیدہ غمدیدہ

دگریه گرد و این شعر انشا نمود ؎ ماذا علی من شم تربة احمد + ان لا یشم مدی الزمان غوالیا
صبت علی مصائب لو انها + صبت علی الایام صرن لیالیا بعضی گفته اند که این مقوله علی مرتضی
است کرم الله وجهه که فاطمه زهرا انشا نمود و نیز در وقت زیارت پیغمبر گفته است بیت اذا اشتد شوقی زرت قبرک
باکیا + انوح واشکو لا اراک مجاوبی + فیا ساکن الغبراء علمتنی البکا + وذکرک انسانی جمیع المصائب
فان کنت عنی فی التراب غائبا + فما کنت من قلبی الحزین بغائب وازجمله مراثی که منسوب بحضرت
زهراست این دو بیت است نفسی علی زفراتها محبوسة + یا لیتها خرجت مع الزفرات +
لاخیر بعدک فی الحیاة وانما + ابکی مخافة ان تطول حیاتی انتهی و بر متامل خبیر مخفی نیست که قول
صاحب مدارج النبوة وازجمله مراثی که منسوب بحضرت زهراست این دو بیت است الخ ادل
دلیل است برانکه مراثی جناب فاطمة الزهرا صلوات الله علیها بکثرت اند فضلا عن سائر اهل البیت ع
والصحابة العظام دوم آنکه مجلد نبودن مراثی در آنزمان قباحتی ندارد چه در آن اوقات احادیث
هم مجلد نبودند سوم آنکه غنا و مزامیر در مذهب امامیه حرام است و ازهمین جاست که خواص آن اجتناب
دارند و اگر از عوام احدی مرتکب شنیدن مراثی بغنا شود اهل سنت وجماعت را تشنیع آن نمیرسد
چه شیخ عبد الحق درکتاب مدارج النبوة جلد اول صفحه ۵۴ نوشته واختلاف کرده اند علما در مسئله تغنی
بقرآن بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچه بقوانین
موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند الخ در صفحه ۹۴ می فرمایند بدانکه صاحب متاع ذکر کرده است
در سماع سه قول را حرمت وکراهت و اباحت و ذکر کرد دلائل هر مذهب را و ترجیح کرد مذهب اباحت را
چنانکه مدعای اوست و جواب داد از استدلالات و تمسکات حرمت وکراهت والمناب کرد
در اثبات مذهب اباحت و اثبات کرد از الکتاب والسنة والاجماع والقیاس و وجه قیاس آنکه چون
ثابت شده در سنة صحیحه جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد و بصفحه ۹۶۴ نوشته و نقل کرده است
فاکهی در تاریخ مکه معظمه بسندی که وارد از موسی بن المغیرة الجمحی که خوند بعطاء بن ابی رباح را پس در آمد
و بودند در آنجا قومی که میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطارا که در آمد باز آمدند از آن پس گفت

نمی نشینم تا عود بکشند با آنچه میکردند پس نشست و تغنی کرد و صاحب متاع همین عود را اصل
ساخته و مزامیر دیگر را بر آن قیاس کرده انتهی المختصر بشهادت مذکوره کالشمس فی وسط النه
روشن و منجلی گشت که تغنی بتجرید ترجیع و رعایت بقوانین موسیقی و نواختن عود و طنبور
و نقاره و تاشه بمذهب اهل سنت و جماعت مباح است و هو کما تری و لنعم ما قیل نظ

رفت مردی در حضور شاه دین ٭ جعفر صادق امام المتقین ٭ گفت چون من میروم بیت الخ
میرسد در گوش من بانگ غنا ٭ مردم همسایه ام بر صوت عود ٭ می کشند از سینه آواز سر
می نشینم خوش چو می آید مرا ٭ می دهم گوشی صدای نغمه را ٭ منع فرمودش امام راستین
گفت سائل چیست جهت منع این ٭ من نه آخر پیش ایشان میروم ٭ چیست عیبش خود بخود گر ش
شاه دین فرمود قرآن خوانده ٭ امر و نهی حق سبحان خوانده ٭ در قیامت گفت حق لا ایرا
میشود از چشم و گوش و دل سؤال ٭ چون امام این آیه را تذکار کرد ٭ سائل از کار خود استغفا
گفت سرور گر تو میماندی بر این ٭ حال تو بد بود در روز پسین ٭ سنیان این فعل اکثر می کن
افترا ها بر پیغمبر می کنند ٭ صبح دم بعد از نماز این همه ٭ جای تعقیبات باشند ز
امردان غلغل کنان با ساز و دف ٭ صوفیان در پهلوشان بسته صف ٭ در هوای شاهدان شوخ ش
نغمه پردازند با طنبور و چنگ ٭ بزم شیطانی و نفسانیست این ٭ یا مقام ذکر ربانیست ا
حال کی در هیچ جا حاصل شود ٭ کی حضور دل درین محفل شود ٭ با غنا قرب الهی را مج
کی روا باشد نماز بی وضو ٭ دور می سازد زیارت قول زو ٭ می کنند منع از زیارت قوا
سینه را باید که باشد درد و جوش ٭ و نه که باشد حلق مجروح از خروش ٭ کن نمازی با بکا و تلبس
کی روا باشد مکاء و تصدیه ٭ یاد خالق در دل شبها بکن ٭ او ست تنها ذکر او تنها ک

چهارم آنکه تعیین تاریخ و روز در شریعت ثابت نیست زبان طعن بر آن کشودن تیشه بر پای
زدن است مولوی سید رؤف احمد در رساله غایة المرام بر صفحه ۳۶ نقلا عن بعض الفتاوی می فر
الحاصل حضرت ما را از زمان و مکان شرفی حاصل نیست بلکه زمان و مکان را از آنحضرت

ر فی ست قال الشیخ احمد بن الخطیب القسطلانی فی المواهب اللدنیه و اذا کان یوم الجمعة التی خلق
یه ادم مخصص بساعة لا یصادفها عبد مسلم فسال الله فیها خیرا الا اعطاه ایاه فما ظنك بالساعة التی ولد فیها
سید المرسلین و لم یجعل الله فی یوم الاثنین یوم مولده من التکلیف بالعبادات ما جعل فی یوم الجمعة المخلوق فیه
ادم من الجمعة و الخطبة و غیر ذلك اکراما للنبی صلعم بالتخفیف عن امته بسبب عنایة وجوده قال الله تعالی و ما
ارسلناك الا رحمة للعلمین و من جملة ذلك عدم التکلیف عن قتادة الانصاری ان رسول الله صلعم سئل عن صوم یوم الاثنین
قال ذلك یوم ولدت فیه و انزلت علی فیه النبوة رواه مسلم و فی المسند عن ابن عباس قال ولد یوم الاثنین و استنبئ
یوم الاثنین و خرج مهاجرا من مکة الی المدینة و دخل المدینة یوم الاثنین و رفع الحجر یوم الاثنین انتهی و کذا
فتح مکة و نزول سورة المائدة یوم الاثنین حالا آن روایات که در استحسان این عمل مجد در کتب معتمد قوم ثبت از ائمه
می شود قال القسطلانی فی المواهب اللدنیه ناقلا عن ابن الجزری و الشیخ عبد الحق المحدث
الدهلوی فیما ثبت بالسنة فی ذکر رضاعه صلعم و لا زال اهل الاسلام یحتفلون
بشهر مولده و یعملون الولائم و یتصدقون فی لیالیه بانواع الصدقات و یظهرون
السرور و یزیدون فی المبرات و یعتنون بقراءة مولده الکریم و یظهر علیهم من برکاته
فضل عظیم انتهی و قال الامام الحافظ ابو الخیر بن الجزری و من خواصه انه امان فی ذلك
العام و بشری عاجلة لنیل البغیة و المرام فرحم الله امرأ اتخذ لیالی شهر مولده المبارك
اعیادا لیکون اشد علة علی من فی قلبه مرض و عناد انتهی
پنجم آنکه حال واقعی جناب سید الشهداء علیه التحیة و الثناء در نثر خواه نظم بیان نمودن مستلزم لعنت و
آنجناب نیست آیا نه مینی که شاه عبد العزیز دهلوی در رساله سر الشهادتین می فرمایند ثم دخلوا
علی الحرم و اسروا اثنی عشر غلاما من بنی هاشم و من کان من النساء و امر ابن سعد و شمر نفرا
فرکبوا خیولا و اوطئوا جسد الحسین و ارسلوا الراس المکرم فدیر به فی سکك الکوفة ثم ارسلوه مع رؤس
سائر الشهداء و سبایا اهل البیت الی یزید بن معویه مع شمر بن ذی الجوشن کان هذا مشوم الح
الخ و یادرم نمی آید که مخاطب چنان بیان فرماید که شاه صاحب برای ذلت و رسوائی جناب

مظلوم کربلا اینہمہ خامہ فرسائی نمودہ فافہم ولا تکن من الغافلین **قال** المخاطب اور ایک
غلط در غلط ہمکو یہہ ہی کہ جسکو تم تعزیہ کہتی ہو اسکی کیا معنی تعزیہ لغت مین مصیبت زدی کو صبر
اور دلاسا دینی کے تئین کہتی ہین اور عزا کی معنی صبر کی ہین بہلا سمجھو کہ اس تعزیہ مین صبر اور
دلاسا دینی کا کہین نام اور نشان بہی ہی اور کوی کسی سید کے گہر آج کبہی صبر اور دلاسا دیتا
بلکہ کمبخت ہر سال بچاری سیدونکو نئی نئی مضمون کی مرثیہ سنا کر رلاتی پٹاتی ہین اور ایسی جگہہ اگر
کوئی کہی ایصاحب چپ رہو اور صبر کرو تو پہر تعزیہ دار اپنی چہاتی چہوڑ کر اوسکی چہاتی پر کہونسے
لگا دین اب سچ کہو یہہ اولٹا نام کون الٹی نے رکہا ہی اور ماتم کرنیکو تعزیہ کس لغت مین لکہا ہے
کیا قدرت خدا کی ہی جسکا سری سے نام غلط اوسکی اور کام کا کیا ذکر یہہ وہ مثل ہوئی ہی خود غلط
املا غلط انشا غلط مثلا اگر کسی کا باپ کچہہ مصیبت مین مرگیا ہو اور کوئی اوسکی اولاد اور دوست سے
یہہ کہی کہ بیٹہی کیا کرتی ہو باپ تمہارا ایسی خرابی اور آفت سی مارا گیا کہ کسی پر ایسا ظلم نہین ہوا او
مرتی تمہاری بہن کو ننگے پاون ننگی سر گلی مین طوق ڈال کر پیادی گہسیٹتے کچہری مین لیگئی اور تمہا
ما کی چادر سر سی اوتار لی تمکو لازم ہی کہ ہمسے یہ حال بار بار سنو اور خوب رو رو پیٹو غرض سمجھو تو کہ کو
اسکو تعزیہ کہیگا اگر کسی لڑنے کا حال اوسکے قریب کے سامنی اس وضع سی کہو تو وہ برا ماننے بلکہ
ماری پہ جاوی بڑے آدمی کا حال سر بازار ڈہول اور تاشی سے نقل اللہ اکبر یہہ ہمارا جگرا اور صبر
کہ ہمارے باپ دادا کو کیا کچہہ یزید لوگ اور بعضی ناخلف ہماری روبرو در پردہ فضیحت کرتے ہین
اور ہم اپنی سلف صالح کیطرح صبر اور سکوت اختیار کرتے ہین حضرت حسن حسین ع کی وقت مین
ایک یزید تہا اب اولاد حسن حسین ع کے وقت سیکڑون یزید ہوی خیر بہر حال صبر اور بردا
کیا جاوی ان اللہ مع الصابرین **اقول** وبہ نستعین مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ اطلاق تع
بر نقل قبر و مقبرہ باصطلاح خاص ست ولا مشاحۃ فی الاصطلاح دوم آنکہ متعارف ست
مومنین و سادات در عشرہ محرم الحرام ہمدگر را صبر و دلاسا بتلاوت آیہ وافی ہدایہ انا للہ وانا
راجعون و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون می نمایند و خود گریہ کردن دیگ

گریه کنانیدن منافی صبر نیست اما نه بینی که حضرت یعقوب علیه السلام بفراق حضرت یوسف ع
آنقدر اندوه نمود که هر دو چشمهاء آنحضرت سفید شد چنانچه او سبحانه تعالی و تقدس در بیان
حال حضرت یعقوب میفرماید قال یا اسفا علی یوسف وابیضت عیناه من الحزن فهو کظیم
و فخر المتکلمین مدظله العالی در رساله فتوحات حیدریه میفرماید در تفسیر حسینی از کشاف نقل نموده
که او روایت کرده که حضرت رسول خدا از جبرئیل پرسید که اندوه و حزن یعقوب در مفارقت پسر به
چه مرتبه بود جبرئیل گفت برابر هفتاد مادر حضرت فرمود که او را چه مقدار مزد دادند گفت مزد صد شهید
و بعد از نقل این کلام ملا حسین واعظ گفته آری هیچکس در آتش مفارقت برابر یعقوب نسوخت
بقولی چهل سال و بقولی هشتاد سال از وقت فراق یوسف علیه السلام تا زمان وصال او
چشم یعقوب از گریه خشک نشد و از بار فراق جگر گوشه پشت مبارکش خمیدگی گرفت و پسرانش
مشاهده اینحال از آنحضرت گفتند تالله تفتؤا تذکر یوسف حتی تکون حرضا او تکون من الهالکین
یعنی بخدا که همیشه تا باشی که بناله و زاری یاد کنی یوسف را تا وقتیکه بیمار شوی به بیماری مشرف بر موت
تا باشی از جمله هلاک شوندگان یعقوب علیه السلام در جواب گفت انما اشکو بثی و حزنی الی الله
یعنی جز این نیست که شکایت کنم غم و اندوه خود را بخدای نه شما و نه بغیر شما انتهی سوم آنکه شاه عبد العزیز
دهلوی در جواب سوالات مولوی رفیع الدین خان مرادآبادی نوشته اگر در مرثیه و کتاب
اقوال واقعی باشد پس شنیدن این قسم مرثیه و کتاب فی نفسه مضائقه ندارد انتهی پس تشنیع
بر مرثیه و کتاب احوال واقعی ناشی از جهل یا تجاهل مخاطب لاثانی ست و کذب در روایات
بالاتفاق حرام فافهم و استقم چهارم آنکه پاپوش کاری بر ممانعت کنندگان تعزیه داری نهایت
بجا و مستحسن ست و حال ماتم سابق گذشت فتذکر طرفه آنکه ابن عبد البر در کتاب استیعاب
در ترجمه حفصه دختر عمر گفته عن عقبة بن عامر قال لما طلق رسول الله صلعم حفصة بنت عمر فبلغ ذلک عمر فحثی علی راسه التراب
یعنی از عقبه بن عامر مرویست که رسول خدا صلعم طلاق داد حفصه دختر عمر را در رسید این خبر
عمر را پس ریخت بر سر خود خاک انتهی در رساله سرور المحزون نوشته روایتی آمده که حضرت رسول خدا

صلعم حفصه دختر عمر را طلاق دادند پس رجعت کرده بنکاح آوردند الخ یعنی هرگاه عمر را ریختن خاک
بر سر خود بسبب شنیدن خبر طلاق یافتن دخترش جائز باشد شیعیان اهلبیت را چگونه سر کوبی
مخالفان هنگام اطلاق بت پرستی تعظیم تعزیه که باعتراف فحول علماء اهل سنت واجب نا روا
پنجم آنکه مولوی سلامت الله در رساله تحریر الشهادتین حال واقع کربلا بتفصیل تمام نگاشته و جمله
وقائع هتک اهلبیت عصمت و طهارت بقلم سپرده که بنده هم از ان رساله بمعرض بیان آورده بمذاق
مخاطب شاه صاحب را مداح یزید و هجو کننده خاندان نبوت باید گفت و حق اینست که مرثیه و کتاب
احوال واقعی شنیدن ثواب‌ها دارد و حال واقعی را که از ظلم یزید و یزیدیان ظاهر میگردد و اخفا
نمودن فی الحقیقت حمایت یزید ساختن است و لنعم ما قیل ع کار پاکان را قیاس از خود مگیر
گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر. بالجمله ذکر قصص انبیا و اولیاء خدا که متضمن ذکر مصائب و محن ایشان
باشد نیکوترین اذکار است چنانچه حق تعالی شانه در قرآن مجید مصائب حضرت یعقوب یا حضرت یوسف
و افگندن برادران حضرت یوسف آنحضرت را در چاه و گریستن حضرت یعقوب ازان سبب تا اینکه
چشم آنحضرت سفید شدند و فروختن برادران و تاجر حضرت یوسف ع را و فریفته شدن زلیخا بر آنحضرت
و رسیدن حضرت یوسف بمرتبه بلند پادشاهی مصر ببرکت عفت و تقوی بشرح و بسط تمام بیان کرده
آن را احسن القصص نامیده چنانکه فرموده نحن نقص علیک احسن القصص پس مجرم می باید که تذکار مصائب
واقعی جناب امام حسین ع چرا مخاطب گوارا نمی کند العیاذ بالله آن را از فضائح آنحضرت و حمایت یزید قرار
داده از ذکر آنها اعراض می نماید یا آنکه جناب باری عز اسمه ذکر مصائب انبیا را احسن القصص خوانده
و اگر تذکار روایت مقتل جناب شهید مظلوم باتباع امام غزالی باشند میتوانند شد لیکن علت
را یاد باید داشت و معجزه تذکار خون ناحق امام مظلوم را خیال باید ساخت که چسان باحقاق
حق و ابطال باطل یا بعض صحابه باعتراف امام ایشان کشان کشان میرسانند قل جاء الحق
و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا قال المخاطب عجب حیرت ہی کہ خدا اور رسول کے فرض
سنت حسین نہ سر لگے نہ پھٹکری نہ بکھر بلانی پڑی نہ بانس ابرک ہنگانی نہ تاشے ڈھول بجانے دہلی

مچائی نہ لینے کی حاجت نہ کاغذ کی ضرورت سو سیکڑون بار لوگون سے قضا ہوتے ہین اور جسمین
یہہ کچہہ مال اور جنجال چاہیے اُسکو ایک سال قضا نہین کرتی اور اللہ کی جتنی فرض ہین سب مقدور پر
موقوف ہین زکوۃ تب دی جب مال ہو اور روزہ تب کہی جب بیمار نہو لیکن ہر چند محتاج ہو پر قصد ایک
تعزیہ جو بنانا ہو ضرور ہی کہ بناوی سبحان اللہ امام کی روح اس سے کیا خوش ہوگی کہ ہمارے دوستونکے
نزدیک اللہ کے حکمونکی کچہہ قدر نہ ہی اسکی فرض اور واجب پر حاشیہ چڑہایا ایسی مقام خدا کے
غضب سی پناہ مانگنا چاہیے اللّٰہم احفظنا **قول** وبہ نستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ
جواز بنا ساختن تعزیہ از اباحت اصلی وارشاد آنحضرت بساختن نقل قبر والدین برای سائلے
مستنبط است پس برام مقتبس از اقوال رسول مقبول زبان طعن وتشنیع کشادن خود را مردود
ساختن است وانعقاد محفل ذکر مصائب جناب امام حسینؑ بموجب احکام ہمہ اہل بیت است و
تمسک بعروۃ الوثقای ایشان موجب ایمنی از ضلالت واقتدا واتباع ایشان باعث فوز ونجات
وسبب رستگاری از عواقب است **نظم** کلک طعان تو بگاہ جدال ÷ میزند طعنہ بر پیمبر وآل ÷
قول تو جملہ حشو وطامات است ÷ نزد تو آن گرچہ از کرامات است ÷ گر برنجی بگویم ای ذیشان ÷
ہست قول تو لعبت صبیان ÷ نی غلط ہست پایہ تلبیس ÷ مقتبس از وساوس ابلیس ÷
مرحبا مرحبا ز راہ غرور ÷ گشتۂ از رہ ہدایت دور ÷ گشتی از راہ کبر ونخوت وجہل ÷
باہمہ فضل نایب بوجہل ÷ متصدی شدی معارضہ را ÷ با جناب شہید ہر دو سرا ÷
قول او را کہ ہست وحی تمام ÷ می شماری تو از فضول کلام ÷ انچہ آن مقتبس ز قول نبی است ÷
طعن بروی نمودن از دغلی است ÷ طعن آن طعن بر رسول خدا ست ÷ قدح آن قدح آن شفیع ورا است ÷
قول او را بضحکہ انکارے ÷ باز دعوی دین او دارے ÷ دین تو طعن سرور دین است ÷
این چہ دین است انچہ آئین است ÷ رد وحی است رد قول رسول ÷ کے بود قول اہل رد قبول ÷
الحذر الحذر ازین گفتار ÷ وقنا ربنا عذاب النار ÷ دوم آنکہ اگرچہ محب کامل متبع
جمیع احکام شرع می باشد مگر فی الجملہ محبت با فسق ہم جمع می شود کما مر فتذکر سوم آنکہ

اہل سنت وجماعت باآنکہ واجبات شرعی الپس پشت می اندازند لیکن از انعقاد محفل میلاد
غفلت نمی سازند قال المخاطب اور بڑی محب اور دوستدار امام کی اس زمانہ مین اپنی تئین وہی
لوگ جانتی ہین کہ خلاف خدا اور رسول کے سارنگی نوازی اور رقاصی اور زناکاری اور مال
مردم خوری وغیرہ افعال شنیعہ کرکی تعزیہ داری کرتے ہین اور پہلی عوام الناس بیچاری کہانی اور تماشے
اور فائدہ دنیوی کی لالچ انکے یہان جاکر شریک مجلس ہوتی ہین بلکہ ان فاسقون کو مومن اور مومنہ کا
خطاب دیتی ہین اور بعضے جو ظاہر مین اچھی بھلی آدمی اور بڑی کہلاتی ہین اور باطن مین فاسق اور لال
وی بہی انکے یہان دوڑی جاتی ہین کبھی یہہ غیرت نہ آئی کہ ایسی لوگ تو صرف اپنی نام کے لئی یہہ کا
کرتی ہین انکو امام سی کیا نسبت ایسون کے یہان نجائی اور انکا کہانا نہ کہائی بلکہ انکو سمجہا کر ایسی حرکت
سی باز رکہیے کیونکہ اگر امام برحق کے محبت ہوتی تو ان حرام کامون سے کنارہ کرتی نہ کی ایسی کمائی
جس سے شیطان عار کری امام کی واسطے خرچ مین لاتے اور اوسی مشی کو اپنی کئے جاتی ہین اس سے معلوم ہوا
کہ ادن لوگون نے شاید کسی کا نام اپنی خیال مین امام رکہہ لیا ہی نہین تو امام پاک کو اس ناپاک کمائی اور ایسے
ریاکاری سی کہ جس سے اللہ اور رسول ناخوش ہون کیا علاقہ چونکہ اللہ تعالے اپنی حبیب کیطرف کے
١٩ انیسوین سیپارہ کی دوسرے رکوع آیۃ ارأیت من اتخذ الہہ ہواہ افانت تکون علیہ وکیلا ام تحسب ان
اکثرہم یسمعون او یعقلون ان ہم الا کالانعام بل ہم اضل سبیلا یعنی بہلا تو دیکہ تو
جسنے بوجہا اختیار کیا اپنی چاؤ کا کہین تو لی سکتا ہی اسکا ذمہ یا تو خیال رکہتا ہی کہ بہت امین سنتے
یا سمجہتے ہین اور کچہہ نہین وے چوپایون کی برابر ہین بلکہ وہ زیادہ بہکی ہین اوسی سو ان لوگون کا حال ایسے
کہ شیطان اور نفس کے فریب کے آگی کسی کے سمجہانے کو نہین سنتے بلکہ ضد کرکی اور زیادہ بہکتی ہین خیر ہم اپنا کا
کرتی ہین وہی مانین یا نہ مانین ہدایت اللہ کی فضل پر موقوف ہے جسے چاہے دیوی . جسی چاہے
باز رکہی اور یہہ بہی سننے اور دیکہنے مین آیا ہی کہ جب ایسی ریاکار بدا طوار جہوٹے دستدار دنیا کی حرام
حاصل کرکے اور اپنی ناموری کی کامون کے ساتہہ یہ کام بہی کرنے لگے ہین اور اس جناب پاک کے
نسبت سیکڑون طرحکی بے ادبیان عمل مین لاتی ہین تو امام ع کی خاطر سی جو پیار بندی اللہ کے ہین

اوسکی غضب مین کبہی گرفتار ہوکر آخرت کی عذاب الیم کی سوای دنیا مین بہی جلد خانہ برباد ہوجاتے ہین اور بہتونکو موجب اس آیت کے فلما نسوا ما ذکروا بہ فتحنا علیہم ابواب کل شیء اذا فرحوا بما اوتوا اخذناہم بغتة فاذا ہم مبلسون فرمایا اللہ صاحب نے سورہ انعام مین پہر جب بہول گئی تو نصیحت کے تہی انکو کہولدی ہمنی اپنی دروازی ہر چیز کے یہانتک کہ جب خوش ہوی پکڑ لیا ہمنی انکو بے خبر پس وہی رہ گئے نا امید گناہ کرنے کی فرصت دیتا ہی پہر ایک مرتبہ ایسا پکڑیگا کہ اوسکا گڑگڑانا اور توبہ کرنا کچہ فائدہ نہ کریگا اور کسی کی سفارش کہ اپنی خیال ناقص مین اوسپر بہول رہی ہین کام نہ آویگی ہان اگر پہلی سے خبردار ہوکر اپنی بری کامون سی باز آئے تو چہوٹی اور بچے اللہ تعالے ہمکو اور جمیع مسلمانون کو ایسے بری کامون سے بچاوی آمین یا رب العالمین اقول وبہ نستعین بکرات و مرات دریافتم کہ انعقاد مجالس و تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا و گریہ کردن بر شہید مظلوم سنت و اطعام مومنین ہر سہ مسنون و بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ ست از برای گریہ و بکا و بر ظاہر کہ قربت ثواب اطعام و بنا ساختن تعزیہ موقوف ست بر صرف مال حلال و اشیاء طاہر مگر پیران اہل سنت و جماعت را دیدم کہ از خانہ مریدان رشوت خوار دعوت ہا می خورند و ہزارہا روپیہ حاصل می نمایند و دم داری از غضب حکام بتوجہ باطنی بیان می سازند فاعتبروا یا اولی الابصار والعیاذ باللہ ہر کس کہ مال حرام و اشیاء غیر طاہر در اطعام مومنین و تعزیہ داری صرف میکند آنکس بالقطع بخدمت جناب امام مظلوم گستاخ و بی ادب ست و ہو کما ترے قال المخاطب فصل

دوسری عجب معاملہ ہے کہ جب جاہلون کو اسطرح کی کامون سی منع کیا جاتا ہی تو عجب طرح کے واہی تباہی اعتراضین و سوال کرتے ہین سب خرافات اور اہل انکو کون بیان کری یہان چند باتون کا مذکور کردیتی ہین باقی اگر خدا اسنے بوجہ دی ہی تو اسی پر اوسکا ہی قیاس کرلینا بعضے جاہل یون کہتی ہین کہ تعزیہ بنانا بادشاہون کے وقت سی چلا آتا ہی بڑے بڑے عالم فاضل گذری کسی نے منع نہ کیا تہین بہت بڑی ہوا اور کوئی کیا پڑہا تہا دیکہو فلانے میان کی پاس ہم مدت بہر رہی اونہون نے کبہی منع نہ کیا اور جنکے ہماری باپ دادے مرید ہین وہی حضرت تو آپ

تعزیہ بنانے مین جواب یہہ ہی بقول تمہاری بادشاہون کے وقت سی چلا آتا ہی پہلا پیغمبر اور امام
کے وقت سی تو نہین چلا آتا ہی اقول وبہ نستعین در فقہ احمدی نقلا عن جامع المتفرقات
آوردہ مسئلہ مان باپ کی قدم چومنا مباح ہی حدیث مین آیا ہی کہ ایک شخص نے جناب
رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم مین نے قسم کہائی تہی کہ آستانۂ جنت
اور حور العین کی رخسار پر بوسہ دونگا آپنے فرمایا کہ مان کے پاؤن اور باپ کے پیشانی پر بوسہ دے
اوسنے پوچہا کہ اگر مان باپ نہون حضرت نی فرمایا کہ اونکی قبر چومی اوسنی کہا کہ اگر اونکی قبر بہی معلوم
نہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسریکو مان کی قرار دیکر بوسہ دے تاکہ حانث
نہو کذا فی جامع المتفرقات و این حدیث دلالت میکند بر اینکہ در صورتیکہ وصول باصل قبر متعذر
یا متعسر باشد بعمل آوردن بوسہ بر نقل قبر تخلیص از حلف شرعی حاصل میشود و نیز اینحدیث دلیل
اباحت نقل قبر است زیراکہ آنحضرت صلعم امر بوفائی نذر بآن مقرر شدہ کہ نذر نمی شود مگر
بچیزی کہ از جنس طاعات باشد و نذر معصیت جائز نیست و چون ثابت نگردد حرمت ثابت
شود حلت و اباحت بدلالت قول وی سبحانہ واحل لکم الطیبات و ہرگاہ بدلائل شرعی
اباحت بنا ساختن تعزیہ کہ عبارت از نقل قبر و مقبرہ است ثابت گشت و تعامل بآن از
زمان بادشاہان اسلام و متشرع مانند عالمگیر بلا نکیر بوضوح پیوست پس این تعامل کاشف
سیرت سلف است وہو المقصود اگر گفتہ شود کہ این اجازت برای سائلی مخصوص بود جواب آ
کہ چند آیۂ افک در حق ام المؤمنین عائشہ یا در حق ماریۂ قبطیہ نازل گردیدہ و در ذیل آن آ
والذین یرمون المحصنات لعنوا فی الدنیا والآخرہ است باید کہ مخصوص ہمان قصہ باشد والی
اگر زنان محصنات را کسی متہم سازد در وعید داخل نباشد و علی ہذا القیاس در جمیع وعد و وعید
غائبین شامل نباشد و اگر گوئی کہ ازینحدیث نقل قبر والدین مستنبط میشود نہ دیگران جواب
اینست کہ نقل قبر شیخین و حضرت رسول خدا صلعم کہ در دلائل الخیرات مکتوب است ممنوع
و اذ لیس فلیس و اگر کسی گوید کہ اینحدیث ضعیف است در جواب گفتہ خواہد شد کہ اگر این روا

ضعیف می بود فقہاے اہلسنت در استنباط و استخراج مسائل فقہ برآن اعتماد نمی نمودند و دیگر آنکہ بالفرض والتسلیم علماے اہل سنت در کتب خود تصریح کردہ اند کہ در فضائل اعمال مستحبہ تمسک و استدلال باحادیث ضعیفہ جائز است **قال المخاطب** اب کہو تم کہ بادشاہونکی امت ہو یا پیمبر کے **اقول** وبہ نستعین باصول موضوعہ اہل سنت وجماعت اطاعت بادشاہان اسلام بمنطوق آیۃ اطیعوا اللہ واطیعوا الرسول واولی الامر منکم تالی اطاعت رسول خدا است وہرگاہ اطاعت پادشاہان مثل اطاعت خدا و رسول باشد پس بجا آوری احکام جابرہ پادشاہان واجب ولازم وہو المطلوب **قال المخاطب** در بادشاہان کے ہاتھ اور وقت سے سیکڑون بری کام ہوتی آئے ہین اونکی وقت کی ہونی سے یا اونکی کرنے سے وہی کام اچھی نہین ہوگئے اور بادشاہ کیا مال پیغمبر کے وقت سی بت پرستی چلی آئی ہے اور حرام کاری اور دغا بازی اور چوری سب ہوتی آئی ہے کہدو کہ یہہ سب کام بہی درست ہین کہ آگے سے ہین اور جو یہہ کہو کہ ان کامون کو آگی سے منع کرتی آئی ہین مگر سب لوگون نے چہوڑا تو یہان بہی اسیطرح سی سمجہو کہ تعزیہ کو بہی منع کرتے آتے ہین مگر لوگون نے چہوڑا **اقول** وبہ نستعین زنا و سرقہ وغیرہ از امور غیر مشروعہ اند واجماع بر ممانعت منعقد گردیدہ وخلاف آن منقول نیست ودر ممانعت بنا کردن تعزیہ اجماع ثابت نیست بسبب اینکہ اجماع در فن اصول عبارت است از اینکہ اہل حل و عقد در زمان مخصوص یا در ازمنہ متقاربہ برامر مشروع اتفاق نمودہ حکم باباحت یا حرمت چیزی نمایند و بنا کردن تعزیہ یعنی نقل قبر حضرہ ازان قبیل نیست کہ گاہی در زمان واحد یا ازمنہ متقاربہ بحرمت آن اتفاق اہل حل و عقد گردیدہ باشد ومن ادعی فعلیہ البیان **قال المخاطب** اور تمنی کسطرح سے جانا کہ کسی عالم اور زاہد نے آگی منع نہین کیا یا اب نہین کرتے **اقول** وبہ نستعین بالفرض اگر کسی از راہ تعصب و عناد باتمناع تعزیہ داری زبان درازی کردہ باشد علاجے ندارد لیکن مولوی عبد الواحد خان نبیرہ مولوی عبد العلی در رسالہ ازالۃ الاوہام میفرماید کہ علماے صالحین این عصر مراسم مذکور را از شعار اسلام تصور فرمودہ قطعاً فتوا برای ترویج وقیام آن دادند ودر خزانۃ المفتین مصرح است

که مفتی را باید که بنظر حال و عصر زمان فتوے دہد پس درین عصر و از زمان علماء صالحین فتوے ترویج و قیام تعزیہ امام مظلوم کہ دادند نہایت بجا و مناسب است و ترویج آن موجب ثواب و اجر عظیم و فتواے علماء صحیح و صوابست و ہمچنین علماء یقیناً مناسب خواہد شد علاوہ برآن این مراسم تعزیہ داری امام علیہ السلام از صدہا سال جاری و مروج ست و در زمان سلاطین اہل اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جہانگیر و شاہجہان و عالمگیر اورنگ زیب وغیرہ کہ در تمامی ملک خود نافذ الامر کلی بودند لوازم تعزیہ دار بوجہ احسن تبقدیم میرسید و نواب سعد اللہ خان وزیر اعظم شاہجہان عالم متبحر و قاضی القضات مستعد خان خود کہ ہریک حنفی المذہب بودند و دیگر علماء آن زمان اگر مراسم مذکورہ را خلاف شرع دیدمی بینداشتند بحضور سلاطین معروض ساختہ در تمامی ملک موقوف می کنانیدند کہ در سرکار بادشاہان اختیار کلی می داشتند و بادشاہان ہم متشرع بودند بذات خود در تمامی ملک تحت حکومت خود ہا موقوف میکردند دوران عہد عموماً و خصوصاً مروج بود تا حال جاریست و انشاء اللہ تعالے تا قیامت جاری خواہد ماند و کسی از عوام و خاص از زمان تا حال انحراف ازان نہ کردہ درینصورت ترویج ازان باجماع امت نبی صلعم ثابت و متحقق گشت و بتواتر رسید و در حدیث شریف واقعست لن یجتمع امتی علی الضلالۃ ہرچہ ایشان برآن اجماع کنند و اتفاق نمایند حق بود پس درین عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروہ داند خلاف اجماع است و انکار از تواتر ست و اینمعنے بموجب اصول فقہ نہایت ممنوع انتہی فافہم و استقم

قال المخاطب جہان عالم فاضل ہوتے آئے ہین وہان ضدی جاہل بہی ہوتے آئے ہین تمام جہان منہ کے سمجہانے سے عالم فاضل کو چہوڑ نہین دیتا ہی اور عالم جانتی ہو کسی کہتے ہین حقیقت مین عالم وہ ہی جو قرآن و حدیث سی خوب واقف ہو اور اللہ سے ڈرے اور دنیا کی محبت مین نپڑی اور خدا اور رسول کی خلاف نکرے ایسے کو بڑا کہتے ہین اور جو عربی اور فارسی کتابین پڑہ کر لکہے دنیا کمانی اور نام و عزت کی لیئے اور جاہ حشمت کیواسطے اینچ کہانی وگیر ونکی خواہش سے

موت اور عاقبت کو بھول کر کافرون اور فاسقون اور بدعتون کی خوشامد کری اور انکا تابعدار بنے
اور دین کے کامونمین انکی خاطر اور دہشت سے سستی ڈالے آپ ہمت باندہی نہ اور ونسی ہمت بندہے ہوا
بلکہ دین کے جوتونکی طرح سے دنیا کی طمع سی کونی مین منہ چھپادی اور دیندار مولویونکی ترچی بانکی
باتونکو جو عوام کو شرک و بدعت سی بچنے کے واسطی کہتی ہین اپنی برای اور خود پسندی کی راہ سے
اسمین جہیبین منطقے نکال کر بیچاری نادانون کو اچھی راہ سے بہکادی سوا ایسے جہوٹے دغاباز مولویون نے
خصوص اس زمانے مین ظاہر شرع کے لباس سے اپنے تئین آراستہ کر کی ہزارون عوام مسلمانونکو
راہ سی بہکا کر شیطانونکو معطل کر دیا سچ تو یون ہی کہ باطنمین آپکی سوائے طالب نام اور جاہ اور حسد
اور کینہ اور فسق اور بدبینی اور فساد کی دینداری اور خداپرستی کے مطلق بو نہین غرض ایسے
لوگ حقیقت مین نفس اور شیطان کے اوستاد ہین اور بیچاری اور اللہ اور رسول کی درگاہ سے
راندے اور پہنکاری اللہ تعالے اپنے فضل و کرم سے ایسونکی صحبت بد سی بچاوے اور اونکی
دہوکے کی ٹٹی کے پہندے مین نہ پہساوے غرض نہ خدا سے ڈرے نہ قرآن و حدیث کی موافق کام کرے
ایسے عالمونکو خدا نے قرآن مین گدہا فرمایا ہے جسپر کتابین لدتی ہین پڑہا اور سمجہا اور کہا ہما سے
البتہ جو ایسا ہو گا وہ اور کو کیا نصیحت کرے گا خود فضیحت دیگرے را نصیحت بھلا تعزیہ کے
بات ایکطرف سیکڑون مرد اور عورت مسلمان مدت سے ظاہر بت پوجتے ہین اور چوٹیان
رکہتے ہین اور ہندونکی میلے مین پوری کچوری پکوان لیجا کر چڑہاتے ہین اور سیکڑون لوگ
اسطرح سے جوی و شراب مین گرفتار ہین اور ہزارون خلاف شرع کام کرتے ہین اور کوئی
انسے مزاحم نہین ہوتا اور بہتیرے مولوی جیتی ہین اب یہہ لوگ ہی کہین کہ ہماری سب کام
حلال ہین کہ مولویون کے وقت مین ہم کرتے ہین نعوذ باللہ منہا **اقول** وبہ نستعین قیاس
ارتکاب محرمات شرعیہ کہ خلافی دران منقول نیست بر ساختن تعزیہ کہ باعتراف عبدالواحد
خان علماء صالحین آنرا از شعائر اسلام تصور کردہ براے ترویج و قیام آن فتوا دادہ اند
قیاس مع الفارق است **قال** المخاطب اور فلانے میان تمکو تعزیہ سے منع کرتا اور کسکا

سے اونہون نے منع کیا تہا وہی میان بی بی سے بدتر ہی کچہہ عالم و فاضل نہ تہی جیسے تم ویسی و
سوتا کہین سوتے کو جگاتا ہے اور جنکے تم اور تمہارے باپ مرید ہوے کیون نہ تعزیہ بناوین اگر ایسی باتون کو
مریدون کو منع کرتے اور خود بہی باز رہتے تو مرید جا در بلیدہ ریوڑی گتا کسطرح جیسے لاڈو اور برنی جو
اور داد ا کا گنبد کہانسے بنتا جیسے ہم مرید ویسے وے پیر جیسی روح ویسے ہی فرشتے **اقول** وبہ نستعین
آنچہ افادہ فرمودہ مدفوع است بآنکہ صدہا پیر و مرشد مسلم الثبوت اہل سنت وجماعت تعزیہ دار
وتعظیم تعزیہ نمودہ اند وتفصیل آن را کتابے ضخیم باید لہذا از آن طے کشح نمودہ بذکر دو سہ می پردازم
اول شیخ عبد الرزاق صاحب ہانسوی است کہ بدولت خانہ خود بدست خاص تعزیہ بنا کردہ سر و پا
برہنہ ہمراہ تعزیہ شریف بروز عاشورہ گریان می بودند چنانچہ نواب زادگان شاہجہان پور
مریدان اولاد حضرت ممدوح ہمان وجہ تعزیہ داری میکردند دوم شاہ نیاز احمد صاحب بریلوی است
کہ ہرگاہ بروز عاشورہ محرم تعزیہ قرب مکان آنجناب میرسید بردوش خود گرفتہ تا مسافت بعیدہ
می رسانند و تا آخر روز محزون ومغموم ہمین کار معروف می ماند فضائل این ہر دو مرشد مستغنی
عن البیان است **قال المخاطب** و خرچی کی کسبیان بہی مرید ہوتی ہین اور اپنا کسب کیے
جاتی ہین اور خرچی سے پیر کا خرچ بہی نکالتی ہین اب تمہاری طرح کسبیان بہی کہین کہ ہمارا کسب بہی
حلال ہے کہ خرچی کمائی کہاتے ہین اور ہم سے حرام نہین ہوتے غرض ایسی ہی بہڑوی پیرون نے تو
جہان کو خراب کیا ہے خدا انہین خراب کرے اور ان ٹہگون سے اپنی پناہ مین بچا رکہے اور ہر بال
مین اودہر ایمان **اقول** وبہ نستعین امین ثم امین **قال المخاطب** اور بعض جاہل یون
کہتے ہین کہ اگر تعزیہ بنانا منع ہوتا تو ہمکو کچہہ امام سزا دیتے اسکا جواب یہہ ہے کہ تم بڑے جاہل ان نہین
جانتے کہ اگر امام کے ہاتہہ سزا ہوتی تو پہلے یزید کو سزا دیتے آپ کیون مصیبت اوٹہاتے سزا خدا کے
ہاتہہ ہے اور وہ موقوف ہے قیامت پر دنیا جزا و سزا کا گہر نہین ہے یہان کرلو وہان بہگتو کے مثل
مشہور ہے جیسی یہان کرنی ویسے وہان بہرنی اور بالفرض بہت کام تم بہی حرام جانتے ہو جیسے
چوری حرام کاری شراب پینا جوا کہیلنا اور ان کامون کو ہزار لوگ کرتے ہین جنکے پہلے ہو چکے ہین کچہہ

سزا نہین ہوتی کیا امام کو یہہ کام بہی اچھی معلوم ہوتی ہین **اقول** وبہ نستعین مخاطب را طرف خود سوال وجواب تراشیدہ مارا بآن سروکاری نیست **قال المخاطب** اور بعضے بیوقوف یون نعر خالی کرتے ہین کہ یہہ باتین نئی نکالی ہین ہمنے اپنے پرکہونسے نہین سنی کیا جانئے کون کتاب کہانسے نکلی ہی جسمین یہہ کچہہ لکہا ہی اسکا جواب یہہ ہی کہ تم جو تعزیہ بناتی ہو تو پیغمبر او اماموں کے بعد دنیا دارون نے مقرر کیا ہی **اقول** وبہ نستعین لا نسلم کہ دنیا داران رسم تعزیہ داری مقرر کردہ اند بلکہ علمای دیندار باصول متفرعہ بنای تعزیہ داری استخراج کردہ اند مثل مجلس میلاد فافہم و لا تغفل **قال المخاطب** اور ہم جو کہتی اور کرتے ہین پیغمبر اور امام کی وقت کا کہا اور کیا ہی **اقول** وبہ نستعین اینہمہ دروغ نیست بلکہ انچہ ما میگوئیم یا میکنیم ہمہ فرمودہ پیغمبر خدا و ائمہ ہدا است و یا مستخرج از ارشاد آنحضرت ست **قال المخاطب** ہماری کتاب قرآن اور حدیث ہی خدا اور رسول کا کہا ہوا ہی اور تمہارا مرثیہ و کتاب دلگیر اور مسکین اور میان فلانے کا کہا ہوا ہی اور ہر سال نئی مضمون اور سوز کے مرثیہ گائی جاتے ہین اب سچ کہو پرانی بات ور کتاب کسکی ہی اور نئی کسکے اور دلگیر اور مسکین کسکے طرف اور خدا اور رسول کسکے طرف **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ قرآن و حدیث کتاب ماست و اگر شاعری مضمون قرآن و حدیث را نظم کند مخالفت قرآن و حدیث لازم نمی آید نمی دانی کہ جناب رسالت مآب صلعم را شعرا بودند کہ مدح آنحضرت و ہجو کفار می نمودند چنانچہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ٦٧٧ نوشتہ اما شعرای آنحضرت صلعم از آنہا کہ دفع میکردند و باز میداشتند شر کافران را از اسلام و اہل آن در مدح رسول صلے اللہ علیہ وسلم و ہجو کفار لعنہم اللہ میکردند سہ کس شمردہ اند حسان بن ثابت و کعب بن مالک و عبد الرحمن بن رواحہ صحابہ روضۃ الاحباب میگوید کہ شاعران و خادمان رسول اللہ از مردان صد و شصت بودند و از زنان دوازدہ بودند انتہی و از مشاہیر شعرا نیز غیر این سہ کس بودند مثل نابغہ کہ شاعر جاہلے طویل العمر دویست سال یا صد و ہشتاد سالہ بود و قصص و حکایات وی از عجائب و غرائب ست و ہند بن ربیعہ کہ شریف بود در جاہلیت و اسلام

وصد و چهل سال یا صد و پنجاه و هفت سال عمر داشت و سحبان وائل که مشهور است وزده
بوے مثل در فصاحت و در صفحه ۶۷۹ نوشته و گفته که هرکه خدا تعالی اورا زبانی عطا کند
و بر تکلم قدرت بخشد باید که در مدح آنحضرت صلعم و هجو دشمنان او تقصیر نکند که بهترین کارها نیست
و گفته اند که کار حسان بن ثابت آن بود که معارضه میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و مآثر
و هجو مے کرد ایشان را و ذکر میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر بن الخطاب
بر حسان و حال آنکه او شعرے میخواند در مسجد پس تیز نگاه کرد عمر بجانب حسان و گفت شعر میخوانی
در مسجد پس گفت حسان مرا و را می خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکه بهتر از تو بود یعنی پیغمبر صلی الله
و آله و سلم پس خاموش گشت عمر انتهی دوم آنکه در رساله تحریر الشهادتین مرقوم است در
است که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون بخفیفے با صحا
خود کرد که با وصف مشبک شدن بدنش بزخمهائے تیر و نیزه هنوز زنده گذاشته اید که ناگاه تیر
دست بد بخت از بد بختان بکام حضرت امام رسیده کار او را تمام کرد که از پشت اسپ
افتاد و در همین حال شمر نام دشمن شمشیری بر روے مبارک حواله کرد و سنان بن انس
پے رسیده بزخم نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست
سر بر دارد که دستش لرزید و سهل بن یزید سگ زرد برادر شغال از اسپ فرود آ
سر مبارک را از تن برید و پیش برادر خولی خود انداخت و بعد از ان انچه از دست
لشکریان و شمر و ابن سعد بر بقیهٔ آل طه و یسین رفت بیانش میرود ثم دخلوا علی الحرم
اثنی عشر غلاما من بنی هاشم و من کان من النساء و امر ابن سعد و شمر نفرا
خیولا واوطئوا جسد الحسین علیه السلام و ار
الراس المکرم مع بشیر بن مالک و خولی بن یزید الی ابن زیاد پس در آمدند بر حرم محترم و اسیر کرد
کس از جوانان بنی هاشم و هر کس را که بودند از زنان و حکم کرد ابن سعد و شمر
را پس سوار شدند بر اسپها و بے سر ساختند تن حسین علیه السلام را

خانه وقف [illegible]
[illegible]

سر مکرم امام علیه السلام را با بشیر ابن مالک و خولی بن یزید بسوی ابن زیاد با جمله
چون سر حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند و شجره رسالت و دوحه نبوت و نبالت
را به تیشه ظلم بریدند گویند که قیس بن اشعث پیراهنش از تن بیرون کشید و جبیب بن بدیل عمامه او
گرفت و شمر با همراهیان خود قصد خیمه اهل بیت طهارت نموده تاراج پرداخت علی
بن حسین که بر بستر بیماری افتاده بود همین که نظر شمر بر حالش افتاد خواست که او را بکشد
که شخصی دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را نکشند و تو این بیمار مسلمان را میکشی
شمر جواب داد که امیر یعنی ابن زیاد فرموده است که نرینه از آل عبا نباید گذاشت او گفت
که این بیمار را پیش امیر باید فرستاد تا هر چه خواست او باشد بعمل آرد پس شمر و ابن سعد گفتند
که اسپان را بر تن حسین ع دوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین علیه السلام را پایمال سم اسپان ساختند چندانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه
شده شکست و سر مبارک را بر نیزه کرده با بشیر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد
فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداخته
روانه کوفه ساختند وامر الشقی ابن زیاد بالراس المکرم فطیف به فی سکک الکوفة ثم ارسله
مع رؤس سائر الشهداء وسبایا اهلبیت الی یزید بن معویه مع شمر بن ذی الجوشن
وکان بدمشق وحکم کرد ابن زیاد شقی در خصوص سر مکرم امام اکرم که گردانیده شود
در کوچهای کوفه پس فرستاد سر مبارک را با سرهای باقی شهیدان و اسیران اهل بیت
بسوی یزید بن معاویه با شمر ذی الجوشن و بود یزید بدمشق بر ناظرین کتب سیر و اخبار
و باهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب نبوده باشد که هرگاه اسیران اهل بیت رسالت و بندیان
دودمان نبوت و نبالت با سر مبارک سید الشهداء و سایر شهیدان دشت کربلا
داخل کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود بیاراسته با بهجت و وقار در گوشکی
نشسته در خانه را بار عام کرد و چون وضیع و شریف از مردم کوفه حاضر آمدند سبایای اهل بیت

مصطفی مرد و ذکور و اناث ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور خود طلبی
بهمین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام پیش نظرش رسید بار بار میدید و
تبسم می کرد و چوبیکه بدست داشت بر لب و دندان مبارک می زد المختصر ابن زیاد
بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها را در بندیخانه بدارند سر حسین
را بر نیزه گذاشته در کوچهاے کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین علیه السلا
بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه گردند و سر حسین علیه السلام را بر سر نی
سوار کرده خانه بخانه در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از ان ابن زیاد سر سید الش
و سائر شهیدان دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن سوی دمشق
پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بے پا
سوار و سر حسین علیه السلام بر سر نیزه در هر شهر و دیار که مے رسید فریاد و واویلاه و وا مصیب
از زمین تا آسمان سر میکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طے مراحل قافله سبایاے اهل بیت
بدمشق رسید همین که یزید علیه ما یستحقه را خبر شد قصر امارت آراسته و به تزئین تمام نش
خود پرداخته در زمانیکه جمله عظماے شام پیش او حاضر آمدند حکم با حضار اسیران
بالفور سرهاے شهدا را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضورش آوردند چنانچه سر یک یک
را از شهیدان دیدن و حال آن صاحب سر را پرسیدن آغاز کرد چنانچه
شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را پیش او گذاشت
با ظهار ماجراے جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صغاے واقعه کربلا مشاهده صورت حال سر
سرهاے شهدا لعین استبشار و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مآل مے تابی
چنانچه ابیات ابن الزبعری یعنی لیت اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می خواند و از کمال اهتز
و نشاط بر خود می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را می زد و می گفت
که اے ابو عبد الله مرا گمان نبود که سنین عمرت تا این مدت رسد و سر و ریشت تو از خضاب مخضو

و در مناقب السادات منقولست که در آن ساعت که سر مبارک حسینؑ پیش یزید پلید
بردند لعین در شادی می شد و خرمی خورد و سر مبارک را بانواع اهانت میکرد انتهی ملخصاً
حال حسین تشنہ دہن گر کروں رقم ٭ لازم ہی لاکہ جلد کا دفتر کروں رقم ٭ گل کر دیا نبی کا چراغ فراز حیف
لوٹا چمن علیؑ کو وے کا ہر زحیف ٭ جب ذبح گوسفند کو قصاب کرتے ہیں ٭ معمول ہی کہ پانی سے سیراب کرتے ہیں
قطرہ دیا نہ شاہ کو کتنا طلب کیا ٭ پیاسا ہی مارا شمر نے کیسا غضب کیا ٭ گردن جو بوسہ گاہ رسالت مآب تھی
نیچے عدو کی تیغ کے وہ بوسہ گاہ تھی ٭ وہ سر کہ جس سے تاج امامت کو تھا شرف ٭ نیزی پر کربلا سے گیا شام کیطرف
اکنون مخاطب براه انصاف بزبان آرد که این مرثیه و کتاب منقوله سابق موافق حدیث و آیات
یانه در صورت اولی قرآن و حدیث با کتاب موافق است وهو المطلوب و در صورت ثانیه
وجه آن بیان باید ساخت و دلائل کذب و بهتان مولوی شاه عبد العزیز و شاه سلامت الله
باید آورد و اگر گوئی که فی الواقع این روایات صحیح مستند مگر خواندن آن خصوصاً در مجمع خلائق جائز نیست
گوئیم این امر دیگر ست که تذکار روایات شهادت جناب امام حسینؑ هر چند صحیح باشند گوارا نیست
سوم آنکه کذب در روایت و غنا در مذهب امامیه حرام است مگر نزد اهل سنت و جماعت غنا
جائز است **قال المخاطب** اور بعضے جو آپ کو قابل سمجھتے ہیں یوں قابلیت جھاڑتے ہیں کہ یہ
کہ قرآن اور حدیث تو ہمیشہ سے ہی اور بہت لوگ پڑھے ہوئے ہیں لیکن یہ معنے آیت اور حدیث
کی کبھی نہیں سنتے تھے اسکا جواب یہ ہی کہ قرآن اور حدیث کے لفظ کی معنی تم پڑھے ہو یا نہیں اگر
پڑھی ہو تو ہمارا ہاتھ پکڑکر کہو کہ اس لفظ کے معنی یہ نہیں ہیں جو تم کہتے ہو اسطرح ہیں اور جو تم
طوطی کیطرح سوا لفظ کے نہیں جانتے ہو تو پھر ناحق ہوں ہوں کیوں کرتے ہو کسی عالم معتبر سے پوچھا
تھا کہ اونسے اس لفظ کی معنی کچھ اور ہی لکھے **اقول** و به نستعین در گریه و زاری و تعزیه داری
جناب خامس آل عبا علیه التحیه والثنا مخالفت قرآن و حدیث نیست بفائده مخاطب
بیهوده سرای میکند و سوال و جواب از طرف خود می تراشد **قال المخاطب** اور بعضی کمبخت جاہل
جب سب طرف سے ہار مانتے ہیں تو یوں کہتے ہیں کہ یہ ہم کچھ نہیں جانتے ہماری بزرگوں سے

یہہ بات چلی آتی ہے ہم اپنی باپ دادا کی لیک پر چلینگے اسکا جواب یہہ ہی کہ پیغمبر خدا صلی
علیہ وآلہ وسلم کے وقت کی کافر بہی حضرت کی مقابلہ مین یہی کہتی تہے جو تم ہمسی کہتے ہو
بہلا ہم تمسی پوچہتی ہین کہ اگر تمہارا باپ دادا اندہا ہو یا ایکبار رستا چلنے مین کوئین جا
یہہ سنکر تم بہی اپنی آنکہین پہوڑ لوگے اور کوئمین جاکر گر پڑوگی کہ یہہ ہماری باپ دادا کی
اور سیرت ہی آخر یہہ چال باپ کی ہرگز نہ چل سکوگے بڑا تعجب ہے کہ دنیا کی نقصانمین باپ دا
شریک ہہنین اور دین مین اونکی لیک پر چلا چاہتے ہو ذرا تو شرماؤ کیسے کمبخت ہو کلمہ کہو
اور لیک پر چلو اپنی باپ دادا کے **اقول** وبہ نستعین اینہمہ سوال وجواب مخاطب از طرف
خود چادیدہ مارا ازان تعرضی نیست **قال المخاطب** بعضی جاہلون مین ملا مخدوم بنی
دی یون مسئلہ جہاڑتے ہین سنو صاحب امام نی امت کے واسطی سر دیا اسواسطے یہہ امت
تعزیہ بناتے ہین اسکا جواب یہہ ہی کہ یہہ تمہارا ازٹل قافیہ جسکا کہین نہ ہو رنہ ٹہکانا اسکے کیا
کہ امت کے لئی سر دیا جو کوئی کسیکے واسطی سر دیتا ہی تو چاہئے کچھ دنیا مین اوسکا بچاو
عقبے مین بہلا ہم تمسی پوچہتے ہین کیا اوسوقت یزید پلید تمام امت کا سر کاٹی ڈالتا تہا
امام نی اُنکے سر کی عوض اپنا سر دینا قبول کیا اور عاقبت مین بہی امام کے سر دینی سے ہما
گناہ کی سند معافی کے نہین ملی کہین قرآن اور حدیث مین ہی کہ قیامت کو تمہاری
امام کے سر کی عوض بخشی جاوینگے جہان خدا اور رسول نے اسکا ذکر کیا ہی یہی کہا ہی کہ
کوئی ایمان لاوے اور بہلے کام کری اوسکو خدا بخشیگا بہلا اتنا سمجہو کہ دنیا اور دین مین
کوئی ادنا کسی دوسرے کے گناہ مین مارا دہاڑا نہین جاتا اللہ ہماری عوض امام کو کیون مارتا
ہمارے ہزار ہزار توبہ گناہ ہم کرین اور امام مارے جاوین **اقول** وبہ نستعین آنچہ افادہ نمود
مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ برفرض تسلیم کہ قائلے گفتہ باشد امام نی امت کے واسطے
میگوئیم کہ این مقولہ مانا ست بقول اہلسنت کہ جناب امام حسین ع بعوض حضرت اسمٰعیل
شہادت یافتہ اند چنانچہ مولوی محمد حسن سمنا خان بریلوی در شہادت نامہ مولفہ

سیغر باید پوشیده نرہی کہ شہادت مین اوس جناب کے چند نکات واقع ہین اول نکتہ یہہ ہے
کہ جب حقتعالے جل جلالہ نے ابراہیم کو واسطی ذبح کرنے حضرت اسماعیل ع کی حکم فرمایا فرشتون نے
عرض کی کہ خداوندا نور فیض گنشور جناب سرور عالم فخر موجودات رحمت عالمیان صفوت
آدمیان وتمه دور زمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسماعیل
علیہ السلام مین ہے پس اگر وہ ذبح ہو گا ظہور ونشور حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا
ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل ع کے قربانی ہماری قبول کری تو یہہ امر موقوف رہی کسی نے
یارون جرات کا میدان شجاعت مین نرکھا مگر روح پر فتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول
کیا کہ عوض حضرت اسماعیل ع کے دشت کربلا مین ہو کے اور پیاسی خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید
ہوئی چنانچہ وفدیناه بذبح عظیم سے بقول صاحب کشاف اور مصنف مدارج النبوت کے
اشارت شہادت حسین علیہ السلام سی ہی دوم آنکہ در کنز الغرائب نوشتہ کہ امام طبری
در سیر کبیر خود آورده کہ جبرئیل گفت ای سید این دو میوه باغ ترا شربت شہادت چشانیده یکے
را بزہر و دیگری را بتیغ بیدریغ خواہند کشت و این مصیبت را سبب زیادتی شفاعت امت
ست انتہی و شاه عبد العزیز دہلوی در سر الشہادتین نوشتہ کہ شہادت جناب حسنین علیہ السلام
تتمہ کمالات جناب سرور کائنات صلعم واقع شده و کدامی فضیلت زیاده ازین خواہد شد
و امت چہ چیزیست جناب امامین ہمامین بالعوض جناب خاتم النبیین صلعم شہادت یافتہ اند
سوم آنکہ صاحب ده مخزن در کتاب مذکور نوشتہ کہ در حدیث آمده کہ روزی حضرت رسول
صلعم میرفتند و عثمان بن عفان ہمراه آنحضرت صلعم بود کہ فرشتہ از آسمان در رسید و گفت یا رسول الله
صلعم عثمان بن عفان را قوم او قتل خواہند کرد و بسبب شفاعت عثمان ہفتاد ہزار مردم
کہ قابل جہنم باشند مغفرت خواہند یافت الخ پس ہمچنان می توان گفت کہ جناب امام حسین ع
را بوجہ شہادت رتبہ شفاعت بخشیدند و بسبب شفاعت آنجناب لکوک ہا مومنین گناہگار
مغفرت خواہند یافت قال المخاطب ای نادانون حضرت امام علیہ السلام نے اپنا سر

کما اعترف به الفاضل الدہلوی

اللہ کے واسطے دیا ہی کہ اللہ اون سی راضی ہو اور اونکو شہادت کی نور بخشے ملعون یزید جو مخالف
شرع اور بدعتی تھا اسواسطے اسکی تابعداری قبول نہ کی کہ دین کا نقصان نہو جان جا
لیکن ایمان نجائے سبحان اللہ اس جناب پاک کی کیا تعریف کیجیے پاک بندے مقبول
اللہ کے ایسی ہوے ہین انہین کا ہونا سچے امام ہی کہ اللہ کے جان اور مال سی غلام تھے
تعزیہ بنانی اور سر دینی سی کیا نسبت امت کو چاہیے کہ اپنی امام کی پیروی کرین محبت اسکا
نام ہی کہ اپنی امام کی موافق ہو جیسے **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود است اول آنکہ بقول مخا
دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے + اسکو جو غم ہووے تو جان دیجیے + سرور یار سے حاصل ہوا سرور مجھے + ملال دوست نے
دلکو میری ملال دیا + و تعزیہ وسیلہ بکا است پس نسبت درمیان تعزیہ داری و شہادت آنحضرت ہویدا است دویم آنکہ
بتصریح قاضی عیاض معاویہ بن ابی سفیان و یزید بن معاویہ خلیفہ و امام سنیان است پس اطلاق
لفظ امام بر جناب امام حسین بمذاق شان راست نباشد ولنعم ما قیل فی بنی امیہ **نظم**
بہیجا کار شان بگریز بگریز + وگر شد صلح غدارند و خونریز + سیہ رویانی از پی خطاہا +
حلالان ز خون آل طاہا + امیر شان بکف تیغ و سنان داشت + فقیر شان سنانی از زبان دا
سپہر دین بخاک افتاد ز ایشان + بنای شرع شد برباد ز ایشان + ہمانا از وفا بوئی ندارند
بجز جور و جفا خوئی ندارند + نبود آسائشی در دور ایشان + شب و خلقی و آہ از جور ایشان
یکی از قوم ایشان صخر بود است + کہ بیطاری و خمرش فخر بود است + ہمیشہ نصرت کفار میکرد
جفا بر سید ابرار میکرد + یکی زین قوم مروان لعین بود + کہ بدخواہ امیر المومنین بود
از و ظاہر نشد غیر از شقاوت + ندیدند اہل دین زو جز عداوت + دگر از ابن بوسفیان چہ گویم
در آن بیباکی و طغیان چہ گویم + پدر را منع از اسلام او کرد + بجید جنگہا در شام او کرد
ہمون خونریز در کام حسن ریخت + کہ صد لخت جگر زو در لگن ریخت + یکی در کربلا محشر بپا کرد
حسین تشنہ را خونین قبا کرد + ز بی آبی جگر ہا جملہ خون شد + لب لعلی لبان فیروزہ گون شد
پدر با آب گر خون حسن خورد + پسر کار حسین از تشنگی کرد + سوم آنکہ نزدیک اہل سنت

اہل سنت وجماعت کو امی منصب نیست و اطلاق امام بر خلیفه سمت جواز ندارد کما اعترف به الفاضل الدهلوی فی التحفة چہارم آنکه شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۲۴۳ نوشته و در حقیقت محبت نور است و معصیت ظلمت و نور مزیل ظلمت است و گفته اند که نیست هیچ مقامی اشرف و افضل از متابعت حبیب لیکن باید دانست که این اقوی و اکمل انواع محبت است و هر که متصف است بصفات متابعت کامل المحبة در اعلی مرتبه است و هر که مخالف است در بعضی امور ناقص المحبة اونی الدرجه است و لیکن از اصل اسم محبت و اتصال بدان بیرون نیست و دلیل آن قول آنحضرت است در آن شخص که حد زده است در شرب خمر و مکرر واقع شد این فعل از وی پس لعنت کردند او را بعضی مردم فرمود لا تلعنوه فانه یحب الله و رسوله و آن شخص بود از اهل بدو زاهر نام نزد آنحضرت می آمد و چیزی از اشیای بدو مثل تره و گزر و مانند آن می آورد و آنحضرت علیه السلام نیز از چیزهای شهر از جامه و زر و مانند آن بوی عطا می فرمود و میفرمود زاهر روستای ماست و ما شهری اوییم و از بعضی کتب معلوم می شود که نام این شارب خمر عبد الله است ملقب بحمار و زاهر دیگر است والله اعلم و از اینجا معلوم می شود که اصل همان میل و انجذاب است اگرچه در متابعت تقصیری رود و نیز معلوم می شود که مرتکب کبیره کافر نیست چنانکه مذهب اهل سنت وجماعت است لیکن باید دانست که استمرار ثبوت محبت الله تعالی در دل عاصی مشروط و مقید است باآنکه نادم باشد بر وقوع معصیت یا اقامت کرده شود بروی حد پس کفارت کند گناه را بخلاف آنکه واقع نشود ندامت از وی و ترس آنیست که تکرار ذنوب و اصرار برآن مرتبه طبع و رین و ختم کشد و سلب کرده شود از وی ایمان والعیاذ بالله و از علامات محبت آنحضرت صلی الله علیه وسلم کثرت ذکر شریف اوست چه کثرت ذکر از لوازم محبت است من احب شیئا اکثر ذکره انتهی بتصریح محدث دهلوی کثرت ذکر از لوازم محبت است و آن در تعزیه داران موجود فتبصّر ولا تکن من المستهزئین

قال المخاطب دیکھو نماز کے امام کی اگر نمازیں کوئی پیچھے موافقت نہ کرے تو اپنی نماز ہی

اور اوسکو امام سی مخالفت ہوئی بھلا جب نماز مین امام کی موافقت فرض ہی تو ایمان امام کے
کی اوس سے اولی تر ہی اب ذرا تو آنکھین کھولو ہوش مین آؤ کہ پیچھے ایسے امام کی کیا کرنے ہو
موافقت یا مخالفت **اقول** در یہ تشنیع الحمد للہ کہ مخاطب جناب امام حسین علیہ السلام را امام
قرار دادہ و پر ظاہر کہ بنا ساختن تعزیہ و گریہ و زاری در ماتم آنحضرت و تذکر مصائب آنجناب از امور
موافقت ست نہ مخالفت **قال المخاطب** در بعضے جاہل جو آپ کو دلیل مین بڑا پکا بوجھتے ہین وے
یون طوطے زیر رنگ ہانکتی ہین کہ دیکھو صاحب تعزیہ کی بڑی مقبولیت ہی محرم کے دو روز باقی
تہی کہ ایک رات مین اپنی چچا کی اٹاری پر لیٹا ہوا تہا کیا دیکھتا ہون کہ امام کے چبوترہ پر بہت سے
مشعلین روشن ہین اور کچھ اسمین صحابہ سا معلوم ہوا بعد تھوڑی دیر کے غائب ہو گیا آپ ہی
امام صاحب تہی اندنون آپ کا گذر ضرور ہوتا ہی بڑی قسمت ہماری جو ہمکو دکھائی دیگئے
اسکا جواب یہہ ہے کہ پہلی تو تم بڑی سچے ہو دوسری تمنی کیونکر جانا کہ وہ امام صاحب کے روشنی تہے
سیکڑون جن اور شیطان آدمی کے بہکانے کو مارے پہرتے ہین جو کوئی قرآن اور حدیث اور امام کے
زندگی کے وقت کی بات چہوڑ کر خواب و خیال پر اپنا دین مضبوط کرے اسکو جن اور شیطان ایسے ایسے
طلسمات دیکہا کر خراب کرتے ہین تمنے اپنی چچا کی اٹاری پر یہہ تماشا دیکہا اور عجب تماشا ہے
کہ ہمکو مسجد کے اٹاری پر سی ایک چراغ بہی کبہی نہ دکہائی دیا کیون نہو شیطان اور جن خوب جانتے ہین
کہ یہہ لوگ ایسے تماشے دیکہکر ہرگز نہ ہلین گے جبکی قرآن اور حدیث کے خلاف نہین مانتے ہین ہم نے ہزارون
مشعلین دیکہا ہین تو کیا بلکہ اور لاحول پڑہین گے مگر بیوقوف لوگ ہماری آس پر ہین ایسون کو
دکہانا ضرور ہے **اقول** در یہ تشنیع مخدوش ست بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در جلد دوم
مدارج النبوۃ صفحہ ۲۳۰ نقلاً از شیخ علاء الدین شافعی میفرماید و ہمچنین در میان قبور سائر مومنین
و ارواح ایشان نسبت خاص ست مستمر کہ بدآن زائران را می شناسند بدلیل استحباب
زیارت در جمیع اوقات بعد از آن احادیث کثیرہ می آرد و میگوید کہ جمیع این احادیث دلالت
دارد بر آنکہ اہل قبور را ادراک و سماع حاصل ست و شک نیست کہ سمع از اعراض ست کہ

بحیات پس همه حی اند ولیکن حیات ایشان در مرتبه کمتر ست از حیات شهدا و حیات انبیا کامل تر از حیات شهدا ست انتهی پوشیده نماند که بعد از اثبات حیات حقیقی حسمی دنیاوی اگر بعد از ان گویند که حقتعالے جسد شریف را حالتی و قدرتی بخشیده ست که در هر مکان که خواهد تشریف بخشند خواه بعینه با مثال خواه بر آسمان یا بر زمین و خواه در قبر شریف یا غیر وے صورتے دارد با وجود ثبوت نسبت خاص بقبر در همه حال انتهی ملخص سخن آنکه به سند نکو مشرف شدن مومن بهر مکان از زیارت جناب امام مظلوم علیه السلام ممکن ست و در مکانیکه ذکر آنحضرت اکثر باشد خصوصیت دارد پس با وصف خصوصیت مذکوره و بلاخطه انوار بدگمانی نمودن کار شریف نیست فاعتبروا یا اولی الابصار دوم آنکه عبدالرحمن جامی در کتاب نفحات الانس در ترجمه عمر زجاجی آورده گویند در موسم حج عجمی پیش وے آمد که برات من بمن ده که حج گزارده ام و یاران تو مرا تو نشان داده که برات حج از تو ستانم شیخ سلامت صدر و سادگی وے را دید دانست که یاران با وے مزاح کرده اند بلتزم اشارت کرد و گفت که انجا برو و بگوے یارب اعطنی البراة ساعتے بر نیامده که آن عجمی باز گشت و بدست وی کاغذے بود بخط سبز بر آن نوشته که بسم الله الرحمن الرحیم هذه براة فلان بن فلان من النار حالا افاده رود که این تحریر از پیشگاه رب جلیل باشاره ابو عمر زجاجی چگونه بر عجمی نازل گشت الحاصل این را از طرف حق جل و علا شمردن و مشاهده انوار را کار شیاطین گفتن از اعجب عجاب ست سوم آنکه مشرف نشدن مخاطب بزیارت جناب امام مظلوم بوجه فقدان محبت و حسن عقیدت و صلاح و تقوے ست چهارم آنکه مولوی عبدالحی در رساله صراط در ضمن حال احمد پیرزاده می نویسد القصه طهارت جبلیه در صدد طبیعت ایشان پیدا و انوار سعادت ازلیه بر جبین مبارک ایشان هویدا بود تا اینکه مفتاح کنوز سعادت که ابواب مخلقه هر دو طریق یعنی طریق نبوت و طریق ولایت باعانت آن کشاده گردد حضرت ایشان را بدست آمد و آن حصول ملازمت جناب هدایت مآب قدوه ارباب صدق و صفا زبده اصحاب فنا و بقا سید الاولیا سید العلما حجة الله علی العالمین وارث الانبیا و المرسلین

مرجع کل ذلیل و عزیز مولانا و مرشدنا الشیخ عبد العزیز نفع الله المسلمین بطول بقائه و عز
وسایر المسلمین بمجده و علائه ست و حضرت ایشان را بموجب ایشان در طریقه نقشبندیه شرف بیعت
حاصل شد و از یمن حصول دولت و برکت توجهات آنجناب معاملاتے بس شگرف رو نم
که بسبب همان وقائع عجیبه کمالات طریق نبوت که مجملا در بدو فطرت مندرج بوده بتفصیل و بشر
انجامید و مقامات طریق ولایت بر احسن وجوه جلوه گر گردیده اول و افضل المقامات ای
که حضرت ایشان جناب رسالت مآب را صلواة الله و سلامه علیه در مقام دیدند و آنجناب
بدست مبارک خود گرفته در دهن حضرت ایشان را خورانیدند بوضعیکه یک یک خرما بدست
خود گرفته در دهن حضرت ایشان می نهادند و بعد ازان بیدار شدند و در نفس خود اثرے از رویا
حقه ظاهر و باهر یافتند و بهمین واقعه ابتدای سلوک طریق نبوت حاصل شد و بعد ازان جناب
ولایت مآب حضرت علی مرتضے کرم الله وجهه و جناب سیدة النساء فاطمه زهرا رضی الله عنها
بخواب دیدند پس حضرت علی مرتضی علیه السلام حضرت ایشان را بدست خود غسل داد
و ایشان را خوب شست و شو کردن آیام اطفال خود را و جناب حضرت فاطمه الزهرا الباس
پس خاص بدست مبارک خود ایشان را پوشانید پس بسبب همین واقعه کمالات طریق ولایت
جلوه گر گردیده و اجتبائے ازلیکه در ازل الآزال مکنون بوده بمنصه ظهور رسیده و عنایت رحمانی
و ترتیب یزدانی بلا واسطه احدے متکفل حال ایشان شد و معاملات متواتره و وقایع متکاثره
پی در پے بوقوع آمد یا آنکه روزے حضرت جل و علا دست راست ایشان را بدست قدرت
خاص خود گرفته و چیزے را از امور قدسیه که بس رفیع و بدیع بود پیش روی حضرت ایشان کرد
فرمود که ترا این چیزها داده ام و چیزهاے دیگر خواهم داد یا آنکه شخصی بجناب حضرت استدعا
بیعت نمود و حضرت ایشان در آن ایام علی العموم اخذ بیعت نمی کردند بنا بر علیه ملتمس آنشخص را
هم قبول نفرمودند آنشخص بیش از بیش الحاح کرد حضرت ایشان با آنشخص فرمود که یک دو روز
توقف باید بعد ازان هرچه مناسب وقت خواهد بود همان بعمل خواهد آمد باز حضرت ایشان

تغفسار و استبداد ان بجناب حضرت حق متوجه شدند و عرض نمودند که بنده از بندگان تو اشتند
یکنند که بیعت بمن نمایند و تو دست مرا گرفته و هر که درین عالم دست کسی گیر و پاس دستگیری همیشه
کنند و اوصاف ترا باخلاق مخلوقات هیچ نسبتی نیست پس درین معامله چه منظور ست از انطرف
لم شد که هر که بدست تو بیعت خواهد کرد و کولکها باشند هر یک را کفالت خواهم کرد و چیر تم می ربایند که ازکجا
علوم شد که حق تعالے دست راست او نشان گرفته و شیاطین همیشه در تضلیل بندگان خدا
ی باشند غالبا شیطان خود را نموده باشند و پیر صاحب با یار شیطان عمل نموده لکوک ها مردم
آ تابع خود ساخته و از وسان بیعت گرفته بجهنم برند فالجواب الجواب از لطائف مقام اینکه
هبی که از اعاظم علماء اهل سنت ست تمامی اکابر صوفیه را از اهل بدعت شمرده و شیخ عبد الحق
هلوی در ترجمه مشکوة گفته که ابن جوزی را کتابے ست مشهور به تلبیس ابلیس بیان کرده است
روے طریقه ها که راه یافته ست شیطان بر طوائف مردم و واقع شده اند در بدعت وخلاف
سنت خصوصًا بر طائفه صوفیه و مبالغه کرده در رد و انکار بر ایشان و نیز شیخ دهلوی تصریح نموده
نکه ابن جوزی ہمعصر شیخ عبد القادر جیلانی و منکر بزرگے ایشان بوده و ابن جوزی در تلبیس
ابلیس گفته که در زمان رسول صلے اللہ وسلم بجز نسبت اسلام و ایمان نسبت دیگر نموده و محققین
اهل سنت و جماعت گفته اند و ان الذی تعتاده الصوفیة من متابعة المتصوفین فلیس بشئ و ابن جوزی
در کتاب تلبیس ابلیس گفته ولم یتجاسر الزنادقة ان یرفضوا الشریعة حتی جاءت المتصوفة فوضعوا اسماء
وقالوا حقیقة وشریعة وهذا قبیح لان الشریعة وضعه الخالق بمصالح الخلق
فکل من رام الحقیقة فی غیر الشریعة فمغرور مخادع
انتهی و در رساله قشیریه ابو سعید خرازمی آرد که گفت دیدم آنحضرت صلعم را در منام و گفت یا رسول اللہ
معذور دارم که محبت خدا باز داشته است مرا از محبت تو آنحضرت و دیگر میگویند نیچه با نیچه خدا دارم من
به پرواے مصطفی دارم + و مثل این از رابعه بصریه نیز نقل میکنند قال المخاطب اور ایک ر
ایک جاہل یون نقل کرنے لگا کہ دیکھو صاحب کل فلانے ڈہار سے سنے عجیب خواب دیکھا

۴
الزامیه الشیخ احمد
السرهندی المعروف
بمجدد الف ثانی

کہ ایک شخص بزرگ آئی اور اوسکے ایک طمانچا مارا اور کہا کیون مردود تونے دوسال سے
تعزیہ نہین بنایا وہ بیچارا ڈر گیا بولا کہ مجھسے حضرت بہول چوک ہوئی ایکی دوسال کا تعزیہ
اوسکا جواب یہ ہی کہ ڈہاری کا خواب بہی تال سر کا ہی قربان جاے تمہاری بوجہ کی جو بجہا
برات دن شراب پیے اور کسبیون کو نچاوے سو حضرت امام کو دیکھا **اقول** وبہ نستعین مردود
بچند وجہ اول آنکہ این خواب فتح محمد فرخ آبادی بعد توبہ از معاصی جلوہ ظہور پذیرفتہ پس تشنیع
بافعال سابق محض بیجا است دوم آنکہ ہرگاہ نزد اہل سنت وجماعت یعنی بقرآن واشعار
جائز است تعریض بآن سراسر نارواچنانچہ در جلد اول مدارج النبوۃ ص ۹۴ نوشتہ بدانکہ
صاحب امتاع ذکر کردہ است در سماع سہ قول را حرمت وکراہت واباحت وذکر کرد دلائل
ہر مذہب را وترجیح کرد مذہب اباحت را چنانکہ مدعی اوست وجواب داد از استدلالات متمسک
حرمت وکراہت واطناب کرد در اثبات مذہب اباحت واثبات کرد آن را بکتاب وسنۃ واجما
وقیاس دوجہ قیاس آنکہ چون ثابت شدہ در سنۃ صحیحہ جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد
انتہی سیوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح وذریعہ است برای گریہ وبکا وگریہ در مصائب انبیا
واوصیا معمول خاصان خداست چنانچہ مولوی عبد الواحد خان در رسالہ ازالۃ الاوہام نوشتہ
پس درین عصر وزمان علماء صالحین فتوے برای ترویج وقیام تعزیہ امام مظلوم کہ دادند
بجا ومناسب است وترویج آن موجب ثواب واجر عظیم وفتواے علماء صحیح وصواب است
ہمچنین علما یقینا مثاب خواہند شد الخ وشیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول ص ۳۴ نوشتہ
واز عبدہ بنت خالد بن معدان آوردہ اند کہ گفت نبود خالد کہ بناے میکرد بجانہ خواب خود مگر
ذکر میکرد شوق خود را برسول خدا واصحاب وے از مہاجرین وانصار ونام می برد ایشان را
می گفت ہم اصلے ونقلے ایشان اصل من اند وبسوے ایشان آرزو میکند دل من ودراز شد
شوق من بسوے ایشان زود کن ای پروردگار من قبض روح مرا بسوے خود وگریہ میکرد
ومی نالید ومیگفت این کلمات را تا غلبہ میکرد اورا خواب الخ وعلی محمد خان فاروقی حنفی

در رساله عمده از مفتاح الجنان و معارج النبوة نوشته که طرماح ابن عدی روایت می کند که [illegible] شهدای
کربلا در حالت غش بر روز شهادت امام حسین افتاده بودم وقت شام هرگاه قوم اشرار از کربلا
روانه شدند بهوش آمدم و اراده رفتن از انجا ساختم مگر رفتن نتوانستم درمیان لاشهای شهدا افتاده
ماندم در انجا دیدم که بست سوار بلباس سفید که بوی مشک و عنبر می آید ورود نمودند من دانستم
که یاران عبد الله بن زیاد در جستجوے لاش حسین علیه السلام آمدند که درین اثنا سواران مذکور
از اسپهای خود پا فرود آمدند و از جمله آنها یک بزرگ لاش حسین علیه السلام برداشته نشانیدند
و بطرف کوفه اشاره کرد بمجرد اشاره سر حسین ع رسیده ملحق بجسم گردید چنانکه در زندگی بود همان سان
شد من که بعد تامل دیدم آنحضرت بزرگ محمد رسول الله صلعم بودند مگر یارای گفتگو در خود نیافتم
که بحضور نبوی چیزے گفتگو نمایم باز جناب نبوی صلعم از دیگر بزرگان که در انجا حاضر بودند فرمودند
ای آدم پدر من و نوح و ابراهیم و اسمعیل و ای برادر من موسے و عیسے شمایان دیدید که امت من
بعد من چه کردند و بر سر لاش حسین علیه السلام بوسه میدادند و گریه میکردند الخ و در غنیة الطالبین
مرقوم است که از روز شهادت امام مظلوم بر قبر حسین علیه السلام ص از فرشتگان خالی نمیباشد
انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تنزل و فرض تسلیم اگرچه مماثل فرض وجود عنقا ست می گویم اینجواب
قبل وقوع توبه مشاهده شده مگر چون رقص و وجد و طرب نزد اهل سنت از محرمات شرعی نیست
لهذا قابل طعن نباشد زیرا که در نغمة العشاق نوشته که رقص و وجد و طرب را از محرمات شرعے
قرار دادن افترا ست بر خدا و رسول خدا صلعم زیرا که دلیل بحرمت این در قران مجید است
نه در حدیث و نمیرسد کسے را که حلال و حرام گرداند چیزیرا در دین بغیر صدور نص از جانب شارع
بقوله تعالے فمن اظلم ممن افتری علی الله الکذب او کذب بایاته انه
لا یفلح الظالمون و بالفرض اگر طرب و وجد لعب باشد هر لعب کی حرام است
در رقص و طرب که مستمعین سماع را بخوف و دهشت خدا و عشق و محبت الهی رو میدهد کم از رقص
و لعب حبشیان نخواهد بود که در مسجد نبوے ص واقع گشته و جناب نبوی آب با زوجه محبوبه خود عایشه

ص هفتاد هزار فرشته نازل گردیده گریه میکنند تا روز قیامت و در تاریخ اعثم کوفی از کعب الاحبار منقولست که قبر امام حسین ع

نغمة العشاق تصنیف
مولوی نور الدین صاحب
متوطن جهاروان
مرادآباد خلیفه مولوی
عبد الرحمن صاحب
لکهنوی است ۱۲

صدیقه تا دیر متوجه مشاهده آن می ماند ندانم پنجم آنکه بالفرض والتسلیم چنانچه بعض صحابه را شرب خمر و زنا وغیره از رتبه صحابیت دور نساخت و هیچک فسق و بدعت و معصیت ساکنان مدینه طیبه را از حسن خاتمه و مغفرت محروم نسازد و همچنان محبت جناب امام حسین ع نیز بر جمیع معاصی غالب آمده انجام محب به عفو و مغفرت نماید اما ارتکاب صحابه بمعاصی بسیار اند و بعضے ازان درین رساله بتقریب ذکر دیگر گذشت لهذا ازان طے کشح نموده میگوئیم در جذب القلوب آورده و از جمله آداب مهمه که در مردم بسبب بعضے عوارض در رعایت آن تقصیرے و تهاونی واقع میشود دانست که در محبت ساکنان مدینه مطهره و رعایت تعظیم ایشان علی حسب مراتبهم تقصیر را بخود راه ندهد تا بحدیکه زیاده بر نسبت جوار صوری مرتبے و فضیلتے نداشته باشند بلکه هر چند بفسق و بدعت و سائر اقسام معصیت منسوب و مطعون باشند زیرا که شرف جوار حضرت سید مختار صلعم کافیست و این شرف بهیچ معصیتی و بدعتے نرود و از حسن خاتمه و عفو و مغفرت محروم نسازد الخ ششم آنکه شراب خوار بودن قوال مذکور فرض کردم مگر اهل سنت را بان تشنیع نمیرسد چه مفتی شرف الدین صاحب رام پوری بحلت شراب ساخته قند سیاه و پوست درخت مغیلان وغیره متعارفه هندوستان فتوا نوشته اند و در هدایه مرقوم هست که ابوحنیفه کوفی فقط چهار شراب یکی خیسانیده انگور دوم جوشانده انگور سوم آب زبیب چهارم آب خرما حرام میداند وتفصیله فی الهدایه **قال المخاطب** سوچو تو ایسا ڈهاری بهڑوا کسے بهڑوی شیطان کو خواب مین دیکهیگا یا حضرت امام کو اور عجب هی که امام نے اسپر کبهی آکر تماچا نه مارا که شراب نه پی اور کسبیونکی نوکرے نکرا اور نماز اور روزه کیون نهین ادا کرتا **اقول** وبه نستعین سابقا دانستی که این خواب بعد توبه وقوع یافته و گوئی برای سابق ترک دیگر اعمال ناقص چرا هدایت نفرمود گوئیم بزبان سابق فتح محمد مذکور بانواع معاصی مبتلا بود و اکثر اوقات از فاسقان معین بوجه شدت مصروفیت بفسق و مشغولیت بفجور سلب توفیق میشود لهذا از دولت رویت و هدایت آنحضرت محروم بود چون رویت جناب امام مظلوم موقوف است بحسن عقیدت و لطف تربیت و صلاح و تقوے هرگاه فتح محمد بعد توبه تقوے

را پابند شد این دولت عظمی نصیب او گشت **قال المخاطب** اور بار اتوا برگ بانس کے لیئے
اقول وبہ نستعین چون بنا ساختن تعزیہ از شعائر اسلام ست و رواج دہندہ و بنا کنندہ
آن مثاب کما اعترف بہ المولوے عبد الواحد خان فی رسالتہ المسماۃ بازالۃ الاوہام پس اگر برا
بنا ساختن امر شعائر اسلام کہ در آن برای بنا کنندہ ثواب باشد از جانب امام مظلوم ہدایت
رود بعید نیست و در آن چہ محذور **قال المخاطب** اور ایسے ایک خواب پر اعتماد کر لیتے ہو اور
ہماری سیکڑون دلیلون عقلی ونقلی سے ایسی کا مومنین شبہہ ہی نہین لاتے **اقول** وبہ نستعین
معاضد جواز تعزیہ داری ہزار ہا دلیل عقلی ونقلی ہستند و بعضی ازان درین رسالہ گذشتہ و می آیند
من شاء التفصیل فلیرجع الی المطولات و آنچہ مخاطب گفتہ ہمہ مغالطات ہستند کما ظہر و سیظہر **قال**
المخاطب اور خواب کی کیا حقیقت پوچہتے ہو جو کوئی دنکو جس وہم وخیال مین رہتا ہی اور جسکو
ہمیشہ واہی تباہی جہوٹہہ بولنے کے عادت ہی اوسکو خوابین بہی ویسا ہی معلوم ہوتا ہی جہوٹے کو
خواب بہی جہوٹہہ دکہاتے ہین ہر جیسی کو تیسا حدیث مین آیا ہی جو بات مین سچا زیادہ جب حضرت
وہ خواب مین بہی سچا زیادہ
پیغمبر کہ جسکے صورت شیطان نہین بن سکتا ہی انکی حدیث خواب کا یہ حکم ہی کہ شرع اور حدیث
زندگے کی مخالف ہو تو اوسپر عمل نہین درست ہی اور کا خواب کس گنتی مین ہی یہ دین مسلمانے
خواب وخیال سے مقرر نہین ہوا خلقت ایسی ایسی گمراہ ہوئی کہ ہمنے حضرت مدار سالار او رفلانے
پیر اور شہید کو خواب مین دیکہا ہی ہمسے یون کہہ گئی خدا جہالت سی پناہ رکہے **اقول** وبہ نستعین
مردود ست بچند وجہ اول آنکہ بمفاد حدیث شریف حسین منی وانا منہ شیطان بصورت جناب
امام حسین علیہ السلام مثل آنحضرت متمثل نمیتواند شد دوم اینکہ رویت جناب خاتم النبیین صلعم
را دو طریقہ است یکی در بیداری چنانچہ شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوۃ جلد اول صفحہ ۱۴۹
نوشتہ و اما حجۃ الاسلام در کتاب خود المنقذ من الضلال می گوید کہ ارباب قلوب مشاہدہ میکنند
در بیداری ملائکہ را و ارواح انبیا را و می شنوند از ایشان آوازہا و اقتباس میکنند از ایشان
انوار و استفادہ میکنند الخ و در صفحہ ۵۲ نوشتہ و در رویت کہ در یقظہ است بعضے مشایخ استفادہ

نموده اند والله اعلم دوم در مقام در کتاب مدارج النبوة ص ۳۸ نوشته و از آن جمله است
که هر که دید آنحضرت را در خواب دید او را حقا و بے شک و شبهه زیرا که شیطان تمثیل نمیکند بو
یعنی بصورت شریف وی نمی تواند بر آمد و نمود او را قدرت نداده اند که بر آن حضرت درین با
اقرار تواند کرد و در روایتے آمده که فرمود من رأني فقد رأى الحق مراد همین دیدن در خوا
و در روایت جابر رضی الله عنه آمده من رأني في المنام فقد رأني یعنے اگرچه حق شیطان را قدرت
بخشیده است که بهر صورتے که خواهد بر آید و لیکن ممکن نگردانیده است او را که بصورت آنحضرت صلعم بر آید
زیرا که آنحضرت مظهر هدایت است و شیطان مظهر ضلالت است و هدایت و ضلالت ضد اند حتی
که بصورت پروردگار عز و تقدس تواند بر آید و اقرار کرد و بباری داد زیرا که وے سبحانه خالق هدایت
و ضلالت است هر دو و در اینجا محل اشتباه نیست کذا قالوا انتهی پس حریم می رباید که باد
اقرار بایں معنے که رویت آنحضرت صلعم حق است و چه عدم بجا آوری حکم آنحضرت چیست اگر گو
که آنحضرت صلعم مجتهد بودند و خطا در اجتهاد جائز است و بزمان آنحضرت بنوعے من الوجوه خواه باعلا
رب العزت و یا بایماء صحابه اصلاح خطا میگشت و درین زمان چون اصلاح ممکن نیست
لهذا عمل بان نمی توان نمود گوئیم اول آنکه مجتهد بودن آنحضرت صلعم ممنوع است بلکه جمله اقوال
آنحضرت بوحی هستند آیه وافی هدایه و ما ینطق عن الهوى ان هو الا وحي يوحى شاهد آن است دوم آنکه
تسلیم مجتهد بودن آنحضرت میگوئیم انحراف از اتباع مجتهد مجتهد دیگر را میرسد نه مقلد را علاوه و ازین
شیخ عبد الحق علت عمل نکردن مقصود بودن ضبط از رائے در حالت نوم نوشته و هو غیر مسلم ال
که شیخ دهلوی در همین کتاب بصفحه ۱۵۲ نوشته که بسیاری از محدثین بتصحیح احادیث که مروی است
از حضرت وی نموده و عرض کرده که یا رسول الله فلان این حدیث از حضرت تو روایت کرده است
پس فرمود آنحضرت نعم او لا الخ و شاه ولی الله در کتاب در ثمین فی مبشرات النبي الامين می فرما
الحدیث الخامس عشر اخبرني سيدي الوالد انه كان مريضا فرأى النبي صلعم في النوم فقال
كيف حالك يا بني ثم بشره بالشفاء واعطاه شعرتين من شعور لحيته فتعافى في مرضه في الحا

نیز روایت آمده حق تعالی [illegible] شیطان را بصورت [illegible] بصورت [illegible] نتواند بر آمد

بقیت الشعرتان عنده فی الیقظة فاعطی احدهما

فهی عندی حدیث پانزدهم خبر داد مرا سیدمن والد من که او بیمار بود پس
آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم در خواب دید که آنحضرت می فرماید چیست حال تو ای پسر من
پس بشارت داد او را بشفا و دو موی از موهای ریش مبارکش باو عطا فرمود فی الحال
از مرض شفا یافت و موهای بر داد در بیداری باقی ماند پس پدرش یکی از ان دو موی
باو داد و بالجمله برکاه انچه در حال منام جناب حضرت نبی صلعم باو عطا فرموده بود در حالت
بیداری در دستش باقی بماند و مکنونات عالم غیب و خیال در عالم شهادت با وجود تخالف
نشاتین منصه شهود و بروز جلوه گر گردد و وجود ذهنی موجب ترتب آثار وجود خارجی شود حکم
مفقود بودن ضبط از رای در حالت نوم دور از انصاف است فافهم وانصف **قال**
المخاطب اور بعضی بیوقوف سبکو سنتی هین که بدعت سی منع کرتا هے کهتی هین یهه شخص وهابی هے
ایسی باتین وهابے کرتی هین اسکا جواب یهه هی که جس بات سی هم منع کرتے هین اوسکی
برائی قرآن اور حدیث سی بیان کرتے هین کہین وهابیونکا نام نهین لیتی هین نه انکی بات کے سند
پکڑتی هین باوجود اسکے تمهارا وهابی کهنا همکو جهالت هی اور اگر وهابے اسیکا نام هی که جو شرک اور
بدعت کو دور کری اور موافق قرآن اور حدیث کے عمل مین لاوی تو هم وهابی صحیح بقول امام مصنف
شافعی کے اگر رفض فقط حب ال محمد کا نام هی تو هم بهی رافضی هین **اقول** و به نستعین انچه
منتهے الکلام در حق این کرده که خود را فع بدعت میگویند نوشته بس است قوله و عظین تخلت
وهابیه بالیقین قدم از دائره سنت و جماعت بیرون نهادند و داد اعتزال و رفض و خروج دادند
ولنعم ما قیل ؎ واعظ شهر که مردم ملکش میخوانند ٭ قول ما نیز همین است که او آدم نیست ٭
هکذا فی غایة المرام **قال** المخاطب اور جو بری بیل هین وے یون بولتی هین که مسلمانی
اب دو کامون مین آرهی هی ایک تو گای کا گوشت کهانا دوسری تعزیه بنانا اسکا جواب یهه هے
که گای کا گوشت کهانا نه فرض هی نه واجب نه کچهه ثواب نه عذاب جسطرح اور گوشت حلال هین

ایک یہہ بہی ہے بالفرض اگر ہنود گاے کا گوشت کہانی لگیں اور باتیں مسلمانی کی قبول
تو بہی ہم اونکو مسلمان نہ کہینگے اور جو فقط گای کہانیمین مسلمانی ہوتی تو سب سے بڑی مسلما
چمار اور بہنگی ہوتے کہ یہہ سب سی زیادہ کہاتی ہین نہ حلال چہوڑی نہ مردار بقول شخص کہری گا
کہانے والی ہین اور جو اس سبب سی کہتی ہو کہ گاے کہانیمین ہمکو ہندونسی کمال تفرقہ حاصل
ہوتا ہے کہ جسکو وہ معبود ٹہراتے ہین اور تعظیم کرتی ہین ہم اوسکو ذبح کرکی کہاتے ہین گو یا ہما
انکی دین مین اسہی بات سی کمال جدائی نکلتی ہی تو شاباش آفرین پہر تعزیہ کو بہی یہی بوجہہ کر
چہوڑ دو کہ جسطرح گاے کہانیمین ہندونسی مخالفت تمام ہی تعزیہ بنانی مین بہی اون سے
موافقت اور مشابہت ہی الکلام ہی یہان بیغیرتی کا برقع کیون پہنے ہو اور اون کے موافق
اور مشابہ ہوی جاتے ہو **اقول** دریں تعین مخاطب این **سوال وجواب** را برائے تزئین
مدعا بر خود تراشیدہ ودر تعزیہ داری ہیچگونہ مشابہت بہنود بسبب اوشان امرے برائے غم
بنا نمی کنند **قال** المخاطب ذرا سمجہو یہی سبب ہی کہ ہنود کسی اور کام مسلمانی مین شر
اور موافق نہین ہوتے ہین بلکہ دشمنی رکہتے ہین مگر تعزیہ اور گورپرستی سے راغب ہین بل
شریک ہوکر شربت اور ریوڑی چڑہاتے ہین اور درگاہون مین نذر نیاز لیکر جاتے ہین
اسواسطے کہ اسمین مشابہت پاتے ہین سچ ہے **بیت** کبوتر با کبوتر باز با باز کند ہمجنس
با ہمجنس پرواز اور بڑے شرم کی بات ہی کہ تمنے قرآن حدیث نماز روزہ حج زکوۃ سب چہوڑ کر
کاٹہہ بانس اور کاسے مین مسلمانی مقرر کی اور اشرفا وہ بڑے بیل کاٹہہ کی الو بنو اور تعز
احوال ہمنے اوپر سے اوپر کر بنا دکہا دیا اور باقی رہا سہا اور دکہاتے دیتی ہین **اقول**
انچہ از شرکت ہنود در تعزیہ داری گفتہ غلط محض ست مگر بعض ہنود کہ از صحبت اہل اسل
فے الجملہ حقیقت مذہب اسلام دریافتہ اند و باز بر حکومت مومنان مخلصین ہستند در بعض
عزاداری شرکت می کنند لیکن چون این شرکت را حیثیت دیگر اوست ازان تشابہ وکفر لاز
قطع نظر ازین چند انکہ ہنود را شرکت با فرقہ صوفیہ ست با دیگری نیست چہ این طریقہ فی الا

ماخوذ ست ہمچنانکہ در ہنود گرو و چیلہ می باشند درینجا ہم پیر و مرید موجود چنانکہ با وشان طریقہ ارادت وچیلہ نمودن جاری ست درین شان نیز طریقہ بیعت گرفتن و ذکر خفی و جلی کردن و بمراقبہ مثل ہنود نشستن و نماز معکوس بطریقہ جوگیان خواندن از غایت شہرت مستغنی از بیان ست و دلائل اباحت تعزیہ داری شنیدی فتذکر لیکن چون تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا باغراضی مہیج بغض صحابہ بود لہذا علامہ تفتازانی راہ دور اندیشی و کاردانی پیش گرفتہ میفرماید ما وقع بین الصحابۃ من المحاربات والمشاجرات علی الوجہ المسطور فی کتب التواریخ والمذکور علی السنۃ الثقات یدل بظاہرہ علی ان بعضہم قد حاد عن طریق الحق و بلغ حد الظلم والفسق وکان الباعث علیہ الحقد والعناد والحسد واللداد وطلب الملک والریاسات والمیل الی اللذات والشہوات اذ لیس کل صحابی معصوما ولا کل من لقی النبی بالخیر موسوما الا ان العلماء لحسن ظنہم باصحاب رسول اللہ صلعم ذکروا لہا محامل و تاویلات بہا یلیق وذہبوا الی انہم محفوظون عما یوجب التضلیل والتفسیق صونا لعقائد المسلمین من الزیغ والضلالۃ فی حق کبار الصحابۃ سیما المہاجرین منہم والانصار المبشرین بالثواب فی دار القرار واما ما جری بعدہم من الظلم علی اہلبیت النبی فمن الظہور بحیث لا مجال للاخفاء ومن الشناعۃ بحیث لا اشتباہ علی الآراء ویکاد تشہد بہ الجماد والحیوانات العجماء ویبکی لہ من فی الارض والسماء وتنہد منہ الجبال وتنشق منہ الصخور ویبقی سوء علمہ علی کر الشہور ومر الدہور فلعنۃ اللہ علی من باشر او رضی او سعی ولعذاب الآخرۃ اشد وابقی انتہی

نظم

افعال زشت شان ہمہ اظہار میکنند ÷ سور و لعن و طعن و نفرت و انکار میکنند ÷ گویند در مصیبت عظمای اہلبیت ÷ دوام دو دو جا دہم اخبار میکنند ÷ کلکم چو حرف لعن نویسد بعید نیست ÷ نطق جا دہ را کہ خود اقرار میکنند ÷ ما گر بکنج خانۂ تسقیم بستہ لب ÷ لعنت بر آن کسان

در و دیوار میکنند ۔ **قال المخاطب** فصل تیسری چند بکر اور فرا دل سے سنو کہ بنیاد تعزیہ کی
اس بات پر ہی کہ موت اور مصیبت میں روئی پیٹے جسطرح ہوسکتی **اقول** وبہ نستعین انچہ در مقام
افادہ نمودہ مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ بنیاد تعزیہ داری بر ذکر شہادت و مصائب جناب حسین
علیہ السلام ست و مخاطب لفظ موت و مصیبت را عم گذاشتہ دوم آنکہ ساختن تعزیہ برای گریہ و زاری
جناب شہید مظلوم علیہ السلام بودہ ست نہ برای لطم الخدود سوم آنکہ بطریق تنزل می گوئیم ضرب الخدود
نزد فقہاء شافعیہ نیز حرام نیست بلکہ مکروہ ست و بر مرتکب فعل مکروہ عقاب نمی باشد صاحب
جامع الاصول در مسند شافعی فرمودہ والذی ذہب الیہ الشافعی ان النیاحۃ وشق
الجیوب وضرب الخدود وتخمیشہا والصیاح مکروہ ۔ **قال المخاطب**
اب دیکھو کہ خدا اور رسول نے ایسی وقت میں تعزیہ بنانی اور مرثیہ گانی کا حکم دیا ہی **اقول** وبہ نستعین
بچند وجہ محل نظر ست اول اینکہ بنا ساختن تعزیہ مباح ست بحکم مرا فقت کن دوم اینکہ مرثیہ گفتن
سنت ست و اہل بیت و صحابہ مرثیہ ہا گفتہ اند برای اطمینان قلب ناظرین نقل یک دو قول
اکتفا میرود در مدارج النبوۃ در صفحہ ۴۲۵ مرقوم ست و چون در آمدند صحابہ بعد از دفن نزد فاطمہ
گفت چگونہ باور قرار داد دل شما کہ ریختند خاک بر رسولخدا گفتند بلی یا بنت رسول اللہ تا ہم درین خیال رفتہ بودیم
و اندوہناک بودیم ولیکن چہ توان کرد از حکم شرع چارہ نیست بعد از ان آمد فاطمہ زہرا ع بر سر قبر پدر
و گرفت از خاک قبر و نہاد بر دو چشم گریان خود و گفت ؎ ماذا علی من شم تربۃ احمد ان لا یشم
مدی الزمان غوالیا ۔ صبت علی مصائب لو انہا ۔ صبت علی الایام صرن لیالیا و در صفحہ
و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول
ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از انجا برداشت
و بدیدہ غمدیدہ نہاد و گریہ کرد و شعر مذکور انشا نمود و نیز در وقت زیارت دیگر گفتہ ست ؎
اذا اشتد شوقی زرت قبرک باکیا ۔ انوح واشکو لا اراک مجاوبی ۔ فیا ساکن الغبرا علمتنی
البکاء و ذکراک انسانی جمیع المصائب ۔ فان کنت من عینی فی الترب غائبا ۔ فما

⁂

وازجمله مراثی که منسوب بحضرت زهرا است این دو بیت ست نفسی علی زفراتها محبوسة :: یالیتها خرجت مع الزفرات :: لاخیر بعدک فی الحیاة وانما :: ابکی مخافة ان تطول حیاتی گفته شود که این مرثیه گفتن در وفات جناب سرورکائنات صلعم ثابت شد نه بر دیگران زیراکه درهمین کتاب به صفحه ۶۰۷ مرقوم ست که عمر ابن خطاب به شهادت عروة بن مسعود مرثیه گفت واگر با اینهمه در شک باشی وبرای مرثیه جناب سید الشهداء سند خاص خواهی مقتل فاضل دہلوی راسیر کن که میفرمایند لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب دماً و امطار الدم من السماء وهتف الهواتف بالمراثی ونوح الجن وبکائهم یعنی بسبب شهادت جناب مظلوم کربلاء از آواز غیب مرثیه ها شنیده می شد فلا تکن من الغافلین سوم آنکه غنا در مذهب اہل سنت وجماعت ممنوع نیست پس محل طعن نباشد طرفه اینکه تغنّی قرآن مجید نزد این حضرات امری ست ضروری چنانچه عبدالحق محدث دہلوی در مدارج النبوة نوشته و در حدیث صحیح آمده که آنحضرت فرمود صلعم لیس منا من لم یتغنّ بالقرآن وہرگاه تغنی قرآن جائز باشد در تغنی مراثی چه قباحت تنبیه مراد از تغنّی ہمین غنا متعارف یعنی رعایت قوانین موسیقی ست چه درہمان کتاب بفاصله یسیر نوشته که علما در مسئله تغنی بقرآن اختلاف کرده اند بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچه لازم آید افراط در مد واشباع حرکات ومانند آن واگرچه بقوانین موسیقی باشد وبعضی مطلق منع کنند انتهی واز ہمین جا ست که صدہا حفاظ اہل خلاف را عادت تغنی قران مجید ست واگر گوئی که این روایت تاکید تغنی قرآن شریف برآید لیکن تغنی مراثی را سندی دیگر باید گویم اول آنکه چون غنا جائز شد خواندن ہر چیز دران ہمان روا ودر قرآن راہمین قدر زیادتی که برای یعنی آن تحریص وترغیب داده شده دوم آنکه در صحیح بخاری نوشته که برای شهداء بدر ندبه میکردند ودف میزدند کما نقلنا من نغمة العشاق و پر ظاهر ندبه که با دف باشد بکمال رعایت قوانین موسیقی خواهد بود قال المخاطب ماصبر اور آپنی یاد کرنے کو فرمایا ہی اقول انتهی

گریه وزاری منافی صبر و یاد خدا نیست بلکه البکاء من الرحمة از احادیث مشهوره اهل سنت است و گریه کردن بر میت و اوصاف او برشمردن از سنت سنیه جناب خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وسلم و شواهد آن بسیار از آنجمله در کتاب مدارج النبوة به صفحه ۵۷۵ و ۵۷۶ آورده و چون دید آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم حمزه را کشته شده و مثله کرده شده صیحه زد و گفت مصیبت زده نمی شوم من هرگز بمثل تو و نه ایستاده ام من هیچ جای ایستادنی غصه ناک سازنده تر مرا ازینجا و منسوبست از ابن مسعود که گفت ندیدم ما آنحضرت را صلعم گریه کننده تر هرگز سخت تر از گریه وی بر حمزه بن عبد المطلب ایستاد بر جنازه وی و گریه کرد و برداشت آواز تا بیهوش شد و فرمود یا حمزة یا عم رسول الله یا اسد الله یا اسد رسوله یا حمزة یا فاعل الخیرات یا حمزة یا کاشف الکربات یا حمزة یا ذاب عن وجه رسول الله صلعم و اینجا معلوم میشود که در ندبه و بیطاقتی فریاد و آه و ناله نیز بوجود آمده است والله اعلم انتهی طرفه اینکه روایت مذکوره باعتراف شیخ عبد الحق بر حصول بیطاقتی و آه و ناله در ندبه نصیست صریح کما تری **قال المخاطب** قال الله تعالی یا ایها الذین امنوا استعینوا بالصبر والصلوة ان الله مع الصابرین الله فرماتا ہے ای مسلمانون قوت پکڑو صبر کرنے سی اور نماز سی بیشک الله ساتھ ہی صبر کرنے والون کے **اقول** وبه نستعین مخاطب عالی فہم بفہمد باید که جناب رسالت ماب صلعم از گریه و صیحه و شمردن اوصاف جناب حمزه رضی الله عنه داخل صابران ماند یا نه بحالت اولی خدا همراه ماست و گریه و بکا مخالف صبر نیست و بحالت ثانیه ماتم ایمان خود کنند که آنحضرت را بی صبر گفته از خدا جدا می کنند وان الله مع الصابرین بیاد نمی آرد **قال المخاطب** اس آیت سی معلوم ہوا کہ جب کچھ مشکل اور مصیبت پڑے تو اوسمین صبر اور نماز سے قوت پکڑی کیونکہ بغیر مشکل اور مصیبت کے صبر کی حاجت نہین اور جو کوئی صبر نکرے الله اوسکی ساتھ نہین اور صبر کرنا ایمان کی نشانی ہے **اقول** وبه نستعین گریه و بکا مخالف صبر نیست بلکه مخالفت صبر امر دیگر است که عدم رضای قلب عبارت از آن است چنانچه علامه دهلوی علیه الرحمه در تحفه اثنا عشریه می فرماید شکی نیست که صبر از اعظم خصائل نفسانی

[illegible] آنحضرت [illegible] وفات ابراهیم [illegible] آنحضرت گریستند فرمود عبد الرحمن ابن عوف [illegible] آنحضرت فرمود [illegible] البکاء من الرحمة

و جزع از رذایل است   و ظاهر ست که صبر از انفعالات نفسانی ست و تعلق بقلب وارد اگر
با وجود اطمینان قلب و ثبات قدم بر جادهٔ صبر و رضا بالقضا، اتی عمداً بنا بر اعلام و استعظام
بعضی مصائب و انهای آن بمردم بعضی امور که بحسب ظاهر دلالت بر عدم اصطبار میکند بوقوع
بیاید محذوری ندارد و منافاتی بمقام صبر نخواهد داشت شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة
جلد دوم صفحه ۴۹۵ می فرماید پس بسیار سخت شد مرض وی صلعم چنانکه آورده اند که اضطراب مینمود
و بر فرش خود از پهلو به پهلو می گشت عایشه میگوید پس گفتم یا رسول الله اگر مثل این حالت از یکی
از ما بوجود آید عیب میکنی و در غضب می آئے فرمود ای عایشه مرض نهایت سختی وارد الی آخره
بعد ازان شیخ مذکور میفرماید اما جزع و فزع در بلایا و آه و ناله در امراض چه حکم دارد اینجا سخن جزع
و فزع که بمعنی بے صبری و بیطاقتی ست و مکروه داشتن بلا و گریختن ازان حرام ست بے خلاف
آه و ناله که بقصد اظهار غربت و شکستگی و بیچارگی که لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقراری
هر که از شدت مرض و صعوبت آن عارض گردد دیگر ست و داخل جزع و فزع و مکروه داشتن و
و گریختن و شکایت از بلیه نیست و حدیث عایشه رضی الله عنها که در بیان حال شریف مذکور شد
در اثبات آن کافی ست آری بیقراری و ناله و زاری اگر بعدم رضا و تسلیم باشد مکروه ست و داخل
شکایت ست و از علماء مشایخ و آنها که اطلاق کراهت و شکایت بر آن کرده اند مطلق نیست
بلکه مقید ست به بے صبری و بیقراری اما جزع دادن بدرد و الم از جبلت و طبیعت بشری بالاتفاق
مضائقه ندارد و پس ذکر ورود شکایت محذورے ندارد و بسا کس که بظاهر خاموش باشد و در باطن
شاکی بود و بسا که در ظاهر سخن مرض و بلا گوید و در باطن راضی بود پس تکیه و اعتماد درین امور بر
عمل دل ست نه بر فعل زبان انتهی مفاد کلامه قال المخاطب اور صبر عرف میں اسی کا نام ہے کہ مصیبت
میں آپکو نوحہ اور زاری اور پیٹنے اور گریبان پھاڑنے سے بند کری اور نماز پڑھی مصیبت میں یا
اللہ کے طرف رجوع اور دعا کرنے ہی ہماری پیغمبر صلعم جب کچھ دکھ میں ہوتے تھے نماز پڑھنے لگتے تھے
اقول و بہ نستعین درینجا مبحث عنہ صبر شرعی ست نه عرفی و سابق گذشت که جناب سیدۃ النسا

بانکه بر حضرت حمزه رضی الله عنه گریه و صیحه و نوحه و ندبه نمودند از دائره صابران بیرون رفتند و نیز
همان ست که شیخ عبد الحق دهلوی گفته که تکیه و اعتماد درین امور بر عمل دل ست نه بر فعل زبان و از
همین جاست هر آنکس که بظاهر خاموش باشد و در باطن شاکی بود اطلاق بی صبری برا و در
شرع خواهد شد و در عرف آن را صابر خواهند خواند پیغمبر ما صلعم در مصائب جابجا گریه فرموده و اهلبیت
کرام و صحابه عظام باقتداء آنحضرت بگریه و زاری نموده اند اگر استیفای این اقوال نموده آید کتابے
علیحده باید لهذا به نقل دو سه عبارات اکتفا میرود اول آنکه در کتاب مدارج النبوة بصفحه ۳۰۵
مرقوم ست که چون خبر یافت رسول خدا صلعم که ابراهیم در سکرات ست عبد الرحمان بن عوف نزد آنحضرت
بود پس گرفت آنحضرت صلعم دست عبد الرحمان را پس آورد او را و رسید بر سرش و دید که ابراهیم جان
میدهد پس گرفت او را و نهاد در کنار خود پس اشک ریختن گرفت از چشم مبارک وے صلعم
پس گفت ما بسبب تو اے ابراهیم اندوهگین ام چشم می گرید و دل می سوزد انتهی بقدر الحاجت
دوم آنکه بصفحه ۵۱ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این بشنید بگریست فرمود اے دختر من گریه
مکن که حمله عرش بر گریه تو گریه میکنند و بدست مبارک اشک از چهره فاطمه رضی الله عنها پاک کرد
و دلداریها و بشارتها داد الخ و بعد از ان میگوید آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر
پس فاطمه حسن و حسین را علیهم التحیة والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان
حال دیدند گریه آغاز نهادند و چنان گریه و زاری کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست
انتهی سوم آنکه بصفحه ۵۲۵ مسطور ست چون از دفن آنحضرت صلعم فارغ شدند صحابه خاک حسرت و
ندامت بر سر وقت و حال خود می ریختند و از آتش فراق آن محبوب دو جهانی می سوختند
و گریه و زاری میکردند خصوصا فاطمه زهرا رضی الله عنها که از همه مصیبت زده و بیکس تر و زار
و نالان تر بود در روے حسن و حسین رضی الله عنهما نگاه میکرد و بر یتیمی خود و نامرادی فرزندان
میگریست از انجانب عائشه صدیقه در همان حجره که آن سرور در وصال یافته بود بیت الحزن و
الفراق او شده بے خانمان شده روز و شب میگریست انتهی قال المخاطب او رجب حضرت

سارا کو کہ حضرت ابراہیم کی بی بی تھین بادشاہ مصر نے پکڑ منگوایا حضرت ابراہیم عین اس مصیبت
مین نماز پڑھنے لگی اور وہان حضرت سارا نے بھی جاکر بادشاہ کے سامنے نماز شروع کی اور حضرت
عبد اللہ ابن عباس رضی اللہ عنہ اپنی بیٹی کی حالت موت سنکر نماز پڑھنے لگی **اقول** و
بہ نستعین مولف رسالہ حوالہ کتاب بیان ننساختہ کہ در سیاق و سباق روایت نظر کردہ می شد
و حقیقت حال منکشف میگشت و ظاہر روایت مقتضی آنست کہ این نماز خواندن برای استجابت
دعا خواہد بود نہ بنظر اظہار عاجزی و شکستگی ورنہ در مدارج النبوۃ بصفحہ ۰۰۵ موجود ست کہ ابن
عباس میگفت کہ روز پنجشنبہ چہ روزے بود روز پنجشنبہ کہ این قصہ واقع شد و بگریست ابن عباس
تا اشکہا بر مثال مروارید در رشتہ کشیدہ بر روے او فرود دوید انتہی **قال المخاطب** در مشہور ہے
کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی سجدے ہی مین شہید ہوئے **اقول** و بہ نستعین ہر دو امر
یعنی نماز گذاردن و گریہ کردن بجناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثناء مارا معلوم ست و مقتدیے
را باید کہ بہر دو امر اقتداء بآنحضرت لازم گیرد اگر از گریہ آنحضرت در شک باشی رسالہ تحریر الشہادتین را
بنظر انصاف ملاحظہ فرما کہ بنقل از صواعق می نویسد منقول ست کہ چون بر حسین ع این سختی گذشت
نصیحت برادر خود یعنی حسن بن علی علیہما السلام یاد میکرد و میگریست الی آخرہ و بعد ملاحظہ روایات
مذکورہ حضرت مخاطب ارشاد فرماید کہ در مصیبت گریہ و بکا جائز ست یا ناروا و در گریہ اقتداء ست
بحضرت سید الشہداء یا امری ست باتباع ہوا **قال** اب سمجھو کہ تعزیہ ان دونون باتون کے
خلاف ہے صبر کی جگہہ سر پیٹنا اور چھاتی کوٹنا اور نعش بناکر کوچہ و بازار مین نکالنا **اقول**
و بہ نستعین در بنا ساختن تعزیہ بنوعے مخالفت آیہ نیست و سابق دانستی کہ گریہ از سنت پیغمبر
خدا است و ہمیشہ معمول صحابہ عظام و اہلبیت کرام در مصائب گریہ بودہ ست شواہد آن آنفا
مفصل گذشت در ینجا بہ نقل یک روایت کہ از ان دست بر سر زدن و فریاد کردن و گریہ نمودن
در مجمع عام از صحابہ ثابت ست اکتفا میرود در مدارج النبوۃ بصفحہ ۱۰۵ مرقوم ست پس فرمود
آنحضرت علیہ السلام بفرما ابابکر را کہ بگذارد نماز با مردم پس بیرون آمد بلال دست بر سر زنان

وفریاد کنان وا فریاداه بریده شدن امید و شکستن پشت کاشکی نمی زائیدم اما در
زائید کاش می مردم پیش ازین روز و نمیدیدم از پیغمبر خدا این حال را پس درآمد بلال
و گفت یا ابابکر رسول خدا امر میفرماید که بایستی وی و نماز بگذاری با مردم پس چون دید ابوبکر
بودن مسجد را از رسول خدا بود ابوبکر رضی الله عنه مردی نرم دل سخت اندوهگین شد که
نگاه داشت خود را پس بروی افتاد بیهوش و بگریه درآمدند صحابه و فریاد کردند پس در گوش
آنحضرت رسید فرمود یا فاطمه این چه آواز گریه و فریاد است که میرسد فرمود فاطمه این آواز
و فریاد مسلمانان است که ترا در مسجد نمی بینند پس طلبید علی و عباس را رض و تکیه کرد برایشان
بیرون آمد بسوی مسجد و نماز گذارد انتهی اولیاء مخاطب ارشاد فرمایند که درین وقت صح
عظام از آیه وافی هدایه استعینوا بالصبر والصلوٰة انحراف ساخته باوصف ارشاد نبوی چرا
نماز فریضه نگشتند و از گریه و فریاد دست بر سر زدن و نوحه نمودن خود را از معیت خدا جل
بو بے صبران ملحق گشتند و دلائل جواز نقل قبر سابق گذشت فتذکر **قال المخاطب** اور نما
جگه مرثیه مین که جسمین تمام سب بے صبری اور شکایت **اقول و به نستعین** انچه درینمقام افاده
تماشی از تعصب حضرت مخاطب میباشد چه هر واحد از نماز و مرثیه امریست علاحده
کسی از اهل حق نگفته که یکی بجای دیگر است نمی بینی که در مذهب اهلبیت نماز عاشوره وار
المختصر بروز مصیبت جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا ادا کردن نماز و خواندن مر
کار مومنین است اهل سنت و جماعت را نه بسوی نماز التفاتی و نه بمرثیه سروکاری و
بے صبری و شکایت بیان نمیشود بلکه سراسر حال صبر و شجاعت حضرت و ظلم یزیدیان مر
و منظوم **قال المخاطب** تال اور سُر سے نکلتی ہے **اقول و به نستعین** کلام بے نظام
مردود است بدو وجه اول آنکه غنا در مذهب امامیه حرام است دوم آنکه اگر کسی از عوام
خواندن و شنیدن مرثیه به غنا میشود حال او کمتر است از حال صحابه که بروایت اهل سنت

وجماعت غنا باغوی شنیدند چنانچه در مدارج النبوة بصفحه ۴۹۱ مندرج ست و گفته اند قائلان
باباحت که روایت کرده شده ست غنا و سماع از جماعهٔ کثیر از اکابر صحابه که در ایشان چندے
از عشره مبشره اند و جم غفیر از تابعین و تبع تابعین و اتباع تبع و دیگر علماء محدثین و علماء دین
که از ارباب زهد و تقوے و علم و عبادت بوده اند و نقل کرده شده ست درین باب از
ایشان روایات و حکایات که کفایتست در آن و بیشبک معلوم گردد که ائمه دین و اکابر
اهل یقین مختلف بودند در آن اما عبد الله بن جعفر رضی الله عنهما سماع غنا از وے مستفیض
و مشهور ست و نقل کرده ست از هر که امعان کرده ست درین مسئلہ از فقهاء و حفاظ و ارباب
تواریخ و ابن عبد البر در استیعاب گفته نمیدید وے بغنا باکی و بود امیر المؤمنین در آن زمان
عم وے علی ابن ابی طالب میرفت وی رضی الله عنه در خانه جمیله که از مغنیات بود و سوگند خورده
بود که تغنی نکند برائے هیچ کسے مگر در خانه خود پس تغنی کرد برائے وی و خواست که بیاید در خانه
وے رضی الله عنه و بشنواند او را و کفارت دهد از یمین خود پس منع کرد وے رضی الله
عنه او را از ان و گفته اند که بوده اند مر عبد الله بن جعفر را جواری که تغنی میکردند و عود می زدند
برای وے انتهی **قال المخاطب** معلوم ہوا کہ تعزیہ میں سراسر بے صبری ہے کہ جس سے اللہ کا
ساتھ چھوٹتا ہے اور پیغمبروں اور اماموں کے طریقہ اور خدا کے حکم سے کہ مصیبت میں نماز
پڑھنا اور صبر کرنا ہے مخالف ہی **اقول** و به تعیین از روایات سابقه بوضوح پیوست
که تعزیه داری عین صبر ست و امری خلاف صبر در آن نیست و گریه و زاری را خلاف صبر
نتوان گفت بل هر آنکس که گریه و زاری را بے صبری میگوید از معیت خدا و پیروی رسول
بمراحل دور **قال المخاطب** و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل احیاء و لکن لا تشعرون
اور نہ کہو جو مارا جاوی اللہ کی راہ میں کہ مردے ہیں بلکہ وہ زندی ہیں لیکن تمکو خبر نہیں ف
بدر کی لڑائی کے بعد صحابہ شہیدوں پر افسوس اور غم کرتے تھے کہ دیکھو فلانے نے یوں جان
دیا اور دنیا کی لذت سی محروم ہوا سو اللہ تعالے نے فرما دیا کہ جو کوئی اللہ کے راہ میں مارا گیا

اوسکو مرده سمجهکر اسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیئے **اقول** وبہ نستعین مخاطب والانسان درینجا اعترا
غریب وفائدهٔ عجیب از آیه ولاتقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات برآورده میفرماید جو کوئی ا
کہ راه مین مارا گیا اوسکو مرده سمجهکر اوسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیئے وظاہر کہ فقره اسپر افسوس اور ماتم نچا
از ایجاد طبع حضرت مخاطب میباشد حالانکہ افسوس و ماتم کردن جناب رسالتمآب صلعم بر حضرت حمـ
رضی الله عنہ ثابت است **قال المخاطب** کیونکہ وه الله کے پاس زنده ہین اور انکی زندگی کا جہانہین کو
ماتم نہین کرتا پہر الله کے زنده پر کیون ماتم کرے **اقول** وبہ نستعین انچہ افاده نموده مدفوع است بچند و
اول آنکہ اگر شہدا نزد الله تعالی زنده اند مگر حکم زنده بر آنہا در دنیا جاری کردن عند الشرع نمیتوانند شد والا تقـ
ترکہ وغیره و دفن و کفن و نکاح ازواج شہدا جائز نباشد و احکام صوم و صلوة و حج و زکوة و جہاد جاری با
و درحالیکہ بدنیا احکام مرده از قبیل دفن و کفن و نکاح ازواج وغیره بر شہدا جاری باشد گریہ و بکا چرا و چـ
روا نباشد دوم آنکہ گریہ مخصوص بر میت نیست بلکہ بر زنده نیز بسبب مفارقت گریہ و زاری جائز است
زیرا کہ حضرت یعقوب پیغمبر ع از مفارقت یوسف علیہما السلام چندان گریست کہ ہر دو چشمانش سفید شدند
و اوراثواب صد شہید عطا شد سوم آنکہ جناب محمد مصطفی صلعم در زندگی خود بعد دریافت حال شہادت حـ
امام حسین علیہ السلام بسیار گریہ کرده اند و سند آن از سر الشہادتین گذشت و نیز ظاہر کہ انحضرت را معلـ
بود کہ جناب امام حسین علیہ السلام درجہ شہادت خواہند یافت بلکہ در انوقت زنده بودند پس نفس
بر زنده در دنیا بدریافت خبر شہادت کہ عبارت از زندگی اخروی است گریہ جائز و روا است و این فعل
آنحضرت را صلعم مخالف آیه گفتن کار بیجا است **قال المخاطب** مگر ہان اتنا فرق ہے کہ الله کے زنده
تمسے ملاقات نہین سو اسکو یون سمجهو کہ جیسے کوئی تمہارا بزرگ یا قریب کسی ولایت دوردست مین گـ
ہوا ور تم سنو کہ وه وہان صحیح و سلامت چین مین ہے تو البتہ یہہ حال سنکر اسکی سفر کی مصیبت کو یاد کـ
ہرگز ماتم نکروگے الغرض اب اسیطرح امام علیہ السلام کا حال کہ الله کی راه مین شہید ہوئی سمجهو اور اونکـ
زنده جان بوجہ کر بیصبری کے کام نکرو **اقول** وبہ نستعین بچند وجہ مردود است اول آنکہ شیخ عبد الحـ
دہلوی در مدارج النبوة میفرماید کہ حیات انبیا صلوات الله وسلامہ علیہم اجمعین متفق علیہ است

علما ملت و هیچکس را اختلاف نیست دران که کامل تر و قوی تر از وجود حیات شهدا و مقاتلین فی سبیل الله که
آن معنوی اخروی است عند الله و حیات انبیا حسی دنیاوی است و احادیث و آثار دران واقع شده
چنانکه مذکور گردد یکی ازان حدیث است که ابو یعلی بنقل ثقات از روایت انس بن مالک رضی الله عنهما آورده
قال قال رسول الله ؐ الانبیاء احیاء فی قبورهم یصلون الحدیث و چون زنده بودن جناب سرور
کائنات به حیات کامل تر از شهدا باعتراف محدث دهلوی بوضوح پیوست اکنون گریه و زاری و فریاد و ناله
و ندبه فرشتگان و اهل بیت کرام و ازواج نبی آخر الزمان و حضرت خضر رسول ایزد منان به ماتم جناب خاتم النبیین
صلعم بگوش اهل ید شنیده و در مدارج النبوة در صفحه ۵۱۲ نوشته پس ملک الموت روح اطهر وی را صلعم قبض کرد
و با علی علیین برد و گفت یا محمداه یا رسول رب العالمین و از علی بن ابی طالب رضی الله عنه منقول است که
گفت من از جانب آسمان آواز وا محمداه می شنیدم که ملک میکرد الخ بعد ازان میگوید و بصحت رسیده که چون
آنحضرت صلعم رحلت نمود فاطمه زهرا ندبه کرد و زاری نمود و فرمود یا ابتاه دعوت حق را اجابت فرمودی
وا ابتاه بجنت الفردوس نزول نمودی وا ابتاه خبر مرگ ترا جبرئیل که رساند وا ابتاه بعد از تو وحی بر که آید
و جبرئیل بر که آید خداوندا روح فاطمه را بروح او رسان الخ و بفاصله دو سطر مینویسد و عائشه صدیقه رضی الله عنها
نیز زاری میکرد و میفرمود دریغ ازان پیغمبری که فقر را بر غنا و درویشی را بر توانگری اختیار کرد الخ و در
صفحه ۵۱۳ آورده و درآمد مردی اشهب اللحیه جسیم صبیح یعنی حضرت خضر علیه السلام پس گذشت گردنهای
مردم را و بگریست انتهی دوم آنکه خاصان جناب باری عز اسمه در ماتم جناب سرور کائنات صلعم
بکمال خلوص با وصف مرور سالها دوام و استمرار ورزیده اند چنانچه در مدارج النبوة موجود است که
روایت است از زید بن اسلم گفت بیرون آمد عمر رض شبی برای حراست خلق پس دید چراغی را در خانه پیرزنی
میرشت پشم راوی گوید و میگوید علی محمد صلوٰة الابرار صلی علیه الطیبون الاخیار قد کنت قواما بکاءً
بالاسحار یا لیت شعری والمنایا اطوار هل یجمعنی و حبیبی الدار یاد میکند آنحضرت را صلعم و اظهار شوق
میکند بلقای او پس نشست عمر و گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد انتهی
سوم آنکه جناب فاطمه زهرا صلوات الله علیها تا مدت حیات خود در ماتم آنحضرت بودند و شاهدان همین بس

که شیخ عبد الحق در مدارج النبوة گوید که بعد از گذشتن آنحضرت صلعم هرگز فاطمه رضی الله عنها را کسی خندان ندید الخ پس اولیای مخاطب از دوام این ماتم آنچه جواب خواهند گفت ما نیز همان جواب بعینه خواهیم داد **قال المخاطب** آیه **ولنبلونکم بشیء من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات وبشر الصابرین الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله وانا الیه راجعون** ترجمہ اور البتہ ہم آزماوینگے تمکو کچھ ایک ڈر سے اور بھوک سے اور مالون کے اور جانونکے اور میوونکے نقصان سے اور خوشی سنا صبر کرنیوالونکو کہ جب انکو پہنچی کچھ مصیبت کہین ہم اللہ کے مال ہین اور ہمکو اسیطرف پھر جانا ہے آیہ **اولٓئک علیہم صلوات من ربہم ورحمة واولٓئک ہم المہتدون** ترجمہ ایسے لوگ انہین پر شاباشی ہے اونکے رب کی اور مہربانی اور وہی ہین راہ پر ف اس آیت سے بہت فائدے اور حکم بوجھے گئے کہ جب کسی پیغمبر یا امام کا اسطرحکی مصیبتونمین جو آیہ مین مذکور ہوئین گرفتار ہونا معلوم ہو یا اب کوئی مسلمان گرفتار ہو تو اوسکو اللہ کی آزمایش سمجھی اور اسمین صبر کرے اور انا للہ پڑھے **اقول و بہ نستعین** مخاطب درینجا طرفہ غلط فرمودہ چہ بر مسلمانان و بر انبیا و اوصیا علیہم السلام نزول بلا گاہی بسبب آزمایش و گاہی بوجہ شامت اعمال است تا قصد مخاطب فقط یک قسم بیان ساختہ دہوکہا ترے **قال المخاطب** اور واقعی ہے کہ دو کی آزمایش مین خواہ اپنے اوپر خواہ اپنے کسی بزرگ اور قریب پر ہو ماتم اور بے صبری کے کام کرنا نہایت خامی اور دوستی سے جی چہپانا ہے **اقول و بہ نستعین** محصل کلام بلاغت نظام مخاطب ہمین کہ گریہ در مصیبت بی صبری است و آن محل نظر است بچند وجہ اول آنکہ چون جناب خاتم النبین صلوات اللہ علیہ وآلہ وسلم را بعالم بقا خواندند گریہ فرمود چنانچہ در مدارج النبوة صفحہ ٣٤٩ - نوشتہ آنحضرت فرمودید انید و آگاہ باشید کہ مرا بعالم بقا خواندہ اند و امر کردہ اند بہ تسبیح و تحمید و استغفار رو در گریہ شد گفتند یا رسول اللہ بعد از موت میگری د بہ تحقیق آمرزیدہ است خداوند تعالی گذشتہ و آیندہ ترا فرمود **فاین ہول المطلع و این ضیق القبر و ظلمة اللحد و این القیمة والاہوال** الخ دوم آنکہ از عبد اللہ بن مسعود روایت است کہ آنحضرت صلعم پیش از وفات خویش بیکماہ مارا از فوت خویش خبر داد خواص اصحاب را بخانہ عائشہ خواند و چون نظر مبارکش بر ما افتاد در گریہ شدید کذا فی مدارج النبوة پس بکمال وضوح لائح شد کہ بوقت نقصان انفس وغیرہ گریہ کردن خلاف حکم خدا نیست بلکہ موافق

معمول رسول خدا است سیوم آنکہ بوقت استماع خبر وفات جناب پیغمبر خدا صلعم حضرت ابوبکر نیز گریہ فرمودہ اند
پس بتحقیق مخاطب جناب شان را نصیبی از آیہ اولئک علیہم صلوات من ربہم الخ نخواہد بود ہو کما تری مگر آنکہ
گفتہ شود کہ این مصیبۂ وفات پیغمبر خدا صلعم بجناب ابوبکر بہ مصیبۂ ذات شان نبود و نہ مصیبۂ بزرگ شان و شد گریہ
ابوبکر آنکہ شیخ عبد الحق دہلوی در کتاب مدارج النبوۃ بصفحہ ۹۱ ہم میفرماید لیکن بترسم بر شما دنیا را کہ رغبت کنید
دران و در فتنہ افتید و ہلاک شوید چنانچہ ہلاک شدند آنکسانیکہ پیش از شما بودہ اند و از ابی سعید خدری رضی اللہ
آمدہ است کہ رسول خدا صلعم نشست بر منبر و گفت کہ مخیر گردانید خدا تعالے بندۂ از بندگان خود را میان آنکہ
بدہد او را از زیب و زینت حیات دنیا و میان آنچہ نزد اوست تعالی از اجر و ثواب آخرت پس اختیار کرد آن
بندہ چیزی را کہ نزد اوست و رغبت نکرد در دنیا پس بگریست ابوبکر صدیق بشنیدن این خبر و گفت پدران
و مادران ما فدای تو باد یا رسول اللہ و گفتند مردم ببینید بسوی این شیخ پیغمبر صلعم از حال بندہ از بندگان
خبر میدہد و وی گریہ میکند انتہی **قال المخاطب** خصوصاً ویسے وقتمین کہ دوست کمکر آزماوی تو اور بھی مضبوطی
چاہیے اور یہی سبب ہے کہ انبیا اولیا پر بھی سب مصیبتین گذرین اور وے راضی برضا و صابر بقضا ہی رہے

اقول و بہ نستعین دائما خاصان جناب باری عز اسمہ پابند سر رشتۂ صبر و تسلیم ماندہ اند لیکن آن ذلک کہ بقصد
اظہار غربت و بیچارگی کہ لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقراری کہ از شدت مرض و صعوبت آن عارض گردد
دیگر است و داخل جزع و فزع و کراہت بلا و شکایت از مبلی نیست کما فی المدارج النبوۃ **قال المخاطب** کسی نے
نہین کیا کہ مصیبت کیواسطے خواہ اپنے اوپر ہو خواہ اپنے قریب یا بزرگ پر نبی باڑا اور ولی باڑا اور امام باڑا
بنایا ہو اور اوسمین تعزیہ رکھکر اور مرثیہ گا کر چھاتی کوٹی اور سر پیٹا ہو **اقول** و بہ نستعین مخاطب بحریر درینمقام
بچند لفظ طعن و تشنیع کردہ اول آنکہ در مصیبت ذات خود یا قریب و بزرگ خود تعمیر کردن مکان دوم داشتن
تعزیہ سوم گفتن مرثیہ چہارم نغماران پنجم دست بر سر و سینہ زدن و انجملہ نہایت تعجب است زیرا کہ متنازع فیہ
درمیان امامیہ و اہلسنت اینست کہ گریہ و بکا بر جناب امام حسین علیہ السلام موجب اجر و ثواب است و
یا بدعت و ضلالت و در صورت اولی انعقاد مجلس برای آن و ذکر مصائب آنحضرت دران جائز و روا یا بدعت
و در بدعت اہلسنت بہر دو شق ثانی معتقد و امامیہ بشق اولین قائل اند و آن ثابت است بوجوہ اول آنکہ مستند

[illegible] خانہ وقف [illegible] میرٹھ

امامیه درین باب احادیث کثیره اند که بطریق اہلبیت مروی شده و ایراد جمله آن بغایت دشوار لهذا
ما لا یدرک کله لا یترک کله بر نقل چند حدیث اکتفا می‌رود یکی آنکه من ذکر الحسین ع فخرج من عی
ولو بقدر جناح الذباب کان ثوابه علی الله دوم آنکه قال الباقر ع ایما مؤمن ذرفت عیناه علی مص
جدی الحسین حتی تسیل علی خده بوأه الله فی الجنة غرفا یسکنها احقابا سوم آنکه قال الرضا ع کان ابی
دخل شهر المحرم لا یری ضاحکا فاذا کان العاشر منه کان ذلک الیوم یوم مصیبته و حزنه و بکائه هو
الیوم الذی قتل فیه جدی الحسین ع چهارم آنکه حکی عن دعبل الخزاعی انه قال دخلت علی سی
و مولای علی بن موسی الرضا ع فی مثل هذه الایام قال لی مرحبا بک یا دعبل ثم انه وسع لی
فی مجلسه و اجلسنی الی جانبه ثم قال لی احب ان تنشد فی الحسین شعرا فان هذه الایام
ایام حزن کانت علینا اهل البیت و ایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا
بنی امیه یا دعبل و ابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجره علی الله یا دعبل من ذرفت عیناه علی مصا
حشره الله معنا یا دعبل من بکا علی مصاب جدی الحسین غفر الله ذنوبه البتة ثم التفت الی
و قال ارث الحسین فانت ناصرنا و مادحنا فلا تقصر قال دعبل فاستعبرت و سالت عبرتی و انش
و چون مرثیه طولانی است لهذا بیک شعر اکتفا رفت پنجم آنکه قال الصادق ع من لم یحزن علی مصابنا فلیس منا
دوم آنکه جناب پیغمبر خدا و علی مرتضی در مصیبت جناب امام حسین ع گریسته اند در ترجمه صواعق محرقه از ابن ماجه روا
کرده که وقتی اصحاب نزد رسول الله صلعم بودند درین اثنا آمدند حسنین ع و چون رسول الله صلعم ایشان را دید اشک
از چشمان مبارک وی ریخت و رنگ آنحضرت تغیر یافت الخ و فی الصواعق هکذا اخرج ابن سعد عن
الشعبی قال مر علی رضی الله عنه بکربلا عند مسیره الی صفین و حاذی نینوا قریة علی الفرات فوقف
و سال عن اسم هذه الارض فقیل له کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعه و قال دخلت علی
رسول الله صلعم وهو یبکی فقلت ما یبکیک فقال جاء عندی جبرئیل آنفا و اخبرنی ان ولدی الحسین یقتل بشاطی
الفرات بموضع یقال له کربلا ثم قبض جبرئیل قبضة من تراب شمنی ایاها فلم املک عینی ان فاضتا انتهی سیوم آنکه
بشهادت ابن حجر جناب امیر المومنین علی ع ارشاد فرموده که بر شهادت جناب امام حسین ع آسمان و زمین گریه خواهد کرد

نفس احق بالبکا رچنانچه در ترجمه صواعق محرقه از ملا روایت کرده که علی رض بموضع قبر حسین ع گذشت وگفت لشکر
از آل محمد صلعم درین ارض کشته خواهد شد که آسمان وزمین بر ایشان گریه کنند الخ چهارم آنکه جناب عز اسمه
هفتاد هزار فرشته را برای گریه بر قبر مظلوم کربلا تعیین فرموده کذا فی غنیة الطالبین عبد القادر الجیلانی پنجم
آنکه شاه عبد العزیز دهلوی در رساله سر الشهادتین از تقدیر بکا وحزن وتذکر وقائع مذکوره درین امت
تا قیام قیامت اقرار نموده حیث قال لیطلع الحاضرون والغائبون علی وقوعها بل بابقاء البکاء والحزن
المستمر وتذکر تلک الوقائع الهائلة فی امته الی یوم القیامة ششم آنکه شاه صاحب خود بروز
عشره محرم دو مجلس بدولتخانه خود ویک مجلس بحضور اکبر شاه بادشاه منعقد ساخته مصائب جناب امام حسین ع
بیان نموده‌اند فقیر نیز بارها شریک مجالس مذکوره گردیده ولطف بیان شاه صاحب شنیده چون مقدمه اصلی
بنحو بهترین وجه ثابت گشت لهذا اکنون عنان شبدیز خامه بسوی تردید اقوال مخاطب منعطف میسازم اول آنکه
مکان پس بدانکه تعمیر مکان در نفس الامر جائز است ومباح واحدی را در آن مجال دم زدن نیست علاوه بر آن
جناب سیدة النساء علیها الصلوات والسلام وحضرت یعقوب پیغمبر خدا بیت الحزن بیرون شهر ترتیب داده
بودند چنانچه دفاتر ایشان ازین ذکر مشحون والفضل ما شهدت به الاعداء ازین ظاهر تر آنکه هزارها خانه
وخانقاه برای ترتیب مجلس مولد شریف وتوجه مریدان تیار وموجود است وورد مخزن بروایت بلال مروی که
بران حضرت صلعم جستمی که گریه انجشم وزنج را نخواهید تا بنیاد داشتن تعزیه ادله جواز تعزیه داری در بحث سابق گذشت
فتذکر ولا تغفل ثالثاً گفتن مرثیه اگرچه پیش ازین ثبوت مرثیه گفتن آنچنان گردیده که احدی را مجال انکار باقی نیست
مگر برای اطمینان قلب ناظرین سندی درین جا تیمناً می آرم یعنی شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة بصفحه
۵۲۵ میگوید وهر کدام از اهلبیت آنحضرت وصحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت صلعم در سلک انتظام کشیده‌اند
انتهی رابعاً غنا در مذهب امامیه حرام است مگر پر ظاهر که در مذهب اهلسنت غنا ممنوع نیست حتی که نغمه مطربان
اگرچه بقوانین موسیقی باشد جائز وروا میدانند وروایت کرده‌اند غنا وسماع آن از جماعة کثیره از اکابر صحابه
که از ایشان چندی از عشره مبشره اند کذا فی مدارج النبوة خامساً دست بر سر وسینه زدن بالفرض والتسلیم میگویم
که چون بروایت اهلسنت وجماعت ثابت است که در ماتم آنحضرت بلال دست بر سر زنان وفریاد کنان

بمسجد آمد کما فی مدارج النبوة و جناب سیده دست بر سر زنان از خانه بیرون دوید و میگریست چنانچه در

مدارج النبوة آورده که آواز شیطان که بقتل محمد صلعم ندا میکرد بمدینه رسید تا در خانهای مدینه نیز شنیدند و

فاطمه زهرا رضی الله عنها چون این آواز شنید دست بر سر زنان از خانه بیرون دوید و میگریست و هم زنان

ہاشمیه نالیدند و چنین معلوم میشود که زهرا رضا بعد از شنیدن این آواز از مدینه باحد رسید انتهی پس درین

تشنیع نمودن بیجا است **قال المخاطب** اور الله تعالی نے قرآن شریف مین ستر جگهه سے زیاده صبر کی تعریف

کی ہے اور ثواب صبر کرنیکا بے انتہا فرمایا ہے اور ماتم کرنیکا مصیبت مین ایک جگهه بهی ذرا سا ثواب نکها اور کسی

نبی ولی امام کیواسطے ماتم مخصوص نہین کیا **اقول و به نستعین** چون مخاطب معنی صبر کما حقه ادراک نکرده لہذا

باربار در مغلطه می افتد و مردم را اغوا میکند و نمیداند که در صبر عرفی و شرعی فرقی است بسیار و گریه و بکا

صبر شرعی نیست بلکه در گریه و زاری رتبه تذلل و انکسار که اعلی رتبه عبودیت است حاصل میشود چنانچه در مدارج النبوة

از آنحضرت آورده که البکاء من الرحمة و درده مخزن بروایت بلال مرقوم که بر آن حضرت صلعم چشمی که گریه

آن چشم آتش دوزخ را نخواهد دید اکنون ارشاد فرماید که بعد گریه و زاری انسان داخل زمره صابران می

یا نه در صورت اولی آنچه حق تعالی توصیف صبر بقرآن شریف فرموده آنهمه برای گریه کنندگان مهیا و موجود

و بحالت ثانیه سخنی مختصر گوییم که آنحضرت صلعم بارها در مصیبت گریه فرموده اند و شواهدان سابق گذشت

قال المخاطب اور حدیث مین آیا ہے که صبر نصف ایمان ہے اور ماتم کو کہین چالیسوان حصه بهی ایمان کا

اقول و به نستعین اگر از ماتم گریه مراد گرفته کما هو الظاهر پس حدیث البکاء من الرحمة موجود و اگر امری دیگر

داشته فعلیک البیان و علینا التسلیم او الرد بالبرهان **قال المخاطب** اور پیغمبر خدا نے فرمایا ہے که

مسلمان مصیبت مین جزع فزع کی مقام مین اس کلمه کو انا لله بار بار کہے الله اوسکو اچها بدلا اوس مصیبت کا

اور اجر اور ثواب اسکا ذخیره رہے **اقول و به نستعین** فی الواقع گفتن انا لله ثواب ها دارد و جزع و فزع ممنوع

گریه در مصائب خاصان خدا نیز اجر و ثواب ها دارد که بیان آن از حیطه قلم شکسته رقم محال است طرفه آنکه

مدارج النبوة مرقوم و فاطمه دختر حمزه گفت یا رسول الله پدر من کو خواجه فرمود که من پدر تو باشم گفت یا رسول

از این سخن بوی خون میآید و اشک از دیده وی ریزان گشت و یاران نیز موافقت او در گریه در آمدند بعد

گفت ای فرزند اگر از ضعف کنم دل تو طاقت نیارد و خروش و نالہ آن ضعیفہ زیادہ گشت انتہی **قال المخاطب**
اور رسول خدا نے کہا ہے کہ ہماری امت کو اللہ تعالی نے وہ چیز دی ہے کہ کسی اگلی امت کو نہیں دی وہ کلمہ انا للہ ہے
کہ مصیبت کیوقت کہتی ہیں **اقول و بہ نستعین** سلمنا کہ این ترجمہ حدیث است مگر از مطلب مخاطب کہ ممانعت گریہ
و بکا است مناسبتے ندارد **قال المخاطب** اور مسند امام احمد میں خود حضرت امام حسین سے روایت ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا
کہ جب مسلمان کو مصیبت پہونچے اور بعد مدت کے اوس مصیبت کو یاد لاوے اور نئی سر سے پھر انا للہ و انا الیہ راجعون
کہے تو اللہ تعالی اوسکو اجر تازہ بخشتا ہے گو وہ مصیبت گذشتہ ابہی پہونچی **اقول و بہ نستعین** این حدیث حجت برای
ما است نہ بر ما یعنی یاد آوردن مصیبت گذشتہ از سر نو جایز و روا است و ہو المقصود فی ہذا الباب **قال المخاطب**
الغرض جب مصیبت کیوقت قرآن میں صبر کرنے اور انا للہ کہنے پر بشارت اور صلوات اور رحمت اور ہدایت مقرر
ہوئی اور پیغمبر اور امام کے بھی قول سے مصیبت میں انا للہ کہنے کا حکم معلوم ہوا تو صاف بوجہا گیا کہ جو اوسکی خلاف
بجای صبر اور انا للہ کے ماتم اور مرثیہ اور تعزیہ مقرر کرے وہ اس بشارت سے اور رحمت اور صلوات سے بے نصیب ہے
اور راہ سے گمراہ اور خدا اور رسول اور امام کے کہنے اور طریقہ سے باہر **اقول و بہ نستعین** عادت امامیہ بر آن جاری
گشتہ کہ بوقت تذکر مصائب جناب امام حسین ع انا للہ الخ بر زبان میارند بلکہ در اعمال یوم عاشور گفتن کلمہ استرجاع
ماثور است پس پابند حکم خدا و رسول خواہند بود نہ مخالف آن گریہ کردن و مرثیہ خواندن و تعزیہ ساختن خلاف صبر نیست
تا وعید لازم آید و ہر یک را جدا جدا بیان میکنم اولا گریہ کردن دلائل ثبوت آن لا تعد و لا تحصی در ینجا بنا بر اختصار
بر ذکر چند دلیل اکتفا میرود اول پیغمبر خدا صلعم بر حضرت حمزہ علیہ الرحمۃ خود گریہ فرمود دیگر انرا نیز برای گریہ ارشاد
چنانچہ در روضۃ الاحباب میگوید کہ آخر صفیہ بر سر حمزہ آمد و وی و فاطمہ میگریستند و بگریہ ایشان آنحضرت نیز بگریہ
در آمد الخ و شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوۃ نقلا عن معارج النبوۃ آوردہ و در ینجا حکایتے غریب است
کہ نقل کردہ اند کہ چون آنحضرت صلعم بمدینہ نزول فرمود از اکثر خانہای انصار آواز گریہ زنان شنید مگر از
خانہ حمزہ فرمود لکن حمزۃ لا بواکی لہ یعنی حمزہ زنانی کہ بر وی گریہ کنند ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان
خویش را گفتند کہ نخست بخانہ حمزہ روند و بر وی بگریند انگاہ بخانہ خویش آیند و بر کشتگان خویش گریہ کنند زنان انصار
میان شام و خفتن بخانہ حمزہ آمدند و تا نیم شب بر وی میگریستند آنحضرت بخواب رفتہ بود چون بیدار شد آواز گریہ

زنان از خانہ حمزہ شنیدہ پرسید کہ این چہ آواز است گفتند زنان انصار بر غم تو میگریند پس دعا کرد آنحضرت و فرمود رضی اللہ عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن انتہی دوم زنان خلافت جناب عمر ابن الخطاب زنی بشب آواز حزین مثنا این شوق بلقای آنحضرت میگفت حضرت خلیفہ ثانی بوقت پاسبانی باستماع آن کردہ نشست تا تمام قول از آن ضعیفہ خواست پس اعادہ کرد بصوت حزین و گریہ کرد کما فی مدارج النبوۃ سیوم زنی از عائشہ التماس کرد کہ قبر شریف رسول خدا صلعم برای من بکشا پس بکشاد عائشہ گریہ کرد آن زن تا جان بقابض ارواح داد پایان این گریہ دینی است کہ تا جان نداد دست از آن برنداشت کذا فی مدارج النبوۃ در صفحہ ۳۴۱ چہارم چون زمان وفات آنحضرت صلعم قریب شد جبرئیل بر پیغمبر جلیل گریہ نمود چنانچہ در صفحہ ۵۱۲ از مدارج النبوۃ مرقوم است کہ آنحضرت فرمود ای ملک الموت قبض روح من نکنی تا زمانیکہ برادر من جبرئیل ع نزد من نیاید پس جبرئیل آمد گریان الخ پنجم در کتاب مدارج النبوۃ صفحہ ۵۱۳ آوردہ نقل است کہ دران ساعت ابوبکر در خانہ خود بود کہ در محلہ سنح حوالی مدینہ بود چون ازین واقعہ خبر یافت سوار شدہ و بتعجیل روی بحجرہ عائشہ آوردہ در راہ میگریست و میگفت واہ محمداہ وا انقطاع ظہراہ تا بمسجد شریف درآمد دید کہ مردم پریشان حال اند ہیچ کس ملتفت شد و سخن نکرد و بحجرہ عائشہ درآمد و ردای مبارک از روی شریف برداشت و بر پیشانی نورانی بوسہ داد و در روایتی کہ نہاد دہن خود را بدہن مبارک و بوئید مسک را و گفت وانبیاہ و بعد از آن سر برآورد و دیگر بار گریست بار دگر بوسہ داد و گفت واصفیاہ باز سر برآورد و دیگر بار گریست بار دگر تقبیل کرد و گفت واخلیلاہ انتہی ثانیا مرثیہ در ثبوت آن ہمین قدر بس کہ ہر یک از اہلبیت کرام و صحابہ عظام مرثیہ ہا در وفات آنحضرت صلعم در سلک انتظام کشیدند و قول عبد العزیز دہلوی در تحفہ الہواتف بالمراثی و نوح الجن و بکائہم اول دلیل است بر آنکہ مرثیہ ہای جناب مظلوم کربلا علیہ التحیۃ والثنا از آواز غیب شنیدہ میشد فلا تکن من الغافلین ثالثا تعزیہ در ثبوت آن مکرر گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب ای مسلمانون جب تمکو حضرت امام کی مصیبت یاد آوے

اقول و باللہ نستعین درینمقام بعجیب لباس عبارت آوردہ یعنی جب تمکو مصیبت یاد آوے صاف نمیگوید کہ یاد آوردن مصیبت آنحضرت صلعم جائز است و مباح و یا بدعت است و ضلالۃ و قول امام غزالی یحرم علی الواعظ و غیرہ روایۃ مقتل الحسن و الحسین و حکایۃ ما جری بین الصحابۃ من التشاجر و التخاصم فانہ یہیج الی بغض الصحابۃ والطعن

منهم دلیل است برینکه یاد آوردن مصائب جناب حسنین علیهما السلام بمذهب اهلسنت ممنوع است وحرام و علت ان همان است که غزالی گفته فانه یهیج الی بغض الصحابة چنانچه جناب علامه دهلوی علیه الرحمه در تحفه تصریح و چون خلافت یزید فرع خلافت معاویه و آن فرع خلافت عثمان و ان فرع خلافت شیخین بود و بسبب تعدد و اتفاق فروع که مقتضی اتحاد اصول بودند شقاق و نفاق اصول بر همگنان منکشف گشت و بهمین جهت برخی از علماء اهلسنت لعن یزید جائز نمیگذارند تا باعث ترقی بالاعلی فالاعلی نشود علامه تفتازانی در شرح مقاصد میفرماید فان قیل من علماء المذهب من لا یجوز اللعن علی یزید مع علمهم بانه یستحق بهر قلنا تحامیا عن ان ترتقی الی الاعلی فالاعلی کما هو شعار الروافض یروی فی ادعیتهم ویجری فی اندیتهم فرای المعتنون بامر الدین الجام العوام بالکلیة طریقا الی الاقتصار فی الاعتقاد بحیث لا تزل الاقدام علی السواء ولا تضل الافهام الی بالاهواء الا من لا یخفی علیه الجواز والاستحقاق وکیف لا یقع علیهما الاتفاق وهذا هو السر مما نقل عن السلف من المبالغة فی مجانبة اهل الضلال وسد طریق لا یؤمن ان یجر الی الغوایة فی المآل مع علمهم بحقیقة الحال وحقیقة المآل وقد کشف لنا ذلک حین اضطربت الاحوال واشتبه الاهوال حیث لا یتسع المجال والمشتکی الی الله الکبیر المتعال انتهی کلامه ونعم ما قیل رباعی ⁂ در دل ما ست محبت حسین ابن علی است ⁂ جان مشتق طلعت حسین ابن علی است ⁂ حقیت اهلبیت بر خلق جهان ⁂ ثابت ز شهادت حسین ابن علی است ⁂ و بیاد دارم که روایت باین مضمون از یکی ائمه معصومین علیهم السلام ورود یافته چون بمقتضای نیرنگی و هر روزی گردش سپهر بوقلمون هنگام تحریر این مقام کتابی از کتب احادیث امامیه حاضر نبود لاجرم بذکر حاصل مضمونش از مثنوی شمس الضحی اکتفا رفته میفرماید **نظم** انجمان چون رسول کرده سفر ⁂ فتنه زد و سر ابکید گر ⁂ حق و باطل بهم گرائیخت ⁂ شام تاریک با سحر امیخت ⁂ آفتاب از میان چو جست کنار ⁂ روز اهل زمانه شد شب تار ⁂ اهل باطل شدند امیر ⁂ اهل حق جملگی اسیر بلا ⁂ شد شقی بر سعید حاکم و میر ⁂ جای روباه شد کمین گه شیر ⁂ سنگ و گوهر یکی بها گردید ⁂ همسایه بها گردید ⁂ از برای صلاح ملت و دین ⁂ آل خاتم شدند خانه نشین ⁂ ابر که ابر جود داد ⁂ از نبی اهلبیت دور قرار ⁂ از نظر های خلق گشت نهان ⁂ ماند از دین همین تن بیجان ⁂ رفت از یاد آن گروه فضول ⁂ شرف و قدر اهلبیت رسول ⁂ پس حسین علی بامر خدا ⁂ حق و باطل ز هم نمود جدا ⁂ ترک بیعت نمود چون بیزید ⁂ شرف خود

نجاق ساخت پدید ∴ دعوی حق او و عترت او ∴ یافت اثبات از شهادت او ∴ هست بهر ثبوت این دعوی ∴
این شهادت به از هزار گواه ∴ شد ز قتلش جفای اهل نفاق ∴ نزد هر دم عیان علی الاطلاق ∴ ظلم و عدوان اهل
بغی و ضلال ∴ شد عیان چون در آئینه تمثال ∴ و بمقام دیگر میفرماید بلاذری که از اعاظم محدثین اهلسنت است
روایت کرده لما قتل ذبیح الله الحسین بن علی علیهما السلام کتب عبد الله بن عمر الی یزید بن معاویه اما بعد فقد
عظمت الرزیة و جلت المصیبة و حدث فی الاسلام حدث عظیم و لا یوم کیوم الحسین ع فکتب الیه یزید اما بعد یا احمق
فانا جئنا الی بیوت مجددة و فروش ممهدة و وسائد منضدة فقاتلنا عنها فان یکن الحق لنا فنحن بحقنا قاتلنا و ان یکن الحق
لغیرنا فابوک اول من سن هذا و ابتز الحق علی اهله انتهی یعنی هرگاه حضرت ذبیح الله حسین بن علی علیهما السلام بدرجه
شهادت فایز گردید عبد الله بن عمر به یزید بن معاویه نوشت اما بعد به تحقیق عظیم شد رزیت و بزرگ شد مصیبت و حا
شد در اسلام حادثه عظیم نیست روزی مانند روز حسین پس یزید پلید در جوابش نوشت اما بعد ای احمق بدرستیکه
ما آمدیم بسوی خانهای افراشته و فرشهای گسترده و وساده های بالای هم انداخته پس مقاتله از آن کردیم پس
اگر حق ما بود بر حق خود مقاتله کردیم و اگر حق غیر ما است پس پدر تو اول آنکس است که این سنت نهاد و اختیار کرد حق را
بر اهلش از اینجا است که گفته اند **نظم** کرد شخصی سوال از دانا ∴ که بگو کشته شد حسین کجا ∴ گفت کاندر سقیفه اش کشتند
∴ بهر دنیای جیفه اش کشتند ∴ سبب قتل اگر چه بود یزید ∴ این ستم بر وی از سقیفه رسید ∴ هر مرض را که میشود لاحق
باشد اسباب و اصل و سابق ∴ سبب سابق است اصل مرض ∴ چاره اش از طبابت است غرض ∴ **قال المخ**
تو بھی لازم ہے کہ موافق حکم خدا اور رسول اور امام کے صبر کرو اور انا للہ پڑھا ہو **اقول** تو بھی لازم ہے کہ موافق حکم خدا اور رسول
و امام کے صبر کرو و انا للہ پڑھا ہو اور بموجب حدیث البکاء من الرحمة گریہ بھی کرو اسی منکر نہو **قال المخاطب**
مصیبت کی بابت ہے کہ نہ خدا کا کہنا مانو نہ پیغمبر کا نہ امام کا **اقول** تابعان امر خدا اور رسول و ائمہ اثنا عشر علیہم الصلو
و السلام امامیہ ہستند نہ اولیاء مخاطب توضیح این معنی بر سبیل اجمال بمعرض بیان می آید قال اللہ تعالیٰ قل لا اسئلکم علی
اجراً الا المودة فی القربی و قال الرسول صلعم انی تارک فیکم الثقلین ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی
کتاب اللہ و عترتی و در ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایت آمده که رسول صلعم در مرض موت گفت ایها النا
نزدیک بآن رسیده که من مقبوض شوم و از میان شما بیرون روم و قبل از این با شما گفته بودم این زبان نیز می گو

تا غدیر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را و اہل بیت خود را در میان شما خواہم گذاشت آنگاہ دست علی رضی اللہ
عنه گرفته بلند ساخته فرمود هذا علی مع القرآن والقرآن مع علی لا یفترقان حتی یردا علی الحوض فاسألهما
ما خلفتم فیهما من بعدی یعنی این علی با قرآن است و قرآن با علی است از یکدیگر جدا نخواہند بود تا وقتیکه وارد شوند بر من
در حوض پس از حال ایشان خواہم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من انتهی و جناب علامه حلی طاب
ثراه در نهج میفرماید از جمله سلوکیکه عظمای اہلسنت با اہل بیت رسالت صلعم نموده اند امداد و اعانتی است که حضرت
ابوبکر باستشاره جناب فاروق که باعتقاد خصم اشرف و افضل صحابه بودند با حضرت سیدة النساء فاطمه زهرا که بحکم
فاطمه بضعة منی من اذاها فقد اذانی بضعه رسول خدا و جگر گوشه سید الوری است نموده که باغ فدک و دیگر حقوق آنحضرت
را غصب نموده بحدی آنحضرت را آزرده خاطر ساختند که تا حینیکه در قید حیات بود با او سخن نگفت و وصیت فرمود که بر
جنازه اش حاضر نشوند چنانچه صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر کتب معتبره احادیث و تواریخ بآن ناطق است و دیگر امداد و
اعانت عائشه و طلحه و زبیر و عبد الله بن زبیر و دیگر مردم آن لشکر است که عظمای اہلسنت اند با حضرت امیر المؤمنین
که سر دفتر اہل بیت رسالت بود نموده اند اظهر من الشمس و ابین من الامس است و ہمچنین مجاہدات سیفی و سنانی و مناظرات
علمی و لسانی که معاویه بن ابی سفیان که از اہلسنت و از اخوال المؤمنین باعث قتل چندین ہزار کس از موالیان و شیعیان
آنحضرت صلعم گردیده و عداوت ہائی او با حضرت امیر المؤمنین و اہل بیت علیه السلام از غایت شهرت محتاج بیان نیست
جنگ صفین شاہد عدل بغض و نفاق او است و سب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در عہد حکومت خود اختراع نموده
خود ہم آنجناب را سب می نموده و مردم را بران تحریص می کرد شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب بدور سافره روایت کرده که
حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام او را مخاطب فرموده فرمودند انت الساب لعلی الحدیث و نیز بعض مخاطب
این کلام معاویه بن خدیج است مگر ابن اثیر در جامع الاصول از صحیح مسلم و ترمذی روایت کرده ان معویة بن ابی سفیان
امر سعدا فقال ما منعك ان تسب ابا تراب الخ و عمرو بن عاص و پسرانش عبد الله بن عمرو و عبید الله
بن عمرو و عبد الله بن عمر بن الخطاب که رؤسای اہل سنت اند دران معرکه شریک معاویه بودند و در امداد و اعانت
و در محاربه و مقاتله حضرت علی ابن ابی طالب دقیقه فرو گذاشت نکردند چنانچه کتب سیر و تواریخ و رجال بآن ناطق است

و نیز خال المؤمنین معاویه امداد و اعانتی که با حضرت امام حسن علیه السلام بعمل آورده روشن تر از آفتاب است که ہمواره در صدد

اطفای نور مبین آنحضرت ع بوده تا آنکه باغوای تحریص او آنحضرت را بزهر جان ستان شهید ساختند چنانچه در استیعاب میفرماید سم الحسن بن علی امرأته جعدة بنت الاشعث بن قیس الکندی و قالت طائفة کان ذلک منها بتدسیس معویة الیها و باصغار شهادت آنحضرت ع مراسم فرح و سرور پرداخته بزمرد و لکن استراح قلبی نصب و عداوت خود را بلند آوازه ساخت دمیری شافعی در حیوة الحیوان آورده قال ابن خلکان انه لما مرض الحسن رض کتب مروان بن الحکم الی معویة بذلک فکتب الیه ان اقبل المطی الی بخبر الحسن فلما بلغ معویة موته سمع تکبیرا من الخضراء فکبر اهل الشام لذلک التکبیر فقالت فاختة بنت قرظة لمعویة اقر الله عینک ما الذی کبرت لاجله فقال مات الحسن فقالت اعلی موت ابن فاطمة تکبرت فقال ما کبرت شماتة لموته ولکن استراح قلبی و دخل علیه ابن عباس فقال له ابن عباس هل تدری ما حدث فی اهل بیتک قال لا ادری ما حدث الا انی اراک مستبشرا و قد بلغنی تکبیرک فقال مات الحسن فقال ابن عباس رحم الله ابا محمد ثلثا والله یا معویة لا تسد حفرته حفرتک ولا یزید عمره فی عمرک ولئن کنا قد رضینا بامام المتقین و خاتم النبیین فجبر الله ذلک الصدعة و سکن تلک العبرة و کان الله الخلف علینا من بعده و بسر بن ارطاة که از اعاظم امرای معاویه و از جمله رؤسای اهلسنت و راوی بخاری است جانفشانیها که از و در حق اقربای حضرت رسول خدا بوقوع آمده مشهور و معروف است در روضة الصفا آورده بسر بعد از فراغ از ضبط مکه روی بدیار یمن آورد و عبد الله بن عباس فرار نموده عبد الله حارثی را به نیابت در یمن گذاشت بسر بآن ولایت رسیده عبد الله را با اولادش بکشت و دو پسر صغیر عبد الله بن عباس را که عبد الرحمن و قثم نام داشتند هم بقتل آورد بعد از آن می آرد از انجمله عبید الله بن عمر بن خطاب است که از شیعیان معاویه بود و در جنگ صفین با موالیان حضرت امیر المومنین ع در صدد مقاتله و محاربه در آمده جان خود را فدای سم اسپان معاویه نمود نووی در تهذیب الاسماء واللغات میگوید عبید الله بن عمر بن الخطاب مذکور فی المهذب والوسیط فی اول القراض هو عبید الله بن عمر بن الخطاب بن نفیل القرشی العدوی المدنی التابعی و کان شدید البطش قتل بصفین و عن الحسن ان عبید الله بن عمر قتل الهرمزان بعد ما اسلم و عفی عنه عثمان فلما ولی علی خشی علی نفسه فهرب الی معویة فقتل بصفین و عن الحسن بن محمد بن علی ع عن ابیه قال قیل لعلی بصفین هذا عبید الله بن عمر علیه جبة خز و فی یده مسواک یقول سیعلم غدا علی اذا التقینا فقال علی دعوه فانما دمه دم عصفور انتهی و حسن سلوکی که یزید بن معاویة بن ابی سفیان با حضرت ابا عبد الله الحسین نموده در غایت اشتهار است و محتاج

بیان نیست انتہی بقدر الحاجۃ وبا این انحراف از حکم خدا و رسول و اتلاف حقوق اہلبیت دعوی محبت خاندان
نبوت و رسالت نمودن کار ہمچو صاحبان شرم و حیا است **قال المخاطب** اور کہنا ان تو احسان اور دلگیر کا
قول روایت مقتل جناب امام حسینؑ را نظم کردن کسی منع نکردہ و نظم مذکور را مقابل قول خدا و رسول احد
شمار نکردہ بلکہ چند شاعر بہ شرف صحبت رسول مقبول حاضر بودند از آنجملہ حسان بن ثابت است کہ انحضرت می نہاد
برای وی منبر در مسجد کہ می ایستاد برای مدح انحضرت و ہجو دشمنان وی و فرمود آنحضرت ان اللہ یؤید حسانا
بروح القدس ما دام ینافح عن رسول اللہ صلعم و در روایتی تفاخر و میگفت آنحضرت صلعم کہ قول حسان بن ثابت
سخت تر است بر ایشان از آمدن تیر و خلیدن آن و گفتہ کہ ہر کہ خدا تعالی او را زبانی عطا کند و بر تکلم قدرت بخشد
باید کہ در مدح آنحضرت صلعم و ہجو دشمنان او تقصیر نکند کہ بہترین کارہا این است و گفتہ اند کہ کار حسان بن ثابت
این بود کہ معارضہ میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و ماثر و ہجو میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر
بن الخطاب روزی بر حسان و حال آنکہ او شعری میخواند در مسجد پس تیز نگاہ کرد عمر بجانب حسان و گفت
شعر میخوانی در مسجد پس گفت حسان مر او را می خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکہ بہتر بود از تو یعنی پیغمبر صلعم خاموش ش
عمر انتہی من مدارج النبوۃ از روایت مذکورہ ثابت شد کہ شعر گفتن در وصف شجاعت و بیان صبر جناب
حسینؑ و اظہار ظلم و جور یزیدیان تو ابہا دارد و ہی المرثیۃ المتعارفۃ آری نظم روایات کاذبہ موضوعہ مطلق ممنوع
است خواہ مشتمل بر احوال مقتل حسینؑ باشد خواہ محتوی بر امر دیگر و بطریق تنزل میگوئیم کہ اگر مخاطب انعقاد مجالس
و روایات مندرجہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین و صواعق محرقہ ذکر میکرد گنجایش تعریض بر احسان و دلگیر
است لکن قیامت این است کہ خود برین امر نیز اقدام نمیکند و پردہ نصب و خروج بر دیدہ دل انداختہ از گریہ
و برپا داشتن ماتم جناب سید الشہدا منع مینماید **قال المخاطب** اور بے حیائی سے امام کی محبت کا دعوی کرو فرمان
مخالفت اور اس اعتقاد پر ہمیشہ صاف مخالفت اور دشمنی ہے ایسی مخالف کو محبت کا دعوی کرنا اور اپنے تئیں
اہلبیت مشہور کرنا خلاف واقع اور صرف نادانی ہے **اقول** وبہ نستعین ۞ این چک و جانہ کدائی +
است گزاف و خود نمائی + بار ختنی منظر یکہ داری + این لاف زنی است بیحیائی + تا بچہ تہم کہ اہل سنت و جماعت باد
شہید داشتن و مسلمان دانستن یزید پلید را و نفی تحریر لعن بر وحسان و مگو نہ خود را از محبان جناب امام حسین شہید شمار

عمر ابن الخطاب از انشاد شعر منع کرد

وکدام وجه ثبت اجتماع محبت یزید و مودت جناب شهید مظلوم که بنای کلی وا رند قرار داده اند و ظاهر که بر تقدیر این حضرات مسلمان بوده و بحالت اسلام محبت او امری است بدیهی جناب سلطان العلماء مولوی سید محمد صاحب ادام الله تعالی وجوده وجوده در رساله شریفه ثمرة الخلافة در باب یزید افاده فرموده نقل آن عبارت برای مزید بصیرت کافی است عبارتها هکذا فی الصواعق المحرقة قال آخرون لا یجوز لعنه اذ لم تثبت عندنا ما یقتضیه وبه افتی الغزالی واطال فی الانتصار له وهذا هو اللائق بقواعد ائمتنا وما صرحوا به من انه لا یجوز ان یلعن شخص مخصوص الا ان علم موته علی الکفر کابی جهل وابی لهب واما من لم یعلم فیه ذلک فلا یجوز لعنه حتی ان الکافر الحی المعین لا یجوز لعنه لان اللعن هو الطرد عن رحمة الله المستلزم للایاس منها وذلک انما یلیق بمن علم موته علی الکفر واما من لم یعلم فیه ذلک فلا وان کان کافرا فی الحالة الظاهرة لاحتمال ان یختم له بالحسنی فیموت علی الاسلام وصرحوا ایضا بانه لا یجوز لعن فاسق مسلم معین واذا علمت انهم صرحوا بذلک علمت انهم مصرحون بانه لا یجوز لعن یزید وان کان فاسقا خبیثا ولو سلمنا انه امر بقتل الحسین وسر به فان ذلک حیث لم یکن عن استحلال او کان عنه لکن بتاویل ولو باطلا فسق لا کفر علی ان امره بقتله وسروره به لم یثبت صدوره عنه من وجه صحیح بل کما حکی عنه ذلک حکی عنه ضده کما قدمته واما ما استدل به احمد علی جواز لعنه من قوله تعالی اولئک الذین یلعنهم الله وما استدل به غیره من قوله ع فی حدیث مسلم وعلیه لعنة الله والملائکة والناس اجمعین فلا دلالة فیهما لجواز لعن یزید بخصوص اسمه والکلام انما هو فیه وانما الذی دلا علیه جواز لعنه لا بذلک الخصوص وهذا جائز بلا نزاع ومن ثم حکوا الاتفاق علی انه یجوز لعن من قتل الحسین او امر بقتله او اجازه او رضی به من غیر تسمیة لیزید کما یجوز لعن شارب الخمر ونحوه من غیر تعیین وهذا هو الذی فی الآیة والحدیث اذ لیس فیهما تعرض للعن احد بخصوص اسمه بل لمن قطع رحمه او من اخاف اهل المدینة فیجوز اتفاقا ان یقال لعن الله من قطع رحمه ومن اخاف اهل المدینة ظلما وانما جاز هذا اتفاقا لکونه لیس فیه تسمیة احد بخصوصه فکیف یستدل به احمد وغیره علی جواز لعن شخص معین بخصوصه مع وضوح الفرق بین المقامین فاتضح انه لا یجوز لعنه بخصوصه وانه لا دلالة فی الآیة والحدیث للجواز انتهی موضع الحاجت و چون درین عبارت صاحب صواعق اشاره اجمالیه بطرف کلام غزالی فرموده است لهذا مناسب چنان نمود که آن عبارت را نیز درین مقام بجنسه ترقیم سازیم فی حیوة الحیوان للدمیری الشافعی نقلا عنه لا یجوز لعن المسلم اصلا ومن لعن مسلما فهو الملعون وقد قال صلعم المسلم لیس بلعان وکیف یجوز لعن المسلم وقد ورد النهی عن ذلک وحرمة

المسلم اعظم من حرمة الكعبة بنص من النبي صلعم ويزيد صح اسلامه وما صح قتله للحسين ولا امره ولا رضاه بذلك ومهما لم
يصح ذلك عنه لم يجز ان يظن ذلك به فان اساءة الظن بالمسلم ايضا حرام قال الله تعالى اجتنبوا كثيرا من الظن ان
بعض الظن اثم وقال صلعم ان الله تعالى حرم من المسلم دمه وماله وعرضه وان يظن به ظن السوء ومن زعم ان يعلم حقيقة
من الذي امر بقتله لم يقدر على ذلك واذا لم يعرف ذلك وجب احسان الظن بكل مسلم يمكن احسان الظن به ومع هذا
فلو ثبت على مسلم انه قتل مسلما فمذهب اهل الحق انه ليس بكافر والقتل ليس بكفر بل هو معصية واذا مات القاتل فربما مات
بعد التوبة والكافر لو تاب من كفره ثم لم يجز لعنه فكيف من تاب عن قتل ولم يعرف ان قاتل الحسين رض مات قبل التوبة
وهو الذي يقبل التوبة عن عباده فاذا لا يجوز لعن احد من المسلمين ومن لعنه كان فاسقا عاصيا لله عز وجل ولو جاز
لعنه فسكت لم يكن عاصيا بالاجماع بل لو لم يلعن ابليس طول عمره لا يقال له في القيمة لم لم تلعن ابليس ويقال للاعن لم لعنت
ومن اين عرفت انه ملعون والملعون هو البعيد من الله تعالى وذلك غيب لا يعرف الا فيمن مات كافرا فان ذلك
علم بالشرع واما الترحم عليه فجائز بل مستحب بل داخل في قولنا اللهم اغفر للمؤمنين والمؤمنات فانه كان مومنا انتهى بعد
درجة الاسلام کور رحمانت حوره خلافت وحفاظت بيضه اسلام وادحميت اسلاميه وايمانيه داده از طرف خلف خليفه
بخم سينه سپر كرده آن كلمه قطعيه را كه بزبان نمی توانم آورد در ميانه نمود وامام احمد حنبل با تذكره صولجان وامير
فرمودند زيرا كه قطرا اشتراك نمات اسلامی كره مذكوره از هرجا كه ميبرود بهانجا برمی گردد واين سلسله الی ماشاء الله
منقطع شد فی نيست وبعد ازان سفيرها نيد ويزيد كه بيانا على ما مر في الصواعق ايضا ثم رايت ابن الصلاح من اكابر
ائمتنا الفقهاء والمحدثين قال في فتاواه لما سئل عمن يلعنه لكونه امر بقتل الحسين لم يصح عندنا انه امر بقتله رض والمحفوظ
ان الامر بقتاله المفضي الى قتله كرم الله وجهه انما هو عبيد الله بن زياد والي العراق اذ ذاك واما سب يزيد ولعنه
فليس ذلك من شان المومنين وان صح انه قتله او امر بقتله وقد ورد في الحديث المحفوظ ان لعن المسلم كقتله وقاتل
الحسين رض لا يكفر بذلك وانما ارتكب ذنبا عظيما وانما يكفر بالقتل قاتل نبي من الانبياء والناس في يزيد ثلث
فرق فرقة تتولاه وتحبه وفرقة تسبه وتلعنه وفرقة متوسطة في ذلك لا تتولاه ولا تلعنه وتسلك به مسلك ساير ملوك
الاسلام وخلفاءهم غير الراشدين وهذه الفرقة هي المصيبة ومذهبها هو اللائق لمن يعرف سير الماضين ويعلم قواعد الشريعة
المطهرة جعلنا الله من خيار اهلها امين انتهى لفظه بحروفه وهو نص فيما ذكرته وفي الانوار من كتب ائمتنا المتاخرين ان البالغ

لیسوا بفسقۃ ولا کفرۃ لکنہم مخطئون فیما فعلوہ ویذہبون الیہ ولا یجوز الطعن فی معاویۃ لانہ من کبار الصحابۃ و
لا یجوز لعن یزید ولا تکفیرہ فانہ من جملۃ المؤمنین وامرہ الی مشیۃ اللہ تعالی ان شاء عذبہ قالہ الغزالی والمتولی و
غیرہما انتہی و مصنف صواعق در شرح قصیدۂ ہمزیہ کہ مصنف اوست بعد نقل قول ابن حنبل گفتہ انہ لم یقل فی ذلک الا لقضایا
وقعت منہ صریحۃ فی ذلک ثبتت عندہ وان لم تثبت عند غیرہ کالغزالی فانہ اطال فی رد کثیر مما نسب الیہ کقتل الحسین رض
فقال لم یثبت من طریق صحیح انہ قتلہ ولا امر بقتلہ ثم بالغ فی تحریم سبہ ولعنہ وکابن العربی المالکی فانہ نقل عنہ انہ قال
ما قتل الحسین الا بسیف جدہ ای لانہ الخلیفۃ والحسین باغ علیہ والبیعۃ سبقت لیزید ویکفی فیہا معظم اہل الحل والعقد
بیعتہ کذلک لان کثیرین اقدموا علیہا مختارین لہا ہذا مع عدم النظر الی استخلاف ابیہ لہ واما مع النظر کذلک فلا
یشترط موافقۃ احد من اہل الحل والعقد علی ذلک انتہی موضع الحاجت من کلامہ وحق این است کہ موافق اصول
موضوعہ و قواعد مقررہ اہلسنت ہمین قول ابن العربی مالکی است و صحاح اخبار ایشان نیز برآن دلالت دار
فی جامع الاصول عن ابن مسعود قال سمعت رسول اللہ یقول ستکون ہنات فمن اراد ان یفرق امر ہذہ الامۃ
وہی جمیع فاضربوہ بالسیف کائنا من کان وفی روایۃ فاقتلوہ اخرجہ مسلم وفی روایۃ ابی داود وہنات مرۃ اخری
واخرجہ النسائی ولہ فی روایۃ اخری قال رایت النبی علی المنبر یخطب فقال انہا ستکون من بعدی ہنات و
ہنات فمن رایتموہ فارق الجماعۃ او یرید ان یفرق امۃ محمد کائنا من کان فاقتلوہ فان ید اللہ علی الجماعۃ وان
الشیطان من فارق الجماعۃ یرکض وعن اسامۃ بن شریک قال قال رسول اللہ صلعم ایما رجل خرج یفرق بین امتی
فاضربوا عنقہ اخرجہ النسائی و این روایات صحاح بندای بلند حکم تجویز قتل حضرت امام حسین ع در مذہب
ایشان میکند بلکہ گویا لفظ کائنا من کان را واضع برای ہمین غرض موضوع ساختہ و فی جامع الاصول ایضا عن
ابی سعید قال قال رسول اللہ صلعم اذا بویع لخلیفتین فاقتلوا الآخر منہما اخرجہ مسلم این روایت را بنظر انصاف ملاحظہ
باید فرمود کہ صراحۃ دلالت بر حقیت مذہب ابن العربی مالکی در جواز قتل اخیر خلیفتین وارد و ظاہر است کہ
بیعت اہل کوفہ با حضرت امام حسین ع متاخر بود از بیعت اہل شام و حرمین با یزید پس قتل آنحضرت العیاذ باللہ
مامور بہ بودہ باشد انتہی بالفاظہ الطیبۃ قال المخاطب محب اہل بیت وہ لوگ ہین جو انکی حکم اور مرضی کی باتکو
اور انکون سچ جانتے ہین اور جان و دل سے اوسکو خوش ہو کر بجا لاتے ہین اور اسمین کسی اور کی پیروی ہرگز

منظور نہیں رکھتے اقول فی الواقع معنی محبت ہمین است لیکن اہلسنت را ازآن بہره و نصیب نیست بلکه محب اہلبیت امامیه ہستند آیا نه بینی که ابوبکر بن ابی قحافه از اقتدار جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب ع با آنکه حضرت رسالت مآب صلعم یا علی انت خلیفتی من بعدی کما اعترف به مولف سیف المسلول و ان علیا منی و انا منه و ہو ولی کل مومن بعدی کما فی الصواعق و من کنت مولاه فعلی مولاه کما ہو المتواتر در جناب شان عزوده ابا نموده برای خود بمشوره حضرت عمر منصب خلافت قرار داد چنانچه سید جمال الدین محدث در روضة الاحباب میفرماید که عمر دست ابوبکر بگرفت و با وی بیعت کرد و مہاجرین را گفت تا بیعت کردند و بعد ازان انصار متابعت نمودند الا طائفه قلیله که بعضی گفتند با بیعت ہیچکس نکنیم الا با علی ابن ابی طالب ع شیخ فرید الدین عطار از زبان این جمعی گفته ؎ زمشرق تا بمغرب گر امام است ✽ علی و آل او ما را تمام است ✽ انتہی کلامه و جناب علامه دہلوی طاب ثراه در نزیه اثنا عشریه بعد نقل تمامی عبارت روضة الاحباب میفرماید بعد اللتیا و التی بالجمله ملخص این اختلاف آنست که بعد از ارتحال جناب سرور کائنات ع بجوار رحمت ملک منان عمر و ابو عبیده جراح ابوبکر را بخلافت برداشته مہاجرین و انصار را به لطف و عنف و وعده و وعید مستمال ساخته در دائره متابعت او در آوردند و جمہور انام و طائفه عوام اتباع ایشان نمودند جناب امیر المومنین ع بر ایشان انکار فرموده دعوای خلافت و امامت برای خود کرد و ذات مقدس خود را بنص حضرت رسالت پناه اولی بامر امامت میدانست و گروہی از خواص تصدیق آنجناب نموده آنحضرت را امام و وصی برحق بلا فصل بعد پیغمبر خدا ص دانسته پیروی و اتباع آنحضرت ع را سرمایه سعادت دو جہان انگاشتند فرقه اول با اہلسنت التیام یافتند اگرچه اظہار میکنند که مراد از سنت درین تسمیه سنت نبوی است مطلقا لیکن در حقیقت مراد ایشان از سنت محبت شیخین است بیہقی در افراد از عمر مولی عفره از ہشام از عائشه روایت کرده شیخ جلال الدین سیوطی در جامع الصغیر نیز تخریج نموده من تمسک بالسنة دخل الجنة قالت عائشه یا رسول الله و ما السنة قال حب ابیک و صاحبه یعنی عمر انتہی و فرقه دوم موسوم به شیعه گردیده بفحوای حدیثی که دیلمی از ام سلمه رضی الله عنہا روایت کرده که حضرت رسالت مآب ص فرمود شیعة علی ہم الفائزون یوم القیمة بسلوک شاه راه نجات فائز گشتند نسبت وقوع این اختلاف اقسام اولی اہل اسلام منحصر در دو فرقه شدند اہلسنت و شیعه و معتبر در مفہوم حقیقت

اہلسنت اولاً و بالذات محبت شیخین است چنانچه در حدیث عایشه تصریح بان واقع شده و اگر حب
اہل بیت در مفہوم حقیقت اہلسنت اعتبار کنند ثانیاً و بالعرض خواہد بود و ازینجا است که شیخ ولی الله فاضل
مکتوب مدنی انص فرموده که اہلسنت در حقیقت اصحاب قرون ثلثه مشہود بخیر اند یعنی از صحابه و تابعین و تبع تابعین
احدی را ازان استثنا نموده و ہذه عبارته قلت اہل السنة عندنا ہم اہل قرون المشہود بالخیر الی اخرہا
است که بسیاری از اصحاب قرون ثلثه مانند معاویه و عمرو عاص و مغیره بن شعبه و عبد الله بن عمرو عاص و بسر
ابی ارطاة و معاویة بن خدیج و تبعه ایشان مما لا تحصی کثرة خصیمه علی ع بودند چه تشخص عبارت از تبعه ان
است و این کرده علی ما ثبت بالتواتر از دایره متابعت انحضرت خارج بودند انتہی و در صواعق محرقه از دار قطنی
روایت کرده در وقتیکه ابوبکر بر منبر رسول الله صلعم بود حسن علیه السلام آمد و گفت فرود آی از جای پدر من
ابوبکر گفت راست گفتی والله که این جای پدر تست انگاه حسن را برداشت و در کنار خود نشاند و گریه کرد پس
علی ع گفت والله که صدور این سخن از حسن برای و قرار داد من نبود بلکه بخاطر خودش چنین رسید انتہی انحضرت
محبت ابوبکر با اہلبیت نبوت که عبارت از فرمانبرداری انحضرت است دریافتی اکنون محبت جناب فاروق
اعظم شنیدنی است جناب فاضل کامل عالم عامل المدعو به میرزا محمد دہلوی تغمده الله بغفرانه در ترجمه آئینه
میفرماید جناب عمر فاروق نیز بسیار مولع در تشکیک و اعتراض بر اقوال و افعال و احکام حضرت سید انام علیه
آله السلام بود چنانچه کتب احادیث و تواریخ شاہد این معنی است و استیعاب ان خارج از طور مقام است
لاجرم بر بعضی ازان اکتفا نموده میشود از انجمله مسلم باسنادش در صحیح خود روایت کرده عن سلمان بن ربیعة قال
قال عمر بن الخطاب رضی الله عنه قسم رسول الله صلعم قسما فقلت والله یا رسول الله لغیر ہولاء کان احق به منهم قال
خیرونی بین ان یسالونی بالفحش او فلست بباخل یبخلونی از سلمان بن ربیعه مروی است فرمود عمر بن الخطاب
که قسمت فرمود رسول خدا صلعم قسمتی را پس گفتم بخدا سوگند ای رسول خدا صلعم غیر این اشخاص که تو بانها عطا فرمودی
حق تر اند بان از انها انحضرت صلعم فرمود مخیر ساختند مرا در اینکه سوال بکنید از من بدرشتی و بدگوئی یا مرا بخیل نامند
کنند حال انکه من بخیل نیستم از انجمله قصه حدیبیه است و ان از مشاہیر قصص است بخاری در صحیح خود حدیث طول
روایت کرده بطریق اختصار ذکر کرده میشود فقال عمر بن الخطاب فاتیت نبی الله صلعم فقلت الست نبی الله

ال بلی قالت السنا علی الحق وعدونا علی الباطل قال بلی قالت فلم نعطی الدنیة فی دیننا او قال انی رسول الله ول
ست اعصیه وهو ناصری قلت اولست تحدثنا انا سیاتی البیت فیطوف به انتهی بقدر الحاجت ودر روضة الاحباب
یفرماید مروی است از عمر خطاب که گفت دران روز امر عظیم در دل من پیدا شد و مراجعت کردم با حضرت ص مرا
هرگز مثل آن نکرده بودم و در روایتی آنکه گفت رفتم نزد حضرت ص و گفتم تو پیغمبر بر حق هستی فرمود بلی گفتم ما بر حق هستیم و دشمنان
بر باطل فرمود بلی گفتم آیا مقتولان ما در بهشت هستند و مقتولان ایشان در دوزخ فرمود بلی گفتم پس چه سبب ما این منقصت
ذلت قبول کنیم و با این طریقه صلح نموده باز گردیم بالجمله این حضرت مکرر خود را بمخالفت حضرت رسول مختار ص انداخت
بالاتر ازین نمود و خود هم استشعار عدم صفای طویت نموده از حذیفه که صاحب سر آنحضرت ص بود سوال میفرمود
ذکرنی رسول الله مع المنافقین حذیفه در جواب فرمود که من افشای سر رسول خدا نمیتوانم کرد و در روایت دیگر
ت انت اعلم بنفسک این بود سلوک این بزرگ در معارضه و مجادله با سرور کائنات علیه واله السلام در حال صحت بدن
کمال اقتدار و آنچه در حین طغیان مرض موت آنحضرت ص و بعد از وفات آن سرور ص بوقوع آمده از غایت اشتهار
مستغنی از بیان است بنا بر اطمینان قلب مستفیدان بذکر برخی ازان اکتفا می رود عبد الکریم شهرستانی بعد ان
از قول سابق فرموده فاول تنازع وقع فی مرضه ع ما رواه محمد بن اسماعیل البخاری باسناده عن عبد الله بن عباس رض
ال لما اشتد بالنبی مرضه الذی مات فیه قال ائتونی بدوات وقرطاس اکتب لکم کتابا لا تضلوا بعدی فقال عمر ان رسول
الله قد غلبه الوجع حسبنا کتاب الله انتهی و مسلم از ابن عباس روایت کرده است قال الخمیس و ما یوم الخمیس ثم جعل
یسیل دموعه حتی رایت علی خده کانها نظام اللولو قال رسول الله ائتونی بالکتف والدوات او اللوح والدوات
کتب لکم کتابا لن تضلوا بعده فقال عمر ان رسول الله یهجر و محتمل است که آنحضرت ص اراده کرده باشد که هنگام قرب
ارتحال خود ازین عالم تجدید نص بر خلافت جناب مرتضوی فرماید چنانچه شیعه میگویند عمر بقرینه لن تضلوا بعدی که
درین حدیث و هم حدیث ثقلین که دران امر باعتصام حبل المتین اهل البیت واقع شده متفطن بمقصود آنحضرت شده
مانع احضار قرطاس گردیده باشد استاد و الد ماجد السید الجلیل الکبیر میر شمس الدین الفقیر الله الطوی تغمدهما الله بغفرانه
قصیده موسوم بگنجینه مضمون این هر دو حدیث را منظوم فرموده جزالت معانی و رشاقت مبانی آن باعث تحریر
بقدر حاجت ازان گردیده میفرماید ه بر تو می خوانم دو حجت از کلام مصطفی ۞ گر بمعنی نسبتی داری در الفاظش نگر

[illegible] شهر [illegible] قم

ہمچو آلی با تقدم بر وعدا با ہم بسنج ✤ تو گر گردی ای برادر باز نتیجہ بہرہ ور ✤ از بخاری صاحب مشکوٰۃ نقلی کردہ است
میکنم نقلی از اینجا بہر ارباب نظر ✤ مصطفی در محضر اصحاب فرمود این حدیث ✤ نیست جز قرآن و عترت یادگار از من
ہر کہ در دامان این ہر دو زدہ دست یقین ✤ این دو را از ہمدگر باشد جدائی ممتنع ✤ تا بہ نزد من شود بر حوض کوثر
منفر ✤ زین خبر مفہوم میگردد کہ از سر کتاب ✤ نیست غیر از اہلبیت مصطفی کس را خبر ✤ تارک عترت بمعنی تارک قرآن
گوش کن اکنون حدیث ثانی ای مرد ہنر ✤ وقت رحلت چون طلب فرمود قرطاس و دوات ✤ سید عالم کز این اصفیا فخر
گفت قرطاس و دوات از بہر من حاضر کنید ✤ تا کنم دامان کاغذ را پر از لولوی تر ✤ نامہ بنویسیم از بہر شما کز گمرہی ✤ تا ا
باشید ایمن وا ز ہدایت بہرہ ور ✤ چون شنید این حرف را زان سید عالی جناب ✤ مانع احضار کاغذ شد در آن حالت عم
گفت بیماری برین مرد این زمان غالب شدہ ✤ لب بہ ہذیان باز کردہ نیست قولش معتبر ✤ بس بود ما را کتاب اللہ در رفع
ضلال ✤ زین سخن حضار گردیدند گرم شور و شر ✤ آن یکی میگفت زود آرید قرطاس و دوات ✤ وان دگر میگفت حرفی را
کہ سر زد از عمر ✤ چون پیمبر را از ان غوغا اذیت رو نمود ✤ گفت برخیزید زینجا تا یکی این کر و فر ✤ نیست جایز نزد پیغ
نزاع و اختلاف ✤ بی اطاعت کس نگردد از فیضش بہرہ ور ✤ ظاہر است این حرف کز احضار قرطاس و دوات
مصطفی از بہر عترت خواست تنصیصی دگر ✤ لن تضلوا چون قرینہ بود بر مقصود را ✤ کامد از الفاظ در این ہر دو حدیث
معتبر ✤ مدعایش را کہ سر تا پا ہدایت بودہ است ✤ فہم کرد و مانع احضار کاغذ شد عمر ✤ اکتفایش بر کلام اللہ میدانی ک
چیست ✤ یعنی این پند تو ہیچ است در ما کارگر ✤ کار می بندیم قرآن را پی خود ہا ولیک ✤ اتباع آل تو از من نیا
و کر ✤ اندرین ہر دو حدیث ای طالب راہ ہدی ✤ گر خرد داری تامل کن حکایت مختصر ✤ حرف پیغمبر نہ از روی ہوای
نفس بود ✤ گفتہ ما ینطق خدا در شان آن خیر البشر ✤ ہر چہ میفرمود امت را ز روی وحی بود ✤ ورنہ بودی وحی ای کہ
ور اہل حق اثر ✤ آنکہ را اندیشہ فرستادہ از برای اہتدا ✤ از ہوای نفس خود حاشا کہ گردد منکر ✤ ور بہ خاصہ در امری کز آن
تبلیغ وحی گردد تمام ✤ امتش را تا ابد رفع ضلال آرد ثمر ✤ رد قول سرور پیغمبران در امر دین ✤ رد وحی است ای بس
از اہل سنت دور گذر ✤ نیز قول حسبنا کتاب اللہ کلامی است غیر محصل زیرا کہ کتاب قرآن صامت غیر ناطق است
و محتمل احتمالات و مجمل و مأول و متشابہ و ظاہر و مطلق و مقید و عام و خاص و ناسخ و منسوخ و مجاز و مشترک و مشکک و با
آن ہر یک برای استنباط حقائق احکام او واد نیست لہذا احتیاج افتاد بامامی کہ عالم بحقائق او و کاشف از دقائق او

فاضل عارف قطب الدین انصاری شیرازی شافعی اعتراف بآن نموده در بعضی مکاتیب خود میفرماید راه
بی راه نمائی نمیتوان یافت و گفتن انکه چون کلام الله در میان ما است بمرشد چه حاجت است بآن می ماند که مریض
گوید چون کتب طب هست که اطبا نوشته اند چرا مرا باطبا رجوع باید کرد و این سخن خطا است برای انکه نه هر کس را
فهم کتب طب میسر است که استنباط ازان توان کرد مراجعت باهل استنباط می باید کرد کتاب حقیقی صدور اهل علم است
که بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم نه بطون دفاتر چنانچه حضرت امیر المومنین فرموده انا کلام
الله الناطق وهذا کلام الله الصامت انتهی کلامه الحاصل بحیات جناب سرور کائنات علیه التحیات عمر از
اتباع اهلبیت بتصریح مذکور اباکرد و بعد وفات آنجناب صلعم جناب سیده علیها السلام را بتهدید سوختن خانه و کاشانه
تخویف نمود با انکه در ان خانه جناب امیر المومنین علی و حسنین و جناب فاطمه علیهم السلام تشریف داشتند از گفتن چنین
الفاظ بی ادب و اراده سوختن پروا نکرد و کر همین معنی فرمان برداری اهل بیت است نصیب مخاطب باد شیخ جلال الدین
سیوطی در جمع الجوامع در مسند عمر بن خطاب از ابن شیبه روایت کرده عن اسلم انه حین بویع لابی بکر بعد رسول الله صلعم
کان علی و زبیر وغیرهما یدخلون علی بیت رسول الله صلعم فیشاورونها ویرجعون فی امرهم فلما بلغ عمر بن الخطاب
خرج حتی دخل علی فاطمة ع فقال یا بنت رسول الله صلعم والله ما احد احب الی من ابیک وما من احد
احب الینا بعد ابیک منکم وایم الله ما ذلک بمانعی ان اجتمع هؤلاء النفر عندک ان امرتهم ان یحرق علیهم
البیت انتهی بلفظه و فرمان برداری و اطاعت جناب حسنین علیهما السلام کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی حتی
که حضرت حسن مجتبی علیه التحیة والثنا بوجه بیدلان خلائق بطرف معاویه با او صلح فرمودند و حضرت ابی عبد الله بتیغ ظلم
شهید گشتند و بر ظاهر که معاویه و تابعان او و حضرت یزید و بیعت کنندگان او خصوصا ساکنان حرمین شریفین اهل سنت
بودند چون استیعاب این بحث را طوالت در کار لهذا بطی کشح ازان نموده بذکر چند روایت که ازان راست گوئی مخاطب
بخوبی ظاهر شود اکتفا نموده آید در شرح منهاج در بحث قیاس گفته الحق انه قد اشتهر من اهل بیت کالباقر والصادق
وغیرهما من الائمة رضوان الله علیهم اجمعین انکار القیاس کما اشتهر من ابی حنیفة والشافعی ولمالک القول
بوجوب العمل به انتهی ۱ طرفه انکه محدثین اهلسنت از روایت بعضی ائمه هدی علیهم السلام استنکاف دارند چنانچه

ذهبی در میزان الاعتدال گفته جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الهاشمی ابو عبد الله احد الائمة

الاعلام بر صادق کبیر الشان لم یحتج له البخاری قال یحیی بن سعید القطان شیخ البخاری احدثه فی نفسی شیئا قال مصعب
عن الدراوردی قال لم یرو مالک عن جعفر حتی ظهر امر بنی عباس و قال مصعب بن عبد الله کان مالک لا یروی عنه
حتی یضمه الی احد یعنی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین هاشمی ابو عبد الله یکی از ائمه اعلام است نیکوکار و راست گو و کبیر الشان
است بخاری باو احتجاج نکرده و شیخ یحیی بن سعید القطان که شیخ بخاری است گفته می یابم از آنحضرت در دل خود چیزے
و مصعب از دراوردی روایت کرده که گفت مالک از حضرت صادق ع روایت نکرده تا آنکه ظاهر شد امر و حکومت بنی عباس و
مصعب بن عبد الله گفته که مالک از حضرت صادق روایت نمیکرد مگر آنکه دیگری با آنحضرت منضم می ساخت یعنی اعتقاد
و اعتماد بتوثیق و صدق آنحضرت نداشت و مناوی شرح جامع صغیر در ترجمه حضرت علی بن موسی علیه السلام آورده که
جناب امام رضا ع از پدر خود عجائب روایت میکرد و امام رازی در نهایة العقول میگوید و العجب انهم یزعمون فی النقی و التقی
و الحسن العسکری انهم کانوا عالمین بجمیع المسائل الاصولیة و الفروعیة جملها و تفصیلها مع انهم کانوا فی زمان کثر خوض
العلماء فی اصناف العلوم و کثرت تصانیفهم و مع ذلک لم یظهر من احد منهم شیء من العلوم لا بالقلیل و لا بالکثیر و لم یحصل
منهم تصنیف ینتفع به کما ظهر من الشافعی و محمد بن الحسن و غیرهما من الفقهاء و المتکلمین و المفسرین لطیفه
شاه عبد العزیز دهلوی اهل سنت را ملقب به شیعه علی نموده و خود ظاهر که شیعه بمعنی تابع است پس اندرین حالت معاویه
و جماعه اولیائ او را از اهلسنت خارج سازند و یا شیعه علی را غیر اهلسنت قرار دهند بلکه متقدمین ایشان حضرات ائمه علیهم السلام
را مبنی مذهب امامیه گفته اند چنانچه ابن اثیر در جامع الاصول در اثنای شرح غربت النون و در اثنای شرح ان الله یبعث لهذه
الامة علی راس کل مائة سنة من یجدد لها دینها میفرماید نحن نذکر الآن المذاهب المشهورة فی الاسلام التی علیها مدار المسلمین فی
اقطار الارضین و هی مذهب الشافعی و ابو حنیفة و مالک و احمد و مذهب الامامیة و من کان من المشاهیر من
الطبقات و اما من کان قبل هذه المذاهب المذکورة فلم یکن الناس مجتمعین علی مذهب امام بعینه و لم یکن قبل ذلک الا
المائة الاولی و کان علی راسها من اولی الامر عمر بن عبد العزیز و یکفی الامة فی هذه المائة وجوده خاصة فانه جعل فی الاسلام ما لیس
یخالف و کان من الفقهاء بالمدینة محمد بن علی الباقر و القاسم بن ابی بکر و سالم بن عبد الله بن عمر و کان بمکة منهم مجاهد بن جبر و عکرمة مولی بن عباس و عطا
ابی رباح و کان بالیمن طاؤس و بالشام مکحول و بالکوفة عامر بن شراحیل و بالبصرة الحسن البصری و محمد بن سیرین و اما القراء علی راس المائة الاولی فکان القائم

اما عبداللہ بن کثیر واما المحدثون محمد بن شہاب الزہری وجماعۃ کثیرۃ مشہورون من التابعین واما من کان علی راس المائۃ الثانیۃ فمن اولی الامر المامون بن الرشید ومن الفقہاء الشافعی والحسن بن زیاد اللؤلؤی من اصحاب ابی حنیفۃ واشہب بن عبد العزیز من اصحاب مالک واما احمد بن حنبل فلم یکن یومئذ مشہورا فانہ مات سنۃ احدی واربعین ومائتین ومن الامامیۃ علی بن موسی الرضا ودر مائۃ ثالثہ محمد بن یعقوب کلینی را از محدثین شیعہ امامیہ شمار کردہ ودر مائۃ رابعہ سید مرتضی علم الہدی را شمردہ وفاضل شہرستانی در ملل ونحل گفتہ ان ابا عبداللہ جعفر بن محمد الصادق محمود ذو علم غزیر فی الدین وادب کامل فی الحکم وزہد بالغ فی الدنیا وورع تام عن الشہوات وقد اقام بالمدینۃ مدۃ یفید الشیعۃ المنتسبین الیہ ویفیض علی الموالین لہ اسرار العلوم انتہی **قال** اسیطرح مرثیون سے حدیث مین منع آیا ہے چنانچہ کتاب ابن ماجہ مین یہہ حدیث ہے کہ نہی رسول اللہ صلعم عن المراثی یعنے منع فرمایا رسول خدا نے مرثیون سے **اقول** بالفرض والتسلیم درینجا مراد از مراثی مرثیہ متعارفہ ایام جاہلیت است کہ در ان امور ممنوعہ غیر مشروعہ بیان میکردند نہ مرثیہ متعارفہ اہل اسلام ورنہ اہل بیت کرام وصحابہ عظام در ماتم جناب سرور کائنات سان بگفتن مرثیہ بامبادرت میفرمودند وجناب عمر فاروق در مصیبت عروہ بن مسعود مرثیہ میگفت فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** اور صبر اسکا نام نہین ہو کہ آدمی اپنے دلمین کدورت کسی مکروہ کام کی نہ پاوے اور پاوے تو اوسکو مکروہ نہ جانے کیونکہ یہ دونون امر طاقت بشری سے باہر ہین بلکہ حقیقت صبر کی یہہ ہے کہ باوجود کدورت اور کراہت طبیعی کو خلاف عقل اور شرع سے آپکو بند رکہے اور پیغمبر اور امام سب اسیطرح کا صبر کرتے آئے ہین **اقول** معنی صبر وتحقیق آن سابق گذشت فتذکر **قال** اور عین مصیبت کیوقت اپنے تئین خلاف شرع اور عقل سے باز رکہے اور فقط آنسو جاری ہونا یا چہرہ متغیر ہونا خلاف شرع اور صبر کے نہین ہے **اقول** و بتعین درینجا مخاطب گویا از معنی تواجد وتباکی بعبارت چہرہ متغیر نمانا اقرار نمودہ والحمد للہ علی ذلک **قال** اور صبر بہی سمجہو تو وہی ہے کہ جو اول صدمے کیوقت واقع ہو اور جب مصیبت گذر گئی پہر اوسوقت ترک شکایت او جزع وفزع صبر مین نہین گنا جاتا بلکہ اسکو تسلی اور دلاسا کہتے ہین اور اسیواسطے حکمانے کہا ہے کہ جو کسی کو اسباب کی تکلیف دیجاوے کہ ہمیشہ مصیبت پر رویا پیٹا کرین وہ تکلیف ما لا یطاق ہے **اقول** و بتعین این قول مخاطب را تسلیم نمیکنم ومن ادعی فعلیہ البیان **قال** سچ ہے کہ جو کسی بڑے محب اور تعزیہ دار سے یون کہا جاوے کہ ایک مہینہ بہر متواتر امام کے غم مین رویا کرے مہینہ کسکا دو روز متواتر رویا جاوے **اقول**

ای مخاطب عالی فہم گریہ حضرت یعقوب و حضرت امام زین العابدین علیہما السلام کہ سالہا بود د شنیدہ دیا باور نکر
نبینی کہ جناب فاطمہ زہرا در مصیبت وفات آنحضرت صلعم چنان التزام ماتم فرمود کہ بعد از گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز فاط
را کسی خندان ندید کما فی مدارج النبوۃ **قال المخاطب** و قال اللہ تعالی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل
احیاء عند ربہم یرزقون اور تو نہ سمجھو جو لوگ مارے گئے اللہ کی راہ مردے ہیں بلکہ زندہ ہیں اپنے رب کے پاس رزق
پاتے ہیں فرحین بما اتاہم اللہ من فضلہ ویستبشرون بالذین لم یلحقوا بہم لا خوف علیہم ولا ہم یحزنو
خوشی کرتے ہیں اسپر جو دیا انکو اللہ نے اپنے فضل سے اور خوش ہوتے ہیں انکیطرف سے جو ابھی نہیں پہنچے انہیں پیچھے سے اس
کہ نہ ڈر ہے انکو اور نہ غم **ف** اس آیہ سے معلوم ہوا کہ شہید لوگ کہاتے پیتے خوشیاں کرتے ہیں ہرگز انکو غم اور رنج نہیں
اور اسیطرح سمجھو کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی نہایت خوش اور بے غم ہونگے کیونکہ وہ بھی اللہ کی راہ میں شہید
ہوئے ہیں الغرض قطع نظر اور باتوں سے اب ماتم کرنا اور تعزیہ بنانا انکے حال کے بھی خلاف ہے اور انکے قصد
کو وے خوش اور بے غم ہیں اور تم انکے لئے ماتم کرتے ہو اور ایسے وقتوں انکی مصیبتوں کو یاد کرکے ماتم کرنا ویسی
بات ہے جیسے کوئی کسی کا دوست چوتھی تاریخ رجب کی کچھ بیمار ہوا ہو یا ایذا پائی ہو اور بعد تھوڑے عرصہ کے اسکو
غسل صحت حاصل ہو اور سبطرح کی نعمتیں کہانے پینے لگے اور کوئی درد و غم باقی نہو اور نہایت چین اور خوشی میں
ہو پھر جب رجب کی چوتھی تاریخ آوے کوئی اگلی بیماری اور درد کو یاد کرکے ماتم کرنے لگے ہرچند اوسکو لوگ سمجھائیں
کہ اب آپ اچھے اور خوش ہیں اور کسیطرح کا درد و غم نہیں وہ شخص سمجھائے نہ سمجھے اور کہے کہ اچھے اور بے غم ہیں تو کیا
ہوا دن اور تاریخ تو وہی ہے بھلا ایسے شخص کو کیا کہو گے آخر یہی کہو گے کہ یہہ شخص یا دشمن ہے یا سودائی جو
خوشی کیوقت واہی تباہی باتیں کرتا ہے یہہ مخالف کا کام ہے موافق سے ہرگز ایسا نہو گا ؎ دوست جو خوش ہو
تو خوشی کیجئے ۔ اوسکو جو غم ہووے تو جان دیجئے ۔ **اقول** در نعتین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ در مدارج النبو
آوردہ کہ حیات انبیا علیہم الصلوۃ ارفع از حیات شہدا است الخ و حیات پیغمبر ما صلعم از ہمہ اعلی از ہمین جا است کہ
نکاح ازواج شہدا بعد موت دنیوی جایز و روا است اگر احکام اموات بر شہدا در دنیا جاری نبودی نکاح ازواج
اوشان چگونہ صحت جواز داشتی مخاطب با این بلید ہوشگی در حیات این جہانی و آن جہانی تفاوت نمیکند و حضرت
عمر در ایام خلافت خود بوقت شب آواز ہیزنی شنید کہ میگوید علی محمد صلوٰۃ الابرار صلی علیہ الطیبون الاخیار کست

قویا بکاء بالاسحار یا لیت شعری والمنایا اطوار هل یجمعنی وحبیبی الدار و یاد میکند آنحضرت را و اظهار شوق میکند بالقای او پس اشارت است عمرو گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد کذا فی مدارج النبوة قول عمر که اعاده کن قول خود را و اعاده کردن آن را بصوت حزین و گریه نمودن نقل است بر این معنی که بروی حیات اخروی و تنعم بنعمت پروردگار بیاد کار مصائب گذشته افسوس نمودن و گریه ساختن معمول سلف بوده دوم آنکه شاه صاحب در رساله سر الشهادتین میفرماید بل بابقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلک الوقائع الهائلة فی امته الی یوم القیمة اکنون انصاف باید داد که باقی داشتن بکا و حزن و تذکر این وقائع هائله در بین امت تا قیام قیامت امری است ضروری و بابا تمام مخاطب لوازم فرح و سرور تقدیم باید رسانید سیوم آنکه بعد شهادت جناب امام حسین ع حضرت سرور کائنات صلعم را جناب ام سلمه محزون و گریان در خواب دیدند چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه نقلا از ترمذی روایت کرده که ام سلمه رضی الله عنها پیغمبر خدا را در خواب دید که میگریید و سر و لحیه مبارکش خاک آلوده است پرسید که سبب این گریه چیست آنحضرت فرمود الحال حسین را کشتند انتهی حالانکه حضرت امام حسین عم در آن وقت در بهشت عنبر سرشت متنعم بنعیم اخروی خواهند بود پس اکنون باقتدای آنحضرت چرا و چسان حزن و گریه جائز و روا نباشد چهارم آنکه اینچه مخاطب گفته ع دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجے ٭ اوسکو جو غم ہووے تو جان دیجے ٭ فی الواقع محصل حدیثی است که بطریق اہل بیت مروی گشته که من لم یفرح بفرحنا ولم یحزن بمصابنا فلیس منا و چون باعتراف مخاطب ممهد شد که بحالت غم غم نمودن باید و بحالت خوشی خوشی باید کرد پس میگوئیم که بر روز دوشنبه بوجه ولادت آنحضرت صلعم علمای اہلسنت اظهار سرور مستحب میدانند بلکه روزه داشتن آن روز روایت کرده اند و در اوائل ماه ربیع الاول انعقاد محفل میلاد شریف مستحسن می شمارند پس در روز شهادت اہل بیت محزون و مغموم بودن را که امر مانع است چنانچه در رساله غایة المرام فی تحقیق المولد والقیام لتعظیم سید الانام بصفحه ۳۵ نوشته و علمای اعلام شکر الله سعیهم برای خصوصیت روز مولد شریف و تعظیم و اظهار سرور و ادای شکر و کثرت خیرات و صدقات دیگر اصول ہم از شریعت استخراج کرده اند کما روی عن مسلم عن قتادة الانصاری انه صلی الله علیه وسلم سئل عن صیام یوم الاثنین قال ذلک یوم ولدت فیه و انزلت علی فیه النبوة پس روزه داشتن درین روز نیست مگر از برای ادای شکر حق تعالی و سبحانه برین نعمت

جا بیاید کہ مثوبۂ موعودہ معین روز این عالم را از انوار جمال باکمال رحمۃ للعالمین ہم چنین این اعمال زکیات مثل تلاو
قران واکثار صلواۃ دربیان مولد کریم ونشر مناقب ومحامد جمیلۂ حضرت مقدس نبوی صلعم وخیرات وصدقات واطعا
مسرات نیست مگر بنیت ادای شکر حق سبحانہ تعالی برین نعمت عظمی وعطیہ کبرے وسئل الامام ابوعبداللہ بن الحاج
فی کتابہ المدخل مع انکارہ علی ما احدثہ الناس من البدع والحوادث والغناء بالآلات المحرمۃ عن عمل المولد الشریف
فقال فی فضیلۃ شہر مولد نبینا ہذا الشہر فضلہ اللہ تعالی وفضلنا فیہ لہذا النبی الکریم الذی من اللہ علینا فیہ بسید الاولین والاخر
وکان یجب ان یزاد فیہ من العبادۃ والخیر لشکر اللہ سبحنہ علی ما اولانا فیہ من ہذہ النعم العظیمۃ وانکان النبی صلعم لم یرد فیہ علی غیرہ من
الشہور شیئا من العبادات وما ذاک الا برحمتہ صلعم لامتہ ورفقہ بہم لانہ صلعم کان یترک العمل خشیۃ ان یفرض علی امتہ رحمۃ منہ بہم
لکن اشار علیہ الصلوۃ والسلام الی فضیلۃ ہذا الشہر العظیم بقولہ للسائل الذی سالہ عن صوم یوم الاثنین ذلک یوم ولد
فیہ فتشریف ہذا الیوم متضمن تشریف ہذا الشہر الذی ولد فیہ فینبغی ان یحترم حق الاحترام ونفضل
بما فضل اللہ بہ الاشہر الفاضلۃ وفضیلۃ الازمنۃ والامکنۃ مما خصہا اللہ بہ من العبادات التی تفعل
فیہا لما قد علم ان الامکنۃ والازمنۃ لا تشرف لذاتہا وانما یحصل لہا التشریف بما خصت بہ من المعانی فانظر الی
خصص اللہ بہ ہذا الشہر الشریف ویوم الاثنین الا تری ان صوم ہذا الیوم فیہ فضل عظیم لانہ صلعم ولد فیہ فعلی ہذ
ینبغی انہ اذا دخل ہذا الشہر الکریم ان یکرم ویعظم ویحترم بالاحترام اللائق بہ اتباعا لہ صلی
اللہ علیہ وسلم فی کونہ کان یخص الاوقات
الفاضلۃ بزیادۃ فعل البر فیہا وکثرۃ الخیرات انتہی
نجم آنکہ قطب الاقطاب غوث الاعظم در غنیۃ الطالبین میفرماید قال ہبط علی قبر الحسین بن علی یوم اصیب
سبعون الف ملک یبکون علیہ الی یوم القیمۃ وجہ استدلال آنکہ چون ہفتاد ہزار فرشتہ مقیم کربلا گردید
تا روز قیامت مصروف گریہ باشند محبان آنجناب چگونہ ازین شرکت خود را محروم دارند **قال** وقال اللہ تعالی ومن
یقتل مؤمنا متعمدا فجزاءہ جہنم خالدا فیہا وغضب اللہ علیہ ولعنہ واعد لہ عذابا الیما اللہ تعالے فرماتا ہے
اور جو کوئی مارے مسلمان کو قصد کر کے تو اوسکی سزا دوزخ ہے اسمین پڑا رہے اور اللہ نے اسپر غضب کی
اور اسکو لعنت کی اور اسکیواسطے طیار کیا ہے بڑا عذاب **ف** بیان سے پوچھا گیا کہ یزید اور جو کوئی امام ک

قتل مین راضی اور شریک تھے اللہ کے غضب اور لعنت اور عذاب مین ہونگے اور انکی روحین نہایت رنج اور ماتم مین گرفتار ہونگی اور انکو سوای غم کے خوشی کا نشان نہوگا غرض اب جو کوئی یزید اور اوسکے ساتھیون کا دوستدار اور غمخوار ہو اور اونکو غم اور مصیبت مین دیکھ نہ سکے تو وہ ماتم داری مین یزید کی موافقت کرے **اقول** درین سخن مخاطب باندک تامل محفوظ بودن جناب امام مظلوم در زمان بہشت عنبر سرشت بیان نمودہ بسوے آوردہ کہ یک مصراعش اینکہ ٥ دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے ٭ واکنون گرفتاری یزید در عذاب الٰہی بیان ساختہ ماتم داران جناب امام حسین بابٗ العباد را بانہ غمخوار یزید قرار میدہد پس اولیاء مخاطب را انسب ست کہ بر شہادت شہید کربلا لوازم فرحت و سرور بتقدیم رسانند و بغض و عداوت اہلبیت را منصہ بروز جلوہ گر سازند ورنہ بقول مخاطب از اتباع آنحضرت محروم خواہند بود نعوذ باللہ من الغوایة الی ہذہ الغایة **قال** بخلاف وقت وقوع واقعہ کے کہ دشمن خوش موجود تھے اور اہلبیت در درد و رنج و مصیبت تازہ مین بیٹھے تھے اسوقت غمناک ہونا مقتضائے محبت اور بشریت ہے **اقول** شاہ سلامت اللہ در تحریر الشہادتین میفرماید کہ تا ہر حاضر و غائب برین سانحہ ہوش ربا مطلع شود و ہر کس از دور و نزدیک قدم رنجہ نماید بر چنین واقعہ غم فرسا خبردار گردد بلکہ مقصود اصلی و غرض حقیقی ازین ہمہ باقی ماندن غم و الم دائم و تذکر و یادگارے وقائع ہول اندود و سوانح غم فرسود درین امت تا قیام قیامت است پس این عبارت نص است برینکہ باقی داشتن بکار حزن در مصیبت جناب شہید مظلوم درین امت خواہش ربانی است و تعلق شہادت کبرے منوط بر ہمین امور است و نیز در تحریر الشہادتین مسطور است کہ در زمانیکہ خبر فاجعہ اہلبیت رسالت بمدینہ رسید اولاد مہاجر و انصار و دیگر اہالی مدینہ از صغار و کبار باستقبال دویدند ہمینکہ ذریت رسول و جگر گوشہ ہاے بتول را مبتلاے مصیبت دیدند حالتی از غم و اندوہ و گریہ و زاری برایشان گذشت کہ خارج از حیطہ شرح و بیان است گویند مصیبتی کہ روز وفات حضرت سرور کائنات علیہ افضل من الصلوات والتحیات بر اہل مدینہ گذشتہ بود ہمان مصیبت آنروز گذشت کہ امام زین العابدین با زنان و یتیمان اہلبیت نبوت و سر مبارک سید الشہدا علیہ التحیة والثنا از دمشق بمدینہ برگشت فریادی عجیب و شورے غریب در مدینہ برپا بود کہ یاد از ہنگامہ قیامت میداد انتہی و نیز آمدہ کہ ہفتاد ہزار فرشتہ از روز شہادت بر قبر مطہر براے گریہ تا قیامت فرود آمدہ اند پس اگر گریہ در ہمان وقت شہادت جائز بودے و بعد آن ممنوع اقامت ملائکہ تا قیامت براے گریہ چگونہ باشد **قال** و قال اللہ تعالی قل صدق اللہ فاتبعوا

ملة ابراهيم حنيفا وكان من المشركين ف الله تعالى فرماتا ہے تو کہہ سچ فرمایا اللہ نے اب تابع ہو جاؤ ابراہیم
کی ملت کے جو ایک طرف کا تھا اور نہ تھا شریک کرنے والوں میں ف اس آیت سے اور دیگر آیتوں سے ثابت ہے کہ ہمارے
دین میں ملت ابراہیم کی تابعداری فرض ہے اور حضرت ابراہیم کے ملت میں بہت چیزیں ہیں ان میں سے یہ بھی ہے
کہ مونچھوں کا کٹانا اور اپنے قریب اور دوست کی موت میں صبر کرنا اور جزع و فزع شیون نوحہ سے دور رہنا سو تعزیہ داری
میں سب باتیں اسکی برعکس ہیں یہ باتیں میں موت کے وقت نہ چاہیے چہ جائے سیکڑوں برسوں کے بعد ہر سال کرنا

اقول و ثابتست همین نوحه ممنوعه نوحه معمول زنان جاهلیت است ورنه گریستن بر میت یاد کردن اوصاف حمیده و
خصال پسندیده که راست و درست باشد معمول خاصان خدا بوده است و شواهد آن سابقا گذشت و دینجا بذکر
عبارت رساله تحریر الشهادتین اکتفا میرود و باقی از آثار و علامات نوحه جن است اثرا بدیں شنید واخرج ابونعيم عن
حبيب بن ثابت قال سمعت الجنية تنوح على الحسين وهي تقول مسح النبي جبينه فله بريق في الخدود
عليا قريش جده خير الجدود و بیرون آورد ابونعیم از حبیب بن ثابت گفت که شنیدم زنی را از جنیان که میگریست
بر حسین علیه السلام درحالیکه میگفت که مسح کرد و بوسید پیشانی اورا پس بود برای او نور و لمعان در رخسارها پدر و مادر وی
بودند از عمدگان قریش و بود جد او بهترین جدها یعنی جنیه نوحه میکرد بر حسین و میگریست بران و میگفت آنچه مابین
رفت واخرج ابونعيم من طريق حبيب بن ثابت عن ام سلمة قالت سمعت نوح الجن منذ قبض النبي صلعم الا الليلة وما ارى
ابن الا قد قتل يعني الحسين فقالت لجاريتها اخرجي فاسألي فاخبرت انه قد قتل وان الجنية تنوح
الا يا عين فابتهلي بجهد ومن يبكي على الشهداء بعدي على رهط يقودهم المنايا
الى متجبر في ملك عبد و بر آورد ابونعیم از طریق حبیب بن ثابت از ام سلمه گفت نشنیدم نوحه و گریه جن را از روزیکه
وفات یافت پیغمبر خدا صلعم مگر امشب و نمی بینم مگر آنکه پسر من بتحقیق کشته شد یعنی حسین پس فرمود کنیز خود را که بیرون
رو پس بپرس پس خبر داد کنیز بآنکه بتحقیق کشته شد حسین و بدرستیکه جنیه نوحه میکند آگاه باش ای چشم پس گریه و زاری
بکن بکوشش تمام و کیست که گریه کند بر شهیدان بعد از من بر گروهی که کشید ایشان را اسباب موت بسوی ظالم سرکش در
سلطنت زمان من و گویند که حضرت ام سلمه بعد دریافت این ماجرا انقدر گریست که از هوش رفت و تا دیر غشی او طاری
ماند واخرج ابونعيم عن [illegible] الحضرمي عن ام سلمة قالت [illegible] الجن تنوح على [illegible] وهي تقول [illegible] هيلا

[illegible] وبرآورد ابونعیم از فریدہ بن جابر جعفری از مادر خود گفت کہ شنیدم جن را کہ بر او نالند گریہ میکرد
بر حسین و می گفت کہ خبر مرگ حسین می رسانم غمگین شدہ بود حسین با جمال و کوہ صبر و استقلال پوشیدہ نماند کہ سابق گفتہ
کہ مراد از نوحہ درینمقام گریستن بیاد کرد اوصاف حمیدہ و خصال پسندیدہ حضرت امام حسین ؑ است نہ نوحہ متعارف
و مرسوم اہل بدعت و عمل زمان جاہلیت کہ آن باتفاق علما حرام و در احادیث صحیحہ وعید شدید بران وارد است
انتہی و مسلم نداریم کہ در تعزیہ داری امرے از امور ممنوعہ بودہ باشد تفصیل این مطلب در سابق ہم تحریر کردہ آمدہ
و می آید و اگر احدے از عوام مرتکب امری از امور ناجائز شود از او ممانعت تعزیہ دارے چہ مدخل زیرا کہ مرتکب
را تنبیہ باید نہ ممانعت تعزیہ دارے و محزون و مغموم بودن و گریہ و زاری نمودن در مصائب جناب امام مظلوم
علیہ السلام امریست ضروری و سنتی است از سنن نبوی کما اثبتناہ سابقا **قال** دوسری آیت مین خدا فرماتا ہے
ومن یرغب عن ملۃ ابراھیم الا من سفہ نفسہ **ت** اور کون پسند نہ کرے ملت ابراہیم کو مگر بیوقوف ہوا اپنے
جیسے اور صحیح بخارے اور مسلم مین یہہ حدیث ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا من احدث فی امرنا ھذا ما لیس منہ فھو رد
یعنے جو کوئی نئی بات نکالے ہمارے اس دین مین جو اسمین نہو سو وہ مردود ہے **اقول** این آیہ از ما نحن فیہ مناسبتے
ندارد و ہمچنین احادیث عام مخصوص البعض اند چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۲۸ مندرج ۔ اور جو لوگ کہ اسکو
بدعت سیئہ کہتے ہین وہ لوگ واقف اصول دین اپنے سے نہین ہین اسواسطے کہ اصل اشیا مین اباحت ہے جب تک
کوئی دلیل قطعی مانع اوسکی نہووے کذا فی البحر الرائق والھدایۃ اور غرائب مین لکہا ہے کہ بدعت پانچ قسم ہے
ایک بدعت واجب جیسے پڑہنا علم صرف و نحو کا واسطے معرفت کلام اللہ اور احادیث کے دوسرے بدعت حرام
جیسے پڑہنا علم فلسفہ کا تیسرے بدعت مندوب جیسے مصافحہ بعد نماز عصر و فجر کے چوتہے بدعت مکروہ جیسے تزئین کرنا
مسجد کا سونے چاندی اور گل و بوٹہ سے پانچوین بدعت مباح جیسے فراخ کرنا اور رنگا رنگ طعام واسطے مہمانونکے
پکانا اور بدعت سیئہ نہین ہو سکتے ہے اسواسطے کہ کل بدعۃ ضلالۃ عام مخصوص البعض ہے اور قیام تعظیم رسول اللہ صلعم
قسم اول سے یعنے واجب ہے کہ مسوی شرح موطا مین باب مصافحہ مین لکہا ہے عن عبد اللہ الخراسانی انہ قال قال رسول اللہ
تصافحوا یذھب الغل وتھادوا تحابوا وتذھب الشحناء قلت علیہ اھل العلم قال النووی ان المصافحۃ مستحبۃ عند کل لقاء واما
ما اعتادہ الناس من المصافحۃ بعد صلوۃ الصبح

والعصر فلا اصل له فی الشرع علی هذا الوجه لکن لا باس به لان اصل المصافحة سنة وکونهم حافظوا علیها
الاحوال وفرطوا فیها فی کثیر من الاحوال لا یخرج ذلک البعض عن کونه من المصافحة التی ورد الشرع باصلها اقول هکذا ینبغی ان یقال
یوم العید پس کهڑا ہونا وقت میلاد شریف گویا آگے زیارت رسول صلعم کے کمال مستحسن ہوا اور عالمگیری مین لکہا
کہ آگے زیارت رسول اللہ صلعم کے ایسا کہڑا ہووے جیسا نماز مین کہڑا ہوتا ہے فیتوجه الی قبره صلعم فیقف عنده
ولا یضع یده الی جدار التربة فهو اهیب واعظم للحرمة ویقف کما یقف فی الصلوة ویمثل صورته الکری
کانه نائم فی لحده عالم به یسمع کلامه کذا فی الاختیار شرح المختار اور اسپر اجماع علمای حرمین
اور علمای ہند وغیرہ کا ہے انکار اجماع کہ نص قطعی ہے کفر ہے لا یجتمع امتی علی الضلالة اور مخالفت اجماع
کرنا مصداق من شذ شذ فی النار کا ہے اور سید محمد برزنجی کہ امام حدیث اور سیر کے تھے اور تعریف او
روضة الاحباب تصنیف عطاء اللہ بن فضل اللہ حسینی مین لکہی ہے کہ وہ معاصر ابن جوزی تھے اور امام حرمین
تھے اونہون نے کتاب عقد الجوهر فی مولد النبی الازهر مین لکھا ہے وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف
ائمة ذو روایة ورویة فطوبی لمن کان قیامه لتعظیمه صلعم غایة مرامه ومرماه ودر بهجة الاسرار
در روی دو واسطه بیش نیست روایت کرده که روزے حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنه
بر کرسی بود و وعظ میفرمود وقریب بده هزار کس در زاویهٔ وعظ وے حاضر و شیخ علی در زیر پای کرسے شیخ نشسته
شیخ علی را خوابی برد پس شیخ عبد القادر قوم را فرمود اسکتوا پس همه ساکت شدند تا آنکه جز انفاس از ایشان شنیده نمی
پس فرود آمد شیخ از کرسے وبایستاد بادب در پیش شیخ علی مذکور ومی نگریست در روی وے پس بیدار شد شیخ علی
گفت شیخ عبد القادر یاری که دیدے حضرت را در خواب گفت نعم فرمود از هیبت ادب ورزیدم با تو ایستادم در پیش
فرمود چه وصیت کرد ترا آنحضرت صلعم گفت بملازمت مجلس تو پس شیخ علی گفت آنچه من در خواب دیدم شیخ عبد ال
در بیداری دید روایت کرده اند که هفت کس از مردان راه در آن روز از عالم رفتند رحمة اللہ علیهم اجمعین نقل
ترجمة المشکوة للشیخ عبد الحق الدهلوی قدس سره بلفظه فی کتاب الجود انتهی دوم آنکه نماز تراویح
باعتراف جناب فاروق بدعت است و در مفهوم من احدث فی امرنا هذا لیس منه فهو رد داخل و مردود
جناب شان از تحقیق مخاطب لازم فالجواب الجواب سیوم آنکه کتاب اللہ در عهد آنحضرت صلعم مجموع نبود

وجمع ابو بکر و عمر القرآن وجدد فی عہد عثمان کذا فی المرقاۃ وقال النبی صم من احدث فی امرنا ھذا
ما لیس منہ فھو رد بعد دریافت قول ملا علی قاری و استماع حدیث نبوی مخاطب والا مقام در حق اصحاب کبار لفظ
مردود بر زبان آرد و یا حدیث را مطابق دیگر اہل بحال خود تاویل نماید مردود دونہ خرط القتاد **قال** ف اس حدیث سے
ثابت ہوا کہ جو کوئی پیغمبر کے دین کے کاموں میں کہ مقرر کرنا احکام شرع کا ہے اپنی طرف سے کوئی نئی بات مقرر کرے کہ جسکی
اصل بھی دین میں ثابت نہو اور اپنی طرف سے ثواب اور عذاب کسی کام میں ٹھہراوے تو وہ چیز مردود ہے **اقول**
و بہ تعیین بدعت آنست کہ مخالف سنت باشد چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۲۲ - مولوی سید رؤف احمد نبیرہ سید
عبد الرزاق صاحب ہانسوی میفرماید قال الشیخ الامام العلامۃ صدر الدین بن عمر الشافعی ھذہ البدعۃ لا
باس بھا و یکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمھا فلا یکرہ و یثاب الانسان
بحسب قصدہ فی اظہار السرور والفرح بمولد النبیؐ کہا شیخ امام علامہ صدر الدین عمر شافعی نے کہ محفل کرنا مولد شریف
کی بدعت ہے کہ کچھ مضایقہ نہیں کرنا اوسکا اور مکروہ نہیں ہوتی بدعت جبتک کہ مزاحمت نکرے سنت کو یعنی اوسکے
کرنے سے کوئی فعل مسنون ترک نہو جاوے اور اگر مزاحمت نکرے سنت کو پس وہ بدعت مکروہ نہیں ہے اور ثواب دیا جاے گا
آدمی بسبب قصد کرنے اوسکے بیچ ظاہر کرنے خوشی کے بوجہ میلاد شریف انحضرت صلعم کی انتہی **قال** اب تعزیہ میں دیکھو
سو جو بھی بات موجود ہے **اقول** و بہ تعیین این امر اصلا در تعزیہ موجود نیست بلکہ اصل آن در شرع ثابت است
کما مر سابقا **قال** اول تعزیہ بنانا نئی بات دین میں ہے کسی پیغمبر امام کے شہید ہونے یا مرنے سے شرع میں تعزیہ باشدہ
یا چبوترہ اور کچھ سوا اسکے بنانا نہیں آیا **اقول** و بہ تعیین تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ بموجب احادیث
منقولہ جائز است و مباح پس بر بناران طعن و تشنیع نمودن بجز عناد امرے نباشد **قال** اور جو باتیں تعزیہ کے لیے مقرر
کین ہیں وے باتیں انکی سچی قبروں پر بھی درست نہیں چہ جای جہوٹی تربتوں پر **اقول** و بہ تعیین انچہ افادہ
نمودہ مردود است زیرا کہ تعزیہ قبر جعلی نیست بلکہ در آن نقل قبر می باشد و پر ظاہر کہ نقل قبر چیزی دیگر است و قبر جعلی
چیز دیگر و امری با تعزیہ کردہ نمیشود کہ ممنوع و ناجائز باشد و اگر احیانا گاہی ناواقف مرتکب امری خلاف شرع گردد ا
شخص گنہگار و اثم خواہد بود نہ کہ از ان تعزیہ داری ممنوع گردد فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** دوسرے
یہ کہ تعزیہ بنانا دین کی کام میں گنتے ہیں اور اوسکے بنانیوالوں کو ثواب اور تعریف ٹھہراتے ہیں اور جو کوئی اوسکو برا جانے

نکرے تو اوسکو امام کا دشمن ٹہاتے ہین اور طعن اور ملامت کرتے ہین اور ایسا طعن اور ملامت سوا پیغمبر خدا کے بای کسی کو ہم مین اپنی طرف سے کرنا درست نہین **اقول** آنچہ نوشتہ معارض است باینکہ اہلسنت ہم چیزہای بسیار در دین ایجاد کردند و برای ان ثواب قرار دادند و منکران را ملامت نمودند از انجملہ انعقاد محفل مولد شریف است چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۲۰ نوشتہ قال العلامۃ ظہیر الدین بن جعفر ہی بدعۃ حسنۃ اذا قصد فاعلہا جمع والصلوۃ علی النبی ﷺ واطعام الطعام للفقراء والمساکین وہذا القدر یثاب علیہ بہذا الشرط فی کل وقت انتہی بقدر و بصفحہ ۲۱ نوشتہ قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعیل المعروف بابی شامۃ فی کتابہ الباعث علی انکار البدع والحوادث فالبدعۃ الحسنۃ متفق علی جواز فعلہا والاستحباب لہا ورجاء الثواب لمن حسنت نیتہ فیہا الخ و در صفحہ ۱۵ می گوید قال ابن الجوزی لم یکن فی ذلک الا ارغام الشیطان وارغام اہل الایمان کہا ابن جوزی نے نہین ہے بیچ محفل مولد شریف کے مگر خاک مین ملانا شیطان کو اور خوشنودی مومنین کی انتہی **قال** تیسرے اصل اس تعزیہ کی دین مین بہی ثابت نہین بلکہ ایسی چیزون کا منع حدیث مین آیا ہے **اقول** اصل آن در شرع ثابت کما مر **قال** غرض جب معلوم کر چکے کہ تعزیہ مین یہ باتین جمع ہین تو رسول خدا کے حکم سے ثابت ہوا کہ تعزیہ بنانا مردود ہے **اقول** از وجوہ سابقہ واضح گشتہ کہ ساختن تعزیہ بدعت سیئہ نیست و بدعت مکروہ ہمان است کہ مزاحم سنت باشد و اذ لیس فلیس کما قال صدر الدین بن عمر الشافعی ویکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمہا فلا یکرہ الخ و انیکہ اہلسنت وجماعت محفل مولد شریف در اوائل ربیع الاول احداث نمودہ بوقت ذکر میلاد آنحضرت قیام را دران اختراع کردند و برین ہر دو عمل دعوی اجماع قوم خود دارند چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۰ نوشتہ اما ثبوت امر اول پس جمہور محدثین متقدمین و فقہای مجتہدین وکافہ علما متقدمین و متاخرین و اولیاء اللہ اور سلف صالحین رحمہم اللہ اجمعین نے مستحب اور مستحسن ہونا محفل مولد شریف کا اختیار کیا ہے اور اپنے تصانیف مین بدلائل واضحہ تحریر فرمایا ہے اگر اون سب کا تفصیلاً ذکر کیا جائے تو ضبط اونکے اسما کا حد عد وحساب سے افزون اور دائرہ حصر عقل سے بیرون ہے بلکہ اگر اکتفا اونکے اکثر کے کیجاوے تو بہی رسالہ بہت طویل ہو جائے اسواسطے بمقتضائے مالا یدرک کلہ لا یترک کلہ کی تصریح اسمای بعضے کی بدون نقل کلام تمسک بعینہ کی کلام پر غیر اکتفا کیجاتی ہے کہ ہر واحد ان ثقات سے مقتدا اور مستند

بالفرادہ بھی جاری کر اتفاق ان اکابر کا اور اجماع اس جم غفیر کا ایسا امر ہے کہ بس اتباع اونکا واجب و ناگزیر ہے
حضرت [1] شیخ الفقہاء والمحدثین تاج العلماء والعارفین شیخ شیوخ العالم قطب الاقطاب الغوث الاعظم سید محی الدین عبد القادر
جیلانی رضی اللہ عنہ و [2] امام المحدثین ابو الفرج ابن جوزی محدث فقیہ حنبلی و [3] ابو الخطاب عمر بن دحیہ کلبی و [4] ابن خلکان
محدث شافعی و علامہ [5] قسطلانی صاحب المواہب اللدنیہ و شارح صحیح بخاری و [6] شیخ القراء الحافظ ابن الجزری و [7] محمد
بن علی دمشقی صاحب سبل الہدی والرشاد و [8] حافظ ابو الخیر سخاوی و [9] حافظ عماد الدین ابن کثیر و [10] علامہ ابن طغربل صاحب
الدرر المنتظم و [11] امام نووی شافعی شارح صحیح مسلم و [12] حافظ ابو شامہ استاد امام نووی صاحب کتاب الباعث علی انکار
البدع والحوادث و [13] شیخ ابو الحسن المعروف بابن الفضل و [14] ابو بکر الحجاز و [15] منصور البشار و [16] ابن محمد النعمان و [17] ابو موسی
زرہونی و [18] حافظ شمس الدین بن ناصر الدین دمشقی و [19] جمال الدین عجمی و [20] یوسف الحجاز و [21] یوسف بن علی الشامی و [22] امام
ابن بطاح و [23] امام مخلص کتانی و [24] امام علامہ ظہیر الدین و [25] شیخ نصیر الدین و [26] شیخ عمر بن الملا و [27] امام صدر الدین بن
عمر شافعی و [28] حافظ ابن حجر مکی و عسقلانی صاحب المولد الکبیر و [29] حافظ دمشقی و [30] جلال الدین سیوطی و [31] شارح ابن ماجہ و
[32] امام محقق ابو زرعہ عراقی حسین و [33] شیخ ابن حجر ہاشمی و [34] احمد بن محمد مدنی المشہور بالقشاشی و [35] امام برزنجی و [36] شیخ عبد الحق
محدث دہلوی اور منجملہ ان بزرگواران کے حال متبحر علم ہے قسم حضرت غوث صمدانی و محبوب سبحانی اور ابن جوزی کا اظہر
من الشمس و ابین من الامس ہے چھ سو ہجری کے اثنا میں مصنفات اونکی ہوئی ہیں کہ اب تک وہ موجود ہیں اور ابو الخطاب
بن دحیہ کلبی نے کتاب التنویر فی شرح المولد السراج المنیر سنہ چھ سو چار ہجری میں تالیف فرمائی ہے انتہی و در صفحہ ۳۰۹
کتاب مذکور مرقوم ہے جو دلائل استحسان و استحباب محفل مولد شریف کی مختصرا بیان کیے گئے اب دلائل استحسان امر دوم یعنی
کھڑا ہونا وقت ذکر میلاد شریف انحضرت صلعم کے مذکور ہوتے ہیں کان لگا کر سنو اور بے ادبی اور گستاخی چھوڑ کر ادب
سیکھو کیونکہ بے ادب محفل خاص سے نکال دیا جاتا ہے من ترک الادب دفع من الباب اور ہر چند استفتاء علماء
مکہ معظمہ و علماء شاہجہان آباد وغیرہ حاوی دلائل کثیرہ تھی اور آیات اور احادیث و اقوال علماء کبار متقدمین کے
ونمیں تمامہا مندرج ہیں اونمیں استفتوں کی نقل پر کفایت کی جاتی ہے اور علاحدہ ذکر کرنا تمام کتب کا حاجت نہ سمجھی اگر
تکرار لازم نہ آئے انتخاب فتوی علمای خیر البلاد مکہ معظمہ الجواب القیام عند ذکر ولادۃ سید المرسلین صلعم فی قرأۃ المولد الشریف
تعظیما لہ امر لاشک فی استحسانہ و استحبابہ و ندبہ یحصل لفاعلہ من الثواب الحظ الاوفر

من الثواب المحظ الاوفر والخیر الاکبر الخ وسید محمد برزنجی در کتاب عقد الجوهر فی مولد النبی الازهر وقد
استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف ائمة ذو روایة ودرایة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه ومرماه انتهی
بیون کیفیت استحباب واستحسان وترتب ثواب انعقاد محفل میلاد شریف وقیام وقت مولد انحضرت صلعم دریافته
اکنون دو کلمه مشتمل کفر وضلالة این جم غفیر باید شنید مولوی عبد الواحد فرخ آبادی در جواب الجواب فتوای مولوی
منظہر کریم نقلا من تحفة القضاة آورده سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث وکل محدث ضلالة و
کل ضلالة فی النار وما یفعلون من الجهال علی راس کل حول فی شهر ربیع الاول لیس لشیٔ ویقومون عند ذکر مولده ویزعمون
ان روحه صلعم یجیٔ وحاضر فزعمهم باطل بل هذا الاعتقاد شرك وقد منع الائمة الاربعة
عن مثل هذا انتهی وشیخ محمد الشافعی در کتاب سبل الرشاد فی احوال خیر العباد المشهور
بسیرة الشامی آورده جرت عادة کثیر من المحبین اذا سمعوا بذکر وضعه صلعم ان یقوموا تعظیما له وهذا
القیام بدعة لا اصل لها ونصیر الدین گجراتی ثم البرهانپوری در کتاب طریقة السلف نوشته قد احدث
بعض جهال المشائخ امورا کثیرة لا نجد لها اثرا ولا اسما فی کتاب ولا سنة منها القیام عند ذکر ولادته
صلعم ومولوی نجم الدین قنوجی نیز در جواب الجواب فتوای مولوی منظہر کریم بہ چنین تحریر آورده که اول مولود ہی
کرنیکے کچھ اصل نہین ہے کہ شیخ تاج الدین عمر بن البلخی والسکندری المشهور بالفاکہانی من متاخری المالکیة
نے ان عمل المولد بدعة مذمومة لکھا ہے اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بھی بیچ مکتوب دویست وهفتاد
وسیوم ومکتوب پنجاه وچہارم کے لکھا ہے تو کھڑا ہونا اوسمین دوسری بدعت قبیحه ور سیئه ہے و بعد اندک فاصله
می نویسد اور طرفه یہ ہے کہ اوس درس مولد مین خلاف معقول ومنقول وقت ذکر وضع حمل کے حاضر وناظر سمجھ کے
گویا اسیوقت پیغمبر خدا صلعم شکم مادر سے تشریف باہر لاتے ہین تعظیما قیام کرنا نزدیک فقیر کے بدعت کیا بلکہ کفر
اور شرک ہے فی العبادة الخ وعبارات مذکوره چنانکه می بینی نص است بر آنکه انعقاد مجلس مولد وقیام وقت ذکر
ولادت انحضرت صلعم بدعت است وکل بدعة ضلالة وکل ضلالة الی النار پس جماعتی کثیر از اہلسنت باعتراف
اہل نحله شان سنا اصل الی النار گشتند **قال** اور یہ حدیث مشکوٰة شریف مین ہے من یعش منکم بعدی فسیری
خلافا کثیرا فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین یعنی جو کوئی جیتا رہا تم مین سے میرے پیچھے

دیکھیگا بہت اختلاف اے مومنین پس لازم کرلو تم اپنے اوپر میرے اور میرے خلیفوں کی سنت جو رشد والے اور راہ پائے
ہوئے ہیں **اقول** این حدیث حجت براے ما است نہ بر ما زیرا کہ فقرہ فسیرے اختلافا کثیرا دال است بر معنی کہ عنقریب
اختلاف کثیر در امت محمدیہ ظاہر شود و موید این است حدیث دیگر کہ صاحب مدارج النبوۃ آوردہ کہ آنحضرت صلعم بر غرغرہ الموت
فرمودہ بدانید و آگاہ باشید کہ بازگشت من و شما ہمہ بخداوند است وصیت میکنم با مہاجرین اولین نیکی بجای آرید و وصیت
میکنم متاجرین را کہ بایکدیگر نیکی کنید و پس خواند سورہ والعصر را تا آخر و این آیہ بخواند فہل عسیتم ان تولیتم ان
تفسدوا فی الارض و تقطعوا ارحامکم الآیہ و وصیت می کنم شما را در شان انصار و فرمود ای انصار بعد از من جماعت
را بر شما ایثار و اختیار خواہند کرد و بر شما ترجیح خواہند داد و مولف مدارج النبوۃ بعد آیہ میگوید این اشارت است
بآنچہ ملوک و امرا مروانیہ و عباسیہ باہل بیت نبوت کردہ اند از جفا و ستم انتہی فقیر میگویم کہ در آیہ فہل عسیتم آہ
صیغ مخاطب ہستند پس تلاوت فرمودن آنحضرت صلعم ایہ مذکورہ را اول دلیل است بر اینکہ خطاب بحاضرین
بود و بعد کما ترے و در کتاب مذکور بہ صفحہ ۴۱۹۱ - آوردہ فرمود می ترسم بر شما کہ مشرک شوید بعد از من و لیکن
می ترسم بر شما دنیا را کہ رغبت کنید در آن و در فتنہ افتید و ہلاک شوید چنانکہ ہلاک شدند آنکسانی کہ پیش از شما
بودہ اند انتہی و مراد از خلفاء راشدین بدلیل حدیث لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنی عشر خلیفۃ کلہم
من قریش خلفای اثنا عشر اند و این حدیث کہ بتقارب الفاظ در صحاح اہل سنت باسانید متعددہ از حضرت
رسول صلعم منقول است باعتراف بعض محققان اہل سنت سوای مذہب امامیہ اثنا عشریہ بر ہیچ مسلکی منطبق
نمی شود و بحالت وقوع اختلاف کثیر آنحضرت صلعم ارشاد فرمود فعلیکم بسنتی و سنۃ الخلفاء الراشدین
ای الائمۃ الاثنی عشر پس منصف را باید کہ از اتباع کسانیکہ بحکم روایت صحیح مسلم در زمرہ
کاذبین و آثمین و غادرین و خائنین منسلک ہستند پرہیز نماید و این ارشاد حضرت خلیفہ ثانی را کہ بمخاطبہ علی
و عباس بر زبان مبارک جاری شدہ حق بنید فلما توفی رسول اللہ صلعم قال ابوبکر انا ولی رسول اللہ
فجئتما تطلب میراثک من ابن اخیک و تطلب ہذا میراث امرأتہ من ابیہا فقال ابوبکر
قال رسول اللہ صلعم لا نورث ما ترکناہ صدقۃ فرأیتماہ کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم انہ صادق بار راشد
تابع للحق ثم توفی ابوبکر و انا ولی رسول اللہ صلعم و ولی ابی بکر فرأیتمانی کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم

انی لصادق باید داشت تابع للحق بعد وضوح اقتدار ائمہ اثنا عشر اہل سنت را باید کہ دست ازین و آن بردارند و بحضرات ائمہ معصومین علیہم السلام رجوع نمایند فالحق احق بالاتباع **قال** الحاجب دعضوا علیها بالنواجذ اور مضبوط پکڑو اس سنت کو دانتوں سے وایاکم و محدثات الامور اور بچائے رکھو آپکو نئی کاموں سے فان کل محدثة بدعة **ت** بیشک جو بات دین میں نئی ٹھہرائی گئی سو بدعت ہے وکل بدعة ضلالة **ت** اور جو بدعت ہو گمراہی ہے **ف** مسلمان کو لازم ہے کہ دین میں اپنی طرفسے کوئی نئی بات نہ نکالے اور نہ اور کی ایجاد پر عمل کرے اور تعزیہ بنانا بیشک بعد مدت کی پیغمبر اور امام کی پیچھے اہل بدعت نے ایجاد کیا ہے اور پیغمبر اور اونکے خلیفوں کی سنت سے باہر ہے اور بدعت اور گمراہی میں داخل ہے اب اہل سنت کو چاہئے کہ ایسے کاموں میں اپنے نام کا پاس کریں بڑی شرم اور حیف کی بات ہے کہ اہل سنت ہو کر اہل بدعت کی کام کرو برائے خدا اپنے ناموری میں بٹا نہ لگاؤ اور ایسی بدعت کو دل سے بھلاؤ اور اپنے تئین اہلسنت کی طریقہ پر چلاؤ مثل ہے کہ جسکا کھائی اوسکا گاوے **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ اہل سنت و جماعت در دین خود امور عدیدہ ایجاد کردہ بر استحسان آن فتوا دادہ اند چون مقام از استیفاء آن ابی است لہذا بہ نقل دو عبارت اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام نوشتہ کہ امام نووی و ابن حجر نے جو نماز شب برات و لیلۃ الرغائب کو بدعت مذمومہ قرار دیا وجہ یہہ ہے کہ حدیث صحیح مسلم میں تصریح ممانعت شب جمعہ واسطہ نوافل کی تھی اور بعد آن می گوید علاوہ اسکے یہہ قول ان محدثوں کا مختار و معمول ہے کل محدثین و فقہا کا نہیں حضرت غوث الاعظم غنیۃ الطالبین میں اور امام حجۃ الاسلام غزالی احیاء العلوم میں اور شہاب الدین سہروردی کتاب الاوراد میں اور اور فقہا و محدثین نے استحباب نماز رغائب و شب برات بتصریح مستحب لکھا ہے اور اتبک معمول اکثر مشائخ اصحاب شریعت و طریقت ہے کہ ان راتوں میں بیدار رہتے ہیں اور نوافل پڑھتے ہیں اور یہہ بھی ضرور نہیں ہے کہ جو احادیث نزدیک محدثین کے صحیح نہوں وہ نزدیک فقہا کے بھی صحیح نہوں بلکہ مجد الدین فیروزآبادی صاحب قاموس نے سفر السعادت میں حکم عدم صحت بعضی احادیث کا کیا ہے حالانکہ اونہیں احادیث کو خود اصحاب صحاح ستہ لائے ہیں کما لا یخفی علی من طالع کتب الفقہ والحدیث ماوراء اسکے بہت نماز نوافل وغیرہ

ایسے ہین کہ ثبوت اونکے فعل کا سنت سے نہین ہو مگر نزدیک فقہا کے مستحب اور باعث ثواب ہین چنانچہ تعریف
روز عرفہ مین ہو کہ بعد نماز ظہر کے جماعۃ صالحین صحرا مین جا کر تہلیل و تحمید و تکبیر بنظر تشبیہ حاجیون کی عرفات مین
بعضے شہر مین ہوتے ہین فی فتاوی الحجۃ ناقلا عن الجامع الصغیر التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ وذلک
ان جماعۃ من الصلحاء والعارفین یجتمعون فی یوم عرفۃ فی کل بلدۃ یہللون ویکبرون تشبہ الحاج فی عرفات
فذلک لیس بشئ یعنی لیس بشئ من السنۃ ولکن فی نفسہ من جملۃ الدیانات والخیرات واشتیاق عرفات فی المضمرات فی الجامع
البرہانی فی ہذہ المسئلۃ بعض مشائخنا قالوا التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ لم یرد بہ نفی شرعیتہ فی نفسہ
لانہ دعاء وتسبیح وتضرع الی اللہ وانما اراد وجوبہ او کونہ سنۃ فی الذخیرۃ فی الفصل الخامس مستشہدا لقول محمد رہ ان ابا
حنیفۃ لا یری سجدۃ الشکر شیئا معناہ انہ لا یری نفی شرعیتہا قربۃ انما اراد بہ نفی وجوبہا شکرا وہذا کما قال محمد فی
الجامع الصغیر عن ابی حنیفۃ رہ ان التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ لم یرد بہ نفی شرعیتہ اصلا لانہ دعاء
وتسبیح وانما اراد بہ نفی وجوبہا کما ہہنا فی کفایۃ الفقہاء روی عن محمد بن الحسن رہ انہ کان یکرہ ذلک فی
الکافی شرح الوافی التعریف لیس بشئ وہو تشبیہ الناس انفسہم باہل عرفۃ یوم عرفۃ وقیل یستحب ذلک لانہ تشبیہ
باہل الطاعۃ فیکون لہم ثوابہم فی الدر المختار ووقوف یوم عرفۃ فی غیرہا تشبیہا بالواقفین لیس بشئ وہو
نکرۃ فی موضع النفی فیعم انواع العبادۃ من فرض وواجب ومستحب یفید الاباحۃ وقیل یستحب
ذلک فی الشمنی شرح النقایۃ لا اجتماع ای لا یندب اجتماع الناس یوم عرفۃ فی غیر عرفۃ
تشبیہا بالواقفین بعرفۃ اسیطرح درباب لفظ نیت نماز پنجگانہ باوجودیکہ قبل آنحضرت وصحابہ سے ثابت نہین ہے
فقہاء عظام نے مستحب و مستحسن لکہا ہے اور یہ قول مفتی بہ مختار اصحاب متون اربعہ ہے فی الدر المختار والتلفظ
بہا مستحب ہو المختار وقیل سنۃ یعنی احبہ السلف او سنۃ علماؤنا اذ لم ینقل عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم ولا الصحابۃ والتابعین بل قیل بدعۃ اور مانند اوسکے تثویب کو یعنے درمیان اقامت واذان کے اعلام
ثانی کرنا یعنی الصلوٰۃ الصلوٰۃ یا قامت قامت اور مانند اسکے کہنا باوجودیکہ فعل آنحضرت صلعم وصحابہ
تابعین سے منقول نہین ہے فقہاء کرام نے مستحب لکہا ہے فی شرح الوقایۃ واستحسن المتاخرون تثویب
الصلوۃ کلہا فی فتاوی عالمگیری والتثویب حسن عند المتاخرین فی کل صلوۃ الا فی المغرب ہکذا فی شرح

الغاية فی الدر المختار وتثوب بين الاذان والاقامة للكل و لما تعارفوه الا فی المغرب

اسیطرح درمختار مین سلام کو بعد اذان کہ سنہ سات سو اکاسی مین حادث ہوا بدعت حسنہ لکہا ہے فی الد

المختار التسليم بعد الاذان فی ربيع الاخر سنة سبعمائة واحدى وثمانين فی عشاء ليلة الاثنين ثم الجمعة

ثم بعد عشر سنين احدث فی الكل الا المغرب ثم فيها مرتين وهو بدعة حسنة انتهى و فی الهداية وبعض مشائخ

استحسنوا الاستيجار على تعليم القران اليوم لانه ظهر التوانی فی الامور الدينية ففی الامتناع يضيع حفظ القران وعلي

الفتوى   دوم آنکه بنا ساختن تعزیه از ایجادات اهلسنت است و در زمان سلاطین اسلام و تشرع مانند عالمگ

وغیره که در تمامی ہندوستان خود نافذ الامر کلی بودند مروج بود و قاضی و مفتی و وزرا و دیگر علمای آن زمان و غیر

تعزیه داری جائز داشتند و در ان عهد عموماً و خصوصاً مروج بود کما اعترف به المولوی عبد الواحد خان ابن الا

صبغ العلی فی الرسالة المسماة بازالة الاوهام   سیوم آنکه بنا ساختن تعزیه خلاف سنت پیغمبر نیست بلکه

اصل آن بحکم رسول مقبول مستفاد است وهو خط خطين لحدهما قبر الامام والاخر قبر الاب فقبلهما

وعلاوه ازین بالبداهه معلوم است که تعزیه باعث گریه بر امام مظلوم که سنت آنحضرت صلعم بوده است می شو

و بنا ساختن آن مباح پس هر مباح که مقدمه عبادت باشد خود عبادت خواهد بود کما اعترف به المحدث الدهلو

فی ترجمة المشكوة   چهارم آنکه اهلسنت را باعتراف مولف رساله باید که از امور بدعت که اقوی و اعظم آن

تراویح است کناره جویند و از فرموده حضرت عمر نعم البدعة انحراف نورزند و لنعم ما قیل حسبکا کہا ای اوسکا گ

قال اور حضرت نے فرمایا ہے من وقر صاحب بدعة فقد اعان على هدم الاسلام **ت** جو کوئی تعظی

اور بزرگی کرے بدعت والے کی پس وہ مدد کرتا ہے اسلام کے ویران کرنے مین **اقول** و بہ نتیمین چون اہل سنت

سعین تراویح و تدوین صرف و نحو و اعراب کلام الله و ایجاد منبرہا و مدارس و سرا و انعقاد محفل میلاد شریف

غیر ذلک از امور بدعت پس بحکم مخاطب ایشان ہدم اسلام و مخرب بنیاد دین و ایمان اند اما بیان امر او

آنکه در رساله غایة المرام به صفحه ۱۲۔ آورده قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعیل المعروف بابی شامة فی کتا

الباعث على انكار البدع والحوادث فالبدعة الحسنة متفق على جواز فعلها والاستحباب لها رجاء الثواب لمن حسنت ني

فيها وهی كل مبتدع موافق لقواعد الشريعة غير مخالف لشیء ولا يلزم من

من فعله محذور شرعی و ذلک نحو بناء المدارس و المنابر و خانات السبیل و غیر ذلک من انواع البر التی لم تعهد فی الصدر الاول فانه موافق بما جاءت به الشریعة من اصطناع المعروف والمعاوضة علی البر و التقوی و من احسن البدع فی زماننا هذا من هذا القبیل ما کان یفعل بمدینة اربل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولد النبی صلعم من الصدقات والمعروف واظهار الزینة والسرور ۱۲ انتهی فی ظاهر بکمال الظهور **قال** **ف** اب ذرا عقل صحیح سے سمجھو کہ جب اہل بدعت کی عزت کرنی مین یہ خرابی لازم ہو تو پھر جو شخص خود بدعتی ہو اسکا کیا حال ہوگا **اقول** وبہ نستعین اینچہ مخاطب گفتہ معارض است بانکہ ابو الفرج ابن جوزی در رسالہ مولد شریف مجتمعہ خود آوردہ و مما جرب عن ذلک انہ وجد فی ذلک العام کثرۃ الخیر والبرکۃ مع السلامۃ والعافیۃ وسعۃ الرزق وازدیاد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان فی البلاد والامصار والسکون والقرار فی البیوت والدار ببرکۃ مولد النبی صلعم انتہی **قال** اور علمانے لکھا ہے کہ بدعت کا رتبہ فسق سے بھی زیادہ بدتر ہے کیونکہ فاسق فسق کو گناہ جانتا ہے اور توبہ اوسے واجب سمجھتا ہے بخلاف اہل بدعت کی کہ بدعت کو اپنی اعتقاد اور گمان مین نیک جانتا ہے اور اسپر اصرار کرتا ہے اسمین توبہ کا کیا دخل **اقول** وبہ نستعین اہل سنت تراویح را خود باعتراف حضرت عمر و محفل میلاد شریف را بقول امام نووی وغیرہ بدعۃ میدانند و بران دعوی ترتب ثواب می کنند امر تراویح بوجہ بکمال ظہور محتاج استشہاد نیست و در باب مولد شریف در غایۃ المرام بصفحہ ۱۳ آوردہ فی الفتح المبین شرح الاربعین للامام النووی قال شیخنا الامام ابو شامہ و من احسن ما ابتدع فی زماننا ما یفعل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولدہ صلی اللہ علیہ وسلم انتہی بقدر الحاجۃ و در صفحہ ۱۴ مرقوم قال الحافظ ابو الخیر السخاوی عمل المولد الشریف لم ینقل احد من السلف الصالح فی القرون الثلثۃ الفاضلۃ وانما حدث بعد ثم لا زال اہل الاسلام فی سائر الاقطار والمدن الکبار یشتغلون فی شہر مولدہ صلعم بعمل الولائم البدیعۃ المشتملۃ علی الامور البہجۃ الرفیعۃ یتصدقون فی لیالیہ بانواع الصدقات ویظہرون السرور ویزیدون فی الخیرات و یعتنون بقراءۃ مولدہ الکریم ویظہر علیہم من برکاتہ فضل عظیم الخ **قال** اور ہم تم سے پوچھتے ہین کہ تم تعزیہ بنانا برا جانتے ہو یا بھلا اگر برا جانتے ہو تو بے پوچھے چھوڑ دو **اقول** ناساختن تعزیہ را ما از جملہ بدعات حسنہ نمی شماریم نہ از بدعت سیئہ کہ ترک آن لازم باشد **قال** اور جو نیک جانتے ہو تو جو شخص بدعت کو نیک سمجھے

اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے وہ شخص اسلام سے خارج ہو **اقول** و بہ نستعین اہل سنت محفل میلاد و اعی
علیشانہ بدوا انرا حسنہ و السنتہ ازان تقرب خدا می جویند چنانچہ حافظ عماد الدین سیفر ماید و مثل ہذا الحسن یندب علیہ
ویشکر فاعلہ و یثنی علیہ و بعد اظہار امر مذکور می گوییم جو شخص بدعت کو نیک سمجھے اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جا
وہ شخص اسلام سے خارج ہے فالجواب الجواب **قال** چنانچہ اس حدیث سے معلوم ہوتا ہے عن حذیفۃ قال قال
رسول اللہ صلعم لا یقبل اللہ لصاحب بدعۃ صوما و لا صلوۃ و صدقۃ و لا حجا و لا عمرۃ و لا جہادا و لا
صرفا و عدلا یخرج من الاسلام کما یخرج الشعرۃ من العجین یہہ حدیث کتاب ابن ماجہ مین لکھی ہے یعنے قبول نہین کر
خدا بدعت والے کا روزہ نہ نماز اور صدقہ نہ حج نہ عمرہ نہ جہاد نہ نفل نہ فرض اور وہ خارج ہوتا ہے اسلام سے جیسے
خارج ہوتا ہے بال گوندھی آٹے سے **ف** اب ذرا خدا سے ڈرو اور بدعت نکرو کہ اس سے زیادہ کیا بدبختی
ہے بدعت کی کرنمین دین و دنیا دونونکا نقصان ہے محنت برباد گناہ لازم **اقول** و بہ نستعین اہل سنت
در محفل میلاد شریف کہ بدعت است صدہا روپیہ بہ تقسیم اطعمہ و شیرینی و نذر قاریان مولد شریف خرج
می کنند و انرا موجب ثواب می انگارند فما ہو جوابکم فہو جوابنا فی مجالس العزاء و عمل الضرائح المحکیۃ
المتعارفۃ **قال** اور تفسیر در منثور کہ تصنیف علامہ جلال الدین سیوطی کی ہے اسمین یہہ حدیث ہے من زار قبرا
بلا مقبور فہو ملعون **ف** یعنی جس نے زیارت کی ایسی قبر کی جسمین کوئی گڑا نہو پس وہ شخص ملعون ہے
اور شرح برزخ مین روایت ہے طبرانی اور بیہقی اور ترمذی سے من زار قبرا بلا مقبور فکانما عبد الصنم
ف یعنی جس نے زیارت کی خالی قبر کی گویا عبادت کی بت کی **اقول** و بہ نستعین مولوی عبد الواحد خان
ابن الابن مولوی عبد العلی مدراسی نوشتہ و بعضی مردم این عصر کہ بسند حدیث من زار قبرا بلا میت او بلا
مقبور فقد اثم و کفر تعزیہ شریف را بران منطبق کردہ امتناع آن می کنند غیر معقول و لا حدیث مذکو
در صحاح و ہم در دیگر کتب حدیث معتبرہ مذکور نیست و راوی آن حدیث مجہول و نا معلوم و الفاظ حدیث مختلف
ہیچ حدیث از قرائن اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بودہ باشد از جملہ احاد است نہ
تواتر و اجماع امت ہر عصر از خبر احاد حسب قاعدہ اصول نمیشود و سوا ازین تعزیہ امام علیہ السلام کہ نقل
قبر حضرت ادریس و عیسی علیہما السلام و قبر حضرت خضر و الیاس و یا قبر ملائک درین حدیث جا بنا کنند و زیار

سازند و یا کسی قرار دہد که صاحب قبر درین قبر دفن است و در حقیقت در اینجا نباشد پس آن قبور جعلیه خواهند یعنی بگوید که جسم شریف حضرت امام حسین علیه السلام درین قبر تعزیه دفن است و در کربلا جسم آنحضرت دفن نیست والا نقل قبر خواهد شد و آن جائز است بموجب حدیث نبوی صلعم مذکور خواهد شد انتهی بقدر الحاجة الحاصل از عبارت مذکوره جلوه ظهور پذیرفت که نقل قبر امر دیگر است و قبر بلا میت و بلا قبور که عبارت از قبر جعلیه است امری دیگر فاعتبروا یا اولی الابصار علاوه ازین در میرٹھ اکثر جاها تعزیه بلا نقل قبر که انرا در عرف تربت نامند طیار می شوند پس در بنا ساختن آن موافق مخاطب تردد نماند **قال** یعنی حقیقت بت پرستی کی یہی ہے کہ ایک چیز کی نقل بنا کر بجاے اصل کے اسکی حرمت اور تعظیم کیجے ویساہی خالی قبر کا زیارت کرنیوالا بھی ہوا کہ نقل کو اصل کی جگہہ بوجھا اور تعزیہ مین بھی خالی قبرین ہین کوئی شخص اسمین دفن نہین ہے **اقول** آنچه مخاطب گفت مدفوع است بچند وجه اول آنکه حقیقت بت پرستی آنست که کسی اصنام را مستحق عبادت دانسته عبادت کند مطلق تعظیم و حرمت غیر خدا بت پرستی و شرک نیست می بینی که جناب باری در حق آنحضرت صلعم تعزروه و توقروه فرموده و شیخ عبد الحق در جذب القلوب نوشته که در وقت سلام آنحضرت صلعم دو قوف در آنجناب با عظمت دست راست بر دست چپ نهد چنانکه در حالت نماز انتهی و احدی افعال مذکور را شرک فی العبادة نگفته دوم آنکه در جذب القلوب آورده که صورت قبر حضرت فاطمه زهرا بنت حضرت رسول الله صلعم بیرون حجرهٔ شریف اندرون احاطه روضهٔ مبارک ساخته اند و هم صورت قبر حضرت فاطمه زهرا رض در جنت البقیع متصل قبر حضرت امام حسین علیه السلام است و زوار ان هر دو جا زیارت می کنند انتهی و پر ظاهر که چون این زیارت علی سبیل التردید واقع می شود کسے این زیارت را عیاذا بالله بت پرستی نگفته سیوم آنکه جناب پیغمبر خدا صلعم برای بوسه دادن نقل قبور والدین اجازت فرموده چنانچه در فقه احمدی نقلا از جامع المتفرقات آورده مسئلہ. مان باپ کے قدم چومنا مباح ہے حدیث مین آیا ہے کہ ایک شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کے پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم مین نے قسم کھائی تھی کہ آستانہ جنت اور حور العین کے رخسار پر بوسہ دونگا آپ نے فرمایا کہ مان کے پاون اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دی اوسنے پوچھا کہ اگر مان باپ نہ ہون حضرت نے فرمایا اونکی قبر چوم اوسنے کہا کہ اگر اونکی خبر بھی معلوم نہ ہو ارشاد کیا کہ دو خط کھینچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو مان کی قبر قرار دیکر بوسہ

وے تاکہ حانث نہ ہو کذا فی جامع المتفرقات انتہی پس تقبیل نقل قبور را کہ بالبدیہہ تعظیم است بت پرستی
توان گفت **قال** غرض یہہ تعزیے قابل زیارت کے نہین ہین بلکہ لائق غارت کے ہین کیونکہ محض لکڑیان
اور کمیا چین ہین **اقول** وبہ نستعین مولوی سلامت علی بنارسی در تبصرہ نوشتہ شک نیست کہ امام بار
و تربت ہر دو مرتب شدن واجب التعظیم است و در امام بارہ سوا تعزیہ خشت و گل ہم موجود است والفضل
ما شہدت بہ الاعداء **قال** اور اس مقام مین فاتحہ درود پڑہنا نہایت بی ادبی ہے جسطرح پاخانے قران
کی تلاوت کرنے کہ محل نجاست ظاہری ہے اسیطرح یہہ مقام محل نجاست باطنی ہے اسکا دور کرنا منا
اور لازم ہے چہ جای قران اور درود پڑہنا **اقول** وبہ نستعین از اعتراف مولوی سلامت علی کہ از مشا
علمای اہلسنت گذشتہ منکشف گردیدہ کہ امام بارہ واجب التعظیم است و در جای واجب التعظیم تلاو
قران مجید و در و درود عین ادب باشد و تفوہ باین تشبیہ کار کسے است کہ سراپا نجاست ظاہری و ممتلی
از نجاست باطنی بودہ باشد **قال** اور حضرت رسول خدا نے فرمایا ہے انا بریٔ لمن خلق و صلق و
خرق یہہ حدیث مشکواۃ مین ہے یعنے رسول خدا نے فرمایا کہ مین بیزار ہون اس شخص سے جو سر کے بال نو
مصیبت مین اور آواز سے چلا کر روئے اور گریبان پہاڑے **ف** چہاتی کوٹنا اور سر پیٹنا اور نوحہ کرنا او
جو کام ایسا ہے یہہ مطلق حرام ہے موت کیوقت ہو یا بعد اسکے کسی کیواسطہ درست نہین پیر ہو یا پیغمبر امام
ہو یا شہید **اقول** علامۂ دہلوی طاب ثراہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید آنچہ درین مقام افادہ فرمودہ
تہویلی بیش نیست زیرا کہ صبر از امور نفسانیہ است تعلق بقلب دارد اگر با وجود اطمینان قلب و ثبا
قدم بر جادہ رضا و تسلیم بقضای الہی بنا بر اعلام استعظام بعضے مصائب و دفع تہمت سہل بر گرفتن ان
بعضے امور کہ بحسب ظاہر بر عدم اصطبار دلالت می کنند بوقوع آید مستلزم محذوری نیست و منافاتی
با بشارت قرانی کہ در حق صابران وارد است ندارد چہ منافی در صورتی است کہ این امور از راہ بیصبر
ازین کس صادر شود پس آنچہ در حالت ثبات قدم در مقام صبر بنا بر بعضے مصالح بوقوع آمدہ باشد منافات
نداشتہ باشد حاکم در مستدرک از عبد اللہ بن محمد بن عقیل روایت کردہ قال سمعت جابر بن عبد اللہ رض
یقول افتقد رسول اللہ صلعم یوم احد حمزۃ حین فاء الناس من القتال قال فقال رجل رایتہ عند

تلک الشجرة وهو یقول انا اسد الله واسد رسوله اللهم انی ابرء الیک مما جاء به هؤلاء یعنی
انهزامهم فسار رسول الله صلعم نحوه فلما رای جبهته بکی فلما رای ما مثل به شهق ثم قال الا کفن فقام رجل من الانصار
فرمی بثوب وی نیز حاکم گفته هذا حدیث صحیح الاسناد و عبارت محدث دهلوی در مدارج النبوة در خصوص انحضرت
جناب پیغمبر در مرض خود و تعرض حضرت عائشه که کمامر سابقا مؤید مطلوب ما است قال اور اس محرم کے
ماتم داری کی بنیاد نکالی ہوئی ہے مختار ثقفی کی وہ مردود دنیا فرجام امام کے نام سے لوگون کو اپنے دام مین
لاکر چاہتا تھا کہ سلطنت حاصل کرے اور حقیقت مین اسکو امام سے کچھ کام نہ تھا اسواسطے کہ وہ بیچارہ در پردہ
آپ نبوت کا دعوی کرتا تھا کہتا تھا کہ میرے پاس جبرئیل آتے ہین اقول علامہ دہلوی اعلی اللہ مقامہ
در تحفہ اثنا عشریہ میفرماید ظهور این اقاویل از مختار از روی عقل و نقل خارج از حد او است اما عقلا جهت آنکه
مختار بسیار حازم بود تا بحدیکه با وجود آنکه خود نصب و عداوت اهلبیت اتصاف داشت و بنا بر روایت صاحب
استیعاب کینه حضرت امیر المؤمنین ع در سینه اش مدخر بود چون دید که مردم کوفه اراده انتقام و طلب خون امام
همام حضرت سید الشهداء علیه السلام دارند بنا بر حب جاه و طلب ریاست با نقوم سازش و آمیزش نمود تا او را
به سرداری قبول نمودند از ان باز تا حین حیاتش کاهی باظهار ما فی الضمیر نپرداخت پس باظهار امری که ناپسندیده
و مخالف دعوی ریاست اهل اسلام است چگونه اقدام می نمود اما نقلا باین جهت که ارباب فن سیر و تواریخ درین
باب اختلاف دارند کلام برخی از علمای معتبرین فن صریح است درینکه دعوی نبی بودن و آمدن وحی بر او از مختار
صدور نیافته بلکه او بنا بر فراستی که داشت احیانا از وقوع بعضے سوانح در زمان مستقبل اخبار می نمود چون مطابق
اخبار او واقع می شد بعضے جهال فرومایه را گمان می شد که این اخبار بطریق وحی صدور یافته شعبی که از اجله روات
احادیث اهلسنت است در سلک رفقای او منتظم بود ازاله این شبهه از اذهان جهال باین وجه می نمود که این امر از
فراست مومن است در روضة الصفا آورده نقل است که پیش از رسیدن خبر فتح مختار میگفت عنقریب ابراهیم
بن مالک اشتر بر مخالفین غالب آمده سر ابن زیاد و حصین بن نمیر و فلان و فلان را بکوفه خواهد فرستاد و جمعی
از جهلا آن دیار صدق قول مختار را مشاهده کرده گمان بردند که بر او وحی نازل میشود و شعبی با ایشان گفت که ازین
عقیده فاسده رجوع کنید که امثال این حکایات ناشی از فراست مومن میباشد چنانچه رسول الله صلعم فرموده که اتقوا فراسة المو

لا یخطئ انتهی و مرزبانی از کتاب الشعرا آورده که مختار را غلامی بود که جبرئیل نام داشت و در محاورات خود میگفت
که جبرئیل بمن چنین گفت من با جبرئیل چنین گفتم بروم هتال نطفه خلاف واقع می شد مؤید این قول است که محمد
در همین باب در فایده دوم مرقوم نموده که در اصطلاح برخی از غلاة لفظ جبرئیل بر واقعه نویس اطلاق میکنند
ولا مشاحة فی الاصطلاح ولا فی التسمیة بهذا الاسم چه تسمیه بجبرئیل و میکائیل در اهل اسلام شایع است منهم الشیخ
جبرئیل الکردی تلمیذ نووی و شیخ یافعی و ابو طالب محمد بن میکائیل بن سلجوق اول الملوک السلجوقیه و این تسمیه
مستلزم ادعای الوهیت نیست چه درین عصر و زمان شایع و ذایع است غلامان را بجمشید و افراسیاب و اسفندیار
و خسرو و نظایر آن موسوم می سازند هیچیک از صاحب غلامان موسوم باین اسما دعوی شاهنشاهی ملکیه و دعوی
سلاطینیه که این پادشاهان عظام غلامانش باشند نمی کنند مگر اینکه بمرض مالیخولیا مبتلا بوده باشد و محتمل است که انتشار
این هفوات اعدا و مخالفین مختار افترا نموده شایع و ذایع نموده باشند تا باین حیله مسلمین را بر قتال و استیصال
او راغب گردانیده او را مستاصل سازند چه مختار باو صاحب خروج مزور مکاره غدار طریق جدال و شقاق مسلوک
داشت یکی از آنها عبدالله بن زبیر بود که شهادت زور در اسلام از مخترعات جناب اوست بیانش اینست که
چون ام المؤمنین عائشه صدیقه بصوب بصره نهضت فرمود عسکر آنجناب بر لب حوآب رسید سکان آنمکان
آغاز صیاح و نباح نموده ام المؤمنین از نام آن آب استفسار فرمود چون تحقیق پیوست که آن آب حواب است
فرمود انا لله و انا الیه راجعون و حدیثی که از سرور کائنات شنیده بود بیادش آمد که آنحضرت فرمود گویا می بینم
زنی از زنان خود را که سگان حواب برو بانگ کنند ای حمیرا ترسان باش از خدا از اینکه آن زن تو باشی و عزم مراجعت
مصمم فرمود عبدالله بن زبیر جمعی از اعراب را بعطایا مخصوص گردانید تا نزد عایشه گواهی دادند که این موضعی
دیگر است نه حواب و اول شهادت زور که در اسلام واقع شد آن بود صدیقه را خاطر بسخن دوم قرار نمیگرفت تا
عبدالله بن زبیر که بر ساقه لشکر بود از عقب تاخته خود را در میان سپاه افگنده و آوازه در انداخت که اینک علی ابن
ابیطالب رسید عایشه از بیم محافظت و تطرق آفت مراجعت نتوانست نمود و چون صدیقه دلیل را طلبیده تا
بار دیگر از حقیقت حال استطلاع نماید طلحه جواب داد که دلیل از انفعال آنکه راه غلط کرده بازگشت کذا فی روضة الصفا
وغیره و دوم عبدالملک بن مروان و اخوان بنی امیه که در مکر و تزویر ثانی ابلیس بلکه ابلیس بودند ظاهر و هویدا است

تخصیص عبد الملک و پسرش که غدر و مکر و غدر و تزویر گوئی از اسلاف خود ربوده بودند در روضة الصفا آورده از سلاطین
اول کسیکه غدر کرد عبد الملک بود چنانچه کشته شدن عمرو بن سعید که رقم زده کلک بیان گشت مصداق این قول است
و اول شخصیکه از سلاطین اسلام بخل ورزید او بود و وی را از جهت امساک رشح الحجاره می گفتند و نخستین کسی بود که
از امر معروف نهی کرد چه بعد از قتل ابن زبیر بمدینه آمد و بر بالای منبر رفته گفت لا یأمرنی احد بتقوی الله بعد مقامی
هذا الا ضربت عنقه انتهی مختصراً شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عن الکلبی قال کان مروان بن الحکم
ولی العهد عمرو بن سعید العاص بعد ابیه فقتله عبد الملک و کان اول غدر فی الاسلام انتهی بالجمله ازین گروه مکار مزور
فرقه غدار بعید و مستبعد نیست که این هفوات را بر مختار افترا بسته مشهور نموده باشند و در روضة الصفا می گوید که
عبید الله بن زیاد مختار را بعد شهادت حضرت مسلم طلبیده گفت تو دیروز با مسلم در جنگ ما اتفاق نموده ای امروز
تیر و دم از محبت علی و اولاد او میزنی مختار گفت من بواسطه محبت رسول الله اهلبیت او را دوست دارم اما در امر
مسلم بن عقیل بیگناهم و اینک شیخ کوفه عمرو بن حریث می داند که من در آن اوان از کنج خانه بیرون نمی آمدم عمرو
شرم داشت که در مجلس چنین گواهی دهد که مختار کشته گردد بلکه گفت اعز الله الامیر دست مختار ازین تهمت مبرا است
در سیاست او تعجیل نمی باید کرد چه وی کسی است که در شبی مصاف بولایت عراق و شام همنان خالد بن ولید بود
و بنابر سخن عمرو بن حریث عبید الله بن زیاد از سر خون مختار درگذشت اما او را بزندان فرستاد و بعد از قتل جناب
امام حسین علیه السلام مختار بن ورایه را لعیش عبد الله بن عمر بن الخطاب که صفیه خواهر مختار در قید نکاح داشت فرستاده
و احوال خویش باز نمود و التماس کرد که در استخلاص او اهتمام فرماید بنابر اضطراب صفیه عبد الله رقعه به یزید نوشت
مضمونش آنکه ابن زیاد مختار را که میان من و او خویشی و قرابتی است بی سببی گرفته بزندان بازداشته
است اکنون ملتمس آنکه فرمان دهی تا او را از حبس بیرون آرند و چون یزید حسب مقتضی وقت از سخن عبد الله
بن عمر تجاوز جایز نمیداشت با بن زیاد پیغام داد تا مختار را مطلق العنان گرداند عبید الله بعد از استماع فرمان
یزید مختار را از زندان بیرون آورده پیش خود طلب داشت و با وی گفت ترا سه روز مهلت دادم اگر بعد از آن
روز چشم من در کوفه بتو افتد گردنت بزنم مختار از کوفه بیرون آمده روی بحجاز آورد و بعد از آن می فرماید که از غایت بی
و ظهور بی اتفاقی و عدم ایفاء مواعید از طرف عبد الله بن زبیر مختار با ابن زبیر دگرگون کرده با خود قرار داد

گر بروی خروج کند و بکوفه در آمد و باخذ بیعت اشتغال نمود عمر بن سعد بن ابی وقاص با عبد الله بن یزید انصاری
که از قبل عبد الله بن زبیر والی آن ولایت بود از روی شفقت و نصیحت گفت که مختار باین شهر آمده فتنه کرده
جمعی از شیعه با او تردد می نمایند من از فساد او ایمن نیستم مصلحت آنکه او را در حبس باز داری که روی بیرون آمدن
نداشته باشد عبد الله بن یزید ابراهیم بن محمد بن طلحه را گفت تا مختار را در زندان کرد پس طایفه از اهل کوفه التماس
استخلاص با عامل کوفه نموده درجه اجابت نیافت عظمای کوفه آزرده خاطر از پیش وی بیرون آمدند مختار بار دیگر
التجا بعبد الله بن عمر برده از وی درخواست کرد که تا رقعه بعبد الله بن یزید و ابراهیم بن محمد نوشته در استخلاص او
اشارت فرماید آنجناب سؤال مختار را مبذول گردانید نامه باین عنوان بایشان نوشت که اما بعد شما خویشتن
مرا با مختار می دانید بمودتی که مرا با شما است التماس مینمایم که چون نظر شما بر مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف
دست از وی باز دارید تا هر جا که خواهد برود و باشد چون نامه آنجناب بعبد الله بن یزید و ابراهیم رسید مختار را سوگند
اده از زندان برآوردند انتهی ملخصه از عبارات مذکوره باحسن وجه روشن گشت که مختار واسطه در خاندان
ضرت عمر ابن الخطاب است و سبب رهائی او از قید صوبه داران یزید و عبد الله بن زبیر جناب عبد الله ابن
ر بوده اند ارباب سیر در باب اقاویل قبیحه منتسبه بمختار باهم اختلاف دارند کما مر آنفاً پس بحالت اختلاف اهلسنت را
سکوت درباره مختار اولی و انسب طرفه آنکه درباره یزید احتمال توبه بر زبان می آرند و زبان خود را از طعن و ملامت
ن پلید باز می دارند و از مختار بوجه قلع و قمع دشمنان اهلبیت دل تنگ گردیده بلا محابا او را منسوب به کفر و
لالت می نمایند ببین تفاوت ره از کجا است تا بکجا تذییل قول او اول کسیکه در اسلام رسم ماتم عاشورا آورد
نارست و در حیز منع است چه اول کسیکه بنای نوحه و شیون و عزاداری حضرت سید الشهداء علیه السلام گذاشت
ابرانچه از کتب تاریخ دریافت میشود سلیمان بن صرد صحابه است چنانچه صاحب روضة الصفا فرموده چون هلال
رم سال مذکور شد سلیمان بن صرد از کوفه بر آمده نخیله را لشکرگاه ساخت بعد از چند روز از نخیله کوچ کردند بعد
ر قطع منازل و طی مراحل چون قریب بقبر امیر المومنین حسینؑ رسیدند باهم گفتند که سزاوار آنست که بجهت زیارت
سینؑ برویم و دست در دامن توبه و انابت زده از روان او عذر خواهیم و آنگاه بمقصد شتابیم این سخن گفته
نوجه تربت مطهر آنحضرت گشتند چون چشم ایشان بر مرقد منور حضرت امام حسینؑ افتاد از اسپان فرود آمده

اضطراب وبیقراری آغاز کردہ فغان وزاری باوج اسمان رسانید انتہی **قال** اور اصل مین یہہ سب رسمین
مجوسیون کی ہین کروی اپنے بزرگون کی مصیبت مین ماتم داری اور نوحہ زاری کرتے ہین اور نیلے کپڑے پہنتے
ہین اور نصاریکا بھی معمول ہے کہ جب اونکے یہان کوئی مرتا ہے تو سیاہ لباس پہنتے ہین اور حضرت عیسی علیہ السلام
کی تشکل سولی پر برہنہ کی جسکو چلیپا کہتے ہین وہ بناتے ہین کہ اسکو دیکھکر حضرت عیسی کی واقعہ پر غم اور رنج کرین چنا
انکا یہہ تعزیہ ہے کہ اپنے پیغمبر کے غم اور مصیبت کو یاد کرنیکے واسطہ یہہ صورت مقرر کی ہے مسلمان کو لازم ہے کہ شباہت
کفار سے اپکو بچاوے اور انکے کام آپ نکرے کیونکہ حدیث مین آیا ہے جو جس قوم کی مشابہت پکڑے وہ اسی قوم سے ہے

اقول وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ لا نسلم کہ رسوم مجوس چنان وچنین ہستند من
ادعی فعلیہ البیان دوم آنکہ تشکل حضرت عیسی علیہ السلام نصارے نصب نمی کنند وجود صد ہا گرجا بلا نصب تشکل
مبطل قول مخاطب است واگر کدامی از نصاری تشکل حضرت عیسی ع نصب میکردہ باشند قیاس تعزیہ بران قیاس
مع الفارق است چہ در تعزیہ تصویر وتشکل جناب امام حسین ع بعینہ نمی باشد سیوم آنکہ چون در مذہب اہلسنت
برای تعزیت تسوید لباس مردان رامکروہ وزنان رالاباس فیہ کما فی فتاوی العالمگیری پس تشنیع بران لچر مہمل
وبیجا چہارم آنکہ مولوی ابو البرکات رکن الدین محمد المدعو تراب علی در رسالہ درک المآرب فی آداب اللحیۃ
والشوارب می فرماید در حدیث آمدہ ہر کہ خضاب سیاہ کند بروز قیامت روی او سیاہ خواہد شد وبجای دیگر
می نویسد کہ ابوبکر وعثمان وسعد وعبد الرحمن رضی اللہ عنہم خضاب سیاہ می کردند فالجواب الجواب پنجم آنکہ بالفرض
والتسلیم در تعزیہ داری مشابہت کفار است مگر چونکہ مطلق مشابہت ممنوع نیست بلکہ مفید است بہ نیت نما
باس فیہا چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۶۰ نوشتہ کہ مولوی اسمعیل نے نور العینین مین بدلائل قطعیہ
ثابت کیا کہ مشابہت اوس صورت مین منع ہوگی کہ نیت مشابہت کی ہو اس لئے رفع یدین کو باوجود مشابہت
روافض کے جائز لکھا انتہی فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** اب اے مسلمانو تمہاری خدمتمین یہہ عرض ہے
کہ جب تم ایسے کامونکی مناہی اور تعزیہ کے برائے سب طرحسے دریافت کرچکے تو اب تمکو لازم اور ضرور ہے کہ بدعت
اور گمراہی سے باز آو **اقول** وبہ نستعین از بحث سابقہ کالشمس فی رابعۃ النہار واضح گشت کہ گریہ وزاری بر
مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موجب حصول رضای جناب باری وانعقاد مجلس برای تذکار وقا

مذکورہ باعث ثواب اخروی و بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ است برای گریہ و بکا کما لا یخفی و بسبیل
معارضہ میگوییم کہ انعقاد محفل میلاد شریف بدعۃ مذمومہ است کما اعترف بہ الفاکہانی من متاخری المالکیۃ
و قیام بوقت ذکر میلاد آنحضرت صلعم امریست کہ اثر و رسم آن در کتاب و سنت پیدا نیست کما قال نصیر الدین
البرہانپوری پس بعد دریافت مذمت و قباحت امور مذکورہ اہلسنت را فرض و واجب است کہ از ضلالت و اضلال
باز آیند و باصرار بدعۃ بمفاد حدیث حذیفہ عمل خود را غیر مقبول درگاہ رب العزت نسازند **قال** اسمین دو فائدہ ہین اول
دنیا مین ہر سال ناحق مال خراب اور زیرباری اور قرضداری سے بچوگے دوسرے بعد مرنیکے شرع کی مخالفت کی سبب اپنے
عاقبت کو تباہ نکروگے **اقول** و بہ نستعین ملا علی قاری در مرقاۃ شرح مشکواۃ تراویح را از جملہ بدعات شمردہ
و اہلسنت در ہر ماہ رمضان بادائے تراویح بجماعۃ عام قیام می نمایند و دران چند بدعات دیگر می افزایند از انجملہ
است اجرت گرفتن و دادن بخواندن قران مجید و تقسیم کردن شیرینی بوقت ختم قران حمید و روشنی نمودن در
مسجد بشب آخر رمضان و معنی کہ عادت اکثر حفاظ این فرقہ بر تغنی قران جاری گشتہ و آن ذو البدعیہ از جملہ کبائر
است پس اہلسنت را باید کہ یک ذرہ انصاف فرمودہ از بدعت خود را محفوظ دارند ترک بدعات موجب فائدہا است
اول آنکہ در ہر سال مال ضائع نخواہد شد دوم آنکہ از وعید من وقر صاحب بدعۃ فقد اعان علی ھدم
الاسلام بری خواہند شد سیوم آنکہ بمفاد و کل محدث ضلالۃ و کل ضلالۃ فی النار ترویج این تراویح کشان
کشان بسوی نار می برد بمذاق مخاطب بحالت ترک آن بموجب ارشاد نبوی صلعم من تمسک بسنتی عند فساد
امتی فلہ اجر مأتہ شہید روی خیر و بہبودی خواہند دید **قال** اور اسکا خیال نکرنا کہ اگر ہم یہ باتین بدعت کی
چھوڑدینگے تو لوگ ہم پر طعن اور بہتان کرینگے اور برادری نادان لوگ لڑینگے بھلا جب خدا اور رسول اور
امام خلقت کی طعن اور ملامت سے نہ بچے تو تم مسلمان بچارے خلق کی زبان سے کب بچوگے **اقول** و بہ نستعین
نماز تراویح کہ باعتراف حضرت عمر و ملا علی قاری بدعت است و محفل میلاد شریف و قیام بوقت مولد آنحضرت صلعم بہ
فاکہانی و نصیر الدین برہانپوری و مجدد الف ثانی بدعت سیئہ مذمومہ بودہ است اولیا مخاطب را باید کہ در ترک بدعات
مذکورہ از ملامت خلائق پروا نکردہ پیروی خدا و رسول خدا و شیخین را موجب نجات اخروی انگارند و ناراضامندی
عمر و بکر را چیزی نشمارند **قال** خدا اور رسول کی رضامندی پر نظر رکھنا چاہیے اوروں کی ناخوش ہونے اور زبان سے

کرنے سے خوف نہ کہانا کہ آخر دنیا سے جانا ہے اور اللہ اپنے مالک اور خالق ہی کو منہہ دکہانا ہے پیغمبر خدا نے
فرمایا ہے من تمسک بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مأتہ شہید **ت** یعنی جو کوئی چنگل مارے اور عمل کرے میری
سنت پر میری امت کے فساد کے وقت تو اسکو سو شہیدونکا ثواب ہو **ف** یعنی شہید اسے کہتے ہین جو اللہ کی راہ مین
زخم اوٹہاوے اور جان سے مارا جاوے اور ایسے زمانے مین کہ ایک جہان رسومات بدعت مین گرفتار ہو اور سنت
بجا لانے مین ہر کسیکو عار اسوقت سنت پر عمل کرنا گویا جیتے جی مرنا ہے کہ ایک عالم سے لڑنا اور ہر دم تیر اور تلوار
طعن اور ملامت سے اسکو افگار کرنا شہید جسمی ایکبار مرتا ہے اور یہہ شہید روحی ہر دم اٹہتے مرتا ہے اسواسطے اللہ تعالے
ایسے مجاہد کو ثواب سو شہید کا عطا کرتا ہے اب سمجہو کہ جب ایک شہید کا اسقدر عظیم ثواب ہو تو سو شہیدونکا کیا
حساب ایسی باتون پر اہل ایمان کو جان و دنیا نثار اور ہے نہ جاے طعن اور خوف زبان اور لوگ دنیا کیواسطے کیا
کچہہ محنت اور ملامت اوٹہاتے ہین ہم تو تمکو محض خدا کیواسطے بتاتے ہین اور جو اسپر بہی نہ سمجہو تو بہاڑ مین جاؤ اور
اپنا سر کہاؤ موت قریب ہے منکر نکیر قبر مین سمجہاوینگے **اقول** تمسک بہ سنت امر دیگر است و مروج بودن
بدعت حسنہ امر دیگر مولوی سید رؤف احمد صاحب در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۹۲ می فرماید یہہ حدیث من تمسک
بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مائۃ شہید مصداق اوس شخص کی ہے کہ ایک شخص موافق سنت کے عمل
کرتا ہے اور بعض اشخاص اوس فعل سے مانع ہوتے ہین اور خلاف اوسکے کرتے ہین مثلاً نماز تراویح پڑہتا ہو نکاح
کرتا ہے اور بعضے لوگ بسبب آرام طلبی و رفع تکلیف کے مانع ادائے تراویح یا بسبب فساد زمانہ کے مانع نکاح مسنون
سے ہون تو اوس شخص پر کہ متبع سنت کا ہوگا ثواب سو شہیدون کا ہوگا اور اس جگہہ ایسا نہین ہے کیونکہ مجیب
کوئی دلیل سنت کی مشعر بحسنیت یا کراہت قیام معمول پر نہین لایا ہے فعل سلبی کا نام سنت نہین ہے اور سنت
اسکا نام نہین ہے کہ ایک فعل کو رسول اللہ صلعم نے یا صحابہ نے نہ کیا ہو اور کوئی محذور شرعی اوسکے کرنے پر لازم نہ
آتا ہو اور یہہ امر صریح البطلان ہے اسواسطے کہ اجماع و قیاس اصول شرعیہ سے ہو اور اجماع و قیاس اونہین امور مین
غالباً ہوتا ہے کہ زمانہ آنحضرت صلعم و صحابہ مین معمول نہو اور مصرح فی الکتاب والحدیث نہو اور استحسان کہ ہزارون
جگہہ کتب فقہ مین ہے باطل ہو جاویگا انتہی الحمد للہ کہ باعتراف اہل نحلہ مخاطب در ہیچ امور اجر شہادت بحصول نمی پیوندد
بلکہ بالبدیہہ در ممانعت گریہ بمصائب جناب امام حسینؑ وانعقاد مجالس ذکر مقتل آنحضرت بتضیع اوقات نمودن

خود را هدف تیر ملامت ساختن و شرکت یزیدیان کردن است چون خلافت یزید باصول موضوعه انحضرات شیعه معدوم است پس اطلاق شهادت بر یزیدیان این زمان بسبب احیاء سنت آن مردود دوران مذاق مخاطب سمت جواز دارد و رساله تعزیه داشتن جناب شاه عبد الرزاق صاحب بانسوی و بروز عاشورا رفتن ایشان معه پا برهنه همراه تعزیه تا کربلا از نهایت شهرت مستغنی از بیان است و کشف و کرامت شاه صاحب موصوف اظهر من الشمس و ابین من الامس حتی که ملا نظام الدین و ابن او مولوی عبد العلی سندراسی که ملقب بحر العلوم است از خوشه چینان و بساط بوسان حضرت ممدوح است و در بیان فضائل مجالس تعزیه و تذکار شهادت جناب امام حسین علیه السلام مخفی و مستتر باد که انعقاد مجالس مذکوره ثابت است بچند وجه اول آنکه مولوی سلام الله رام پوری که نبیره شیخ عبد الحق دهلوی است در رساله خود نوشته که نزول ارواح انبیا بر قبور مؤمنین و بنا فقیر هنگام سوال نکیرین میشود همچنان نزول ارواح انبیا و اوصیا و نزول ملائک در مکان مقدس و نزد اشخاص مقدس چنانچه نزول جبرئیل ع نزد مریم مادر عیسی و نزد مادر موسی و نزد فاطمه زهرا و ائمه هدی علیهم السلام و نزول ملائک برای حفاظت انسان چنانچه آمدن جبرئیل نزد سامری که در قصه حضرت موسی علیه السلام مشهور است و در جائیکه مدح انبیا و اوصیا و مدح عزیزان انبیا و اوصیا میشود میگردد چنانچه در حدیث آمده ذکر علی عبادة و تشکل مدح و تلطف و ملائمت از جانب صاحب ارواح میشود همچنان برای سزا دشمن و ظالمی که جور و ستم از صاحب ارواح و یا بعزیزان رسیده باشد و یا کسی با آنها و یا بعزیزان آنها ناسزا گوید نزول می گردد چنانچه در صواعق محرقه از باوردی بروایت منصور نقل کرده که او در شام مردی را دید که روی خنزیر بود آنگاه از سبب آن سوال کرد گفت عادت من آن بود که هر روز با فرزندان خود هزار بار علی علیه السلام را لعن میکردم و در روز جمعه چهار هزار بار آنگاه پیغمبر صلعم را در خواب دیدم و خواب طولانی بود و از آنجمله این بود که حسن علیه السلام از وی شکوه کرد نزد پیغمبر صلعم و آنحضرت آن مرد را لعنت کرد و آب دهن مبارک خود بروی انداخت و آنجا که آب دهن آنحضرت صلعم رسیده بود خنزیر شد و این علامت ماند تا وقت موت او و در کتاب مذکور بروایت سبط ابن جوزی از واقدی مروی است که مردی پیر در قتل امام حسین علیه السلام حاضر شده بود ولی آنکه معاونت بقتل وی کرده باشد دخلی در آن داشته باشد بجز همین قصه و در آن ایام نابینا شد آنگاه مردم از سبب آن

پرسیدند گفت پیغمبر صلعم را در خواب دیدم که دست مبارک خود بالا کرده بود و شمشیر در دست داشته نزدیک آنحضرت نطعی افتاده بود و ده کس از قاتلان حسین علیه السلام ذبح ساخته چون نظرش بر من افتاد دست و دهن کرد بواسطه آنکه شریک لشکر قاتلان حسین علیه السلام شده بودم میلی از خون حسین در چشم من کشید چون روز شده اعمی گشته بیدار شدم انتهی و عبارت مذکوره نص است بر آنکه در مکان مقدس و نزد اشخاص مقدس و در جائیکه روح انبیا و اوصیا و روح عزیزان انبیا و اوصیا می شود نزول ملائک و ارواح انبیا و اوصیا میگردد و هو المقصود دویم آنکه در رساله غایة المرام بصفحه ۱۰۳ نوشته که ظاہر ہے کہ ذکر اللہ تعالی اور رسول صلعم کا جس محفل مین ہو وہان خود اللہ تعالی ہمنشین ہوتا ہے اور فرشتے حاضر ہوتے ہین اور تصور آنحضرت صلعم کا ہوتا ہے روح نبی کریم حاضر ہوتے ہین کما ھو فی فتوی علماء مکة المنقولة اتفاق فی ہدی الانام فی مسئلة القیام وہان سب مغفور ہوتی ہے اور حاجات اونکی بباعث برکت برآتی ہین اور محفل استجابت دعا ہے انتہی و ظاہر است که ذکر اہلبیت آنحضرت صلعم عین ذکر آنحضرت است و این معنی از غایت ظہور محتاج دلیل و بینه نیست مگر بنا بر اطمینان قلوب ناظرین بنقل یک عبارت اکتفا میرود در ترجمه صواعق محرقه آورده چون حق سبحانه تعالے دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناه صلعم آفرید و دوام دنیا را بدوام آنحضرت و اہلبیت آنحضرت قرار داد زیرا که اہلبیت در چند خبر که از امام رازی بعضے از آن روایت کردیم مساوی آنحضرت شد دلیل دیگر آنکه در حق ایشان فرموده اللہم انہم منی و انا منہم بار خدا اہلبیت از من اند و من از ایشانم انتہی و لنعم ما قال الشافعی ال النبی ذریعتی وهم الیه وسیلتی * ارجو بهم اعطی غدا * بید الیمین صحیفتی سیوم آنکه در رساله غایة المرام بصفحه ۱۰۱ نوشته اور حق تعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی اپنی ہے اور ذکر رسول کریم کا بعینه ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث و سیر مین متواتر آیا ہے کہ جس مجلس مین مسلمان ذکر خدا اور رسول کرتے ہین فرشتگان الہی حاضر ہو کر اونپر سایہ کرتے ہین اونکا تمام حاضر رہتے ہین اور اونکے حق مین دعا کرتے ہین اور سفارشین اونکی بجناب حق تعالی کرتے ہین اور اون مسلمانونکو رحمت الہی احاطہ کر لیتی ہے اور گناہ اونکے زائل اور درجات اونکے مرتفع ہوتے ہین اور جس مقام پر درود پڑہا جاتا ہے فرشتگان سیاحین بجناب آنحضرت صلعم حاضر ہو کر عرض کرتے ہین کہ فلانے شخص نے درود پڑہا اور یہہ بہی حدیث قدسی مین آیا ہے

کہ حق تعالے نے فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنے مین ہمنشین اوس شخص کا ہون کہ مجھکو یاد کرتا ہے کذا فی
شرح سفر السعادة لمولانا المحدث الدہلوی انتہی وبوجہ اتحاد ذکر اہلبیت با ذکر آنحضرت صلعم
ہمچنین مقابل ذکر اہلبیت می توان شمرد وہو المطلوب ومن ادعی التفرقة فعلیہ البیان چہارم آنکہ
ابو اللیث سمرقندی در تنبیہ الغافلین آوردہ روی عن النبی صلعم انہ قال ما جلس قوم یذکرون الله الا ناداہم
مناد من السماء قوموا فقد بدلت سیئاتکم حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدة من اہل
الارض یذکرون الله تع قعد معہم عدة من الملائکة محصل ترجمہ اینکہ برائے ذکر کنندگان حق تعالے
فرشتہ ندا می کند کہ برخیزید کہ گناہان شما تبدیل شد بحسنات وشما مغفور ومبرور شدید وبر روی
زمین بران مقدار کہ ایشان جمع گردیدہ ذکر حق سبحانہ تعالے می کنند ہمان مقدار فرشتگان نیز بہ
آن گروہ می شوند الخ وبالبداہۃ معلوم ہر قاصے ودانی است کہ ذکر رسول مقبول واہلبیت آنحضرت
صلعم داخل ذکر خدا است فاعتبروا یا اولی الابصار پنجم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی ہر روز جمعہ وشنبہ
در عشرہ محرم بخانہ خود ویکروز در عشرہ محرم بحضور شاہ عالم بادشاہ وبعد شش بحضور میرزا اکبر شاہ
در قلعہ وسط مجلس جمع کردہ تذکار شہادت حضرت امام حسین می کردہ ودیگر علمای نامدار این حضرات
در مساجد بر سر منبرہا بموجودگے ہزارہا خلائق تذکار مصائب انبیا علیہم السلام واولیا وائمہ ہدا می نمایند
وخلقے کثیر دران مجمع گریہ وزارے می کنند باوصف جاری بودن عادت مذکور انکار انعقاد مجلس
تذکار شہادت جناب خامس آل عبا علیہ التحیة والثنا وشمردن آن از جملہ بدعات ناشی از تعصب وعناد
کما لا یخفی علی من لہ ادنی درایة ششم آنکہ چون باعتقاد اہل سنت وجماعت در ذات بابرکات
جناب سرور کائنات صلعم جملہ کمالات سوا شہادت موجود بودند وابن کمال عظیم بواسطہ جناب حسنین
علیہما السلام گویا بعینہ تذکار اوصاف جناب خاتم النبین تاج المرسلین است وشہادت جبرے راکہ
نصیب جناب مظلوم کربلا گردیدہ باتے داشتن گریہ وحزن دائم وتذکر مصائب ہولناک درین امت
تا قیامت لازم است والتذکار لازم للتذکر ولازم اللازم لازم چنانچہ فاضل دہلوی در نقل
خود آوردہ ولکن بقی لہ کمال لم یحصل لہ بنفسہ وہی الشہادة فاقتضت حکمة الله تع ان یلحق ہذا الکمال العظیم

سائر کالائمۃ بعدہ فائۃ فاستنابت الحسنین علیہما السلام فناب جدہما علیہ افضل التحیات وجعلہما مرآتین لملاحظۃ وخدین لجمالہ ولما کانت الشہادۃ علی قسمین شہادۃ سر وشہادۃ علانیۃ قسمت علیہما فاختص السبط الاکبر بالقسم الاول واختص السبط الاصغر بالقسم الثانی ولما کان مبنی امرہ علی الشہرۃ والاعلان انزل اولاً فی الوحی علی لسان جبرئیل علیہ السلام وغیرہ من الملائکۃ ثم بتعیین المکان وتسمیتہ وتعیین الزمان وہو راس الستین ثم اشتہر امرہ واعلن ذکرہ علی لسان امیر المومنین کرم اللہ وجہہ فی سفرہ الی صفین ثم لما وقعت واقعۃ الشہادۃ اشتہر امرہا بانقلاب التراب دماً وامطار الدم من السماء وہتف الہواتف بالمراثی ونوح الجن وبکاہم وطواف السباع حافظات لجثتہ ودخول الحیات فی مناخر قاتلیہ الی غیر ذلک من اسباب الشہرۃ لیطلع الحاضرون والغائبون علی وقوعہا بل بابقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلک الوقائع الہائلۃ فی امتہ الی یوم القیمۃ فقد بلغت لغایۃ الشہرۃ فی الملاء الاعلی والاسفل والغیب والشہادۃ والجن والانس والناطق والصامت انتہی بنگر انکہ مولوی سلامت اللہ در رسالہ تحریر الشہادتین صفحہ ۴۷ می نویسد قصہ کوتاہ چون حضرت امام مرتضے دریافت عنان عزیمت از کوفہ برتافت وسائق وقائد قضا وقدر کشان کشان آنجناب را بہ کربلا انداخت حالا این واقعہ شنیدنی وکار گذارے تقدیر دیدنی است ودر صفحہ ۹۲ می فرماید حالا تفصیل اسامی شہدائے اہل بیت کہ باجناب سید الشہداء در کربلا شہید شدند باید شنید وسرشک غم از دیدہ پرنم در ماتم این خیار اہل عالم باید بارید الخ و عبارت مذکورہ چنانچہ می بینے نص است بر آنکہ شنیدن حال این واقعہ وگریہ نمودن در ماتم این خیار اہل عالم ضرور است وہو المراد وانظروا ایہا المنصفون ان تلک العبارات نصوص جلیۃ علی انعقاد مجلس العزاء وتذکار مصائب خامس آل العباء والبکاء علی سید الشہداء عبادۃ لاریب فیہ والمومن بہ من لا یؤمن باللہ ورسولہ ویوم الجزاء

تمّت

اشتہار

یہہ رسالہ شریفہ سیف المومنین ملقب بہ کشف الرّین فی اثبات
العزا علی الحسین علیہ السلام خاص واسطے مومنین فرقہ شیعہ کے
بیچ مطبع مطلع نور کے چھپا فقط

کتب خانہ وقف [illegible]
شہر میرٹھ